



ประชาธิปไตย ในวิถีไทย

ความเข้าใจเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน
สู่สังคมสุภาพะ



ประชาธิปไตยในวิถีไทย

ความเข้าใจเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชนสู่สังคมสุภาพะ

ผู้เขียน : นันทิยา ดวงภุมเมศ

นันทิดา จันทรางศุ

นิติดา แสงสิงแก้ว

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

ผู้พิมพ์ : โครงการสร้างความตระหนักในวิถีประชาธิปไตยให้เด็กและเยาวชน
ผ่านวัฒนธรรมไทย

ภายใต้ชุดโครงการเยาวชน: พลัสสร้างสรรค์วิถีไทยสู่วิถีชีวิตสุภาพะ

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

999 ถนนพุทธมณฑลสาย 4 ตำบลศาลายา

อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม 73170

โทรศัพท์ 02 800 2308-14 ต่อ 3507

โทรสาร 02 800 2332 <http://www.lc.mahidol.ac.th>

ประสานงาน : สุจิตรา โนมะยา พัชรินทร์ เกตุจำนงค์ สุภัตรชัย อมชารัมย์

พิมพ์ที่ : หยิน หยาง การพิมพ์

พิมพ์ครั้งแรก : ตุลาคม 2559

จำนวนพิมพ์ : 1,000 เล่ม

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

ประชาธิปไตยในวิถีไทย : ความเข้าใจเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชนสู่สังคมสุภาพะ.- นครปฐม : สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2559.

216 หน้า

1. ประชาธิปไตย 2. วิถีไทย 3. การพัฒนาเด็กและเยาวชน. 1. ชื่อเรื่อง 3...

ISBN 978-616-279-923-5

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)



สสส
สำนักงานกองทุนสนับสนุน
การวิจัยเพื่อสุขภาพ

ประชาธิปไตยในวิถีไทย

ความเข้าใจเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชนสู่ สังคมสูงภาวะ



บันทึกยา ดวงกุ่มเมศ
บันทึกดา จันทรางศุ
บันทึกดา แสงสิงแก้ว

คำนิยม

วาทกรรม “ประชาธิปไตย” มีผลกระทบมากมายกับสังคมไทยในช่วงครึ่งก่อนศตวรรษหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง หลายครั้งที่วาทกรรมนี้นำไปสู่การปรับอุดมการณ์ร่วม และการเปลี่ยนแปลงที่ดีทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และในทางกลับกันก็นำเสียดายที่วาทกรรมนี้ถูกใช้ไปเพื่อประโยชน์ของกลุ่มคนมากกว่าส่วนรวม และนำไปสู่ความขัดแย้งหรือแม้แต่การใช้ความรุนแรงระหว่างคนไทยด้วยกัน

การทำความเข้าใจในคุณค่าและความหมายที่แท้จริงของวาทกรรมประชาธิปไตย จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจและใส่ใจ โดยเฉพาะเมื่อเชื่อมโยงความเข้าใจนี้เข้ากับการพัฒนาคนรุ่นใหม่ที่คุณเห็นว่าน่าจะรับรู้และเรียนรู้วาทกรรมนี้มาในระดับของความซาชินหรือแม้แต่เินเฉยมากกว่าระดับของการเข้าร่วมตีความและสร้างความหมายที่เหมาะสมสำหรับคนรุ่นเขาที่จะดูแลสังคมนี้ต่อไป

งานเรื่อง “ประชาธิปไตยในวิถีไทย : ความเข้าใจเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชนสู่สังคมสุภาพะ” โดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) นี้เป็นก้าวสำคัญและเป็นความพยายามพลิกฟื้นพื้นที่การเรียนรู้ใหม่ เกี่ยวกับวาทกรรม และวิถีประชาธิปไตยให้แก่เยาวชน โดยเฉพาะการสร้างพื้นที่การเรียนรู้บน “วิถีไทย” ที่มีความซับซ้อนทั้งในบริบทการมองวิถีไทยในมิติต่างๆ และบริบทของกาลสมัยที่สังคมมีพลวัตสูงและดูจะไม่มีฉันทมติหรือบรรทัดฐานต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งร่วมกันได้ง่ายนัก

อย่างไรก็ตาม ผมหวังว่านี่จะเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้าง และรักษาพื้นที่การเรียนรู้นี้ไว้ให้ตั้งต้นสำหรับเยาวชน และมีกระบวนการที่จะเชิญชวนพวกเขาเข้ามาร่วมกันสร้างพลวัตของการตีความและสร้างความหมายร่วมกันอย่างต่อเนื่อง อันจะเป็นวิถีทางสร้างวิถีไทยในความเป็นประชาธิปไตยของสังคมไทยในอนาคตได้อย่างแท้จริง

อมรรวิช์ นาครทรรพ
อดีตสมาชิกปฏิรูปการศึกษา
สภาปฏิรูปแห่งชาติ

คำนำ

หนังสือเรื่อง ประชาธิปไตยในวิถีไทย: ความเข้าใจเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชนสู่สังคมสุขภาวะ เล่มนี้ เป็นผลผลิตปลายทางจากการศึกษาวิจัยในโครงการสร้างความตระหนักในวิถีประชาธิปไตยให้เด็กและเยาวชนผ่านวัฒนธรรมไทย ภายใต้ ชุดโครงการเยาวชน: พลังสร้างสรรค์วิถีไทยสู่วิถีชีวิตสุขภาวะ สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ ซึ่งมุ่งใช้มิติทางวัฒนธรรมช่วยขับเคลื่อนประเทศไทยให้เป็นสังคมสุขภาวะด้วยการเสริมสร้างศักยภาพและพลังของเยาวชน

วัฒนธรรมเป็นอำนาจอ่อน (Soft power) ที่สามารถใช้เป็นกลไกในการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพในการดึงดูดและสร้างการมีส่วนร่วมของผู้คนเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างยั่งยืนได้ (Nye, 1990) เพราะเป็นการเปลี่ยนแปลงจากฐานรากของชีวิต นั่นคือ ความคิด ความเชื่อ อุดมการณ์ และวิถีการดำเนินชีวิต ในขณะที่เยาวชนในปัจจุบันได้เข้ามามีบทบาทร่วมสร้างสรรค์สังคมอย่างเห็นได้ชัดเจนในหลากหลายมิติ โดยเยาวชนมีความตื่นตัวในการเรียนรู้ ความกระตือรือร้น และความพร้อมในการเป็นผู้ขับเคลื่อนงาน รวมทั้งมีศักยภาพในการเป็นผู้สื่อสารความรู้และความคิดเห็นต่อไปยังเพื่อนเยาวชนและสังคมในวงกว้าง

หนังสือเล่มนี้มีเป้าหมายเพื่อถอดรหัสสประชาธิปไตยที่ปรากฏในภาษาและวัฒนธรรมของไทย และเพื่อเป็นการเชื่อมโยงแนวคิดประชาธิปไตยให้เข้ากับความคิดและวิถีชีวิตในโลกแห่งความเป็นจริงของสังคมไทยในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งต่อข้อมูลเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจและวางรากฐานทางความคิดประชาธิปไตยที่สอดคล้องไปกับวิถีความเป็นไทยให้กับเด็กและเยาวชน ทั้งนี้ ด้วยความมุ่งหวังว่าชุดความรู้ที่เกิดจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้จะเป็นข้อมูลสำคัญสู่การเตรียมความพร้อมในการเปลี่ยนผ่านทางสังคมที่มีประชาธิปไตยเป็นฐานคิดสำคัญแห่งการอยู่ร่วมกัน รวมทั้งเป็นกลไกที่ช่วยเสริมพลังให้การปฏิรูปประเทศไทยเดินทางไปในทิศทางที่สอดคล้อง

สมดุลงกับต้นทุนวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทยที่มีอยู่เพื่อความเข้าใจและการนำประชาธิปไตยไปใช้ให้เกิดความสอดคล้องและสมดุล

กล่าวอีกนัยหนึ่งจากจุดยืนของคณะผู้ศึกษาวิจัยและผู้เขียนหนังสือเล่มนี้ มิได้มุ่งหวังที่จะช่วงชิงพื้นที่ทางสังคมแห่งการโต้เถียงเกี่ยวกับการนำประชาธิปไตยไปใช้ในบริบทการเมืองการปกครองแต่อย่างใด ตรงกันข้ามคณะผู้วิจัยและผู้เขียนหวังที่จะให้งานวิจัยและข้อมูลในหนังสือเล่มนี้เป็นชุดข้อมูลประชาธิปไตยในวัฒนธรรมไทยที่มุ่งสร้างความเข้าใจในแนวคิดและแนวทางประชาธิปไตยให้กับเด็กและเยาวชนผ่านมิติวิถีชีวิตที่มีอยู่แล้วในชีวิตประจำวันในสังคมไทย ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางให้คนรุ่นใหม่ซึ่งเป็นอนาคตของประเทศได้มีข้อมูลอันจะนำไปสู่วิถีทางแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีความรับผิดชอบควบคู่ไปกับการใช้ชีวิตตามความเป็นไทยโดยมิได้ลดทอนคุณค่าของหลักการประชาธิปไตยแบบสากล

ข้อมูลภายในหนังสือเล่มนี้เป็นข้อมูลจากรายงานการวิจัยฯ โดยคณะผู้เขียนได้แบ่งหมวดหมู่เพื่อให้เกิดความเข้าใจและง่ายต่อการนำไปใช้สำหรับบุคคลทั่วไป โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 6 บท ได้แก่

บทที่หนึ่ง ประชาธิปไตยกับสังคมสุขภาวะ นำเสนอภาพความเชื่อมโยงระหว่างความเป็นประชาธิปไตยกับเส้นทางสู่การสร้างสังคมสุขภาวะ โดยปรัชญาของประชาธิปไตยที่เน้นสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค และวิถีปฏิบัติที่เน้นการมีส่วนร่วมนั้น เป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างสังคมที่ผู้คนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขและความสบายใจ ซึ่งลักษณะสังคมแห่งความสุขนี้สามารถเทียบเคียงได้กับแนวคิดสุขภาวะ โดยเฉพาะในมิติทางสังคมที่หมายถึงการอยู่ร่วมกันได้เป็นอย่างดีของคนในสังคม มีความยุติธรรม มีสันติ มีความสุขทั้งในบริบทของครอบครัว ชุมชน สังคมและโลก นอกจากนี้ยังนำเสนอถึงศักยภาพของเด็กและเยาวชนไทยในการร่วมสร้างสังคมสุขภาวะ โดยมีหลักการประชาธิปไตยเป็นกลไกที่สำคัญ

บทที่สอง ประชาธิปไตยกับความหมายที่หลากหลาย อธิบายถึงแนวคิดและหลักการของความเป็นประชาธิปไตยในโลกตะวันตก อาเซียน และ

ในประเทศไทย เพื่อแสดงให้เห็นถึงแก่นที่เป็นหลักการพื้นฐานและวิถีปฏิบัติของประชาธิปไตยที่สำคัญ ในขณะที่เดียวกันก็สะท้อนให้เห็นถึงความต่างของลักษณะประชาธิปไตยอันเป็นผลมาจากการปรับประยุกต์ให้เข้ากับภูมิหลังทางสังคม วัฒนธรรม และการปกครองของแต่ละประเทศ ซึ่งล้วนชี้ให้เห็นว่าประชาธิปไตยไม่ได้มีความหมายเดียว ไม่ได้มีวิถีปฏิบัติแบบเดียวกันทั้งหมด และระดับความเป็นประชาธิปไตยมากหรือน้อยก็ได้จำกัดอยู่เฉพาะในเรื่องของการเมืองการปกครองเท่านั้น แต่ประชาธิปไตยครอบคลุมวิถีคิดและการดำเนินชีวิตของผู้คนในทุกมิติ

บทที่สาม ถอดรหัสประชาธิปไตยในบริบทสังคมและวัฒนธรรมไทย วิเคราะห์ลักษณะประชาธิปไตยโดยเฉพาะในประเด็นสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค ที่ฝังแฝงอยู่ในวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนไทยซึ่งสะท้อนผ่านความสัมพันธ์และกิจกรรมของครอบครัวและชุมชน การประกอบอาชีพ คำสอนและความเชื่อทางศาสนา ประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิต ตั้งแต่เกิดจนตาย ประกอบกับมุมมองของเด็ก เยาวชนและผู้ใหญ่ที่ช่วยเติมเต็มลักษณะประชาธิปไตยที่มีอยู่ในสังคมและวัฒนธรรมไทยที่มีความร่วมสมัย ในขณะที่การสร้างความเข้าใจในประชาธิปไตยในวิถีไทยต้องไม่มองข้ามความจริงของวิถีไทยที่เปรียบเสมือนเหรียญสองด้านของประชาธิปไตย

บทที่สี่ การจัดการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตย ประมวลแนวทางการจัดการเรียนรู้ประชาธิปไตยในประเทศไทย และตัวอย่างโครงการส่งเสริมประชาธิปไตยในครอบครัวและสถาบันการศึกษาของไทยในอดีตและปัจจุบัน ตลอดจนการดำเนินกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยให้เด็กและเยาวชนในต่างประเทศ พร้อมทั้งวิเคราะห์ให้เห็นถึงแนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ และความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่จะต้องทำควบคู่ไปกับการสร้างจิตสำนึกของการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม โดยกิจกรรมการเรียนรู้จะต้องบูรณาการกับลักษณะเฉพาะของสังคมและวัฒนธรรม เน้นการเปิดพื้นที่ให้เด็กและเยาวชนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น สร้างประสบการณ์ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ทั้งนี้ ได้ยกตัวอย่าง

การออกแบบกิจกรรมเพื่อสร้างการเรียนรู้ประชาธิปไตยในวิถีไทยที่ใช้กระบวนการประชาธิปไตยด้วยการเปิดพื้นที่ให้เด็กและเยาวชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วม และรับฟังความคิดเห็นด้วยความเคารพอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน

บทที่ห้า เสียงสะท้อนจากเด็กและเยาวชนไทย นำเสนอมุมมองและความคิดเห็นของเด็กและเยาวชนไทยทั้งก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประชาธิปไตยในวิถีไทย โดยการรับรู้และความคิดเห็นต่อวิถีประชาธิปไตยของเด็กและเยาวชนก่อนเข้าร่วมการดำเนินกิจกรรมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประชาธิปไตยในวิถีไทยยังจำกัดอยู่ในมิติการเมืองการปกครองเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แล้ว เด็กและเยาวชนเริ่มเกิดความตระหนักถึงประชาธิปไตยในมิติที่เป็น การดำเนินชีวิตที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมไทยได้มากขึ้น ตลอดจนมองเห็นว่าประชาธิปไตยเป็นเรื่องใกล้ตัวและอยู่ในชีวิตประจำวัน และที่สำคัญคือ ประชาธิปไตยเป็นกลไกที่ทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข มีความสุขและความสบายใจ

บทที่หก การสร้างสังคมสุขภาวะผ่านประชาธิปไตยในวิถีไทย เป็นการประมวลความรู้ที่สกัดได้จากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประชาธิปไตยทั้งจากเอกสาร การสำรวจ การเสวนา และการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้กับเด็กและเยาวชน ทั่วประเทศในปี พ.ศ. 2558 ประกอบด้วย ชุดความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยในบริบทโลกและสังคมไทย ชุดความรู้ประชาธิปไตยในวิถีไทย การรับรู้และความเข้าใจเรื่องประชาธิปไตยของเด็กและเยาวชนไทย การสื่อสารแนวคิดประชาธิปไตยในวิถีไทยให้กับเด็กและเยาวชน และความคิดวิถีประชาธิปไตยในวัฒนธรรมไทยของเด็กและเยาวชน นอกจากนี้ยังได้วิเคราะห์และเสนอแนะแนวทางการสร้างสังคมสุขภาวะผ่านการสื่อสารแนวคิดประชาธิปไตยในวิถีไทย ซึ่งจะต้องให้ความสำคัญกับการเปิดและสร้างพื้นที่ในหลายๆ ลักษณะ เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้มีโอกาสและช่องทางในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสะท้อนความคิดเห็นที่สอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของตน

ในแต่ละบทคณะผู้เขียนได้พยายามร้อยเรียง เพื่อให้เนื้อหาเชื่อมโยงส่งถึงกันและกัน ทั้งนี้เพื่อให้หนังสือเล่มนี้สามารถอธิบายแนวคิดประชาธิปไตยแนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยตลอดจนการทำหน้าที่เป็นพื้นที่กลางในการสะท้อนเสียงของเด็กและเยาวชนเกี่ยวกับประชาธิปไตย รวมทั้งบทสรุปอันเป็นการสังเคราะห์ข้อมูลจากการวิจัยผ่านมุมมองของคณะผู้วิจัยเพื่อเป็นแนวทางและข้อเสนอแนะสู่การปฏิรูปสังคมไทยผ่านเครื่องมือประชาธิปไตยในวิถีไทยต่อไปในอนาคต

คณะผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่าข้อมูลจากหนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านและผู้นำไปใช้สามารถอ้างอิงเนื้อหาเพื่อปรับใช้ในการส่งเสริมประชาธิปไตยในบริบทของสังคมวัฒนธรรมไทยต่อไปได้ไม่มากนัก

คณะผู้เขียน

2559

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 ประชาธิปไตยกับสังคมสุขภาวะ	13
ความหมายของสุขภาวะ	15
เด็กและเยาวชนกับสุขภาวะ	22
ประชาธิปไตยในฐานะกลไกการสร้างสังคมสุขภาวะ	27
บทที่ 2 ประชาธิปไตยกับความหมายที่หลากหลาย	31
แนวคิดประชาธิปไตยในโลกตะวันตก	34
แนวคิดประชาธิปไตยในอาเซียน	41
แนวคิดประชาธิปไตยในประเทศไทย	45
บทสรุป	56
บทที่ 3 ถอดรหัสประชาธิปไตยในบริบทสังคมและวัฒนธรรมไทย	61
ครอบครัวและชุมชน: ทูตทางสังคมของความเป็นประชาธิปไตย	64
การประกอบอาชีพของคนไทย:	68
วิถีชีวิตตามเส้นทางประชาธิปไตย	
ศาสนา: เข้าห้อมความคิดประชาธิปไตย	70
ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม:	74
การอยู่ร่วมกันตามวิถีประชาธิปไตย	
ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิต	75
ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ	75
ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา	75
ประเพณีदानก๋วยสลาก	76
ประเพณีบุญบั้งไฟ	79
ประเพณีสารทเดือนสิบ (ชิงเปรต)	80
ประชาธิปไตยกับวิถีไทยในทัศนะของคนหลายวัย	84

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ประชาธิปไตยในวิถีไทย: ความหมายและลักษณะเฉพาะ	89
ความท้าทายของประชาธิปไตยในวิถีไทย:	91
ความจริงที่ไม่ควรมองข้าม	
บทสรุป	95
บทที่ 4 การจัดการการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตย	99
ความเคลื่อนไหวของการจัดการเรียนรู้ “ประชาธิปไตย”	102
ในประเทศไทย	
ตัวอย่างโครงการส่งเสริมประชาธิปไตยในครอบครัว	107
ตัวอย่างโครงการส่งเสริมประชาธิปไตยในสถาบันการศึกษา	108
กิจกรรมเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยให้เด็กและเยาวชน	115
ในต่างประเทศ	
การออกแบบกิจกรรมเพื่อเปิดพื้นที่การเรียนรู้	129
“ประชาธิปไตยในวิถีไทย”	
รูปกิจกรรม	133
ศักยภาพของเด็กและเยาวชนในการสร้างสังคมประชาธิปไตย	137
การเปิดพื้นที่เพื่อสร้างผู้เรียนรู้เชิงรุก (Active learner)	137
การเป็นผู้ประกอบการเปลี่ยนแปลง (Change agent)	139
การเป็นพลเมืองตื่นรู้ (Active citizen)	140
การบูรณาการแนวคิดประชาธิปไตยในวิถีไทย	140
กับการเรียนการสอน	
บทสรุป	143

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 5 เสียงสะท้อนจากเด็กและเยาวชนไทย	145
การรับรู้วิถีประชาธิปไตยในสังคมไทยของเด็กและเยาวชน	148
ความเข้าใจใน “ความหมายของประชาธิปไตย” ของเด็กและเยาวชน	155
มุมมองต่อความสำคัญของประชาธิปไตยของเด็กและเยาวชน	158
สะท้อนคิด “ประชาธิปไตยในวิถีไทย” ของเด็กและเยาวชน	160
การสะท้อนประชาธิปไตยผ่านกิจกรรมในครอบครัว	160
การสะท้อนประชาธิปไตยผ่านกิจกรรมในโรงเรียน	161
การสะท้อนประชาธิปไตยผ่านกิจกรรมในชุมชน	163
การสะท้อนประชาธิปไตยผ่านกิจกรรมทางศาสนา และพิธีกรรม	164
ประชาธิปไตยในบริบทสังคมและวัฒนธรรมไทยภายหลัง กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้	165
ประชาธิปไตยกับวิถีชีวิตเด็กและเยาวชนไทยในปัจจุบัน	167
บทสรุป	168
บทที่ 6 แนวทางการสร้างสังคมสุขภาวะผ่านประชาธิปไตย ในวิถีไทย	171
ชุดความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยในบริบทโลกและสังคมไทย	174
ชุดความรู้ประชาธิปไตยในวิถีไทย	177
การรับรู้ และความเข้าใจเรื่องประชาธิปไตยของเด็ก และเยาวชนไทย	180
การสื่อสารแนวคิดประชาธิปไตยในวิถีไทยให้กับเด็ก และเยาวชน	183

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ชุดความคิดวิถีประชาธิปไตยในวัฒนธรรมไทยของเด็ก และเยาวชน	185
การเสริมสร้างทักษะการผลิตสื่อให้กับเด็กและเยาวชน	187
การสร้างการเรียนรู้เชิงรุก (Active learning) ของเด็กและเยาวชน	187
สภาพการณ์การจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับประชาธิปไตย	188
แนวทางการจัดการเรียนรู้เรื่องประชาธิปไตยในวิถีไทย	188
ข้อเสนอแนะในการขับเคลื่อนประชาธิปไตยในวิถีไทย	188
ข้อเสนอแนะในเชิงวิชาการ	190
ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อกระทรวงศึกษาธิการ บรรณานุกรม	191
ภาคผนวก	193
เวทีเสวนาประชาธิปไตยในวิถีไทย	207
ดัชนีคำ	209
	211

บทที่ | 1

ประชาธิปไตยกับสังคมสุภาพะ



ความเป็นประชาธิปไตยในสังคมไทยฝังแฝงอยู่ในขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี มาตั้งแต่ก่อนที่ประเทศไทยจะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ประชาธิปไตยที่มีอยู่ในขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณีของไทย อาจมีความหมายที่กว้างกว่าประชาธิปไตยในปัจจุบันก็เป็นได้ เพราะวัฒนธรรมดั้งเดิมสร้างจิตวิญญาณให้คน ทำให้คนรู้จักสิทธิ หน้าที่ และบทบาทของตนเอง และชุมชน ประชาธิปไตยในวัฒนธรรมจึงเป็นเสมือนธรรมะที่ไม่ต้องมีกรอบของกฎหมายมาบังคับให้คนปฏิบัติตาม

ประชาธิปไตยกับสังคมสุขภาวะ

หากพิจารณาความเชื่อมโยงของประชาธิปไตยและสุขภาวะแล้วนั้น จะเห็นว่ามีความเกี่ยวเนื่องกันอย่างใกล้ชิดจนอาจกล่าวได้ว่า ประชาธิปไตย เป็นองค์ประกอบหนึ่งในการสร้างสังคมสุขภาวะได้ในบริบทของสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อนำปรัชญาของประชาธิปไตยที่เน้นสิทธิ เสรีภาพ การมีส่วนร่วม เข้ามาพิจารณาร่วมด้วยแล้วนั้น เราจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า องค์ประกอบของประชาธิปไตยเป็นส่วนสำคัญที่จะสร้างสังคมให้มีความ เรียบร้อย สงบสุข ที่ทุกคนไม่ว่าจะเป็นเพศใด วัยใด ชนชาติหรือเชื้อชาติใด อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขและสบายใจ โดยนัยแห่งประชาธิปไตยที่มีส่วน ในการสร้างสังคมที่มีความสุขนั้น อาจต้องเริ่มพิจารณาจากความหมายของ คำว่าสังคมที่มีความสุข ซึ่งอาจเทียบเคียงได้กับสุขภาวะอันเป็นคำที่ถูกใช้เพื่อ เป็นเข็มทิศให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งด้านวิชาการและวิชาชีพตั้งเป้าหมาย เพื่อตอบโจทย์ภาวะที่มีความสุขของสังคม และเมื่อพิจารณาความหมายโดย กว้างของสุขภาวะโดยเฉพาะในมิติทางสังคมแล้ว จะมองเห็นได้ถึงการนำ ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นเครื่องมือหรือกลไกนำพาสังคมไปสู่ความสุข ด้วย หลักคิดสากลของประชาธิปไตยอันได้แก่สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นปรัชญาเบื้องต้นของประชาธิปไตยในแบบที่ทั่วโลกยอมรับ

ความหมายของสุขภาวะ

คงปฏิเสธกันได้ว่าปัจจุบันนี้เรื่องสุขภาพซึ่งครอบคลุมถึง สุขภาวะได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของประชาชนมากขึ้นอย่าง หลีกเลี่ยงไม่ได้ ย้อนหลังไปประมาณสิบกว่าปีที่ผ่านมาเราจะเห็นการ เปลี่ยนแปลงในเชิงสื่อสุขภาพในหลายวาระ เช่น พบนิเทศสารสุขภาพใหม่ๆ หลายชื่อฉบับบนแผงหนังสือที่ไม่ได้เน้นเฉพาะเรื่องการทำความรู้ด้านร่างกาย และโรคเพียงอย่างเดียว หากแต่ครอบคลุมมิติอื่นๆ ในการใช้ชีวิต เราเริ่มรู้จัก ศาสตร์ใหม่ๆ ที่ขยายความทุกซอกเหนือไปกว่าอาการเจ็บไข้ ได้ป่วย ได้เห็น กิจกรรมที่สร้างการมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดเครือข่ายสุขภาพ หรือร่วมกิจกรรม

ส่งเสริมสุขภาพที่จัดขึ้นโดยหน่วยงานต่างๆ ฯลฯ ถึงแม้จะมีกระแสสุขภาพเกิดขึ้นในสังคมไทยมาระยะหนึ่ง แต่เมื่อให้คิดถึงนิยามของ “สุขภาพ” ก็ยังมีผู้คนจำนวน ไม่น้อยที่ยังเข้าใจว่าสุขภาพเป็นเรื่องของแพทย์ ความเจ็บป่วยทางร่างกาย อนามัย ยา การตรวจและการรักษาโรคหรือคิดถึงสถานที่เฉพาะเช่น โรงพยาบาลหรือคลินิกเท่านั้น ทั้งๆ ที่ในความเป็นจริงจากการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ด้านสุขภาพในระดับสากลนั้นได้มีการนิยามและตีความคำว่าสุขภาพไว้กว้างกว่าความเจ็บไข้ได้ป่วยมานานพอสมควรแล้ว ภายหลังจากการประชุมองค์การอนามัยโลก ณ กรุงออตตาวา ประเทศแคนาดาในปี พ.ศ.2529 (World Health Organization [WHO], 1986) ที่ได้มีการขยายแนวคิดว่าด้วยเรื่องสุขภาพให้รวมถึงการสร้างเสริมสุขภาพอย่างกว้างขวางเป็นผลให้นำไปสู่การให้คำจำกัดความของคำศัพท์ “สุขภาพ” ที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในกระแสโลกและสังคมปัจจุบันมากขึ้น โดยให้ความสำคัญกับปัจจัยกำหนดที่เอื้อให้เกิดสุขภาพ (Prerequisite for health) ซึ่งได้แก่ สันติภาพ ความสงบสุข ทรัพยากรทางเศรษฐกิจที่เพียงพอ อาหารและที่อยู่อาศัย ระบบนิเวศที่มั่นคงและการใช้ทรัพยากรแบบยั่งยืน ซึ่งทำให้เห็นเจตนารมณ์ขององค์การอนามัยที่จะขับเคลื่อนประเด็นสุขภาพให้ครอบคลุมถึงวิถีและชีวิตของพลเมืองโลกที่อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ รวมทั้งทำให้ขอบเขตของสุขภาพและประเด็นสุขภาพครอบคลุมสิ่งที่เป็นนามธรรมมากขึ้นไปกว่าเรื่องความเจ็บป่วย หากแต่หมายรวมถึงชีวิต การมีชีวิตและการใช้ชีวิตอย่างมีความสุขร่วมด้วย

ความหมายของสุขภาพนี้ขององค์การอนามัยโลก (WHO, 1998) ได้ให้ความสำคัญกับมุมมองด้านการส่งเสริมป้องกัน (ซึ่งในภายหลังขยายขอบเขตไปสู่การสร้างเสริมสุขภาพและสุขภาพ) รวมทั้งได้มีการแบ่งประเภทของงานด้านสุขภาพหรือสุขภาพไว้เป็น 4 กรอบใหญ่เพื่อความเข้าใจร่วมกันเป็นสากลของประเทศต่างๆ ได้แก่ การสร้างเสริมสุขภาพ การควบคุมป้องกันโรค การวินิจฉัยและการรักษาพยาบาล และการฟื้นฟูสมรรถภาพ

1. การสร้างเสริมสุขภาพ (Health Promotion Strategy) หมายถึงรวมถึงกระบวนการเพิ่มสมรรถนะให้คนสามารถควบคุมปัจจัยที่เป็นตัวกำหนด

สุขภาพและเป็นผลให้บุคคลมีสุขภาพดี สามารถควบคุมพฤติกรรมของตนเองให้เหมาะสม รวมถึงการปรับสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการมีสุขภาพที่ดี ครอบคลุมเรื่องของการออกกำลังกาย การรณรงค์ป้องกันเยาวชนให้ปลอดภัยจากยาเสพติด การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนและกระบวนการชุมชน เช่น ประเด็นการจัดตั้งภาคีสุขภาพรายภาค การจัดตั้งกองทุนชุมชน การลงชื่อสนับสนุนการจัดทำพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติของชาวบ้าน การพัฒนาทักษะส่วนบุคคลให้สามารถปรับพฤติกรรมเพื่อการสร้างสุขภาพ เช่น การอบรมให้ความรู้ชาวบ้านเพื่อสุขภาพที่ดี และการปรับเปลี่ยนระบบบริการการแพทย์และสาธารณสุขให้ผสมผสานเป็นองค์รวม รวมถึงอาจเป็นประเด็นการบริหารจัดการและปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากระบบบริการสุขภาพ ซึ่งมีการนำแนวคิดการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนมาใช้ในการสร้างเสริมสุขภาพกันอย่างแพร่หลาย

2. การควบคุมป้องกันโรค (Disease Prevention & Control) หมายรวมถึงงานบริการของบุคลากรสาธารณสุขเพื่อทำให้คนมีสุขภาพดี ได้แก่ การดูแลอนามัยแม่และเด็ก การวางแผนครอบครัว การดูแลหญิงตั้งครรภ์ การดูแลทารกและเด็ก การให้วัคซีน การกำจัดลูกน้ำยุงลาย ซึ่งส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นการบริการที่บุคคล ในส่วนการดำเนินงานควบคุมป้องกันโรคนั้นจะเป็นการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับบุคลากรด้านสาธารณสุขที่มีความรู้เฉพาะในการจัดบริการให้กับประชาชนเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม ในมิติของการป้องกันโรคนั้น ภาคประชาชนควรเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลตัวเองด้วยจึงจะได้ผลดีและยั่งยืนกว่าการพึ่งพาศูนย์สาธารณสุขเพียงอย่างเดียว ประเด็นการควบคุมป้องกันโรคอาจหมายถึงงานด้านการสาธารณสุขมูลฐานซึ่งเป็นเรื่องของการพัฒนาการบริการการแพทย์และสาธารณสุขระดับปฐมภูมิ โดยเฉพาะการปฏิบัติงานด้านสุขภาพของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ซึ่งเป็นตัวแทนภาคประชาชนในการดูแลสุขภาพของคนในชุมชน

3. การวินิจฉัยและการรักษาพยาบาล (Diagnosis & Treatment) หมายรวมถึงงานบริการของบุคลากรสาธารณสุขตามระบบการดูแลรักษา

ด้านสาธารณสุขของประเทศทั้งการบริการจากภาครัฐและภาคเอกชนที่เน้น การวินิจฉัยโรค การรักษาพยาบาลและการเยียวยาให้ประชาชนหายจาก อาการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้น ประเด็นนี้มักเกี่ยวข้องกับโรค การวินิจฉัยและการ รักษาตลอดจนการวิจัยที่ค้นพบตัวยา วัคซีนหรือวิธีการรักษาโรคต่างๆ ทั้งใน ระบบการแพทย์แผนปัจจุบัน แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกโดยให้ความสำคัญที่ประเด็นการรักษาโรคและวิธีการรักษา

4. การฟื้นฟูสมรรถภาพ (Rehabilitation) หมายถึงกระบวนการดูแล สุขภาพและฟื้นฟูร่างกาย จิตใจภายหลังได้รับการรักษาพยาบาลจากบุคลากร ด้านการแพทย์และสาธารณสุข ประเด็นการฟื้นฟูยังรวมถึงพฤติกรรมดูแล สุขภาพภายหลังการเจ็บป่วย เช่น กายภาพบำบัด การมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อรักษาโรค เช่น กระบวนการจิตสังคมบำบัดสำหรับฟื้นฟูสภาพจิตใจของ ผู้ป่วยยาเสพติด เป็นต้น

องค์การอนามัยโลกได้ให้ความหมายของคำว่า สุขภาวะ ว่าหมายถึง สุขภาวะที่สมบูรณ์ทั้งด้านร่างกาย สังคมและจิตใจประกอบกัน ไม่ใช่เพียงแค่ การปราศจากโรคภัยไข้เจ็บหรือความพิการเท่านั้น จากนิยามขององค์การ อนามัยโลก แนวคิดสุขภาพคือสุขภาวะได้ขยายผลสู่การรับรู้และปรับ กระบวนทัศน์ในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับสุขภาพในมิติใหม่ที่ไม่ได้เน้นแต่ เพียงความเจ็บป่วยทางร่างกาย ซึ่งหากพิจารณาแนวทางการแบ่งประเด็น สุขภาพข้างต้น จะเห็นว่าทิศทางการทำงานด้านสุขภาพเพื่อให้เกิดสุขภาวะนั้น จะเน้นที่มีมิติของการสร้างเสริมสุขภาพเป็นหลัก โดยสำนักนโยบายและแผน สาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข ได้ดำเนินการสอดคล้องกับนโยบายขยาย แนวคิดเรื่องสุขภาพขององค์การอนามัยโลกและได้มีความพยายามในการ อธิบายคำว่า สุขภาพ ไว้ว่าเป็นสุขภาวะที่สมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางใจ ทาง สังคมและทางจิตวิญญาณ ซึ่งแยกไม่ได้จากวิถีชีวิตที่ต้องดำเนินไปบนพื้นฐาน ของความถูกต้องพอดี โดยดำรงอยู่ในครอบครัว ชุมชนและสังคมที่พัฒนา อย่างมีดุลยภาพทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและสิ่งแวดล้อม จากนิยาม อย่างเป็นทางการของกระทรวงสาธารณสุข จะเห็นได้ค่อนข้างชัดเจนว่าการ พิจารณาความเป็นสังคมที่มีสุขภาวะจะต้องพิจารณาโดยองค์รวม ไม่มองอย่าง

แยกส่วน เป็นรายบุคคล แต่ต้องเชื่อมโยงสัมพันธ์กับความเป็นชุมชนและสังคม โดยมีปัจจัยภายนอกด้านเศรษฐกิจ การเมือง สิ่งแวดล้อมเข้ามาเป็นตัวแปร ในระดับสุขภาพของสังคม เน้นภาพรวมของความเป็นบุคคลและสังคมที่ไม่เจ็บไม่ป่วยและอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

ศาสตราจารย์นายแพทย์ ประเวศ วะสี ราชภัฏรำไพโกศล เคยให้นิยามของสุขภาพอันเป็นการขยายขอบเขตความเข้าใจในการมองสุขภาพเชิงสังคมไว้ว่า สุขภาพหมายถึงสุขภาพที่สมบูรณ์ทุกทาง ซึ่งนอกเหนือจากร่างกายแล้วยังหมายถึงสิ่งที่ร่างกายเกี่ยวข้องด้วย เช่น การพ้นจากความยากจนและขาดแคลนปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต การมีสิ่งแวดล้อมที่ดี มีความปลอดภัยทางจิต มีสุขภาพจิตที่ดี ทางสังคมหมายถึงมีการอยู่ร่วมกันด้วยดี ทุกๆ ระดับ ทางจิตวิญญาณหมายถึงสุขภาพะอันเกิดจากสติและปัญญา การเข้าถึงคุณค่าความดีงามต่างๆ (ประเวศ วะสี, 2543, น. 6; ประเวศ วะสี, 2551, น. 352) จากตัวอย่างนิยามของสุขภาพคือสุขภาพะที่ยกตัวอย่างมาข้างต้นสอดคล้องกับแนวคิดการมองสุขภาพะให้เป็นเรื่องของสังคม การอยู่ร่วมกัน ชุมชนเข้มแข็ง และอาจมองเลยไปได้ถึงความเสมอภาคและสมานฉันท์ของผู้คนที่อยู่ร่วมกันในสังคมตามค่านิยมที่บรรจุอยู่ในคำชี้แจงประกอบร่างพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ ที่ครอบคลุมความหมายของสุขภาพให้ไปถึงคุณภาพชีวิต

เช่นเดียวกับเทพินทร์ พัชรานุรักษ์ (2546) ที่ได้ประมวลนิยามสุขภาพไว้จากหลายแหล่งข้อมูลและพบว่าสุขภาพอาจแบ่งกลุ่มได้เป็น 5 ชุดนิยาม ได้แก่ 1) การไม่มีความเจ็บไข้ได้ป่วย 2) ความแข็งแรง 3) ความสามารถในการทำตามบทบาทหน้าที่ 4) ความรู้สึกเป็นสุขและความสมดุล และ 5) การมีความสัมพันธ์ทางสังคม ความน่าสนใจอยู่ที่เทพินทร์ได้อธิบายแนวคิดหลังการจัดกลุ่มไว้ว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับเงื่อนไขและจุดยืนของผู้ที่ทำหน้าที่นิยามนั้น เช่น ในนิยามแรก สุขภาพคือการไม่มีความเจ็บไข้ ได้ป่วย เป็นการนิยามภายใต้แนวคิดว่าคุณต้องมีการตรวจสุขภาพร่างกายทุกปีเพื่อไม่ให้โรคร้ายไข้เจ็บมาเบียดเบียน ซึ่งในกรณีนี้ ผู้ที่จะได้รับประโยชน์จากการนิยามแบบนี้ น่าจะเป็นบุคลากรด้านการแพทย์ซึ่งเป็นผู้ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องโดยตรง

กับ การตรวจรักษาโรค ในขณะที่นิยามที่สี่ที่จัดกลุ่มได้ว่าสุขภาพคือความรู้สึก เป็นสุขและความสมดุลนั้น เป็นแนวคิดที่ขยายขอบเขตของคำว่าสุขภาพตามที่ เคยเข้าใจในอดีตว่าเป็นเรื่องของ “ฝ่ายกาย” เท่านั้น แนวคิดนี้เชื่อว่ากายและ ใจต้องทำงานด้วยความสมดุล ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทางด้านสุขภาพของ ชาวตะวันออก เช่น หยินหยาง ธาตุ จักรรา ฮวงจุ้ย และความคิดแนวพุทธ ที่พระสงฆ์จะให้พรญาติโยมว่า “อายุ วรรณะ สุขะ พละ” หรือแม้แต่แนวคิด ด้านสุขภาพจิตในประเทศไทยที่เชื่อว่าสุขภาพทางจิตใจสำคัญกว่าร่างกายซึ่ง สะท้อนผ่านประโยคที่ว่า “จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว”

เมื่อเคลื่อนย้ายการพิจารณาสุขภาพผ่านมิติต่างๆ นายแพทย์วิพุธ พูลเจริญ (2544 อ้างถึงใน สมสุข ทินวิมาน, 2546, น. 108-111) ได้ ตั้งข้อสังเกตว่าคำว่า “สุขภาพะ” ได้ถูกนำมาใช้บ่อยครั้งเพื่ออธิบายว่าสุขภาพ ไม่ได้เป็นเรื่องของผลผลิตที่เกี่ยวข้องกับการทำงานของร่างกายเท่านั้น แต่ การดูความหมายสุขภาพที่แท้จริงจะต้องมองให้เป็นเรื่องของกระบวนการ (Process) ที่เกี่ยวข้องกับ “การจัดการ” ร่างกาย จิตใจ อารมณ์และความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีให้กับสิ่งแวดล้อมรอบตัว หากเทียบเคียงกับนิยาม สุขภาพที่นายแพทย์ประเวศ วะสี ได้อธิบายไว้จะพบว่าสอดคล้องไปในทิศทาง เดียวกัน หากพิจารณานิยามสุขภาพตามมิติทั้งสี่อันได้แก่ สุขภาพทางกาย สุขภาพทางจิตใจ สุขภาพทางสังคมสิ่งแวดล้อม และสุขภาพทางจิตวิญญาณ หรือปัญญา หากพิจารณาความหมายของสุขภาพตามมิติต่างๆ นี้เราจะเห็นว่า คำว่าสุขภาพหรือแม้แต่กระทั่งความเจ็บป่วยสามารถมีนิยามที่หลากหลายได้ การกำหนดนิยามของสุขภาพสามารถเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทชีวิต สังคม และวัฒนธรรมที่อาจทำให้ความเข้าใจเรื่องสุขภาพของแต่ละบุคคลแตกต่างกัน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าความเข้าใจในเรื่องสุขภาพหรือสุขภาพนั้นสามารถ ประกอบสร้าง (Construct) ได้หลากหลายตามบริบทของสังคมและวัฒนธรรม ที่แตกต่างกัน

จากการนิยามที่กล่าวมาคงพอจะสรุปได้ว่าความหมายของสุขภาพ ในบริบทของสังคมไทยและสังคมโลกในปัจจุบันนั้น น่าจะตีความได้ครอบคลุม ถึงคำว่าสุขภาพะอันหมายรวมถึงการมีสุขภาพที่ดี มีความสมบูรณ์ทั้งในมิติ

ของกาย ใจ สังคมและปัญญาที่ไม่อาจแยกขาดจากการดำเนินชีวิตประจำวัน ความหมายของสุขภาพหรือสภาวะในแนวทางดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นองค์รวมของชีวิตเล็กๆ ที่ต่างต้องเกื้อหนุนและเชื่อมโยงกันในหลายมิติ นำมาสู่วิสัยทัศน์ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ที่ต้องการให้คนไทยมีสภาวะที่ยั่งยืน อันหมายถึงพันธกิจที่อยากให้คนไทยมีภาวะที่สมบูรณ์ครบทั้งสี่ด้าน ได้แก่ กาย ใจ สังคมและปัญญา อันได้แก่

1. สภาวะทางกาย หมายถึงการมีร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง มีเศรษฐกิจพอเพียง มีสิ่งแวดล้อมที่ดี ไม่มีอุบัติเหตุเกิดขึ้น

2. สภาวะทางใจ หมายถึงจิตใจที่เป็นสุข ผ่อนคลาย ไม่ตึงเครียด สามารถควบคุมอารมณ์ได้ดี

3. สภาวะทางสังคม หมายถึงการอยู่ร่วมกันได้อย่างดี มีความยุติธรรม มีสันติ มีความสุข ทั้งในบริบทของครอบครัว ชุมชน สังคมและโลกรวมถึงการมีสันติภาพ มีความเคารพซึ่งกันและกัน ให้เกียรติและเอื้อเพื่อแบ่งปัน อันจะนำไปสู่ภาพของชุมชนหรือสังคมที่เข้มแข็ง

4. สภาวะทางปัญญา หมายถึงความสุขอันเกิดจากจิตใจที่สูง ปัญญาที่เกิดจากการรู้เท่าทัน การเข้าถึงความเป็นจริงของชีวิต การลดความเห็นแก่ตัว มุ่งเข้าถึงสิ่งสูงสุดอันเป็นสัจจะคือพระนิพพาน หรือความดีหรือพระเจ้า สุดแล้วแต่ความเชื่อที่อาจแตกต่างกันไปของแต่ละคน

ในส่วนของการดูแลสุขภาพตลอดจนความพยายามในการสร้างสภาวะในประเทศไทยนั้น ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 ประเทศไทยได้มีการนำหลักการสนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพของตนเองมากขึ้น โดยเริ่มต้นมีการนำการสาธารณสุขมูลฐานมาใช้ ซึ่งเป็นการดูแลในด้านร่างกายเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม เมื่อภาวะการณ์ทางสังคมมีความเปลี่ยนแปลง เกิดการแข่งขันทางเศรษฐกิจ รวมทั้งเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมที่มากขึ้น ปัจจัยเหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนไทย และเมื่อเกิดวิกฤติเศรษฐกิจในหลายๆ ครั้งทำให้เกิดภาวะความไม่มั่นคง มีการ

ดำเนินชีวิตที่ทรุดโทรมและส่งผลกระทบต่อสุขภาพทางใจและทางสังคมในภาพรวมของประเทศ ต่อมาภาครัฐรวมทั้งองค์กรอิสระที่ทำงานด้านสุขภาพจึงมีความพยายามที่จะสร้างความเข้มแข็งให้กับภาคประชาชนเพื่อการสร้างสุขภาวะที่มากขึ้นและเข้มแข็งขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม โดยมีความพยายามที่จะกระตุ้นให้ประชาชนมีความรับผิดชอบต่อตัวเอง ครอบครัว ชุมชนและสังคม ผลักดันแนวคิดการสร้างการมีส่วนร่วมภาคประชาชนเพื่อการสร้างสุขภาวะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมผลักดันให้ประชาชนตระหนักในการดูแลสุขภาพและสุขภาพะโดยให้ถือเป็นหน้าที่สำคัญ การดูแลสุขภาพในระดับประชาชนได้กลายมาเป็นวัฒนธรรมการดูแลความสุขสมบูรณ์ทางสุขภาพกาย ใจ สังคม และปัญญา เป็นระบบสุขภาวะที่มีลักษณะองค์รวมที่หมายรวมถึงระบบการจัดการภาพรวมของความเป็นสังคม ระบบอาหาร ระบบยา ระบบเศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา วิถีชุมชน วัฒนธรรมตลอดจนวิถีคิดที่จะนำไปสู่การมีสังคมที่เป็นสุข

เด็กและเยาวชนกับสุขภาวะ

“เด็กและเยาวชนคืออนาคตที่สำคัญของประเทศชาติ” คำกล่าวนี้ถูกยืนยันมาทุกยุคทุกสมัย แต่น่าสนใจว่าในทางปฏิบัติเรากลับไม่ได้ให้ความสำคัญต่อประเด็นการพัฒนาเด็กและเยาวชนอย่างต่อเนื่องยิ่งยิ่นเท่าใดนัก สำหรับประเทศไทย มีสถิติที่ระบุว่าในจำนวนประชากรประมาณ 70 ล้านคนนั้น ร้อยละ 25 เป็นเด็กและเยาวชนที่อายุต่ำกว่า 19 ปี แต่ในสัดส่วนร้อยละ 25 นี้ องค์การอนามัยโลกได้ให้ความสำคัญในเชิงการส่งเสริมและการพัฒนาอย่างจริงจัง และเรียกร้องให้ประเทศต่างๆ ลดภาวะเสี่ยงทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสังคมแก่เด็กและเยาวชน เพราะเมื่อเกิดความเสียหายเท่าไร ย่อมหมายถึงความเสียหายและผลกระทบที่จะมีต่อประเทศชาติที่มากขึ้นเท่านั้น (สุริยเดว ทรีปาตี, 2551)

เมื่อพิจารณาสังคมสุขภาวะในมิติของเด็กและเยาวชนจะพบว่าเด็กและเยาวชนเป็นวัยที่มีศักยภาพและมีคุณค่าของตัวเอง และสำคัญอย่างยิ่งที่ผู้เกี่ยวข้องจะต้องให้ความสำคัญและคิดยุทธศาสตร์การพัฒนาเด็กและเยาวชน

อย่างสร้างสรรค์เพื่อให้เด็กและเยาวชนมีสุขภาพที่ดี สามารถเป็นกำลังหลักในการพัฒนาประเทศชาติต่อไปในอนาคต นายแพทย์สุรียเดว ทรีปาตี (2551) ได้แนะนำแนวทางการพัฒนาเด็กและเยาวชนไทยในทิศทางอนาคตไว้ว่าสนใจว่าจะต้องตอบโจทย์ใน 3 กลยุทธ์ ได้แก่

1. เด็กเยาวชนเป็นวัยที่มีศักยภาพและมีคุณค่าของตัวเอง (Positive youth model) โดยเด็กและเยาวชนควรได้รับการสนับสนุนให้มีโอกาสในการแสดงออกตามความถนัดเพื่อสร้างคุณค่า ความภาคภูมิใจ การสร้างแรงบันดาลใจ การสนับสนุน การยอมรับนับถือ อันจะเป็นการเสริมแรงในทางบวกที่จะทำให้เด็กรู้สึกอยากเป็นคนดี ทำสิ่งที่ดีเป็นประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม การสร้างต้นทุนชีวิตเด็กและเยาวชน รวมทั้งการสร้างวินัยเชิงบวก จึงมีความจำเป็นและเป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้เด็ก เยาวชน ครอบครัวและสังคมประเทศชาติเกิดภูมิคุ้มกันที่แข็งแรงต่อไป รวมทั้งจะเป็นการลดปัจจัยเสี่ยงที่จะทำให้เด็กและเยาวชนเข้าสู่วงจรของปัญหาวัยรุ่น

2. การมีส่วนร่วมของเด็ก เยาวชน ครอบครัวและชุมชนในกิจกรรมสาธารณะ (Community and youth participation: local hub model) สามารถแบ่งเป็นการมีส่วนร่วมในระดับกลุ่มเพื่อน ซึ่งต้องใช้แนวทางการเร่งสร้างกลุ่มเพื่อที่เป็นตัวอย่างที่ดีเพื่อเป็นแกนนำเยาวชนท้องถิ่นและการกระจายกิจกรรมทางเลือกให้สังคมมากขึ้น เช่น ทุกภาคส่วนควรให้การสนับสนุนงบประมาณและสถานที่แก่เด็ก เยาวชนและครอบครัวในการทำกิจกรรมดีๆ ที่ริเริ่มจากความคิดของเด็กและเยาวชน โดยมีผู้ใหญ่ทำหน้าที่คอยชี้แนะหรือเป็นที่ปรึกษา รวมทั้งสร้างกลไกการมีส่วนร่วมอย่างมีคุณค่าของตัวแทนเด็กและเยาวชน ในระดับสถาบันครอบครัว จะต้องเร่งสร้างพลังให้กับสถาบันครอบครัว โดยอบรมทักษะการเลี้ยงดูลูกอย่างแท้จริง รวมทั้งฝึกฝนทักษะชีวิตที่จำเป็นต่างๆ รณรงค์ให้เกิดกิจกรรมระหว่างครอบครัวที่อาศัยอยู่ละแวกเดียวกัน ในระดับชุมชน มีส่วนสำคัญต่อ การพัฒนาบทบาทของเด็กและเยาวชน โดยจัดกิจกรรม การดูแลเด็ก จัดให้เด็กรู้จักกัน มีกิจกรรมที่ต้องทำร่วมกัน มีทักษะในการชื่นชม ให้กำลังใจเพื่อให้เด็กและเยาวชนเกิดความมั่นใจ โดยการสนับสนุนจากทุกเครือข่าย

3. การได้รับการเผยแพร่และแรงเสริมบวกในกิจกรรมที่ดีจากสังคม และชุมชนท้องถิ่น (Public motivation) สื่อเปรียบเสมือนเพื่อนสำหรับเด็ก และวัยรุ่น สื่อที่ดีจะสามารถสร้างวัฒนธรรมที่ดีให้กับสังคมได้ ทุกภาคส่วนควรสนับสนุนให้มีการผลิตสื่อที่ดีให้มากขึ้น เพื่อให้เป็นภูมิคุ้มกันที่สำคัญ และเป็นตัวอย่างที่ดี โดยเฉพาะบุคคลสาธารณะที่วัยรุ่นชอบเลียนแบบ และนอกจากนั้นก็ควรให้โอกาสและกำลังใจแก่เด็กเยาวชนที่ดีเพื่อความยั่งยืนต่อไป

โดยสรุปแล้วหากประเด็นหลักเหล่านี้สามารถเกิดขึ้นได้และมีความต่อเนื่องจริงจัง ก็อาจสามารถลดทอนปัญหาเด็กและเยาวชนที่กำลังเกิดขึ้นได้ในสังคม และจะเกิดประโยชน์ต่ออนาคตของชาติโดยการช่วยให้พวกเขาเห็นคุณค่าในตัวเอง มีพื้นที่แสดงตัวตน แสดงออกอย่างสร้างสรรค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความสำคัญต่อกระบวนการพัฒนาเด็กและเยาวชนที่เน้นประเด็นหลักในเรื่องการสร้างโอกาส การมีส่วนร่วมและการสร้างเครือข่ายแกนนำเยาวชน ซึ่งอาจนับเป็นแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่เป็นฐานสำคัญของการพัฒนาทักษะชีวิตให้มีในเด็กและเยาวชนไทย ในส่วนของสถาบันครอบครัวและชุมชนก็สามารถเป็นกลไกในการสนับสนุนส่งเสริมและร่วมสร้างทักษะเหล่านั้นอันจะเป็นภูมิคุ้มกันทางสังคมที่แข็งแกร่งให้กับเด็กและเยาวชนได้ต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำงานกับเด็กและเยาวชนที่ต้องการสร้างต้นทุนชีวิตเพื่อให้กลายเป็นผู้ใหญ่ที่มีความสุขสมบูรณ์ในอนาคตนั้นอาจต้องเริ่มจากการสร้างความตระหนักในคุณค่าของตัวเอง ให้เด็กแต่ละคนมองเห็นเอกลักษณ์ของความเป็นตัวตนอย่างสร้างสรรค์ รวมทั้งการให้ความสำคัญต่อการสื่อสารทั้งในระดับตัวตน ครอบครัวและสังคมที่เน้นการมีส่วนร่วมให้ความสำคัญต่อเสียง อันหมายถึงความคิดเห็น ความต้องการของเด็กและเยาวชน เช่นการให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมหรือการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory communication) ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมได้รับความสนใจในวงวิชาการด้านการพัฒนาชุมชนประมาณช่วงทศวรรษที่ 1990 โดยได้มีการอธิบายความหมายของการมีส่วนร่วมไว้อย่างหลากหลายขึ้นอยู่กับบริบทเฉพาะทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของประเทศต่างๆ ตลอดจนประเด็นของการพัฒนาที่เข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น การมีส่วนร่วมทาง การเมือง

การมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมนั้นสามารถแบ่งออกเป็น 5 ระดับที่มีความเชื่อมโยงกัน เริ่มจากการให้ข้อมูล หรือแจ้งเพื่อทราบ (Information) การปรึกษาหารือ (Consultation) การตัดสินใจร่วมกัน (Deciding together) การกระทำร่วมกัน (Acting together) และการสนับสนุนสิ่งที่ชุมชนได้ริเริ่ม (Supporting individual community initiatives) (Wilcox, D., 1999) ขึ้นอยู่กับการเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนได้เข้ามามีโอกาสรับรู้และร่วมทำกิจกรรมต่างๆ กับชุมชนและสังคม อาจกล่าวได้ว่าการมีส่วนร่วมจึงเป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่องและเป็นการกระจายอำนาจจากศูนย์กลางซึ่งอาจหมายถึงผู้ใหญ่สู่อำนาจแนวราบ ซึ่งหมายถึงเด็กและเยาวชนให้ได้มีสิทธิ์ มีเสียง มีตัวตนและได้รับการยอมรับจากสังคมในบทบาทที่เปลี่ยนไปจากความเป็นเด็กที่สังคมมอบให้

ความพยายามในการออกแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมโดยดึงเด็กและเยาวชนให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการนั้นเป็นวิธีในการสร้างเครือข่ายแกนนำได้อย่างหนึ่ง ที่สามารถต่อยอดไปสู่การตอบสนองความต้องการของชุมชนและพัฒนาไปสู่ความยั่งยืนโดยแนวคิดหลักของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม คือ กระบวนการสื่อสารที่เปิดโอกาสให้ประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของเด็กและเยาวชนให้ได้ร่วมคิด ร่วมรับฟังและเคารพในความคิดของผู้อื่น ตระหนักในสิทธิและหน้าที่ของตน ร่วมวิเคราะห์ประเด็นปัญหาทางสังคม แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกัน ตลอดจนร่วมกันค้นหาแนวทางและการตัดสินใจร่วมกันบนพื้นฐานของข้อมูลและการมีเสรีทางความคิด นำไปสู่การเกิดสำนึกเชิงสาธารณะร่วมกัน การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมจึงเป็นกระบวนการสื่อสารที่ต้องดำเนินการภายใต้เงื่อนไขที่ “คู่สื่อสาร” มีความรู้สึกเท่าเทียมกัน พร้อมทั้งจะปรึกษาหารือและรับฟังความคิดเห็นของกันและกัน ตลอดจนมีความไว้วางใจกัน โดยมีเป้าหมายในการสร้างความเข้าใจ การยอมรับและการตัดสินใจร่วมกันในการนำข้อสรุปไปสู่การตัดสินใจดำเนินการต่างๆ ในชุมชนร่วมกัน (ปาริชาติ สถาปิตานนท์, 2549)

กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นการกระจายอำนาจจากบุคคลที่เคยมีอำนาจลงไปสู่ประชาชนในระดับชุมชน ซึ่งหมายถึงการเพิ่มพลังอำนาจให้กับชุมชน (Community empowerment) และเป็น การสร้างให้สมาชิกในชุมชนเรียนรู้การพึ่งพาตนเองในระดับกลุ่ม (Collective self-reliance) และการจัดการตนเอง (Self-management) บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน (Equality) ทั้งในด้านการแสดงความคิดเห็น การพิจารณาปัญหาและทางเลือกต่างๆ การตัดสินใจเกี่ยวกับทางออกที่เหมาะสมและการรับผิดชอบต่อผลต่างๆ ที่เกิดขึ้นร่วมกัน จึงอาจกล่าวได้ว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมมีลักษณะเป็นการสื่อสารที่ไม่มีการแยกบทบาทที่ชัดเจนในการส่งสารและรับสาร โดยเน้นให้ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในการสื่อสารเพื่อปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น โดยมีเป้าหมายหลัก คือ เพื่อให้ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมได้แสดงความรู้สึก วิเคราะห์ปัญหา รวมทั้งวิธีการแก้ปัญหา ตลอดจนเกิดความมั่นใจเห็นคุณค่าความคิดและความเชื่อของตน โดยการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมมีหลักการสำคัญได้แก่ (ปาริชาติ สถาปิตานนท์, 2549)

1. ความหลากหลายของผู้เข้าร่วม ซึ่งจะส่งผลให้เสียงของประชาชนมีความหลากหลายมากขึ้น และสะท้อน ความต้องการต่างๆ ร่วมกันได้ชัดเจนขึ้น และสร้างความรู้สึกของบุคคลที่เกี่ยวข้อง อาทิ ความภาคภูมิใจในการมีส่วนร่วมของตนอันจะนำไปสู่การอุทิศแรงกาย/ใจในการดำเนินการอย่างเต็มความสามารถในระดับถัดไป

2. การเข้าถึงสื่อ มักจะนำไปสู่การที่ผู้เกี่ยวข้องได้พัฒนาความรู้สึกผูกพันกับประเด็น เกิดความตระหนักร่วม ความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของ

3. ความเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ โดยเฉพาะความเชื่อมั่นว่าทุกคนมีสติปัญญา

4. ความโดดเด่นของสาร ประเด็นที่มีเนื้อหาสาระสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน หรือการตอบสนองความต้องการของชุมชน หรือการเป็นประเด็นที่ชุมชนสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้

5. การปรึกษาหารือ เป็นกระบวนการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลและทัศนคติต่างๆ

6. การสนับสนุน เป็นการเปิดโอกาสให้ทุกคนมีบทบาทต่างๆ

7. กระบวนการเชิงประชาธิปไตย เป็นการกระจายอำนาจไปสู่ประชาชนในระดับชุมชน เป็นการเพิ่มพลังอำนาจให้กับชุมชน และการฝึกฝนให้ชุมชนเรียนรู้การจัดการและการพึ่งตนเอง

ทั้งนี้ ผลของการใช้กระบวนการที่คนมีส่วนร่วมและการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม สามารถเห็นได้ทั้งในระดับบุคคล ระดับครอบครัว ระดับโรงเรียน ระดับชุมชน ระดับองค์กร หรือระดับประเทศ โดยผลในระดับบุคคล คือ การเปลี่ยนแปลงในเชิงความคิดความรู้สึก และทักษะต่างๆ นำไปสู่ความมั่นใจ ความเข้าใจกับในประเด็นหรือปัญหาต่างๆ ในชุมชนชัดเจนขึ้น และยังช่วยให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Ownership) ซึ่งจะส่งผลให้ยินยอมปฏิบัติตาม (Compliance) และตกลงยอมรับ (Commitment) ได้อย่างสมัครใจ ส่วนผลระดับชุมชนก็คือ เกิดการเปิดพื้นที่ในการนำเสนอเรื่องราวต่างๆ การกระชับสัมพันธ์ภาพระหว่างสมาชิก และความภาคภูมิใจร่วมกัน โดยจากแนวทางดังกล่าวเด็กและเยาวชนสามารถเป็นกลุ่มที่มีศักยภาพในการพัฒนาชุมชนอันจะนำไปสู่ชุมชนและสังคมสุขภาวะได้ในอนาคต

ประชาธิปไตยในฐานะกลไกการสร้างสังคมสุขภาวะ

จากเป้าหมายสู่สุขภาวะอันประกอบไปด้วยมิติที่หลากหลายโดยเฉพาะในระดับบุคคลที่เป็นส่วนสำคัญต่อการสร้างสุขภาวะทางสังคม จะเห็นได้ว่าผลลัพธ์แห่งการอยู่ร่วมกันได้อย่างดีมีความสุข มีความเกื้อกูล มีความยุติธรรมและสันตินั้นต้องอาศัยกลไกเครื่องมือการจัดการทางสังคมเพื่อนำพาไปสู่สังคมที่เป็นสุข หากพิจารณาสุขภาวะทางสังคมในกรอบคิดนี้ จะเห็นได้ว่าประชาธิปไตยหรือหลักการประชาธิปไตยสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือสำคัญสู่การสร้างสังคมสุขภาวะได้ ด้วยหลักการของประชาธิปไตยนั้นมีความชัดเจนว่าเพื่อสร้างความสุข ความสมานฉันท์ให้กับสังคมด้วยแนวทางของ

สิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค ที่เป็นทางเลือกหนึ่งในการสร้างสังคมที่มีความสงบสุข

เนื่องจากแนวคิดประชาธิปไตยนั้นมีที่มาจากบริบทโลกตะวันตก เมื่อประเทศไทยตัดสินใจที่จะมีระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยซึ่งอาจมีความแตกต่างกับรูปแบบการปกครองแบบเดิมที่เป็นระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ให้ความสำคัญกับระบบอุปถัมภ์ คนไทยจึงต้องพยายามเรียนรู้และทำความเข้าใจคุณค่าและรูปแบบพฤติกรรมที่สอดคล้องกับท่าทีแห่งประชาธิปไตยในแบบสากลและนำมาปรับใช้กับชีวิตประจำวันในระดับการเมือง การปกครอง หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชน ต่างก็ได้ดำเนินนโยบายและจัดทำโครงการเพื่อการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ วัฒนธรรมและวิถีประชาธิปไตยให้กับประชาชนกลุ่มต่างๆ อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกฝังเรื่องประชาธิปไตยให้กับเยาวชนผ่านครอบครัว ชุมชน และสถาบันการศึกษา อาทิ การจัดหลักสูตรประชาสังคมหรือวิชาหน้าที่พลเมือง (Civic education) ที่เน้น การเรียนรู้ค่านิยมประชาธิปไตยควบคู่กับการพัฒนาทักษะชีวิต (Life skills) ที่เน้นการมีทักษะของการอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความแตกต่างทางความคิด และการเคารพในความเท่าเทียมกันระหว่างบุคคล หรือการจัดการเรียนการสอนวิชาพลเมืองศึกษาหรือหน้าที่พลเมือง เพื่อให้เด็กเรียนรู้บทบาทหน้าที่ต่อผู้อื่นและต่อสังคม

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาวิถีประชาธิปไตยผ่านมุมมองทางด้านภาษาและวัฒนธรรมจะเห็นได้ว่า มิติของความเป็นประชาธิปไตยในสังคมไทยนั้น ฝังแฝงอยู่ในขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณีต่างๆ มาตั้งแต่ก่อนที่ประเทศไทยจะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเสียอีก โดยประชาธิปไตยที่อยู่ในขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณีต่างๆ เหล่านั้นอาจจะมีความหมายที่กว้างกว่าประชาธิปไตยในปัจจุบันก็เป็นได้ เพราะวัฒนธรรมดั้งเดิมสร้างจิตวิญญาณให้คน ทำให้คนรู้จักสิทธิหน้าที่และบทบาทของตนเองและของชุมชน ประชาธิปไตยในวัฒนธรรมจึงเป็นเสมือนธรรมะที่ไม่ต้องมีกรอบของกฎหมายมาบังคับให้คนปฏิบัติตาม

การที่ประชาธิปไตยยังถูกมองว่าเป็นแนวคิดและแนวปฏิบัติที่ไม่ได้อยู่ในวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมไทย ทำให้การพัฒนาประชาธิปไตยในสังคมไทยตลอดระยะเวลากว่า 80 ปีที่ผ่านมา เป็นไปอย่างเชื่องช้าและหยุดชะงักเป็นระยะๆ จากการปฏิวัติ รัฐประหาร ในขณะที่ความรู้สึกสับสนไม่แน่ใจว่าแนวทางประชาธิปไตยเหมาะสมกับสังคมไทยแค่ไหนก็ดูเหมือนจะเพิ่มมากขึ้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้สวนทางกับความพยายามในการสร้างรากฐานและความเข้มแข็งของสังคมประชาธิปไตยในประเทศไทย

ดังนั้น การมองประชาธิปไตยแยกออกจากพื้นฐานทางวัฒนธรรมไทย จึงเป็นเรื่องที่ต้องทบทวนอย่างจริงจัง เพราะประชาธิปไตยมีอยู่แล้วในวิถีชีวิตแบบไทย การถ่ายทอดแนวคิดและแนวทางประชาธิปไตยสู่เด็กและเยาวชนควรตั้งอยู่บนพื้นฐานที่เหมาะสมเป็นจริง สร้างความรู้ความเข้าใจให้เด็กและเยาวชนตระหนักถึงแนวทางประชาธิปไตยที่ตนเองปฏิบัติในชีวิตประจำวันอยู่แล้วโดยไม่รู้ตัว

การดำเนินการเพื่อสร้างความตระหนักในวิถีประชาธิปไตยให้เด็กและเยาวชนผ่านวัฒนธรรมไทยจึงเป็นความพยายามที่จะเชื่อมโยงหาความสมดุลระหว่างหลักการประชาธิปไตยและการดำเนินชีวิตตามบริบทสังคมวัฒนธรรมแบบไทย มีเป้าหมายหลักเพื่อถอดรหัสประชาธิปไตยที่ปรากฏในความเป็นสังคมและวัฒนธรรมของไทย เชื่อมโยงเข้ากับความคิด ความเห็น วิถีชีวิต และโลกแห่งความจริงในปัจจุบัน นำไปสู่การปรับเปลี่ยนมุมมองวิถีคิดและแนวทางในการสร้างเสริมความเข้าใจและการปลูกฝังแนวทางแห่งประชาธิปไตยให้กับเด็กและเยาวชนอันอยู่บนฐานคิดของวัฒนธรรมและวิถีความเป็นไทย ซึ่งจะเป็นการวางรากฐานทางความคิดแห่งประชาธิปไตยที่เข้มแข็งให้กับสังคมไทยและทำให้สำนักประชาธิปไตยกลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยอย่างแท้จริง อันจะเป็นการเตรียมความพร้อมสำหรับการเปลี่ยนผ่านทางสังคมในอนาคต และยังเป็นกลไกที่ช่วยเสริมพลังให้การปฏิรูปประเทศไทยเป็นไปในทิศทางที่จะทำให้ประเทศมีเสถียรภาพและความมั่นคงในทุกมิติอีกด้วย อาจกล่าวได้โดยสรุปว่าประชาธิปไตยโดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกฝังแนวคิดประชาธิปไตยในวิถีไทยในการพิจารณามุมมองนี้จะเป็น

กลไกแห่งการพัฒนาเด็กและเยาวชน อันจะนำพาสังคมไปสู่สุขภาวะที่สมาชิก
ในสังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขและสบายใจได้ในที่สุด

บทที่ | 2

ประชาธิปไตยกับความหมาย ที่หลากหลาย



ประเทศที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นสังคมประชาธิปไตยที่เป็นต้นแบบ มักนำแนวคิดและวิถีความเป็นประชาธิปไตยของตนมาเป็นบรรทัดฐาน ในการตัดสินความเป็นประชาธิปไตยของประเทศอื่นๆ ผ่านการวิพากษ์วิจารณ์ การผลักดัน และการกดดันในรูปแบบต่างๆ โดยที่ส่วนมาก ไม่ได้คำนึงถึงรากฐานและบริบทของสังคมและวัฒนธรรมของประเทศนั้นๆ

ประชาธิปไตยไม่ใช่ความจริงหนึ่งเดียว (Universal truth) ไม่ได้มีความหมายเดียว และระดับความเป็นประชาธิปไตยมากหรือน้อยก็ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในเรื่องของการเมืองการปกครอง แต่ยังหมายรวมถึงวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมอีกด้วย

ประชาธิปไตยกับความหมายที่หลากหลาย

คำว่า “ประชาธิปไตย” มักถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นประเด็นที่มีการวิพากษ์และโต้เถียงกันในหลายๆ ประเทศ โดยเฉพาะประเทศที่มีการปกครองแบบประชาธิปไตยแต่ยังขาดเสถียรภาพทางการเมือง ซึ่งประเด็นที่มีการโต้เถียงมักจะเกี่ยวข้องกับแนวคิดและความเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริงว่าควรเป็นเช่นไร และต้องมีวิถีปฏิบัติอย่างไร สำหรับประเทศที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นสังคมประชาธิปไตยที่เป็นต้นแบบ (เช่น สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร) ก็มักนำแนวคิดและวิถีความเป็นประชาธิปไตยของตนมาเป็นบรรทัดฐานในการตัดสินความเป็นประชาธิปไตยของประเทศอื่นๆ ผ่านการวิพากษ์วิจารณ์ การพลัดถิ่นและการกดดันในรูปแบบต่างๆ โดยที่ส่วนมากไม่ได้คำนึงถึงรากฐานและบริบทของสังคมและวัฒนธรรมของประเทศนั้นๆ อีกนัยหนึ่งคือ ประชาธิปไตยถูกนำมาใช้ในการกำหนดความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างประเทศผ่านวาทกรรมเกี่ยวกับความหมายของประชาธิปไตยที่มาจากจุดยืนที่แตกต่างกันของผู้นิยาม จึงไม่น่าแปลกใจที่ความหมายของประชาธิปไตยไม่เคยมีข้อสรุปที่เป็นฉันทามติ ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า ประชาธิปไตยเป็น “มโนทัศน์ที่มีการถกเถียงกันในระดับแก่นสารอย่างหนัก” เพราะแต่ละนิยามมีนัยทางสังคม ศีลธรรมและการเมืองที่แตกต่างกันไป (คริค, 2002/2557, น. 19) ไม่เช่นนั้นเราคงไม่ได้ยินคำว่า “ประชาธิปไตยแบบไทย” ที่ถูกมองว่ามีความแตกต่างไปจากประชาธิปไตยของประเทศในโลกตะวันตก ในขณะที่ความหมายประชาธิปไตยที่เป็น “สากล” ก็ยังเป็นประเด็นที่สามารถโต้เถียงได้อย่างไม่มีข้อยุติ เพราะในความเป็นจริงก็คือ แต่ละประเทศไม่ว่าจะเป็นสหรัฐอเมริกา เยอรมัน อังกฤษ ญี่ปุ่น ก็มีแนวคิดและแนวทางของประชาธิปไตยที่แตกต่างกันออกไป

ถึงแม้ว่าการแสวงหาข้อสรุปที่ยอมรับร่วมกันเกี่ยวกับความหมายของประชาธิปไตยจะเป็นเพียงมายาคติ แต่ในการสร้างสังคมประชาธิปไตยจำเป็นที่คนส่วนใหญ่ของสังคมนั้นจะต้องตัดสินใจให้ความหมายประชาธิปไตยอย่างใดอย่างหนึ่ง เพราะการไม่เลือกเอาความหมายใดเลยก็ถือเป็นการเลือก

ที่อันตรายเป็นรูปแบบหนึ่ง (ครีค, 2002/2557, น. 21) ดังเห็นได้จากปรากฏการณ์ความขัดแย้งในสังคมไทยซึ่งส่วนหนึ่งมาจากการให้ความหมายและแนวทางประชาธิปไตยที่แตกต่างกันของคนแต่ละกลุ่ม

การศึกษาความหมาย แนวคิดและหลักการของความเป็นประชาธิปไตยในหลากหลายบริบทจะทำให้สามารถมองเห็นทั้งความต่างและแก่นที่เป็นหลักการพื้นฐานของความเป็นประชาธิปไตย ตลอดจนวิถีปฏิบัติของประชาธิปไตยที่สำคัญ นอกจากนี้ ยังทำให้เห็นว่า ประชาธิปไตยไม่ใช่ความจริงหนึ่งเดียว (Universal truth) ไม่ได้มีความหมายเดียว และระดับความเป็นประชาธิปไตยมากหรือน้อยก็ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในเรื่องของการเมืองการปกครองเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมอีกด้วย การเป็นประชาธิปไตยจึงไม่ควรยึดแต่เพียงรูปแบบที่มักไปผูกโยงกับวิธีการบางอย่าง (เช่น การเลือกตั้ง) หรือคำบางคำ (เช่น สิทธิ เสรีภาพ) แต่ควรทำความเข้าใจถึงความหมายและแนวคิดอย่างลึกซึ้ง เพื่อให้สามารถนำมาสอดประสานกับบริบทของแต่ละสังคมได้อย่างลงตัว

ในบทนี้นำเสนอแนวคิดและหลักการของความเป็นประชาธิปไตยในโลกตะวันตก อาเซียน และในประเทศไทย เพื่อเปิดมุมมองเกี่ยวกับประชาธิปไตยโดยรวม ซึ่งได้มาจากการวิจัยเอกสาร (Documentary research) โดยการสืบค้นข้อมูลจากเอกสาร บทความ รายงานการวิจัย และเว็บไซต์ต่างๆ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษที่เกี่ยวข้องกับประเด็นประชาธิปไตย

แนวคิดประชาธิปไตยในโลกตะวันตก

แนวคิดและแนวทางแห่งประชาธิปไตยของตะวันตกมีจุดเริ่มต้นมาตั้งแต่สมัยกรีกโบราณและมีพัฒนาการในยุโรปและสหรัฐอเมริกา โดยคำว่าประชาธิปไตย (Democracy) มีรากศัพท์มาจากภาษากรีก “Demokratia” หมายถึง “การปกครองโดยประชาชน” (Williams, 1983, p. 93) ซึ่งดำเนินการผ่าน “การเลือกตั้ง” ทั้งนี้เป็นที่น่าสนใจว่า อริสโตเติลซึ่งเป็นนักปรัชญาผู้สนับสนุนประชาธิปไตยที่สำคัญไม่ได้พอใจกับประชาธิปไตยในรูปแบบที่มีการ

เลือกตั้ง เพราะมองว่าการเลือกตั้งจะเป็นช่องทางที่ชนชั้นนำหรือคนรวยจะยึดอำนาจรัฐ นอกจากนี้ อริสโตเติลยังตระหนักถึงปัญหาของประชาธิปไตยที่ปราศจากขีดจำกัดใดๆ จึงได้เสนอแนวคิดเรื่องการผสมผสานคุณค่าของประชาธิปไตยกับอภิชนาธิปไตย (การปกครองโดยคนที่ดีที่สุด) ซึ่งทำให้เป็นการปกครองที่มีการตัดสินใจในแต่ละเรื่องมาจากหลายภาคส่วน ภายใต้งื่อนไขสำคัญคือ การเคารพในประโยชน์ของรัฐอย่างแท้จริง ไม่ใช่เฉพาะประโยชน์ของเสียงส่วนใหญ่เท่านั้น ดังนั้น แม้ว่าประชาธิปไตยจะเป็นรูปแบบการปกครองที่สำคัญของชาวกรีก แต่ก็ถือเป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งที่นักวิชาการในยุคต่อมาเรียกว่า การปกครองแบบผสมผสาน (Mixed government) กล่าวคือ เป็นการผสมผสานระหว่างชีวิตการเมืองและจริยธรรมในการดำรงชีวิตประจำวัน ซึ่งต่อมาชาวโรมันเรียกการปกครองแบบนี้ว่า “สาธารณรัฐนิยม” โดยที่โพลีบิอัส (Polybius) บรรยายการปกครองแบบนี้ว่า “สภาคือผู้เสนอ ประชาชนแก้ไข และคณะปกครองบังคับใช้กฎหมาย” อย่างไรก็ตาม เมื่อสาธารณรัฐโรมันมีจักรพรรดิและเปลี่ยนมาเป็นจักรวรรดิโรมัน ทำให้มีการปกครองในลักษณะที่วัฒนธรรมหนึ่งอยู่เหนือวัฒนธรรมอื่นๆ การปกครองแบบสาธารณรัฐนิยมสูญหายไปนับพันปี ก่อนที่จะถูกรื้อฟื้นขึ้นมาในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการโดยรัฐต่างๆ ของอิตาลี (ครีค, 2002/2557, น. 9, 59-66)

การปกครองตามแนวทางประชาธิปไตยในช่วงเวลาดังกล่าว ไม่ได้กล่าวถึงแนวคิดเรื่องของ “สิทธิ” ที่เป็นองค์ประกอบหลักของประชาธิปไตยในปัจจุบัน แต่ประเด็นเกี่ยวกับสิทธิมีต้นกำเนิดมาจากประเทศอังกฤษ โดยการปฏิวัติหลายครั้งในอังกฤษในช่วงกลางศตวรรษที่ 17 ได้นำมาสู่การถ่ายโอนอำนาจจากพระมหากษัตริย์มาสู่รัฐสภา โดยสภาเป็นผู้ออกกฎหมายและรัฐต้องรักษากฎหมายและคุ้มครองสิทธิพื้นฐานของประชาชน ซึ่งหมายถึงสิทธิในการเลือกตั้งของคนส่วนใหญ่เท่านั้น แต่ทว่าแนวคิดเรื่องสิทธิของอังกฤษในตอนนั้นตั้งอยู่บนรากฐานของสังคมที่มีชนชั้น ทำให้ผู้มีสิทธิในการเลือกผู้แทนราษฎรยังจำกัดวงอยู่ในกลุ่มชนชั้นสูงเท่านั้น จนกระทั่งในศตวรรษที่ 18 ได้มีการปฏิวัติใหญ่ในอเมริกาและฝรั่งเศส ทำให้เกิดการเรียกร้องสิทธิ ความ

เท่าเทียม และเสรีภาพทางการเมืองที่ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยบริบทของการเรียกร้องสิทธิ เสรีภาพของอเมริกาขณะนั้นไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อต่อสู้ให้มีระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย แต่เป็นสงครามประกาศอิสรภาพจากการปกครองของอังกฤษที่ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองให้เป็นแบบประชาธิปไตย (ในขณะนั้นใช้คำว่าสาธารณรัฐนิยม) ที่มีรัฐธรรมนูญในภายหลังเมื่อคนชั้นกลางที่มีสิทธิในการเลือกตั้งมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น โดยประชาธิปไตยของอเมริกาโน้มเอียงไปทางแนวคิดแบบเสรีนิยมของอังกฤษที่รับประกันสิทธิพลเมือง ในขณะที่การปฏิวัติของฝรั่งเศสเป็นการปฏิวัติทางการเมืองที่ก่อให้เกิดรัฐบาลภายใต้รัฐธรรมนูญ และให้ความสำคัญกับการคุ้มครองเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ดังคำขวัญที่โด่งดัง “เสรีภาพ เสมอภาค ภราดรภาพ” ซึ่งแท้ที่จริงก็เป็นแนวทางของสาธารณรัฐนิยม ดังนั้นสาธารณรัฐนิยมจึงมีความหมายแทนประชาธิปไตยในยุคนั้น (ครีค, 2002/2557, น. 77-124)

ต่อมาในช่วงครึ่งหลังของศตวรรษที่ 19 ได้มีการใช้คำว่า “ประชาธิปไตย” แทนที่ “สาธารณรัฐนิยม” ก่อนที่จะกลายเป็นคำที่ถูกกล่าวอ้างอย่างแพร่หลายในศตวรรษที่ 20 ไม่ว่าจะเป็นฮิตเลอร์ ซึ่งได้เรียกระบบเผด็จการนาซีว่า “ประชาธิปไตยที่แท้จริง” (“Real” democracy) เช่นเดียวกับผู้นำของสหภาพโซเวียตในตอนนั้นที่เรียกระบอบการปกครองของตนว่าประชาธิปไตยที่แท้จริงเช่นกัน ส่วนมุสโสลินีเรียกระบบฟาสซิสต์เป็น “ประชาธิปไตยแบบอำนาจนิยม” (Authoritarian democracy) และประเทศคอมมิวนิสต์อื่นๆ ในยุโรปตะวันออกและประเทศจีน เรียกระบบการปกครองของตนว่าเป็น “ประชาธิปไตยของประชาชน” (People’s Democracy) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ามุมมองต่อประชาธิปไตยเป็นไปในทางที่ดีมากขึ้นอย่างชัดเจน (Krieger, 1993, p. 220)

แนวคิดการปกครองแบบประชาธิปไตยได้มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องบนฐานคิดของอำนาจอธิปไตยที่มวลชนในรัฐมีสิทธิทางการเมือง โดยเป็นการประสานรากฐานของค่านิยมด้านเสรีภาพและความเท่าเทียมแบบสาธารณรัฐนิยมฝรั่งเศสเข้ากับแนวทางการคุ้มครองสิทธิแบบเสรีนิยมอังกฤษ

ทำให้ลักษณะ “การปกครองโดยประชาชน” มีการขยายขอบเขตโดยเฉพาะในประเด็นของผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง โดยคำจำกัดความของคำว่า “ประชาชน” ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะผู้ชายในสมัยกรีก ชายผิวขาวที่มีที่ดินครอบครองในสมัยศตวรรษที่ 18 ชายผิวขาวทุกคนในศตวรรษที่ 19 ผู้ใหญ่ที่เป็นคนขาวทุกคนในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 และผู้ใหญ่ทุกคนในปัจจุบัน (ผู้หญิงและคนผิวดำในอเมริกาได้รับสิทธิในการเลือกตั้งเมื่อ 200 กว่าปีก่อนเท่านั้น) ดังนั้น จะเห็นได้ว่าประชาธิปไตยในโลกตะวันตกนั้นมีพัฒนาการที่ซับซ้อนและยาวนานนับพันปี โดยมีทั้งการโต้แย้งในเชิงปรัชญาและการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิทางการเมืองและความเท่าเทียมกันในฐานะที่เป็นพลเมืองและมนุษย์ และที่น่าสนใจ คือ การเรียกร้องสิทธิในการเลือกตั้งมาจากกลุ่มคนที่ไม่มีการศึกษาเป็นหลัก ทำให้การศึกษาของคนไม่ใช่ปัจจัยที่เป็นเงื่อนไขให้คนมีสิทธิหรือไม่มีสิทธิทางการเมือง (ครีค, 2002/2557, น. 7-15)

ถึงแม้แนวคิดของประชาธิปไตยจะมีการขยายและเปลี่ยนแปลงไปขึ้นอยู่กับ การให้ความหมาย วิถีปฏิบัติหรือสิ่งที่บ่งชี้ถึงความเป็นประชาธิปไตยที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละสังคม แต่ปรัชญาพื้นฐานของความเป็นประชาธิปไตยที่ยอมรับกันโดยทั่วไปและไม่เปลี่ยนแปลง ก็คือ การปกครองโดยประชาชน ซึ่งต่อมาได้สะท้อนในคำปราศรัยที่ทรงอิทธิพลต่อการเมืองสมัยใหม่ของประธานาธิบดีอับราฮัม ลินคอล์น (Abraham Lincoln) ในปี ค.ศ.1863 ที่กล่าวว่า ประชาธิปไตยเป็น “การปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน” (Government of the people, by the people, for the people) (Campbell, 2008, p. 5; Copeland and Lamm, 1985, p. 315)

ทั้งนี้ ความหมายของประชาธิปไตยที่นิยามโดยนักวิชาการตะวันตกต่างๆ สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดของประชาธิปไตยที่มีหลากหลาย เช่น Sodaro (2004, p. 31, 164, 182) นิยามว่าประชาธิปไตย คือ สิทธิของประชาชนในการตัดสินใจเลือกผู้ปกครอง ซึ่งส่วนใหญ่กระทำผ่านกระบวนการเลือกตั้งตัวแทนที่จะเข้าไปปกครอง โดยต้องมีกฎหมายที่ระบุขอบเขตอำนาจและความรับผิดชอบของผู้ปกครอง (รัฐบาล) และรับประกันถึงสิทธิและเสรีภาพของประชาชน โดยหลักการสำคัญของประชาธิปไตยสามารถแบ่งได้เป็น 4 ลักษณะ

ได้แก่ 1) อำนาจอสูงสุดมาจากประชาชน (Popular sovereignty) หมายถึง ประชาชนมีสิทธิในการปกครองตนเอง 2) สิทธิและเสรีภาพ (Rights and liberties) ประกอบด้วย สิทธิและเสรีภาพพื้นฐานของพลเมืองตามที่กฎหมายกำหนด 3) ค่านิยมประชาธิปไตย (Democratic values) ได้แก่ ความอดทน ความยุติธรรม และการประนีประนอม และ 4) ความยุติธรรมหรือความเสมอภาคทางสังคมและเศรษฐกิจ (Economic democracy) หมายถึง การออกกฎเกณฑ์ที่สร้างความยุติธรรม หรือเสมอภาคทางสังคมและเศรษฐกิจ ในขณะที่ Ranney (1993 อ้างถึงใน ชัยมงคล สุพรมอินทร์, 2554, น. 91-95) ก็ได้ระบุหลักการพื้นฐานของการปกครองแบบประชาธิปไตย ประกอบด้วย อำนาจสูงสุดมาจากประชาชน (Popular sovereignty) ความเสมอภาค (Political equality) การรับฟังความคิดเห็นของประชาชน (Popular consultation) และ หลักการเสียงข้างมาก (Majority rule) ทั้งนี้ เจื่อนไขสำคัญของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยไม่ใช่เพียงแค่การมีส่วนร่วมของประชาชนและการใช้สิทธิของประชาชนในการเลือกรัฐบาลเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการเคารพปฏิบัติตามกฎระเบียบและกฎหมาย การเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีของผู้อื่น การยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง และการประนีประนอมอีกด้วย (Diamond, 2004)

Bühlmann, Merkel และ Wessels (2008) ระบุถึงแกนหลักที่บ่งชี้ถึงความ เป็นประชาธิปไตยไว้ 3 ประการ คือ ความเสมอภาค (Equality) เสรีภาพ (Freedom) และการควบคุม (Control) โดยได้อธิบายว่า สังคมประชาธิปไตย ต้องมีระบบการปกครองที่ประชาชนมีเสรีภาพและความเสมอภาค และระดับของการมีเสรีภาพและความเสมอภาคจะสัมพันธ์กับกลไกการควบคุมของรัฐบาล ทั้งนี้ เสรีภาพของประชาชน ครอบคลุมถึงความรับผิดชอบที่รัฐบาลต้องมีต่อประชาชน กฎหมายที่ บังคับใช้ การแสดงความคิดเห็น การคบหาสมาคม ความเชื่อ และการเคารพสิทธิของคนกลุ่มน้อยและผู้หญิง นอกจากนี้ Heywood (2002, p. 68) ได้สะท้อนถึงคุณลักษณะหลักๆ ของสังคมประชาธิปไตยที่สำคัญ อาทิ สังคมที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันในด้านโอกาสและเกียรติภูมิของบุคคล การรับประกันสิทธิ

และผลประโยชน์ของคนส่วนน้อยโดยให้สิทธิ ในการตรวจสอบอำนาจของเสียงข้างมาก การคัดเลือกบุคคลเข้าทำหน้าที่สาธารณะโดยผ่านการคัดเลือกจากประชาชน การสนองตอบต่อประโยชน์ของประชาชนโดยไม่คำนึงถึงว่าประชาชนจะมีความคิดทางการเมืองอย่างไร เป็นต้น

จากความหมายและลักษณะสำคัญของประชาธิปไตย สามารถประมวลถึงองค์ประกอบหลักที่บ่งชี้สังคมประชาธิปไตย (U.S. Department of State's Bureau of International Information Programs, 2015) ได้ดังนี้

1. มีระบอบการปกครองที่ใช้หลักเสียงข้างมาก ปกป้องผลประโยชน์ของเสียงข้างน้อย และใช้หลักนิติรัฐ กล่าวคือ ผู้ปกครองมาจากเสียงส่วนใหญ่ของประชาชน โดยประชาชนสามารถตัดสินใจเลือกผู้ปกครองได้อย่างอิสระ บริสุทธิ์ยุติธรรม ควบคู่ไปกับการมีกฎหมายและข้อบังคับต่างๆ ที่รับประกันและปกป้องสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลทุกคน รวมถึงคนกลุ่มน้อยต่างๆ

2. เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในฐานะพลเมืองได้อย่างอิสระจากแรงกดดันของฝ่ายปกครอง ซึ่งอาจกระทำผ่านองค์กรเอกชน ชุมชน สถาบันต่างๆ องค์กรภาคประชาสังคม

3. ให้ความสำคัญกับเรื่องความเสมอภาคก่อนที่จะเป็นความเสมอภาคที่กำหนดโดยกฎหมาย ซึ่งหมายถึง สภาพสังคมที่ผู้คนในสังคมมีโอกาสความเท่าเทียมกัน เช่น โอกาสในการได้รับการศึกษา การปรับฐานะทางเศรษฐกิจ หรือการมีหลักประกันในเรื่องสิทธิทางการเมือง (Tocqueville, 1969 อ้างถึงใน สมบัติ จันทรวงศ์, 2557, น. 27)

4. มีความหลากหลายในด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม นั่นคือการมีเสรีภาพในการดำเนินชีวิตของคนในสังคม โดยที่ไม่ต้องอยู่ในกรอบที่เป็นเสมือนแม่พิมพ์เดียวกัน

5. มีค่านิยมเรื่องความอดทน (Tolerance) ปฏิบัตินิยม (Pragmatism) ความร่วมมือ (Cooperation) และความประนีประนอม (Compromise) เพราะในสังคมประชาธิปไตยจะให้ความสำคัญกับการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้น

ซึ่งบางครั้งไม่มี “ถูก” หรือ “ผิด” อย่างชัดเจน แต่ขึ้นอยู่กับความคิดเห็นในเรื่อง สิทธิและการจัดลำดับความสำคัญให้กับประเด็นนั้นๆ ในสังคม การจัดการ ความขัดแย้งจึงอยู่ภายใต้เงื่อนไข กฎเกณฑ์และข้อจำกัดบางอย่างเสมอ คนใน สังคมจึงต้องมีความอดทน อดกลั้นในเรื่องความแตกต่าง ร่วมคิด ร่วมทำ และ ผลลัพธ์ของการจัดการ คือ การประนีประนอม ความเห็นพ้องของคน ส่วนใหญ่ (Consensus) หรือสิ่งที่ทุกฝ่ายยอมรับกันได้ (Diamond, 2004) ทั้งนี้ เพราะว่าการให้ความสำคัญเฉพาะความคิดเห็นหรือความต้องการของกลุ่มใด กลุ่มหนึ่งจะสร้างความแตกร้างในภายในสังคม และถ้ารัฐบาลใช้อำนาจกดดัน เพื่อให้ได้ประชามติที่ต้องการ หรือกีดกันการแสดงความคิดเห็นของประชาชน ก็จะเป็นทำลายสังคมจากข้างบนหรือในระดับโครงสร้าง

6. พลเมืองมีพฤติกรรม การปฏิบัติ และบรรทัดฐานที่บ่งบอกถึง ความสามารถในการปกครองตนเอง (Civic culture) กล่าวคือ คนหรือกลุ่ม คนในสังคมมีอิสระในการเลือกงานที่ทำ รูปแบบการใช้ชีวิต และกิจกรรมต่างๆ

7. ให้ความสำคัญกับการศึกษา เพราะการศึกษาช่วยสร้างอิสรภาพ และค่านิยมประชาธิปไตยให้กับคนในสังคม

แนวคิดและองค์ประกอบของสังคมประชาธิปไตยของโลกตะวันตก ที่นำเสนอข้างต้นเป็นหลักการที่เป็นเพียงแนวทางในการวิเคราะห์ลักษณะ ของ “สังคมเป็นประชาธิปไตย” เท่านั้น ซึ่งลักษณะดังกล่าวอาจมีการ เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคมที่เปลี่ยนไป ดังนั้น การสร้างวัฒนธรรม ประชาธิปไตยจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างสังคมประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างค่านิยมในเรื่องความอดทนในการรับฟังความคิดเห็น ที่แตกต่าง ความตระหนักถึงสิทธิในการแสดงความคิดเห็นของผู้อื่น และ การหาทางออกร่วมกันอย่างประนีประนอม แต่ประเด็นที่สำคัญอย่างยิ่ง คือ ประชาธิปไตยเป็นวิถีปฏิบัติ “Democracy is pragmatic” ไม่ใช่เป็นเพียง อุดมการณ์หรือมโนทัศน์ในการปกครองเท่านั้น แต่เป็นวิถีคิดและวิถีการดำรง ชีวิตของผู้คนในสังคมที่สามารถปรับเปลี่ยนได้เสมอ

แนวคิดประชาธิปไตยในอาเซียน

การที่ประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 10 ประเทศที่มีอุดมการณ์และโครงสร้างทางการเมืองที่แตกต่างกันกล่าวคือ ประเทศที่มีการปกครองแบบประชาธิปไตย (ไทย สิงคโปร์ ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย อินโดนีเซีย พม่า) ประเทศที่ปกครองตามอุดมการณ์คอมมิวนิสต์แบบเลนิน (ลาว เวียดนาม) และประเทศที่ปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (บรูไน) มองข้ามความแตกต่างด้านอุดมการณ์ทางการเมืองการปกครอง แต่หันมารวมตัวกันเพื่อสร้างความร่วมมือกันในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความสำเร็จเชิงกลยุทธ์ในทางเศรษฐกิจภายใต้ประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) (กษิต ภิรมย์, 2557, น. 15-16) นับเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงความเปิดกว้างของประชาคมโลกและคุณลักษณะของความเป็นประชาธิปไตยทั้งในแง่อุดมการณ์และชีวิตความเป็นอยู่ที่มีระดับที่ต่างกันในปัจจุบัน

ถึงแม้ประชาคมอาเซียนจะไม่ได้กำหนดเป็นเงื่อนไขว่าประเทศสมาชิกต้องปกครองในระบอบประชาธิปไตยเหมือนดังเช่นประเทศสมาชิกของสหภาพยุโรป แต่ประชาคมอาเซียนก็ได้แสดงเจตนารมณ์ที่จะเห็นรัฐสมาชิกมีคุณลักษณะของความเป็นประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ดังจะเห็นได้จากอารัมภบทและสาระสำคัญของ กฏบัตรอาเซียน (ASEAN Charter) (Association of Southeast Asian Nations, 2008) ซึ่งกล่าวไว้ว่า “ยึดมั่นในหลักการแห่งประชาธิปไตย หลักนิติธรรมและธรรมาภิบาล การเคารพและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน” และในหมวดที่ 1 ข้อ 1 ว่าด้วยความมุ่งประสงค์

วรรคที่ 4 “เพื่อให้แน่ใจว่าประชาชนและรัฐสมาชิกของอาเซียนอยู่ร่วมกับประชาคมโลกได้โดยสันติในสภาวะที่เป็นธรรม มีประชาธิปไตยและมีความปรองดองกัน”

วรรคที่ 7 “เพื่อเสริมสร้างประชาธิปไตย เพิ่มพูนธรรมาภิบาล และหลักนิติธรรม ตลอดจนส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพ

ขั้นพื้นฐานโดยคำนึงถึงสิทธิและหน้าที่ของรัฐสมาชิกของอาเซียน”

วรรคที่ 13 “เพื่อส่งเสริมอาเซียนที่มีประชาชนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งทุกภาคส่วนของสังคมได้รับการส่งเสริมให้มีส่วนร่วมและได้รับผลประโยชน์จากกระบวนการรวมตัวและการสร้างประชาคมของอาเซียน”

ในข้อ 2 ว่าด้วยเรื่องหลักการ วรรคที่ 2 (ข) “การยึดมั่นต่อหลักนิติธรรม ธรรมาภิบาล หลักการประชาธิปไตยและรัฐบาลตามรัฐธรรมนูญ” วรรคที่ 2 (ณ) “การเคารพเสรีภาพพื้นฐาน การส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และการส่งเสริมความยุติธรรมทางสังคม”

นอกจากนี้ ในแผนการปฏิบัติสู่ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน (ASEAN Political-Security Community Blueprint) ได้กำหนดการสร้างค่านิยมและบรรทัดฐานร่วมของประชาคมในด้านความร่วมมือในการพัฒนาทางการเมือง ซึ่งรวมถึงแผนการส่งเสริมหลักการประชาธิปไตยไว้ 3 ประการ (Association of Southeast Asian Nations, 2008) ได้แก่

1. ส่งเสริมความเข้าใจในเรื่องหลักการของประชาธิปไตยให้กับเยาวชนในโรงเรียนตามความเหมาะสมของระดับศึกษา โดยคำนึงถึงระบบการศึกษาในแต่ละรัฐสมาชิก

2. จัดการสัมมนา การฝึกอบรม และกิจกรรมเสริมสร้างขีดความสามารถของข้าราชการและเจ้าหน้าที่รัฐ นักคิด นักวิจัย และภาคประชาสังคมที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดแลกเปลี่ยนทัศนะและประสบการณ์ร่วมกัน ตลอดจนส่งเสริมหลักการประชาธิปไตยและสถาบันที่เป็นประชาธิปไตย

3. ศึกษาริวิจัยเกี่ยวกับประสบการณ์และบทเรียนเรื่องประชาธิปไตยในแต่ละปีที่มีungขยายและเพิ่มพูนการยึดมั่นในหลักการประชาธิปไตย

จากสาระสำคัญของกฎบัตรอาเซียน และแนวทางการสร้างค่านิยมและบรรทัดฐานร่วมของประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน ได้สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับการสร้างเสริมสังคมประชาธิปไตยที่ตั้งอยู่บนหลักการสำคัญ คือ สิทธิและเสรีภาพของคนในสังคม จึงอาจ

กล่าวได้ว่า ประชาคมอาเซียนมีความคาดหวังให้ประเทศสมาชิกมีความเป็นประชาธิปไตย แต่ให้กระบวนการประชาธิปไตยพัฒนาไปตามครรลองและวิถีการเมืองของรัฐสมาชิก โดยเป็นอิสระแก่กัน ไม่เร่งรัด ไม่กำหนดเวลา ไม่มีรูปแบบประชาธิปไตยที่ตายตัว แต่พึงเป็นไปตามหลักนิติธรรม และมีกติกาประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ ฉะนั้น การจะเป็นสังคมประชาธิปไตยของอาเซียนโดยรวมจึงขึ้นอยู่กับ การเปลี่ยนแปลงในแต่ละประเทศสมาชิก ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับ การเรียกร้องสิทธิ เสรีภาพ และการมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของอำนาจ อธิปไตยของพลเมืองในแต่ละประเทศ หรือวิสัยทัศน์ของผู้นำประเทศ และการตระหนักว่าการร่วมมือกันบนพื้นฐานของการเป็นสังคมประชาธิปไตยของอาเซียนนั้นเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งในการเสริมสร้างความแข็งแกร่งและพลังอำนาจในเวทีโลก (กษิต ภิรมย์, 2557, น. 17-18)

สำหรับสถานะของความเป็นประชาธิปไตยของประเทศสมาชิกอาเซียนนั้น รายงานของ Economist Intelligence Unit ของนิตยสาร The Economist ของอังกฤษ ที่ได้สำรวจถึงความเป็นประชาธิปไตยใน 167 ประเทศทั่วโลก โดยใช้ดัชนีประชาธิปไตย (Democracy Index) ที่สร้างขึ้น 5 กลุ่ม ได้แก่ 1) กระบวนการเลือกตั้งและความเป็นพหุนิยม (Electoral Process and Pluralism) 2) เสรีภาพพลเมือง (Civil Liberty) 3) บทบาทหน้าที่ของรัฐบาล (Functioning of Government) 4) การมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political Participation) และ 5) วัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture) ตลอดจนพิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การเลือกตั้งเป็นไปโดยอิสระและมีความยุติธรรมหรือไม่ ความปลอดภัยของผู้ลงคะแนนเสียง อิทธิพลของต่างประเทศต่อรัฐบาล และความสามารถของข้าราชการในการนำนโยบายไปปฏิบัติ ซึ่งผลการศึกษาในปี พ.ศ. 2555 ปรากฏว่า ไม่มีประเทศใดในประชาคมอาเซียนที่ได้รับการจัดให้อยู่ในกลุ่มประชาธิปไตยสมบูรณ์แบบ (Full Democracy) โดยประเทศอินโดนีเซียมีอันดับที่ดีที่สุดในอาเซียน คือ อันดับที่ 53 ประเทศไทยอันดับที่ 58 มาเลเซียอันดับที่ 64 และฟิลิปปินส์ อันดับที่ 69 ถูกจัดอยู่ในกลุ่มประชาธิปไตยแบบบกพร่องมีตำหนิ (Flawed Democracy) สิงคโปร์อันดับที่ 81 และกัมพูชาอันดับที่ 100 อยู่ในกลุ่ม

ประชาธิปไตยแบบผสม/ประชาธิปไตยไม่เต็มใบ (Hybrid Democracy) ส่วน
เวียดนามอยู่ในอันดับที่ 144 เมียนมาอันดับที่ 155 และลาวอันดับที่ 156
อยู่ในกลุ่มประเทศที่มีการปกครองแบบเผด็จการ (Authoritarian Regimes)
ส่วนบรูไนดารุสซาลาม ไม่รวมอยู่ในการศึกษาวิจัย อาจจะเป็นเพราะมีรูปแบบ
การปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์อย่างชัดเจน (The Economist
Intelligence Unit Limited, 2013) ทั้งนี้ การจัดอันดับและกลุ่มประเทศตาม
ดัชนีประชาธิปไตยดังกล่าว ทำให้เห็นภาพโดยรวมของความเป็นประชาธิปไตย
ของแต่ละประเทศในอาเซียนได้ในระดับหนึ่ง โดยจะเห็นได้ว่าประเทศที่มีอันดับ
ความเป็นประชาธิปไตยสูงกว่าประเทศอื่นๆ คือ อินโดนีเซีย ไทย มาเลเซีย
และฟิลิปปินส์ จะมีค่าเฉลี่ยในด้านเสรีภาพพลเมือง บทบาทหน้าที่ของรัฐบาล
และกระบวนการเลือกตั้งและความเป็นพหุนิยมที่สูงกว่า

เมื่อพิจารณาประเทศในประชาอาเซียนแต่ละประเทศจะพบว่า มี
ลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่แตกต่างหลากหลายอันเป็นผลมาจากความ
เป็นมาและภูมิหลังทางสังคม วัฒนธรรม และการปกครองของแต่ละประเทศ
ที่แตกต่างกัน อีกทั้งช่วงเวลาและตรรกะในการรับเอาแนวคิดประชาธิปไตย
เข้ามาก็มีความแตกต่างกันด้วย เช่น อินโดนีเซียใช้ “หลักปรัชญาศีล” เป็นหลัก
ในการปกครองประเทศ ประกอบด้วย 1) การนับถือพระเจ้าองค์เดียว 2)
การเป็นมนุษย์ที่เจริญและคงไว้ซึ่งความเที่ยงธรรม 3) ความเป็นเอกภาพ
ของอินโดนีเซีย 4) ประชาธิปไตยแบบมีผู้แทน และ 5) ความยุติธรรมใน
สังคม ตลอดจนการใช้หลัก ฉันทามติ (Consensus) ทำให้สามารถอยู่ร่วม
กันท่ามกลางความแตกต่างและความเห็นต่างได้ (กษิต ภิรมย์, 2557, น. 19;
Aseansummit, 2015) ฟิลิปปินส์ให้ความสำคัญกับเรื่องการบริหารราชการ
ด้วยธรรมาภิบาล กระบวนการยุติธรรม เสรีภาพ ความเสมอภาค การมี
ส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนและภาคประชาสังคม และการตรวจสอบ
ทางการเมือง (สีดา สอนศรี, 2542) สิงคโปร์เน้นการพัฒนาประชาธิปไตย
ที่ควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยใช้ระบบการเลือกตั้งที่เน้นในเรื่องของ
เศรษฐกิจ หลักธรรมาภิบาล และสิทธิเสรีภาพในการพูดและแสดงออกตาม
ขอบเขตที่กฎหมายกำหนด (นัฐพจน์ ยืนยง, 2542) มาเลเซียเน้นการสร้าง

เอกภาพของประเทศ ความเท่าเทียมของเชื้อชาติ และการอยู่ร่วมกันบนความหลากหลาย (กษิต ภิรมย์, 2557, น. 19-20) และไทยให้ความสำคัญกับสิทธิและเสรีภาพ ความเสมอภาค การใช้หลักกฎหมายเป็นกฎเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกัน การใช้เหตุผลที่ถูกต้องในการตัดสินหรือยุติปัญหาในสังคม การยอมรับเสียงส่วนใหญ่ และการประนีประนอมโดยยึดเอาผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก (สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง, 2554)

อย่างไรก็ตาม จะสังเกตได้ว่าความเป็นสังคมประชาธิปไตยของประเทศในอาเซียนมีหลักการพื้นฐานที่คล้ายคลึงกัน คือ สิทธิ เสรีภาพของพลเมือง ความเสมอภาคในสังคม และกระบวนการเลือกตั้ง อันเป็นผลมาจากอิทธิพลของแนวคิดและหลักการประชาธิปไตยของตะวันตก/สหรัฐอเมริกาที่ประเทศในอาเซียนเหล่านี้รับมาใช้เป็นกรอบการพัฒนาหรือการสร้างสังคมประชาธิปไตยของตนจนถึงปัจจุบัน

แนวคิดประชาธิปไตยในประเทศไทย

เราปฏิเสธไม่ได้คำว่า “ประชาธิปไตย” ที่เป็นที่ยึดมั่นในสังคมไทยมีจุดเริ่มต้นมาจากการเป็นระบอบการปกครอง และเพราะระบอบการปกครองมีอิทธิพลต่อชีวิตของผู้คนในสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การศึกษาถึงพัฒนาการด้านการปกครองของไทยจะช่วยให้ภาพการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยให้ชัดเจนยิ่งขึ้น และจะนำไปสู่ความเข้าใจในแนวคิดประชาธิปไตยที่ถูกนำมาปรับใช้ในสังคมไทยอีกด้วย

ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยในปี พ.ศ. 2475 ประเทศไทยปกครองแบบ “สมบูรณาญาสิทธิราชย์” (Absolute monarchy) ซึ่งเป็นระบอบการปกครองที่มีกษัตริย์เป็นผู้ปกครองและมีสิทธิ์ขาดในการบริหารประเทศ กล่าวคือ ที่มาของกฎหมายทั้งปวงอยู่ที่กษัตริย์ คำสั่ง ความต้องการต่างๆ ล้วนมีผลเป็นกฎหมาย กษัตริย์มีอำนาจในการปกครองแผ่นดินและพลเมืองโดยอิสระโดยไม่มีกฎหมายหรือองค์การตามกฎหมายใดๆ ที่จะอยู่เหนือกว่า ต่อมาเมื่อบริบทของสังคมโลกเกิดกระแส

ความต้องการ “ความเสมอภาคเท่าเทียมกัน” แนวคิดในการปกครองรูปแบบใหม่และอิทธิพลความนิยมใน “การปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตก” ได้แพร่เข้าสู่ประเทศไทย ประกอบกับบริบทภายในสังคมไทยที่เริ่มมีการเข้าไปเรียนรู้วิทยาการของชาติตะวันตก ทำให้กลุ่มข้าราชการและราษฎรบางกลุ่มเริ่มปรับตัวเข้ากับกระแสวัฒนธรรมและเรียนรู้เรื่องการปกครองแบบประชาธิปไตยสะสมเรื่อยมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 และการปฏิรูประบบการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 5 ทำให้ราษฎรได้รับการศึกษาเพิ่มมากขึ้น และมีความรู้เกี่ยวกับแนวคิดการปกครองในระบอบรัฐธรรมนูญในระบอบรัฐสภาแบบตะวันตกมากขึ้น ส่งผลให้เกิดความคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองไปเป็นระบอบประชาธิปไตยโดยมีรัฐธรรมนูญเป็นหลักการปกครองของประเทศ (ชาดา นนทวัฒน์, 2553) จนในที่สุดนำไปสู่การปฏิวัติเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองจากรบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็น “ระบอบประชาธิปไตย” ในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ซึ่งเป็นรูปแบบการปกครองที่ประชาชนมีอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศที่เรียกว่า อำนาจอธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2553)

อย่างไรก็ดี การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากรบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตยเป็นการถ่ายโอนอำนาจจากรบอบเก่าสู่ระบอบใหม่ ถึงแม้จะมีความพยายามทำให้ประเทศให้เป็นประชาธิปไตยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองก็ตาม แต่การปกครองประเทศในขณะนั้นกลับกลายเป็นไปในลักษณะเผด็จการรัฐนิยมใช้อำนาจรัฐเบ็ดเสร็จในการควบคุมการดำเนินนโยบายต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม ทำให้สังคมไทยอยู่ภายใต้การบริหารประเทศในลักษณะเผด็จการมากกว่าเป็นประชาธิปไตยที่ให้สิทธิและเสรีภาพแก่ประชาชนอย่างแท้จริงจนเกิดความขัดแย้งทางความคิดของคนหลายฝ่าย คือ ฝ่ายของนายปรีดี พนมยงค์ ที่มีอุดมการณ์แบบ “สังคมนิยมประชาธิปไตย” (Social-democracy) กับฝ่ายจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่มีอุดมการณ์ไปในแนวทางของ “เผด็จการรัฐนิยม” ถึงแม้ทั้งสองจะเป็นคณะราษฎรกลุ่มแรกที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงการปกครอง

ก็ตาม (พจนานุกรม พึ่งหลวง, 2544)

ปรากฏการณ์เหล่านี้ ได้ส่งผลต่อการรับรู้และความเข้าใจในเรื่อง “ประชาธิปไตย” ของคนในสังคม หลักคิดและอุดมการณ์ประชาธิปไตยได้แพร่ขยายไปสู่ประชาชน โดยเฉพาะในประเด็น “สิทธิ” ที่หมายถึง อำนาจอันชอบธรรมที่สามารถกระทำโดยได้รับการยอมรับจากกฎหมาย และ “เสรีภาพ” ที่หมายถึง อิสระในการกระทำใดๆ ตามความต้องการ แต่จะต้องไม่ละเมิดกฎหมายและสิทธิของคนอื่น ทั้งนี้ เรื่องของ “สิทธิและเสรีภาพตามการปกครองในระบอบประชาธิปไตย” ได้แทรกซึมไปสู่วิถีการใช้ชีวิตของคนในสังคม อาทิ เสรีภาพในการพูด เสรีภาพในการนับถือศาสนา เสรีภาพในชีวิตและร่างกาย ที่บุคคลย่อมมีโดยไม่ขัดต่อกฎหมาย ตลอดจนสิทธิต่างๆ ตามกฎหมาย อาทิ สิทธิในทรัพย์สิน สิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย สิทธิ ส่วนบุคคล เป็นต้น

การเติบโตของ “ความรู้ ความเข้าใจ เรื่องประชาธิปไตย” ผ่านมิติของการปกครอง ทำให้เกิดชนชั้นใหม่ๆ ในระบบราชการและความต้องการการมีส่วนร่วมในการใช้อำนาจ เกิดการเรียกร้องการมีส่วนร่วมในการปกครอง การมีสิทธิมีเสียง มีส่วนร่วมในการตัดสินใจอย่างต่อเนื่องในหลายรูปแบบ แต่อย่างไรก็ตาม สังคมไทยก็ยังไม่สามารถเข้าสู่ความเป็นประชาธิปไตยตามอุดมคติของคณะราษฎรได้ ในทางตรงกันข้ามประเทศกลับอยู่ภายใต้รัฐบาลเผด็จการทหารมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะรัฐบาลที่มีจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งดำรงตำแหน่งถึง 2 สมัย ระหว่าง พ.ศ. 2481-2487 และ พ.ศ. 2491-2500 รวมเป็นเวลาถึง 15 ปี ซึ่งถือเป็นระยะเวลาที่ยาวนานในการบริหารประเทศ ส่งผลกระทบและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อสังคมไทยอย่างมหาศาล (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2544) ด้วยเพราะการบริหารประเทศภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่เป็นไปในลักษณะเผด็จการรัฐนิยม ประกอบกับการใช้นโยบายในการสร้างชาติ-ลัทธิชาตินิยม การประกาศใช้พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2483 และปี พ.ศ. 2485 และประกาศ “รัฐนิยม” ที่กำหนดวิธีการปฏิบัติตัวต่างๆ อาทิ การแต่งกาย กริยา มารยาท การเคารพธงชาติ

เพลงชาติและเพลงสรรเสริญพระบารมี การใช้เครื่องอุปโภคบริโภคที่ทำขึ้นในประเทศไทย ภาษาและหนังสือไทยกับหน้าที่พลเมืองดี เป็นต้น เพื่อต้องการเปลี่ยนสังคมไทยให้เป็นสังคมอารยะเหมือนชาติตะวันตก (พจนนตรี พึ่งหลวง, 2544) โดยอุดมการณ์เหล่านี้ได้ถ่ายทอดไปผ่านกลไกทางการศึกษา และการสื่อสารผ่านสื่อวิทยุ ซึ่งได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทยสมัยใหม่ในสังคมไทยยุคต่อๆ มา อย่างไรก็ตาม ภายใต้รัฐบาลเผด็จการรัฐนิยมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นั้น ได้ก่อประโยชน์ให้เกิดกับการศึกษาอยู่หลายเรื่องโดยเฉพาะในเรื่องของ “โอกาส” และ “ความเท่าเทียม” ทางการศึกษา เนื่องจากการจัดการศึกษาถือเป็นสิ่งสำคัญที่สัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับนโยบายสร้างชาติและการสร้างวัฒนธรรมสมัยใหม่ จึงทำให้การศึกษาไทยมีการขยายตัวอย่างต่อเนื่องจนถือได้ว่าเป็นช่วงเวลาแห่งการขยายโอกาสทางการศึกษาให้กับประชาชนไทยอย่างมาก (อมรรวิชัย นาครทรรพ, 2556)

ในช่วงทศวรรษที่ 2500 เป็นต้นไป ประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่อีกครั้ง โดยในช่วงเวลานี้ได้มีการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย (Modernization) และขณะเดียวกันก็เริ่มมีการก่อตัวของกลุ่มปัญญาชนจำนวนหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลทางความคิด “การเมืองแบบเสรีนิยม” จากโลกตะวันตก (อังกฤษ) เกิดกระแสตื่นตัวทางการเมืองอย่างกว้างขวางในหมู่นิสิตนักศึกษาหนุ่มสาวรุ่นใหม่ นำไปสู่ความเคลื่อนไหวต่อต้านระบอบการเมืองแบบเผด็จการทางทหาร และก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งใหญ่ในเวลาต่อๆ มา (คณะกรรมการปุมประวัติศาสตรมมหิดล เพื่อประชาธิปไตย, 2556 อ้างใน อมรรวิชัย นาครทรรพ, 2556) โดยเฉพาะอย่างยิ่งเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 หรือ “วันมหาวิปโยค” ที่มีการชุมนุมใหญ่ของนักศึกษาและประชาชนซึ่งในที่สุดก็เกิดการจลาจลใหญ่ที่มีประชาชน นักเรียน นิสิตนักศึกษา บาดเจ็บเสียชีวิตจำนวนมาก ส่งผลให้จอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรีต้องตัดสินใจลาออกและเดินทางออกนอกประเทศในวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2516 (จักษ์ พันธุ์เพชร, 2549)

ภายหลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ประเทศไทยก้าวเข้าสู่ความเป็นประชาธิปไตยอีกระดับหนึ่ง ประชาชนมีสิทธิ เสรีภาพและมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น ถือเป็น “ยุคเสรีภาพแห่งความคิด” แต่สถานการณ์ทางการเมืองของไทยก็มิได้เป็นไปอย่างราบรื่น ยังคงมีความขัดแย้งและนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงปฏิวัติ รัฐประหารอีกหลายครั้ง โดยการรัฐประหารครั้งล่าสุดเกิดขึ้นเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 เมื่อคณะรักษาความสงบแห่งชาติภายใต้การนำของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ได้เข้ายึดอำนาจการปกครองจากรัฐบาลของนายกรัฐมนตรียิ่งลักษณ์ ชินวัตร เนื่องจากสถานการณ์ความขัดแย้งทางความคิดทางการเมืองของประชาชนในประเทศที่ทวีความรุนแรงและขยายวงกว้างขึ้นเรื่อยๆ ทำให้รูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตยตามวิถีตะวันตกหยุดชะงักลงอีกครั้ง

อย่างไรก็ตาม นอกเหนือจากมิติทางการเมืองที่ส่งผลต่อการรับรู้และความเข้าใจในแนวคิดของประชาธิปไตยของคนไทยดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว การพิจารณาถึงความหมายและคำจำกัดความ “ประชาธิปไตย” ก็ช่วยสะท้อนให้เห็นถึงมุมมองต่อความเป็นประชาธิปไตยของคนไทยได้ด้วยเช่นกัน โดยคำว่า “ประชาธิปไตย” ประกอบด้วยคำว่า “ประชา” หมายถึง หมู่คน คือปวงชน กับคำว่า “อธิปไตย” หมายถึง ความเป็นใหญ่ เมื่อนำทั้งสองคำมารวมกัน จึงหมายถึง ความเป็นใหญ่ของปวงชน ซึ่งการที่ปวงชนจะเป็นใหญ่ได้นั้นทุกคนต้องมี “สิทธิและหน้าที่ของมนุษย์ชน” อันเป็นสิทธิและหน้าที่ตามธรรมชาติของทุกคนที่เกิดมาเป็นมนุษย์ คือ สิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาคซึ่งมนุษย์จะต้องใช้พร้อมกันกับหน้าที่ มิให้เกิดความเสียหายแก่เพื่อนมนุษย์อื่นหรือปวงชนเป็นส่วนรวม (ปรีดี พนมยงค์, 2558) ต่อมาในปี พ.ศ. 2552 ราชบัณฑิตยสถาน ได้นิยามประชาธิปไตยว่า หมายถึง ระบอบการปกครองโดยตัวแทนของประชาชน เป็นระบอบที่พลเมืองผู้มีสิทธิเลือกผู้แทนไปบริหารประเทศแทนตน ผู้แทนเหล่านั้นต้องบริหารประเทศเพื่อประชาชนส่วนใหญ่ และประชาชนมีสิทธิ์ตรวจสอบการทำงานของผู้แทนเหล่านั้นด้วย ไม่ได้เน้นการถือมติของเสียงข้างมากเป็นใหญ่แต่เพียงอย่างเดียว โดยระบอบการปกครองแบบนี้ ให้เสรีภาพแก่ประชาชนในการนับถือศาสนา

การพูด และการแสดงความคิดเห็น แต่ต้องไม่ละเมิดกฎหมายและสิทธิของผู้อื่น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2552) ในขณะที่ยุทธการ ห้าวหาญ (2552) กล่าวว่า ประชาธิปไตยเป็นการจัดรูปแบบการปกครองโดยกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันทางการเมือง หน้าที่ ตลอดจนถึงวิธีการตัดสินใจต่าง ๆ ในทางปฏิบัติตามแนวคิดประชาธิปไตย ดังนี้

1. ใช้สติปัญญา เหตุผล ในการประชุม ปรีกษาหารือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อการแก้ไขปัญหาและหาข้อยุติ
2. กำหนดขอบเขตอำนาจรัฐบาล เพื่อให้ความคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพแก่ประชาชน
3. มีกฎหมายคุ้มครองให้เกิดความเท่าเทียมของคนในสังคม โดยไม่เลือกปฏิบัติ
4. อำนาจความชอบธรรมทางการปกครองมาจากการเลือกตั้งของประชาชน
5. อำนาจอธิปไตยมาจากปวงชน คือ การถ่วงดุลอำนาจ เพื่อการตรวจสอบกันและกัน
6. ให้ความสำคัญกับสิทธิ เสรีภาพที่แสดงความคิดเห็นคัดค้านนโยบายและการปฏิบัติงานของรัฐบาล

สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง (2554) และสำนักเลขาธิการผู้แทนราษฎร (2555) ได้อธิบายถึงหลักการที่สำคัญของประชาธิปไตย ได้แก่

1. อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน หมายถึง ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดในการปกครองรัฐ
2. สิทธิและเสรีภาพ หมายถึง สิทธิประโยชน์ที่บุคคลพึงได้รับตามกฎหมาย และอิสระในการดำเนินชีวิตตามที่ต้องการโดยไม่ผิดกฎหมาย ไม่กระทบต่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม และไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น

3. ความเสมอภาค หมายถึง ความเท่าเทียมกันในฐานะการเป็น
ประชากรของรัฐโดยกฎหมาย ไม่มีการแบ่งชนชั้นหรือการเลือกปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเสมอภาคทางการเมือง คือ สิทธิในการเลือกตั้งและการ
มีส่วนร่วมทางการเมือง ความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ ทุกคนไม่ถูกกีดกันใน
การประกอบอาชีพ และความเสมอภาคทางโอกาสในด้านต่างๆ อาทิ การรับ
บริการจากรัฐ การศึกษา การรักษาพยาบาล เป็นต้น

4. นิติธรรม หมายถึง การใช้หลักกฎหมายเป็นกฎเกณฑ์การอยู่
ร่วมกันเพื่อความสงบสุขของสังคม

5. เหตุผล หมายถึง การใช้เหตุผลที่ถูกต้องในการตัดสินใจหรือยุติ
ปัญหาในสังคม และการรับฟังเหตุผลของผู้อื่น

6. การถือเสียงข้างมาก หมายถึง การปฏิบัติตามความคิดเห็นหรือ
ความยินยอมของคนส่วนใหญ่ โดยที่ไม่ละเมิดสิทธิหรือเอาเปรียบเสียง
ส่วนน้อย หากมีปัญหาที่สามารถตัดสินโดยใช้มติเสียงข้างมาก ในขณะที่เสียง
ส่วนน้อยก็ได้รับความคุ้มครอง

7. การประนีประนอมและความสามัคคี หมายถึง การลดความ
ขัดแย้งโดยการผ่อนหนักผ่อนเบาให้กัน ร่วมมือกันเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม
เป็นสำคัญ

8. ภราดรภาพ หมายถึง การอยู่ร่วมกันโดยไม่เอารอดเอาเปรียบกัน
ไม่แบ่งแยกเชื้อชาติ เพศ และชนชั้น

นอกจากนี้ ความหมายของประชาธิปไตยยังได้มีการนิยามผ่าน
มุมมองทางพุทธศาสนาอีกด้วย อาทิ เกรียงศักดิ์ เจริญพัฒน์ (2550)
กล่าวว่า ประชาธิปไตยแบบไทยเกิดจากหลักการแบบพุทธศาสนาที่ถือหลัก
การเห็นพ้องต้องกัน ความสมานฉันท์และการไม่มีฝ่ายค้านเป็นสำคัญ โดย
สังคมพุทธเป็นสังคมที่เคารพเสียงข้างมาก ไม่นิยมจำกัดเสรีภาพทางบุคคล
หรือบีบบังคับโดยเฉพาะทางใจ อีกทั้งไม่บังคับให้เชื่อหรือยอมรับโดยปราศจาก
เหตุผล เป็นสังคมที่ไม่เชื่อว่าชาติกำเนิดเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดอภิสิทธิ์แต่อย่างใด

ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ส่วนพระไพศาล วิสาโล (2552) ได้ให้ความหมาย “ประชาธิปไตย” หมายถึง การถือเอาธรรมเป็นใหญ่ยิ่งกว่าประโยชน์ส่วนตน และคล้อยตามเสียงคนรอบข้าง มีเสรีภาพในการคิด มีเสรีภาพในการแสวงหาความจริงที่จะก่อให้เกิดปัญหาและมีสำนึกรับผิดชอบต่อผลที่เกิดขึ้น การเปิดโอกาสให้มีการฝึกฝนพัฒนาตน ช่วยเหลือสังคม เคารพสิทธิของผู้อื่นและมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ซึ่งมาจากพื้นฐานประชาธิปไตยในเรื่องเสรีภาพ เสมอภาคและภราดรภาพ นอกจากนี้ในพระธรรมไตรปิฎกได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับ ประชาธิปไตย ทั้งความหมายด้านสถานะและด้านคุณภาพ (จิริโชค (บรรพต) วีระสัย, 2540) ดังนี้

1. ความหมายด้านสถานะ ได้แก่

- เป็นปรัชญา (Philosophy) ทฤษฎีหรืออุดมการณ์ทางการเมือง ประชาธิปไตยมุ่งเน้นไปในเรื่องของความคิด เป็นสถานภาพทางมนโกรรมทั้งของผู้นำและคนทั่วไป คือ ทั้งผู้บริหารประเทศและพลเมืองทั่วไป
- เป็นรูปแบบการปกครอง (Forms of Government) เป็นการพิจารณาประชาธิปไตยในเชิงโครงสร้างของรัฐบาลแบบประชาธิปไตย เช่น ระบบรัฐสภา
- เป็นวิถีชีวิต (Way of Life) หมายถึง วิถีทางแห่งการยอมรับเสียงข้างมาก ความมีใจกว้าง การมีขันติธรรม การไม่ใช้ความรุนแรง และการเอาใจใส่ในกิจการบ้านเมือง (การมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมือง)

2. ความหมายด้านคุณภาพ พระธรรมปิฎกเห็นว่า ถ้าประชาชนมีคุณภาพดี ประชาธิปไตยก็มีคุณภาพดีด้วย ถ้าประชาชนมีคุณภาพต่ำ ประชาธิปไตยก็จะเป็นประชาธิปไตยไร้คุณภาพด้วย เพราะว่าคุณภาพของประชาธิปไตยขึ้นอยู่กับคุณภาพของประชาชน และคุณภาพของประชาชนก็อยู่ที่การศึกษา โดยการศึกษาจำเป็นต่อประชาธิปไตยเพราะเป็นการพัฒนาคนให้ทำหน้าที่หรือใช้อำนาจตัดสินใจได้ดี คือ ทำให้เสียงข้างมากที่จะใช้วินิจฉัย

เกิดจากการตัดสินใจของคนที่เป็นบัณฑิต คนดีมีสติปัญญา และทำให้การตัดสินใจของคนเกิดจากความต้องการที่มาประสานกับปัญญาที่รู้และให้เลือกเอาสิ่งที่ถูกต้องดีงามจริงแท้และเป็นประโยชน์จริง (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543)

นอกจากนี้ คุณลักษณะของประชาธิปไตยยังถูกสะท้อนผ่านแนวทางในการสร้างพลเมืองให้เป็นประชาธิปไตย ซึ่งตั้งอยู่บนหลักการพื้นฐาน 3 ประการ คือ การเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การเคารพสิทธิ เสรีภาพและกฎกติกาของสังคมที่เป็นธรรม และความรับผิดชอบต่อตนเอง ผู้อื่นและสังคม โดยในแต่ละหลักการชี้ให้เห็นถึงแนวทางพื้นฐานการปฏิบัติตนของการเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่สามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ที่สอดคล้องกับวิถีของสังคมไทย กล่าวคือ คนไทยต้องเป็นผู้ที่เห็นคุณค่าความเป็นมนุษย์บนพื้นฐานของความรู้ความเข้าใจในบริบทของสังคมหรือในเงื่อนไขสภาพแวดล้อม โดยใช้สติปัญญา เหตุผล ความอดทน อดกลั้น เชื่อถือศรัทธา ซึ่งกันและกัน ปราบปรามดีต่อกัน และเมื่อเกิดปัญหาที่ร่วมกันแก้ไข ตลอดจนรู้และตระหนักถึงสิทธิ หน้าที่ ความรับผิดชอบของตนภายใต้กฎกติกาของสังคมที่เป็นธรรม (ฐิติกร พูลภัทรชีวิน, 2553) ทั้งนี้ พระธรรมปิฎกได้ชี้ถึงประเด็นเรื่องสิทธิและเสรีภาพในประชาธิปไตยว่า ต้องมีการปฏิบัติที่สมดุลระหว่างด้านสิทธิกับหน้าที่ และเสรีภาพกับความรับผิดชอบ กล่าวคือ สิทธิที่บุคคลจะทำได้และการเรียกร้องเอาสิ่งที่ตนพึงได้นั้น บุคคลก็มีหน้าที่ที่จะต้องทำเพื่อร่วมธำรงรักษาและสร้างสรรค์พัฒนาสังคมประชาธิปไตย ถ้าอยากใช้สิทธิก็ควรปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดี และเมื่อมีการทำหน้าที่ด้วยดี สังคมประชาธิปไตยก็จะได้รับการรักษาไว้ เพื่อให้คนมีโอกาสนำไปใช้สิทธิได้ต่อไป ส่วนการมีเสรีภาพที่จะกระทำต่างๆ ตามความปรารถนา บุคคลจะต้องรู้จักรับผิดชอบต่อการกระทำและผลการกระทำของตน และใช้เสรีภาพนั้นอย่างมีความรับผิดชอบต่อสังคม (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543)

นอกเหนือจากหลักพื้นฐานของประชาธิปไตยดังกล่าวข้างต้น สิ่งที่บ่งชี้ถึงลักษณะของสังคมประชาธิปไตยในบริบทของไทย (พระราชวรมุนี (ปรยุทธ์ ปยุตฺโต), 2526, น. 71-72, 96-98; วิทยากร เชียงกุล, 2551)

ได้แก่

1. วิถีชีวิตแห่งความพอดี ที่เป็นสายกลาง

2. การยอมรับศักยภาพของมนุษย์ว่า บุคคลแต่ละคนมีความสามารถที่พัฒนาได้ผ่านการศึกษา เพื่อให้บุคคลมีสติปัญญา สามารถคิดวินิจฉัย เลือกตัดสินใจ และใช้เสรีภาพได้อย่างถูกต้องพอดี ทำให้เสรีภาพในระบอบประชาธิปไตยเป็นไปอย่างสมดุล โดยเป็นเสรีภาพของคนที่ไม่ปกครองตนเอง

3. ความสามัคคีร่วมมือร่วมใจ การแสดงออกที่เน้นความมีเมตตาปรารถนาดี ห่วงประโยชน์สุขต่อกัน ซึ่งจะโยงกลับไปเป็นหลักการพื้นฐาน คือ การเป็นสังคมที่มีเอกภาพ คนมีเมตตาหรือไมตรีต่อกันเป็นพื้นฐานรองรับความเป็นอยู่ และการแสดงออกที่มีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน

4. สิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

5. จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม ความรู้ ค่านิยมและวัฒนธรรมที่ร่วมมือกันเพื่อส่วนรวม

จะสังเกตได้ว่าการให้ความหมายและวิถีทางของประชาธิปไตยในบริบทของไทยนั้น ได้มีการนำเอาแนวคิดประชาธิปไตยตะวันตกมาอธิบายให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักการและวิถีปฏิบัติที่มีอิทธิพลต่อคนไทยส่วนใหญ่อย่างเช่นพุทธศาสนา นอกจากนี้ การที่สังคมไทยจะเป็นสังคมประชาธิปไตยนั้น มิใช่ขึ้นอยู่กับการมีระบอบการปกครองและมีสถาบันทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยเท่านั้น แต่ปัจจัยที่สำคัญที่สุดคือ การที่ประชาชนนำหลักการประชาธิปไตยมาใช้ในการดำรงชีวิตจนเป็นปกติวิสัย เป็นวิถีชีวิตหรือเป็นวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต (กนก วงษ์ตระหง่าน, 2532; วิศิษฐ์ ทวีเศรษฐ และสุขุม นวลสกุล, 2541, น. 20) นั่นคือ ประชาธิปไตยมีความหมายกว้างกว่าการเป็นอุดมการณ์หรือระบอบการปกครอง แต่เป็นวิถีปฏิบัติในการดำรงชีวิตของคนในสังคมประชาธิปไตย

จากแนวคิด ความหมาย หลักการพื้นฐานของประชาธิปไตยข้างต้น สะท้อนถึงวิถีปฏิบัติสำคัญที่เป็นวิถีแห่งประชาธิปไตยได้ ดังนี้

- **สิทธิ** หมายถึง สิ่งที่บุคคลสามารถมีได้ ทำได้อย่างชอบธรรม โดยไม่ขัดต่อกฎหมายและไม่เบียดเบียน ไม่ทำให้คนอื่นเดือดร้อน และยอมรับในคุณค่าและเคารพศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์
- **เสรีภาพ** หมายถึง ความมีอิสระในการกระทำใดๆ โดยไม่ละเมิดสิทธิของคนอื่น และไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีงาม
- **ความเท่าเทียมและความเสมอภาค** หมายถึง การที่ทุกคนมีโอกาสมิสิทธิ มีเสรีภาพเท่าเทียมกันตามที่กฎหมายกำหนด และบนพื้นฐานของความยุติธรรมทางสังคม
- **การยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง** หมายถึง การใช้เหตุผล ไม่ดึงดันหรือมียึดถือเอาแต่ความคิดของตัวเองเป็นหลัก แต่ยอมรับฟังความคิดเห็นและเหตุผลของคนอื่น ตลอดจนยอมรับฟังเสียงส่วนใหญ่โดยเคารพเสียงส่วนน้อย
- **ความรับผิดชอบต่อสาธารณะ** หมายถึง ความระมัดระวังการใส่ใจตระหนักถึงผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นกับคนส่วนใหญ่ ชุมชน หรือสังคม ที่มาจากการกระทำหรือไม่กระทำของตน
- **จิตอาสาเพื่อส่วนรวม** หมายถึง การที่บุคคลมีจิตสำนึกที่ดีต่อสังคมหรือกิจกรรมสาธารณะ โดยเมื่อทำกิจกรรมใดๆ จะคำนึงถึงประโยชน์สุขของส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ของตนเอง
- **ความสามัคคี** หมายถึง ความสามัคคี ความมีน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ความพยายามเข้าใจในกันและกัน ความพอใจร่วมกัน และความยินดีในการเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียวกัน
- **การประนีประนอม** หมายถึง ความมีเหตุมีผลในการพยายามแก้ปัญหาหรือความขัดแย้งด้วยทางสายกลาง พยายามหาทางออกที่ยอมรับของทุกฝ่าย การโอนอ่อนหรือการยินยอมในการแก้ปัญหาหรือข้อขัดแย้งร่วมกันโดยไม่ใช้ความรุนแรง

- การมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม และ/หรือร่วมแสดงความคิดเห็นและ/หรือร่วมตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมและส่วนรวม

บทสรุป

การศึกษาวิวัฒนาการและบริบทของการเกิดแนวคิดประชาธิปไตย ตั้งแต่สมัยกรีกจนถึงการขยายขอบเขตของความเป็นประชาธิปไตยในโลกตะวันตกสะท้อนให้เห็นพัฒนาการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและซับซ้อนทั้งในเชิงแนวคิดและการปฏิบัติในช่วงเวลานับพันปี โดยมิจุดที่เริ่มต้นจากการเรียกร้องสิทธิทางการเมืองของคนส่วนใหญ่ภายใต้แนวคิด “การปกครองโดยประชาชน” รวมไปถึงการประสานค่านิยมเรื่องเสรีภาพและความเท่าเทียมกันในฐานะที่เป็นพลเมืองและมนุษย์ ซึ่งต่อมาฐานคิดนี้ได้ขยายมาครอบคลุมถึงวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม ทำให้มีการตีความแนวคิดประชาธิปไตยของตะวันตกในยุคปัจจุบันมีขอบเขตที่กว้างขึ้น โดยองค์ประกอบหลักที่บ่งชี้ถึงลักษณะของสังคมประชาธิปไตยในโลกตะวันตกมีดังต่อไปนี้

1. มีระบอบการปกครองที่ใช้หลักเสียงข้างมาก ปกป้องผลประโยชน์ของเสียงข้างน้อย และใช้หลักนิติรัฐ กล่าวคือ ผู้ปกครองมาจากเสียงส่วนใหญ่ของประชาชน โดยประชาชนสามารถตัดสินใจเลือกผู้ปกครองได้อย่างอิสระ บริสุทธิ์ยุติธรรม ควบคู่ไปกับการมีกฎหมายและข้อบังคับต่างๆ ที่รับประกันและปกป้องสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลทุกคน รวมถึงคนกลุ่มน้อยต่างๆ

2. เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในฐานะพลเมืองได้อย่างอิสระจากแรงกดดันของฝ่ายปกครอง ซึ่งอาจกระทำผ่านองค์กรเอกชน ชุมชน สถาบันต่างๆ องค์กร ภาคประชาสังคม

3. ให้ความสำคัญกับเรื่องความเสมอภาคก่อนที่จะเป็นความเสมอภาคที่กำหนดโดยกฎหมาย ซึ่งหมายถึง สภาพสังคมที่ผู้คนในสังคมมีโอกาสเท่าเทียมกัน เช่น โอกาสในการได้รับการศึกษา การปรับฐานะทางเศรษฐกิจ หรือการมีหลักประกันในเรื่องสิทธิทางการเมือง

4. มีความหลากหลายในด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม นั่นคือ การมีเสรีภาพในการดำเนินชีวิตของคนในสังคม โดยที่ไม่ต้องอยู่ในกรอบที่เป็นเสมือนแม่พิมพ์เดียวกัน

5. มีค่านิยมเรื่องความอดทน (Tolerance) ปฏิบัตินิยม (Pragmatism) ความร่วมมือ (Cooperation) และความประนีประนอม (Compromise)

6. พลเมืองมีพฤติกรรม การปฏิบัติ และบรรทัดฐานที่บ่งบอกถึงความสามารถในการปกครองตนเอง (Civic culture) กล่าวคือ คนหรือกลุ่มคนในสังคมมีอิสระในการเลือกงานที่ทำ รูปแบบการใช้ชีวิต และกิจกรรมต่างๆ

7. ให้ความสำคัญกับการศึกษา เพราะการศึกษาช่วยสร้างอิสรภาพ และค่านิยมประชาธิปไตยให้กับคนในสังคม

อย่างไรก็ตาม ลักษณะของ “สังคมประชาธิปไตย” อาจมีการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคมที่เปลี่ยนไป แต่ประเด็นที่สำคัญอย่างยิ่งคือ ประชาธิปไตยเป็นวิถีปฏิบัติ “Democracy is pragmatic” ไม่ใช่เป็นเพียงอุดมการณ์หรือมโนทัศน์ในการปกครองเท่านั้น แต่เป็นวิถีคิดและวิถีการดำรงชีวิตของผู้คนในสังคมที่สามารถปรับเปลี่ยนได้เสมอ

สำหรับแนวคิดประชาธิปไตยในอาเซียน ซึ่งประกอบด้วยประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เป็นสมาชิกของประชาคมอาเซียน 10 ประเทศและมีประเทศที่มีการปกครองแบบประชาธิปไตย 7 ประเทศ ได้แก่ ไทย สิงคโปร์ ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย อินโดนีเซีย และเมียนมา โดยแต่ละประเทศมีลักษณะความเป็นประชาธิปไตยที่แตกต่างหลากหลายอันเป็นผลมาจากความเป็นมาและภูมิหลังทางสังคม วัฒนธรรม และการปกครองของแต่ละประเทศที่แตกต่างกัน อีกทั้งช่วงเวลาและตรรกะในการรับเอาแนวคิดประชาธิปไตยเข้ามาก็มีความแตกต่างกันด้วย แต่ทว่ามีหลักการพื้นฐานที่เป็นแนวคิดร่วมที่คล้ายคลึงกัน คือ สิทธิ เสรีภาพของพลเมือง ความเสมอภาคในสังคม และกระบวนการเลือกตั้ง อันเป็นผลมาจากอิทธิพลของแนวคิดและหลักการประชาธิปไตยของโลกตะวันตก/สหรัฐอเมริกาที่ประเทศในอาเซียน

เหล่านี้รับมาใช้เป็นกรอบการพัฒนาหรือการสร้างสังคมประชาธิปไตยของตนจนถึงปัจจุบัน

ส่วนการทำความเข้าใจแนวคิดประชาธิปไตยในประเทศไทยนั้น จำเป็นต้องมองย้อนกลับไปถึงจุดเริ่มต้นที่มีการรับเอาแนวคิดนี้เข้ามาในสังคมไทย ซึ่งจะเห็นว่าเกิดจากความต้องการการเปลี่ยนแปลงการปกครองของคนที่มีการศึกษาจำนวนไม่มากนัก และเป็นกรรับเอาแนวคิดประชาธิปไตยตะวันตกในลักษณะที่สำเร็จรูปมาใช้โดยที่ยังไม่ได้เตรียมความพร้อมให้กับคนไทยส่วนใหญ่และไม่ได้คำนึงถึงความสอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทยในขณะนั้น กอปรกับการที่ผู้นำของประเทศภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองไม่ได้มีการวางแนวทางเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในหลักการของประชาธิปไตย (ที่นอกเหนือไปจากการเป็นระบอบการปกครอง) ให้กับคนในสังคมไทย ในทางตรงกันข้ามกลับใช้ประชาธิปไตยเป็นข้ออ้างในการครองอำนาจ การใช้อำนาจ และการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินชีวิตของคนไทยตามแบบอย่างของตะวันตกอย่างฉับพลัน จึงไม่น่าแปลกใจที่พัฒนาการของการปกครองรูปแบบนี้ต้องสะดุดหยุดชะงักจากเหตุการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองมาโดยตลอด ในขณะที่คนไทยส่วนใหญ่ก็ยังมี ความเข้าใจในแนวคิดและหลักการดำเนินชีวิตตามครรลองของประชาธิปไตยที่ค่อนข้างจำกัดอยู่เพียงแต่เรื่อง “สิทธิ” และ “เสรีภาพ” ในบริบทของการเมืองเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ความไม่มีเสถียรภาพทางการเมืองตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ทำให้คนไทยต้องถูกคิดถึงความหมายของประชาธิปไตยที่มากกว่าระบอบการปกครอง แต่จะต้องขยายขอบเขตของความเป็นประชาธิปไตยให้ครอบคลุมวิถีชีวิตที่ดำเนินอยู่บนพื้นฐานทางสังคมและรากเหง้าของวัฒนธรรมที่ยังคงมีอิทธิพลต่อวิถีคิด พฤติกรรม และความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคม จึงจะสามารถเสริมสร้างรากฐานของสังคมประชาธิปไตยที่เข้มแข็งในประเทศไทยได้ โดยจะสังเกตว่าในปัจจุบันได้มีการนำเอาแนวคิดประชาธิปไตยตะวันตกมาอธิบายให้สอดคล้องประสานกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทยมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักการและวิถีปฏิบัติที่มีอิทธิพลต่อคนไทยส่วนใหญ่อย่างเช่น

พุทธศาสนา ทั้งนี้ หลักการพื้นฐานที่สะท้อนถึงวิถีแห่งประชาธิปไตยของไทยในปัจจุบัน ประกอบด้วย สิทธิ เสรีภาพ ความเท่าเทียมและความเสมอภาค การยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง ความรับผิดชอบต่อสาธารณะ จิตอาสา เพื่อส่วนรวม ความสมานฉันท์ การประนีประนอม และการมีส่วนร่วม

ปัจจัยสำคัญที่จะทำให้สังคมไทยเป็นสังคมประชาธิปไตยก็คือ การที่ประชาชนนำหลักการประชาธิปไตยมาใช้ในการดำรงชีวิตจนเป็นปกติวิสัย เป็นวิถีชีวิตหรือเป็นวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต โดยที่ไม่ยึดแต่เพียงรูปแบบที่มักไปผูกโยงกับวิธีการบางอย่าง (เช่น การเลือกตั้ง) หรือคำบางคำ (เช่น สิทธิ เสรีภาพ) ดังนั้น เราจึงควรทำความเข้าใจถึงความหมาย ปรัชญา และครรลองของประชาธิปไตยอย่างลึกซึ้ง เพื่อให้สามารถนำมาสอดประสานกับบริบทของสังคมและวัฒนธรรมไทยได้อย่างลงตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งรูปแบบการใช้ชีวิตและวัฒนธรรมการเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่ที่จะมี “อำนาจข้อมูล” และ “เสรีภาพการใช้ชีวิต” สูง โดยมีสื่อเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาเป็นปัจจัยที่ทำให้ในชีวิต ลักษณะสังคมที่มีความเป็นพหุลักษณะพหุวัฒนธรรมมากขึ้นภายใต้บริบทโลกเสรีที่มีการย้ายถิ่นอย่างไร้ข้อจำกัด รวมทั้งโอกาสของการได้รับการศึกษาและโอกาสทางสังคมที่เปิดกว้างขึ้น (สถาบันรามจิตติ, 2554)

บทที่ | 3

ถอดรหัสประชาธิปไตย ในบริบทสังคมและวัฒนธรรมไทย



การดำเนินชีวิตภายใต้หลัก “สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค” ของคนในแต่ละสังคมย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะการสอดประสานภูมิหลังทางสังคมและรากเหง้าทางวัฒนธรรมของประเทศนั้นๆ กับความคิดและพฤติกรรมของคนในสังคม วิธีคิดและการกระทำของคนมักได้รับการหล่อหลอม บ่มเพาะ ปลูกฝังจากรุ่นสู่รุ่นโดยกระบวนการขัดเกลาทางสังคมผ่านสถาบันหลัก อันได้แก่ ครอบครัว การศึกษา ศาสนา และในปัจจุบันยังรวมถึงสื่อมวลชนและสื่อสังคมต่างๆ ด้วย

ถอดรหัสประชาธิปไตยในบริบทสังคมและวัฒนธรรมไทย

เมื่อประชาธิปไตยไม่ได้เป็นแค่เพียงอุดมการณ์ทางการเมืองและรูปแบบการปกครองหรือสิทธิในการออกเสียงเลือกตั้งเท่านั้น แต่ประชาธิปไตยเป็นวิถีการดำรงชีวิตของผู้คนในสังคมที่แวดล้อมไปด้วยความคิด ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ การดำเนินชีวิตตามวิถีประชาธิปไตยของคนในแต่ละประเทศจึงมีความแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับการนำหลักการประชาธิปไตยไปปรับประสานให้เข้ากับภูมิหลังทางสังคมและรากเหง้าทางวัฒนธรรมของประเทศนั้นๆ นั่นคือ การดำเนินชีวิตภายใต้หลัก “สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค” ของคนในแต่ละสังคมย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะการสอดประสานหลักการเหล่านี้กับความคิดและพฤติกรรมของคนในสังคม โดยวิธีคิดและการกระทำของคนมักได้รับการหล่อหลอม บ่มเพาะ ปลูกฝังจากรุ่นสู่รุ่น โดยกระบวนการขัดเกลาทางสังคมผ่านสถาบันหลัก อันได้แก่ ครอบครัว การศึกษา ศาสนา และในปัจจุบันยังรวมถึงสื่อมวลชนและสื่อสังคมต่างๆ ด้วย นอกจากนี้ วิถีการดำเนินชีวิตของคนยังได้รับอิทธิพลจากปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและความอยู่รอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำมาหาเลี้ยงชีพ

การทำความเข้าใจความเป็นประชาธิปไตยในบริบทสังคมและวัฒนธรรมไทยจึงต้องให้ความสำคัญกับปัจจัยที่เป็นรากฐานของสังคมและวัฒนธรรมไทยซึ่งมีอิทธิพลต่อวิธีคิด โลกทัศน์ พฤติกรรมและการดำรงชีวิตของคนไทย ดังที่ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2553) ได้กล่าวถึง “ประชาธิปไตย” ไว้ว่าหมายถึง “รูปแบบปฏิบัติที่เป็นวิถีชีวิตของชาวบ้านโดยเชื่อมโยงกับค่านิยม ความเชื่อ ศาสนา จารีตประเพณีและภูมิปัญญาชาวบ้าน” โดยในบทนี้ได้ถอดรหัสลักษณะประชาธิปไตยที่ฝังแฝงในวัฒนธรรมและวิถีปฏิบัติของคนไทยที่สะท้อนผ่านลักษณะครอบครัวและชุมชน การประกอบอาชีพ ศาสนา ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม ที่ได้มาจากการวิเคราะห์เอกสาร งานวิจัย

ด้านภาษาและวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตคนไทยและอยู่ภายใต้กรอบของสถาบันทางสังคมที่หล่อหลอมคนไทย คือ ครอบครัว ชุมชน ศาสนา และการศึกษา (บ้าน วัด โรงเรียน) ตลอดจนความคิดเห็นของนักวิชาการด้านการศึกษาและด้านสื่อสารมวลชนที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญและประสบการณ์ในประเด็นประชาธิปไตยในมิติต่างๆ นักวิชาชีพที่ทำงานเกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน และเยาวชนที่เป็นนักกิจกรรมที่น่าเสนอผ่านเวทีเสวนาประเด็นประชาธิปไตยในวิถีไทย จำนวน 17 คน และเยาวชนไทยที่กำลังศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นจากทุกภูมิภาคทั่วประเทศที่เข้าร่วมกิจกรรมในเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ “ประชาธิปไตยในวิถีไทย” จำนวน 419 คน

ครอบครัวและชุมชน: ทูตทางสังคมของความเป็นประชาธิปไตย

“สถาบันครอบครัว” เป็นทูตทางสังคมที่สำคัญในการพัฒนาคนและประเทศชาติให้เจริญมั่นคงอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมไทยที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นในเรื่องความเป็นครอบครัวที่เข้มแข็ง มีระบบเครือญาติและสายใยผูกพันมาช้านาน “ครอบครัว” เป็นสถาบันทางสังคมที่มีความสำคัญที่สุด เพราะเป็นสถาบันพื้นฐานที่มีบทบาทสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับมนุษย์ทุกคนในสังคม เป็นสถาบันแรกที่ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดค่านิยม ปลูกฝังความเชื่อ สร้างเสริมทัศนคติ หล่อหลอมบุคลิกภาพ วิธีประพฤติปฏิบัติตน รวมทั้งการสร้างบรรทัดฐานทางสังคมให้แก่สมาชิกรุ่นใหม่ ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาสังคมและประเทศโดยรวม ครอบครัวจึงเปรียบเสมือนจักรกลชิ้นแรกที่ทำหน้าที่หล่อหลอมความคิดและพฤติกรรมของบุคคลให้เป็นไปตามที่สังคมต้องการ และครอบครัวยังถือเป็นหน่วยย่อยที่สุดที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อระบบโครงสร้างประเทศในภาพรวม รวมทั้งเป็นรากฐานการสร้างชุมชนและสังคมที่เข้มแข็งอีกด้วย

สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ [สค.] (2553) ได้ระบุถึงที่มาของความ

เป็นครอบครัวที่ไม่มี ความซับซ้อนมากนัก เพราะครอบครัวแต่เดิมมีเพียง ผู้ที่มีความสัมพันธ์ทางสายโลหิต ได้แก่ บิดา มารดา บุตร และแม่จะมี เครือญาติ ก็ยังคงหมายถึงผู้ที่มีความสัมพันธ์กันทางสายโลหิตร่วมกัน เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย พี่ ป้า น้า อา แต่ครอบครัวในปัจจุบันมีรูปแบบและความสัมพันธ์ที่หลากหลายซับซ้อนมากขึ้น จึงทำให้คำนิยามความหมายของ ครอบครัวหลากหลายมากขึ้นตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย

ครอบครัวไทยแต่เดิมมีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย (Extended family) มีสมาชิกครอบครัวหลายช่วงอายุอยู่ร่วมกัน โดยมีอย่างน้อย 3 ช่วง อายุหรือ 3 รุ่น คือ 1) รุ่นปู่ย่า ตายาย 2) รุ่นพ่อแม่ และ 3) รุ่นลูก เป็น ครอบครัวที่มีความร่วมมือกันในกิจกรรมด้านต่างๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ การ ศึกษา การอบรมเลี้ยงดู การปลูกฝังจริยธรรม คุณธรรม ค่านิยม ความเอาใจใส่ ในสภาวะวิกฤต โดยครอบครัวได้ทำหน้าที่เป็นแหล่งหล่อหลอมความเป็น มนุษย์ที่ส่งผลต่อคุณภาพของสังคม ซึ่งในอดีตครอบครัวไทยมีบทบาทหน้าที่ อย่างน้อย 3 ประการ ได้แก่ 1) เป็นแหล่งขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ให้การอบรม การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ประเพณีและชีวิตความเป็นอยู่ การ สร้างบุคลิกภาพ ระบบวิธีคิด การให้คุณค่าของสิ่งต่างๆ 2) เป็นแหล่งถ่ายทอด วิชาชีพและฝึกฝนอาชีพ การบ่มเพาะให้เป็นผู้ผลิตและผู้บริโภคที่มีคุณภาพ และ 3) เป็นแหล่งให้การสังคมสงเคราะห์เบื้องต้น มีความเอื้ออาทร ให้ความ ช่วยเหลือแก่เครือญาติในสภาวะวิกฤตต่างๆ (สค., 2553)

นอกจากนี้ ครอบครัวยังเป็นเสมือนแหล่งบ่มเพาะทักษะทาง การเมือง การอยู่ร่วมกันอย่างมีกติกา มีบทบาท หน้าที่รับผิดชอบ เคารพสิทธิ ซึ่งกันและกัน การตัดสินใจร่วมกัน รู้จักรับฟังและสื่อสารเจรจาประนีประนอม กันด้วยความรัก ความเข้าใจ และเหตุผล รู้จักการให้อภัยกัน มีการแบ่งอำนาจ หน้าที่ ความรับผิดชอบ และแบ่งงานกันในบ้านอย่างชัดเจน โดยจะเห็นว่าใน สมัยก่อนแม้ภรรยาจะมีฐานะเป็นผู้ตาม แต่ก็มีบทบาทที่กัน โดยฝ่ายสามี มีอำนาจการตัดสินใจภายนอกบ้านและเป็นผู้นำ ในขณะที่เดียวกันการดูแล บ้านเรือนและผู้คนในบ้านเป็นภาระหน้าที่ของฝ่ายภรรยา สำหรับผู้สูงอายุจะ

ทำหน้าที่อบรม สั่งสอน ชักเลลาสมาชิกที่เป็นเด็กให้เรียนรู้การดำเนินชีวิต เพื่อสืบทอดวงศ์ตระกูล

เมื่อเวลาผ่านไปมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในหลายมิติทั้งด้าน เศรษฐกิจ การเมือง และสังคมทำให้สภาพครอบครัวไทยมีการเปลี่ยนแปลง ไปด้วย ครอบครัวขยายที่ประกอบไปด้วย พ่อ แม่ ลูก ปู่ย่าตายาย และหรือ พี่น้องที่มีอยู่ในสังคมไทยนั้นมีจำนวนลดลง โดยจากข้อมูลสำนักงานสถิติ แห่งชาติ พ.ศ. 2545 พบว่า มีครอบครัวที่เป็นครอบครัวขยายเพียง ร้อยละ 32.1 ในขณะที่ครอบครัวเดียวมีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็นอัตราร้อยละ 55.5 โดยลักษณะของครอบครัวเดี่ยวส่วนใหญ่ประกอบด้วยพ่อ แม่ และลูกจำนวน 1-3 คน (สค., 2553) ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าโครงสร้างของครอบครัวทั้ง ในเมืองและในชนบทที่เป็นครอบครัวเดียวมีแนวโน้มที่ขนาดของครอบครัว จะเล็กลง และรูปแบบของครอบครัวจะมีความหลากหลายมากขึ้นตามการ เปลี่ยนแปลงทางสังคมและความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยครอบครัวที่ประกอบด้วยบุคคลสองวัย คือ ผู้สูงอายุและเด็กจะมีมากขึ้น โดยเฉพาะในชนบท เนื่องจากการที่หนุ่มสาววัยแรงงานอพยพเข้าไปทำงานทำ ในเมืองใหญ่ เมื่อมีครอบครัวและมีบุตรโดยยังไม่มีความพร้อม ประกอบกับ ปัญหาค่าครองชีพสูง ก็จะทำให้ลูกไปให้ปู่ย่าตายายช่วยเลี้ยงดู จึงทำให้ครอบครัว ในชนบทมีโครงสร้างเพียงบุคคลสองวัยคือ วัยสูงอายุและวัยเด็ก นอกจากนี้ ครอบครัวพ่อหรือแม่เลี้ยงเดี่ยวที่เป็นผลมาจากอัตราการหย่าร้างที่สูงขึ้น ครอบครัวเพศเดียวกันที่เปิดเผยมากขึ้น ครอบครัวบุตรบุญธรรมจากการรับ อนุเคราะห์เด็กที่ถูกทอดทิ้ง ครอบครัวที่สมาชิกไม่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติ กันเนื่องจากการครองตัวเป็นโสดก็มีแนวโน้มที่มากขึ้นเช่นกัน (ศุภชัย พิติกุลตั้ง, ม.ป.ป.) ถึงแม้ว่าลักษณะของครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงไป ตามสภาพการณ์ของสังคม ทำให้มีจำนวนครอบครัวเดี่ยวและครอบครัว สองวัยเพิ่มมากขึ้น การแบ่งอำนาจหน้าที่ ความรับผิดชอบ และแบ่งงานกันใน ครอบครัวของพ่อและแม่ในยุคปัจจุบันก็ไม่ได้แยกกันอย่างเด็ดขาดชัดเจนเช่น ในอดีต อีกทั้งรูปแบบวิธีการที่ใช้ในการอบรมสั่งสอนลูกก็มีการปรับเปลี่ยนไป แต่ทว่าครอบครัวไทยก็ยังคงทำหน้าที่หลักในการบ่มเพาะวิถีคิดและการดำเนิน

ชีวิตให้กับคนรุ่นหลังในเรื่องของการอยู่ร่วมกันอย่างมีกติกา บทบาท หน้าที่ รับผิดชอบ การเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน การตัดสินใจร่วมกัน การรู้จักรับฟัง และสื่อสารเจรจาประนีประนอมกันด้วยความรัก ความเข้าใจ และเหตุผล เช่นเดิม และดูเหมือนจะให้ความสำคัญกับการรับฟังความคิดเห็น การสื่อสาร และการเปิดโอกาสให้ลูกได้ร่วมตัดสินใจในกิจกรรมต่างๆ มากขึ้น กว่าเดิม ซึ่งจากข้อมูลสภาวะการณ่เด็กและเยาวชนไทยในปี พ.ศ. 2553-2554 ชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เด็กไทยมีทัศนคติที่ดีต่อความสัมพันธ์ในครอบครัว คือ เด็กรู้สึกว่าคุณแม่ผู้ปกครองยอมรับในตัวตนที่เป็นอยู่ของตนเอง อีกทั้งครอบครัวเป็นที่พึ่งได้มากที่สุดในช่วงที่มีปัญหา (รายงานและบทวิเคราะห์ สภาวะการณ่เด็กไทยในรอบปี 2553-2554, 2556) สอดคล้องกับรายงาน การสำรวจสภาวะการณ่สุขภาพครอบครัวไทย ตามแนวทางครอบครัวอบอุ่น พ.ศ. 2556 ที่ระบุว่า สมาชิกในครอบครัวมีการพูดคุยสื่อสารกันอยู่เสมอ (วิมลทิพย์ มุสิกพันธ์, 2557) อ้างถึงใน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการ สร้างเสริมสุขภาพ [สสส.], 2557) ซึ่งส่วนหนึ่งน่าจะเป็นผลมาจากการได้รับ อิทธิพลและแนวคิด การเลี้ยงดูจากตะวันตก การหาข้อมูลในการเลี้ยงดู ลูกทำได้ง่ายขึ้น และระดับการศึกษาของพ่อแม่ที่สูงขึ้น

ในส่วนของภาพความเป็นชุมชนนั้น มีลักษณะการอยู่ร่วมกันด้วยความเกื้อกูลเหมือนระบบเครือญาติ มีการพึ่งพาแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน (ณัฐพฤทธิ แก้ววิบูลย์, ธีรวัฒน์ ปุณณะวัฒนาพร, นภาพรรณ อนันตเจริญ, ปันณวิช หงษา และปัญญุดิศ ดวงบาล, 2547) มีการช่วยเหลือกันและร่วมกันทำกิจกรรมของชุมชน ยกตัวอย่างเช่น การลงแขก เป็นวัฒนธรรมประเพณี แห่งความเอื้อเฟื้อและเกื้อกูลกันของสังคมคนอีสานมาตั้งแต่อดีต (ศูนย์ข้อมูล กลางทางวัฒนธรรม, 2555) เนื่องจากชีวิตของคนอีสานเกี่ยวข้องกับอาชีพ ด้านเกษตรกรรม ไม่ว่าจะเป็น การทำนา การทำไร่ ทำสวน ซึ่งมีความสัมพันธ์ กับระยะเวลาของฟ้าและฝน จะต้องเร่งรีบในการเพาะปลูก ปักดำ เก็บเกี่ยว ในครอบครัวใดมีแรงงานมากก็จะทำได้เร็วและทันเวลา แต่ครอบครัวที่มีคน น้อยก็จะทำสำเร็จได้ยาก จุดนี้เองที่ก่อให้เกิดประเพณีลงแขก เพื่อช่วยเหลือ กันด้านแรงงาน โดยไม่มีค่าจ้างตอบแทน มีเพียงน้ำใจเลี้ยงอาหารข้าวปลา

ตามแต่จะหาได้ในท้องถิ่น หมุนเวียนกันไปจากครอบครัวหนึ่งสู่อีกครอบครัวหนึ่ง ทำให้กิจการงานสำเร็จจุล่ง มีอาหารเพียงพอไม่ขาดแคลน และเกิดบรรยากาศแห่งความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ประณีประนอมและเท่าเทียมกัน

สำหรับวิถีชุมชนของไทยในปัจจุบันก็ยังคงมีลักษณะของการช่วยเหลือเกื้อกูล และพึ่งพาอาศัยร่วมแรงร่วมใจกัน ถึงแม้ว่าเทคโนโลยีการสื่อสารความเจริญทางด้านคมนาคมขนส่ง และระบบสาธารณสุขปโภคพื้นฐานจะช่วยอำนวยความสะดวกในการใช้ชีวิตให้กับคนในชุมชนมากขึ้นก็ตาม จึงอาจกล่าวได้ว่าลักษณะพื้นฐานของชุมชนไทยยังเป็นชุมชนที่มีความใกล้ชิด (Closed-knit community) ประณีประนอมและเอื้ออาทรกัน อีกทั้งสภาพของชุมชนไทยยังสะท้อนความเป็น “สังคมเปิด” ที่ยอมรับความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา ประเพณีและความเชื่อ ตลอดจนเคารพในวิถีของแต่ละกลุ่มชน ดังจะเห็นได้จากการดำรงอยู่ของชุมชนจีน ชุมชนมอญ ชุมชนลาว ชุมชนมุสลิม ฯลฯ ที่ยังคงรักษาประเพณีและวัฒนธรรมของตนไว้ได้อย่างดี

ลักษณะของครอบครัวและชุมชนไทยดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงวิถีการดำรงชีวิตของคนไทยที่ให้ความสำคัญกับ การเคารพสิทธิ การตัดสินใจร่วมกัน การรับฟังความคิดเห็น การประณีประนอมกัน การเอื้ออาทร การยอมรับความแตกต่างหลากหลาย ซึ่งถือเป็นทุนทางสังคมที่สะท้อนหลักการพื้นฐานสากลในเรื่องการเคารพศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ และวัฒนธรรมประชาธิปไตยที่ฝังแน่นอยู่ในวิถีชีวิตของคนไทยมาตั้งแต่ก่อนที่แนวคิดประชาธิปไตยตะวันตกจะถูกนำเข้ามาสู่สังคมไทยเสียอีก

การประกอบอาชีพของคนไทย: วิถีชีวิตตามเส้นทางประชาธิปไตย

การดำรงชีพของคนไทยส่วนใหญ่มีความผูกพันกับการทำเกษตรกรรมมาโดยตลอด ถึงแม้ว่าลักษณะ วิธีการ รูปแบบ และเป้าหมายในการทำเกษตรกรรมจะเปลี่ยนแปลงไปตามพัฒนาการของสังคมก็ตาม กล่าวคือ

การทำเกษตรกรรมในอดีตมีเป้าหมายเพื่อให้พออยู่พอกิน พอแบ่งปัน แต่ในปัจจุบันมุ่งไปที่การสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจและการส่งออกเป็นหลักที่เรียกว่าอุตสาหกรรมเกษตร โดยสมัยสุโขทัย ประชาชนประกอบอาชีพทำนา ทำสวน ทำไร่ ทำนาเกลือ และการประมงเป็นหลัก ดังข้อความที่ว่า “เมื่อชั่วพ่อขุนรามคำแหง เมืองสุโขทัยนี้ดี ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว เจ้าเมืองบ่เอาจอบในไพร่ลู่ทาง เพื่อจูงวัวไปค้า ชีม้าไปขาย ใครจักใคร่ค้าช้างค้า ใครจักใคร่ค้าม้าค้า ใครจักใคร่ค้าเงินค้าทองค้า ไพร่ฟ้าหน้าใส” (มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ม.ป.ป.) ต่อมาในสมัยอยุธยา สภาพสังคมก็ยังคงเป็นสังคมเกษตรกรรมเช่นเดียวกันกับสมัยสุโขทัย อาชีพหลักของประชาชน ส่วนใหญ่ยังอยู่ในภาคการเกษตร คือ ทำนาปลูกข้าว พืชสวน พืชไร่ เลี้ยงสัตว์ เป็นต้น โดยการเพาะปลูกในสมัยอยุธยามีลักษณะเป็นแบบยังชีพ ส่วนหนึ่งใช้เลี้ยงตนเอง และครอบครัว อีกส่วนหนึ่งจ่ายเป็นภาษีและส่วยให้แก่ทางราชการ ส่วนที่เหลือจากการบริโภคก็อาจจะนำไปแลกเปลี่ยนผลผลิตของผู้ประกอบการอาชีพอื่นๆ และนำไปทำเป็นสินค้าส่งออกขายยังอาณาจักรใกล้เคียง (เอกรินทร์ สีมหาศาล และคณะ, ม.ป.ป.)

สำหรับในปัจจุบัน ถึงแม้ว่าจำนวนประชากรในภาคเกษตรจะมีแนวโน้มลดลงก็ตาม แต่ประชากรเกือบครึ่งหนึ่งของประเทศก็ยังคงประกอบอาชีพเกษตรกร โดยในการสำรวจเมื่อปี 2555 พบว่า มีจำนวนประชากรที่อยู่ในภาคการเกษตรถึง 23.73 ล้านคน จากจำนวนประชากรไทยทั้งสิ้น 64.4 ล้านคน (ศูนย์สารสนเทศ, 2557) นอกจากนี้ การเกษตรกรรมของไทยได้ถูกพัฒนาและขับเคลื่อนไปสู่การเป็นอุตสาหกรรมเกษตรและเป็นแหล่งผลิตอาหารที่สำคัญแห่งหนึ่งของโลก ส่งผลให้เกษตรกรต้องปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตเพื่อยกระดับคุณภาพและเพิ่มปริมาณผลผลิต (สุรินทร์ พงศ์ศุภสมิทธิ, ม.ป.ป.)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าวิธีการและเป้าหมายของการทำการเกษตรจะมีการเปลี่ยนแปลงไป แต่สังคมเกษตรกรรมได้หล่อหลอมวิถีคิดและวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทย ซึ่งสะท้อนให้เห็นจากความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีเกษตรที่มีอยู่เกือบตลอดทั้งปี โดยบางประเพณีได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ (การทำขวัญข้าว การแห่นางแมวเพื่อ

ขอฝน) ในขณะที่บางประเพณีเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยการให้การทำเกษตรกรรมของแต่ละครอบครัวและคนในชุมชนมีความเป็นไปได้อย่างดีและสำเร็จลุล่วง โดยใช้วิธีการช่วยเหลือพึ่งพากันในด้านแรงงาน (การลงแขก) ซึ่งนอกจากการบรรลุเป้าหมายในการทำเกษตรกรรมแล้ว ยังส่งผลให้เกิดความร่วมมือร่วมใจ ความสามัคคี การคำนึงถึงประโยชน์ของผู้อื่น ตลอดจนการสร้างความรู้สึกรับผิดชอบที่จะต้องช่วยเหลือผู้อื่นอีกด้วย (ปราณี วงษ์เทศ, 2548) นอกจากนี้ ความมีอิสระในการประกอบอาชีพของคนไทยที่มีมาตั้งแต่อดีดยังสะท้อนให้เห็นถึงสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคในการประกอบอาชีพ (Economic democracy) ของประชาชนทุกคน

ศาสนา: เบ้าหลอมความคิดประชาธิปไตย

การที่ประชาชนไทยทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพในการเลือกนับถือศาสนาสะท้อนหลักการพื้นฐานของความเป็นประชาธิปไตยในสังคมไทยเชิงประจักษ์อีกประการหนึ่ง และจากการมีสิทธิและเสรีภาพในการนับถือศาสนา นี้เองที่ทำให้คนต่างความเชื่อต่างศาสนาสามารถใช้ชีวิตในสังคมเดียวกันด้วยดีตลอดมา โดยจะสังเกตได้ว่าประเทศไทยไม่เคยมีความขัดแย้ง หรือสงครามที่มีสาเหตุมาจากการเลื่อมใสศรัทธาในศาสนาที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม ศาสนาที่คนไทยส่วนใหญ่ นับถือตลอดมา คือ ศาสนาพุทธ ซึ่งผลการสำรวจประชากรที่มีอายุ 13 ปีขึ้นไปครั้งล่าสุดในปี พ.ศ. 2554 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า มีคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธถึงร้อยละ 94.6 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2554) ประเทศไทยจึงได้ชื่อว่าเป็นเมืองพุทธ เมืองที่การดำเนินชีวิตของคนส่วนใหญ่มีความผูกพันใกล้ชิดกับหลักคำสอนของพุทธศาสนา

พุทธศาสนาได้เข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทยประมาณ พ.ศ. 235 และตามตำนานพระพุทธรูปเจดีย์ พระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้จารึกไว้ว่า คนไทยนับถือพระพุทธรูปศาสนามาก่อนที่จะอพยพมาตั้งประเทศไทยในปัจจุบันนี้เสียอีก โดยชนชาติไทยในสุวรรณภูมิ ครอบคลุมไปถึงรัฐไทยต่างๆ ในดินแดนตั้งแต่ทางตอนใต้ของประเทศจีน ได้รับนับถือพระพุทธรูปศาสนามาแล้วทั้งสองนิกาย คือ มหายานและหินยาน และเมื่อมีการ

ตั้งอาณาจักรสุโขทัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงรับพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ม.ป.ป., น. 121-123, 126) ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระวชิรญาณภิกขุ ซึ่งก็คือรัชกาลที่ 4 ในเวลาต่อมาได้สถาปนาธรรมยุติกนิกายขึ้นในปี พ.ศ. 2379 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปฏิรูปศาสนาด้วยแนวคิดการปฏิรูปปรัชญาพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับแนวคิดการปกครองแบบใหม่ของตะวันตกที่เข้ามาพร้อมกับการล่าอาณานิคม รัชกาลที่ 4 จึงนำพระไตรปิฎกมาตีความเป็นภาษาไทยอเนกชนนิกรสโมสรสมมติ ซึ่งหมายถึง ผู้ที่จะขึ้นเป็นกษัตริย์ได้ คือ ผู้ที่ได้รับความยินยอมจากประชาชนหรือพระเจ้าแผ่นดินที่ประชาชนทั้งปวงยอมรับ (กฤษฎา ศุภวรรธนะกุล, 2556) ถึงแม้พุทธศาสนาในประเทศไทยจะมีการแบ่งย่อยออกเป็นมหานิกายและธรรมยุติ และมีธรรมทัศนะและวัตรปฏิบัติที่มีรายละเอียดปลีกย่อยแตกต่างกันไปบ้าง แต่ก็ยังคงยึดถือหลักธรรมตามพระราชบัญญัติในพระไตรปิฎกเช่นเดียวกัน

ปรัชญาของศาสนาพุทธจึงมีอิทธิพลและบทบาทในการหล่อหลอมความคิดและพฤติกรรมในการดำรงชีวิตของคนไทยมาโดยตลอด โดยศาสนาเป็นภูมิปัญญาหลักที่ถูกนำมาใช้อธิบายทุกเรื่องในชีวิต ตั้งแต่จักรวาลวิทยา การเมืองการปกครอง ศิลธรรม กฎหมาย สถานภาพ บทบาทและความสัมพันธ์ทางสังคม (สุรพศ ทวีศักดิ์, 2557) รวมถึงพื้นฐานของความเป็นสังคมประชาธิปไตย ดังที่ ดร. เอ็มเบดการ์ (Dr. B.R. Ambedkar) กล่าวว่าประชาธิปไตยทางเลือกแห่งแรกเกิดเมื่อ 2,600 ปีที่แล้ว และผู้ที่ทำให้เกิดประชาธิปไตยคือพระพุทธเจ้า (สุลักษณ์ ศิวรักษ์, 2557, อ้างถึงใน เป็นเอกรัตนเรื่อง และภาสกร ประมูลวงศ์, 2557, น. 272) โดยมีดีของความเป็นประชาธิปไตยที่ชัดเจนของพุทธศาสนา คือ ความเสมอภาค ที่สะท้อนจากปรัชญาแห่งความจริงในเรื่องกฎธรรมชาติที่ว่ามนุษย์ทุกคนมีความเท่าเทียมกันไม่ว่าจะมีชาติกำเนิด สถานภาพทางสังคม เศรษฐกิจ ระดับการศึกษาอย่างไร ทุกคนล้วนมีความเป็นคนเท่ากันตามกฎธรรมชาติ คือ “กฎแห่งกรรม” ที่ทุกคนคือผู้เลือกการกระทำและต้องรับผิดชอบต่อผลที่ตามมา ทุกคนจึงมีโอกาสในการดำรงชีวิตเพื่อเอาชนะความโลภ โกรธ หลง อันเป็นหนทาง

ไปสู่อิสรภาพและการหลุดพ้นได้เหมือนกัน ซึ่งปรากฏในอัครคัมภีร์สูตร (พระไตรปิฎกเล่มที่ 11) (สุลลภณฺ์ คิวรัทซ์, 2557, อ้างถึงใน เป็นเอก รัตนเรือง และภาสกร ประมูลวงศ์, 2557, น. 272-273; สุรพศ ทวีศักดิ์, 2553) แนวคิดในเรื่องความเสมอภาคของพุทธศาสนาจึงเป็นความเสมอภาคทางศีลธรรม ซึ่งมีความหมายสำคัญ 2 ประการ คือ 1) การที่ทุกคนมีเสรีภาพในการเลือกกระทำ และ 2) การมีความรับผิดชอบต่อการกระทำที่เสมอภาคกัน นั่นคือ “ความเป็นคนที่เท่ากัน” อยู่บนฐานของโอกาสที่เท่าเทียมกันในการเลือกกระทำและรับผิดชอบต่อคุณค่าของชีวิตตนเอง (สุรพศ ทวีศักดิ์, 2555)

การที่พุทธศาสนาไม่แบ่งคุณค่าของคนเพราะความแตกต่างในด้านต่างๆ ก็เพราะเห็นว่าเป็นสิ่งที่ขัดต่อสัจธรรมหรือความจริงตามกฎธรรมชาติที่ว่า “คนเท่าเทียมกัน” ซึ่งระบบคุณค่าที่เป็นทางบรรลุมัจธรรมนี้ก็คือ จริยธรรมที่ส่งเสริมให้แต่ละคนเป็นผู้กำหนดคุณค่าของตนเอง แต่ละคนจึงมีเสรีภาพที่จะเลือกหรือกำหนดคุณค่าของตนเองได้อย่างอิสระ แต่จะต้องรับผิดชอบต่อ การเลือกนั้น ซึ่งชี้ให้เห็นว่า “เสรีภาพต้องมาคู่กับความรับผิดชอบ” ฉะนั้น ระบบจริยธรรม ระบบคุณค่าหรือระบบสังคมการเมืองใดๆ ก็ตามทีเอื้อต่อความเป็นมนุษย์ หรือเป็นระบบซึ่งไม่ลดทอนความเป็นมนุษย์ ระบบนั้นจะต้องปกป้องความเท่าเทียมและการมีเสรีภาพของมนุษย์

พุทธศาสนายังถ่ายทอดความคิดและแนวปฏิบัติในการปกครองด้วยระบบวัชชีธรรมหรือแนวทางสามัคคีธรรมโดยลักษณะการปกครองตามระบบวัชชีธรรมนั้น คณะสงฆ์จะต้องมีการประชุมพร้อมเพรียงกัน เคารพมติที่ประชุม ซึ่งรวมถึง การเคารพความคิดเห็นของผู้หญิง คนชรา และคนกลุ่มน้อยต่างๆ ตลอดจนต้องเคารพและฟังเสียงผู้รู้ เคารพปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุ และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติทั้งหมด (สุลลภณฺ์ คิวรัทซ์, 2557, อ้างถึงใน เป็นเอก รัตนเรือง และภาสกร ประมูลวงศ์, 2557, น. 273) สามัคคีธรรมยังหมายรวมถึงการประสานประโยชน์ ร่วมมือกันโดยยึดเอาประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลักอีกด้วย (ดวงเดือน ศาสตราภัท, มานิตย์ ไชยกิจ และวิลาสลักษณ์ ชิวาลลี, 2547, น. 728-732) ซึ่งลักษณะเหล่านี้สอดคล้องกับหลักการ

พื้นฐานและวิถีประชาธิปไตย

นอกจากนี้ ยังมีหลักคาวธรรมและปัญญาธรรมที่เกี่ยวพันต่อวิถีประชาธิปไตยในสังคมไทย โดยคาวธรรมมุ่งเน้นไปที่การเคารพสิทธิ ความคิดเห็นของผู้อื่น การเคารพระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคม การใช้เสรีภาพภายใต้ขอบเขตของกฎหมายและขนบธรรมเนียมประเพณี และการให้เกียรติผู้อื่น ส่วนปัญญาธรรมให้ความสำคัญกับการใช้ปัญญาและเหตุผลในการตัดสินใจปัญหาหรือความขัดแย้ง ตลอดจนการรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การยอมรับและปฏิบัติตามมติของเสียงส่วนมาก (ดวงเดือน ศาสตราภักดิ์ และคนอื่นๆ, 2547, น. 28-32)

ในพระไตรปิฎกยังประกอบด้วยธรรมของการอยู่ร่วมกันที่กล่าวถึงแนวทางการเสริมสร้างความปรองดองสมานฉันท์ให้เกิดขึ้นในสังคม เรียกว่า **สาราณียธรรม** มีความหมายว่า ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ประกอบด้วยหลักธรรม 6 ประการ ได้แก่ 1) เมตตามโนกรรม (คิดด้วยเมตตา มีความหวังดีและปรารถนาดีต่อกัน) 2) เมตตาวจีกรรม (พูดด้วยเมตตา พูดกันด้วยความรักความปรารถนาดีต่อกันและกัน) 3) เมตตากายกรรม (ทำด้วยเมตตา การทำดี สนับสนุนช่วยเหลือกัน) 4) สาธารณโภคี (แบ่งปันให้เท่าเทียมกันหรือด้วยความยุติธรรม ช่วยเหลือเกื้อกูล ประสานงาน ประสานประโยชน์กัน) 5) สีสสามัญญตา (มีศีลเสมอกัน การปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับหรือวินัยต่างๆ และเคารพในสิทธิเสรีภาพของบุคคล) และ 6) ทิฏฐิสามัญญตา (มีความเห็นลงรอยกัน คิดเห็นเป็นอย่างเดียวกัน ปรับมุมมองให้ตรงกัน) ทั้งนี้ ในทางปฏิบัติจะเริ่มต้นด้วย ทิฏฐิสามัญญตา คือการปรับความคิดเห็นให้ลงรอยแบบเดียวกันว่าเราเป็นคนไทยเหมือนกันแม้จะต่างศาสนา ก็ตาม การปรับความคิดเห็นเช่นนี้จะนำไปสู่การเกิดความรู้สึกสามัคคี คิด พูด ทำดีต่อกัน เกื้อกูลแบ่งปันกันและกัน ปฏิบัติต่อกันตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน ด้วยศีลสามัญญตา และปรับความคิดเห็นให้มีเหตุผลลงรอยเดียวกันมากยิ่งขึ้น ด้วยทิฏฐิสามัญญตา (สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนนทบุรี, ม.ป.ป.) หลักสาราณียธรรมจึงถือเป็นอีกหลักธรรมที่สอดคล้องกับหลักการประชาธิปไตย (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2539, น. 80-81)

ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม: การอยู่ร่วมกันตามวิถี ประชาธิปไตย

ความเชื่อเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมในการดำเนินชีวิตระหว่างสมาชิกในสังคมให้สอดคล้องสัมพันธ์กันและสร้างวิถีการอยู่ร่วมกันในหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมทางสังคมอันเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม หรือแม้กระทั่ง ความสมานฉันท์ อันหมายถึง ความสามัคคี ความมีน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ความพยายามเข้าใจในกันและกัน ความยินดีและพอใจร่วมกัน ในกิจกรรมทางสังคม โดยค่านิยมและความเชื่อจะถูกสื่อสารถ่ายทอดผ่าน พฤติกรรมของบุคคล พิธีกรรม ประเพณี และวัฒนธรรมร่วมของชุมชนหรือ สังคมนั้นๆ

การดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมไทยยึดโยงกับระบบความเชื่อต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติ ความเชื่อในคติถือผี ความเชื่อในวิญญาณบรรพบุรุษ ความเชื่อในเทพเจ้า ความเชื่อตามหลักศาสนา ระบบความเชื่อต่างๆ เหล่านี้ส่งผลให้เกิดความร่วมมือเพื่อความอยู่รอดในการทำกิจกรรมทางสังคมต่างๆ และเป็นพื้นฐานที่ทำให้เกิดการสร้างวัฒนธรรมอันได้แก่ พิธีกรรมและประเพณีต่างๆ ขึ้นมาเพื่อเป็นแบบแผนในวิถีชีวิตของคนในสังคมและเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตัวในการอยู่ร่วมกัน (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2558) ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน ตลอดจนการอยู่ร่วมกันในสังคมใหญ่ ซึ่งถือได้ว่าเป็นส่วนสำคัญ เป็นแก่น เป็นอคมคติ เป็นหลักคิดในการสร้างความเข้มแข็งของการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมไทยตลอดมา ระบบความเชื่อมักแสดงออกมาในรูปของประเพณีและพิธีกรรมอันเป็นความประพฤติที่หมู่ชนหมู่หนึ่งถือเป็นธรรมเนียมหรือเป็นแบบแผนสืบต่อกันมา (เสรีयरโกเศศ, 2500) โดยความเชื่อหลักๆ ที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ ความเชื่อในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ ความเชื่อตามหลักศาสนาและกฎแห่งกรรม ซึ่งสะท้อนออกมาในรูปของประเพณีและพิธีกรรม 3 กลุ่มใหญ่ ดังนี้

1. ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิต เป็นประเพณีที่มีความสำคัญในระดับครอบครัว ชุมชนและท้องถิ่น ได้แก่ ประเพณีการเกิด ประเพณีการบวช ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีงานศพ ซึ่งประเพณีเหล่านี้สังคมไทยถือว่าเป็นงานบุญงานกุศล งานที่ผู้คนมาต่างมาร่วมแรงร่วมใจช่วยเหลือกันเพราะถือว่าเป็นการประกอบกรรมดีที่ทุกศาสนายึดถือเป็นหลักเดียวกัน นอกจากนี้ประเพณีเหล่านี้ยังมีบทบาทสำคัญในการตอกย้ำความเป็นเครือญาติ ความรักใคร่สามัคคีและความเป็นสมาชิกของชุมชน โดยคนในชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมเรียนรู้การอยู่ร่วมกัน เด็กและเยาวชนในชุมชนจะเรียนรู้วิถีของการทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวมในงานประเพณีต่างๆ ที่คนไทยมักจะเรียกกันว่า “งานช่วย” หรือการ “ช่วยงาน” คนละไม้คนละมือเพื่อให้งานของบ้านใดบ้านหนึ่งสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

2. ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ เป็นประเพณีที่เกิดขึ้นบนพื้นฐานสังคมเกษตรกรรม และความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากความเชื่อปรากฏเป็นพฤติกรรมของคนในสังคมที่สะท้อนถึงความหวัง ความปรารถนา ความกลัว และความรู้สึกต่างๆ และการเกิดขึ้นของพิธีกรรมนั้นเองที่ทำให้คนมาอยู่รวมกลุ่ม พบปะสังสรรค์ และสร้างแบบแผนการอยู่ร่วมกัน (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2558) เช่น ประเพณีการทำขวัญข้าว เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้กับชาวนาให้รู้ว่า การทำนาปลูกข้าวของตนนั้นจะไม่สูญเปล่าเพราะพระแม่โพสพเป็นผู้ดูแล และเมื่อมีการเกี่ยวข้าวก็จะมาลงแขกช่วยกันเกี่ยวข้าวเป็นการแสดงให้เห็นถึงความมีน้ำใจที่มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความร่วมพลัง และความรับผิดชอบต่อกันและกัน

3. ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ในแต่ละศาสนาจะมีวัฒนธรรมประเพณีที่แตกต่างกันทำให้คนในแต่ละชุมชนที่นับถือศาสนาต่างกันมีการดำเนินชีวิตและวัฒนธรรมแตกต่างกัน ชุมชนที่นับถือพระพุทธศาสนา จะมีการทำบุญตักบาตรในตอนเช้าหรือการไปทำบุญที่วัดในวันสำคัญทางศาสนา นอกจากนี้ยังมีประเพณีเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เช่น ประเพณีวันวิสาขบูชา ประเพณีตักบาตรเทโว ประเพณีแห่เทียนพรรษา เป็นต้น ส่วนชุมชนที่นับถือ

ศาสนาคริสต์ ชาวชุมชนจะไปโบสถ์ในวันอาทิตย์และมีวัฒนธรรมประเพณีที่ต่างจากศาสนาอื่น เช่น พิธีล้างบาป พิธีรับศีล เป็นต้น ในชุมชนที่ผู้อยู่อาศัยนับถือศาสนาอิสลาม ชาวชุมชนจะไปประกอบพิธีที่มีสยิดในวันศุกร์ นอกจากนี้ชาวมุสลิมยังมีวัฒนธรรมเกี่ยวกับการกินอาหารตามหลักศาสนาที่แตกต่างจากศาสนาอื่นๆ อีกด้วย ทั้งนี้ ประเพณีเกี่ยวกับศาสนาหลายประเพณีก็สะท้อนวิถีประชาธิปไตยในบางมิติด้วยเช่นกัน อาทิ แท้เทียนพรรษา ขนทรายเข้าวัด ก่อเจดีย์ทราย ชักพระ กวนข้าวทิพย์ ของชาวพุทธ และประเพณีชะกาดของชาวมุสลิม ซึ่งเป็นประเพณีที่สะท้อนถึงความเสียสละแรงกายและแรงทรัพย์ การมีจิตสาธารณะ การแบ่งปัน การประนีประนอมและการร่วมมือร่วมใจกันเพื่อให้กิจกรรมนั้นๆ สำเร็จลุล่วง

ทั้งนี้ ประเพณีที่คนไทยยังสืบทอดและปฏิบัติจนถึงปัจจุบัน และเด็กและเยาวชนไทยที่เข้าร่วมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ “ประชาธิปไตยในวิถีไทย” ได้หยิบยกมาเป็นตัวอย่างในการถอดรหัสความเป็นประชาธิปไตยที่ฝังแฝงอยู่ในวัฒนธรรมไทย ได้แก่ ประเพณีตานก๋วยสลากของภาคเหนือ ประเพณีบุญบั้งไฟของภาคอีสาน และประเพณีชิงเปรตของภาคใต้ ดังนั้น จึงขอนำเสนอรายละเอียด พร้อมวิเคราะห์ลักษณะประชาธิปไตยที่สะท้อนจากประเพณีทั้งสามประเพณี ดังนี้

- **ประเพณีตานก๋วยสลาก** เป็นประเพณีทางพุทธศาสนาที่สำคัญอย่างหนึ่งของคนไทยภาคเหนือ แม้ว่าคนทั่วไปในปัจจุบันจะไม่ค่อยรู้จักเพราะไม่ใช่ประเพณีใหญ่เหมือนตรุษหรือสารท แต่ก็ยังเป็นประเพณีที่ได้รับการปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดยประเพณีนี้มีจุดเริ่มต้นจากการถวายของให้พระสงฆ์และสามเณรแบบไม่เจาะจงผู้รับ หรือแบบจับสลากของนางยักษิณีตนหนึ่งที่เกิดความเสื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนาหลังจากได้ฟังธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ทำให้นางเปลี่ยนนิสัยใจคอที่โหดร้ายเป็นเอื้ออารีแก่คนทั่วไป จนผู้คนนำสิ่งของมาแบ่งปันให้มากมาย นางยักษิณีจึงนำสิ่งของเหล่านั้นมาทำเป็นสลากภัต แล้วให้พระสงฆ์ สามเณร จับสลากด้วยหลักอุปกโลภนกรรม คือ สิ่งของที่ถวาย มีทั้งของของมีราคาแพงและมีราคาน้อยแตกต่างกันไปตามแต่โชคของผู้ได้รับ การถวายแบบจับสลากของนางยักษิณีจึงนับเป็นครั้งแรก

ของประเพณีทำบุญสลากภัตในพุทธศาสนา (งานบริหารทั่วไป คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2559)

คำว่า “ตานก๋วยสลาก” เป็นภาษาดั้งเดิมของชาวล้านนา ในภาษาไทยกลางเรียกว่า “สลากภัต” เป็นประเพณีที่มีลักษณะการถวายทานโดยไม่เจาะจงผู้รับ (กรมการศาสนา, 2552) ซึ่งชาวล้านนานิยมถือปฏิบัติกัน มีช่วงเวลาตั้งแต่วันเพ็ญเดือน 12 เหนือ (ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ใต้) จนถึงเที่ยงคืน (แรม 15 ค่ำ เดือน 11 ใต้) หรือตั้งแต่เดือนกันยายนถึงเดือนตุลาคมของทุกปี เนื่องจากเป็นช่วงที่เป็นช่วงที่ชาวบ้านว่างจากการทำนา ได้ทำนาและไม่เดินทางไกล เพราะเป็นช่วงฤดูฝน พระสงฆ์ก็อยู่ระหว่างจำพรรษา ประกอบกับเป็นช่วงเวลาที่ไม้ผลไม้สุกจำนวนมาก นอกจากนี้ การดำรงชีวิตของชาวนาในระหว่างรอการเก็บเกี่ยวนี้ก็จะเริ่มมีความขัดสน ดังนั้นการทำตานก๋วยสลากในช่วงนี้จึงเท่ากับว่าได้สงเคราะห์คนยากคนจนเป็นสังฆทานไปพร้อมกับการหาเงินและวัสดุบำรุงวัด โดยเชื่อว่าการทำบุญและทานแบบนี้มีอานิสงส์แรง คนทำบุญจะมีโชคลาภ ทั้งนี้ ก๋วยสลากแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ สลากน้อย หรือก๋วยเล็ก เป็นก๋วยสลากสำหรับที่จะถวายทานไปให้กับผู้ที่ล่วงลับ ไม่เพียงแต่ญาติพี่น้องเท่านั้น แต่อาจจะเป็นเพื่อนสนิท มิตรสหาย หรือแม้แต่สัตว์เลี้ยงที่เราเคยรักและมีความผูกพันต่อเราเมื่อครั้งยังมีชีวิต หรือถ้าไม่รู้ว่าจะถวายทานไปให้ใครก็ถวายทานเอาไว้ถวายหน้า และสลากก๋วยใหญ่ หรือสลากโชค หรือเป็นสลากที่บรรจุในก๋วยที่จัดทำขึ้นใหญ่เป็นพิเศษ ซึ่งจะบรรจุข้าวของได้มากขึ้น ถวายเป็นมหากุศลสำหรับบุคคลที่มีกำลังศรัทธา และมีฐานะดี ทำถวายเพื่อเป็นปัจจัยถวายหน้า ให้มีบุญกุศลมากขึ้น (ประเพณีไทยดอทคอม, ม.ป.ป.; ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม, 2555)

สำหรับพิธีกรรมของประเพณีตานก๋วยสลากแบ่งออกเป็น 2 วัน คือ ก่อนทำพิธี “ตานก๋วยสลาก” หนึ่งวัน เรียกว่า วันดา หรือวันสุกดิบ เป็นวันที่ชาวบ้าน ญาติสนิทมิตรสหายที่อยู่ต่างบ้านมารวมจัดเตรียมสิ่งของเพื่อใส่ในก๋วยสลาก ซึ่งถือเป็นประเพณีที่จะได้ทำบุญร่วมกัน โดยผู้ชายจะเป็นคนสานก๋วยสลาก (ตะกร้า) สำหรับที่จะบรรจุใส่ของกินของใช้ต่างๆ ฝ่ายหญิงจะจัดเตรียมสิ่งของที่จะนำมาบรรจุในก๋วย เช่น ข้าวสาร พริกแห้ง หอม

กระเทียม เกลือ กะปิ น้ำปลา ขนم เมียง บุหรี ไม้ขีดไฟ เทียนไข สีย้อมผ้า ผลไม้ รวมทั้งเครื่องใช้ต่างๆ แล้วบรรจุลงในถ้วยสลากที่กรุด้วยใบตอง ใบหมากผู้หมากเมีย “ใส่ยอด” คือธอนบัตร ผูกติดไม้ เสียบไว้ในถ้วยให้ส่วน ยอดหรือธอนบัตรโผล่มาแล้วรวบปากถ้วยสลากตกแต่งด้วยดอกไม้ “ยอด” หรือธอนบัตรที่ใส่นั้นไม่จำกัดว่าเป็นจำนวนเท่าใด ตามแก้กำลังศรัทธาและฐานะ ส่วนสลากโชคหรือสลากถ้วยใหญ่ ของที่นำบรรจุในถ้วยเช่นเดียวกับ สลากน้อยแต่ปริมาณมากกว่าหรือพิเศษกว่า สมัยก่อนจะทำเป็นรูปเรือลำ เล็กมีข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ เช่น หม้อข้าว หม้อแกง ถ้วยแกงถ้วยขาม เครื่องนอน เครื่องนุ่งห่ม อาหารสำเร็จรูปใส่ไว้ด้วย มีต้นกล้วย ต้นอ้อย ผูกติดไว้ “ยอด” หรือธอนบัตรจะใส่มากกว่าสลากน้อย ทั้งนี้ ถ้วยสลากทุก อันต้องมี “เส้นสลาก” ซึ่งทำจากใบลานหรือปัจจุบันใช้กระดาษมาตัดเป็น แผ่นยาวๆ เขียนชื่อเจ้าของไว้ และยังบอกอีกว่าจะอุทิศไปให้ใคร เมื่อถึงวัน พิธีदानสลาก ชาวบ้านนำถ้วยสลากที่จัดทำแล้วไปวัด และเอา “เส้นสลาก” ทั้งหมดไปรวมกันที่หน้าพระประธานในวิหาร จะมีการฟังเทศน์อย่างน้อย หนึ่งกัณฑ์ ผู้รวบรวมสลากมักจะเป็นมัดทายก (แก้วัด) นำเส้นสลากทั้งหมด มารวมกันแล้วแบ่งเส้นสลากทั้งหมดเป็น 3 ส่วน ส่วนหนึ่งเป็นของพระเจ้า (คือของวัด) อีก 2 ส่วนเฉลี่ยไปตามจำนวนพระภิกษุสามเณรที่นิมนต์มา ร่วมในงานทำบุญ หากมีเศษเหลือมักเป็นของพระเจ้า (วัด) ทั้งหมด เมื่อ พระภิกษุสามเณรได้ส่วนแบ่งแล้ว จะอ่านชื่อเส้นสลากต่างๆ หรือให้ลูกศิษย์ ตะโกนตามข้อความที่เขียนไว้ในเส้นสลาก เจ้าของเส้นสลากก็จะนำสลาก ของตนถวายพระ พระจะอ่านข้อความในเส้นสลากและอนุโมทนาให้พรแล้ว คินเส้นสลากนั้นให้เจ้าของสลากไป เจ้าของสลากจะนำเส้นสลากไปรวมใน วิหาร เมื่อเสร็จแล้วมัดทายกหรือแก้วัด จะนำเอาเส้นสลากนั้นไปเผาหรือ ทิ้งเสีย (ประเพณีไทยดอทคอม, ม.ป.ป.; ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม, 2555)

จะเห็นได้ว่า ประเพณีदानถ้วยสลากนอกจากจะเป็นวิถีปฏิบัติที่ สะท้อนถึงความเชื่อความศรัทธาในพุทธศาสนาแล้ว ยังแสดงถึงค่านิยมความ กตัญญูต่อผู้มีพระคุณของคนไทย ตลอดจนแสดงถึงวิถีไทยที่เน้นการ

ช่วยเหลือ แบ่งปัน และการรวมกลุ่มของคนในชุมชนอีกด้วย นอกจากนี้ เมื่อวิเคราะห์รายละเอียดของพิธีกรรมแล้วจะเห็นได้ว่า ขั้นตอนการเตรียมการ นั้นเน้นการมีส่วนร่วมของทุกคน และการแบ่งหน้าที่การทำงานเพื่อให้งาน บรรลุเป้าหมาย อันเป็นการสะท้อนถึงพลังของการรวมกลุ่ม การเสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือเกื้อกูล และการเคารพในบทบาทหน้าที่ของกันและกัน ในขณะที่พิธีกรรมที่เน้นการให้แบบจับสลากโดยไม่เจาะจงผู้รับนั้นก็สะท้อน ถึงการให้โอกาสที่สอดคล้องกับหลักความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน โดยที่ ไม่จำเป็นต้องเท่ากันหรือเหมือนกัน นอกจากนี้ การอ่านสลากให้ทุกคน ที่มาร่วมงานได้ยินอย่างทั่วถึงยังสะท้อนถึงความโปร่งใสสุจริตใจ ซึ่ง ลักษณะเหล่านี้ล้วนเป็นวิถีและพฤติกรรมประชาธิปไตยที่ฝังแฝงอยู่ใน ธรรมชาติของวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยที่มีมาช้านานแล้ว และอาจจะ กล่าวได้ว่ามีความลึกซึ้งกว่าวิถีประชาธิปไตยแบบตะวันตกในแง่ที่ว่าวิถีชีวิต ไทยนี้เข้าถึงมิติทางจิตวิญญาณของคนไทย นั่นคือ การสร้างความสุขทางใจ จากการให้และการเสียสละสิ่งของและประโยชน์ส่วนตนเพื่อให้คนในสังคม สามารถอยู่ร่วมและอยู่รอดได้ด้วยดีด้วยกัน อันเป็นพื้นฐานสำคัญที่ก่อให้เกิด ความรัก ความสามัคคีและการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและสงบสุข

• **ประเพณีบุญบั้งไฟ** (หรือบุญเดือนหก) เป็นบุญประเพณีสำคัญของชาวอีสานที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณจนได้มีการกำหนด ไว้ในประเพณี 23 เดือน ควบกับครรลองปฏิบัติของฝ่ายปกครองหรือระบบ การปกครองแบบอาญาสี่ ซึ่งเรียกรวมกันว่า “ฮิตสิบสองคองสิบสี่” (มรดก ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม, 2556) โดยประเพณีบุญบั้งไฟมีวิวัฒนาการ มาจากการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยการบูชาไฟ ด้วยดอกไม้ไฟมาเป็นการทำเป็น บุญบั้งไฟเพื่อขอฝน การจุดบั้งไฟถือเป็นการเชื่อมโยงคติความเชื่อทางศาสนา และความเชื่อในเรื่องธรรมชาติโดยมีเป้าหมายหลักคือ การส่งสัญญาณ ให้เทพที่ดูแลเกี่ยวกับน้ำฝนรับทราบและประทานฝนมาให้เพื่อการเพาะปลูก ซึ่งการจัดประเพณีนี้จะมีขึ้นในช่วงฤดูฝนที่เข้าสู่ฤดูทำนา เพื่อให้ฝนตกต้อง ตามฤดูกาล ชาวกล้าในนาไม่เสียหาย ทั้งนี้ โดยปกติการทำบั้งไฟไม่ได้ ทำเฉพาะหมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่งเท่านั้น จะบอกบุญไปยังหมู่บ้านที่มี

สายสัมพันธ์ต่อกันทำบั้งไฟมาร่วมด้วย เมื่อถึงเวลานัดหมายทุกขบวนทั้งหมู่บ้านที่เป็นเจ้าภาพและหมู่บ้านแขกจะแห่บั้งไฟ เข้าไปบริเวณวัด โดยการแห่บั้งไฟถือเป็นงานที่ยิ่งใหญ่และสำคัญยิ่งที่แสดงออกถึงความสามัคคี ศิลปวัฒนธรรม ความสนุกสนาน และความดีงามทั้งหลาย (ประเพณีไทย, 2556)

ปกติบุญบั้งไฟจะจัดเพียงสองวัน คือวันรวม ซึ่งเรียกว่า วันโสม เป็นวันแห่ขบวนบั้งไฟไปรวมกันและวันจุด คือวันรุ่งขึ้นของวันโสม ซึ่งเป็นวันที่ชาวบ้านที่เป็นเจ้าภาพทั้งชายหญิงจะแต่งตัวสวยงามตามประเพณีท้องถิ่น นำอาหารคาวหวานที่ดีที่สุดที่นิยมกันในแต่ละท้องถิ่น พร้อมเครื่องไทยทานอื่นๆ ไปถวายพระที่วัด หลังจากพระฉันเสร็จแล้วชาวบ้านที่มาร่วมทำบุญจะรับประทานอาหารต่อจากพระเกือบทุกคน รวมทั้งแขกจากบ้านอื่นบางคนก็จะมารับประทานอาหารที่วัดร่วมด้วย เมื่อทุกอย่างที่วัดเสร็จเรียบร้อยแล้วก็จะนำบั้งไฟไปที่ลานจุดซึ่งทำเป็นร้านหรือค่าง (ฮ้าน) บนต้นไม้สูง จากนั้นก็จุดบั้งไฟที่นำมาไปตามลำดับที่จับฉลากได้ เมื่อบั้งไฟทุกบั้งถูกจุดหมดก็จะถือว่าเป็นการจบสิ้นของงานบุญบั้งไฟปีนี้ (มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม, 2556)

ทั้งนี้ งานบุญบั้งไฟนอกจากจะสะท้อนให้เห็นภูมิปัญญาและวิถีการดำรงชีพของคนในท้องถิ่นที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงวิธีการสร้างสัมพันธ์มิตรต่อกันของคนในสังคมที่อยู่รอบข้างโดยมีการบอกบุญไปยังหมู่บ้านข้างเคียงเพื่อให้มาบั้งไฟมาร่วม และวิธีการสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในหมู่บ้าน นำไปสู่การสร้างความสามัคคีของคนในชุมชน เป็นประเพณีที่สร้างวิถีและวิถีการอยู่ร่วมกันและความสงบสุขของชุมชน ซึ่งถือเป็นเป้าหมายของสังคมประชาธิปไตย

- **ประเพณีสารทเดือนสิบ (ชิงเปรต)** ประเพณีสารทเดือนสิบเป็นประเพณีที่สำคัญของชาวภาคใต้โดยเฉพาะชาวนครศรีธรรมราช เป็นประเพณีที่ได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย และได้รับการปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่ครั้งโบราณจวบจนกระทั่งปัจจุบัน ประเพณีสารทเดือนสิบมีพื้นฐานมาจากความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่ว่า ในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 10 พญายมจะปล่อย “เปรต” จากนรกภูมิให้ขึ้นมาพบญาติพี่น้องของตนในเมืองมนุษย์ และ

ให้กลับลงสู่ปรกในวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 โอกาสนี้ชาวบ้านจึงจัดให้มีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย และญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว งานบุญนี้ถือว่าเป็นงานสำคัญแก่วงศ์ตระกูล ในอันที่จะได้แสดงความกตัญญู กตเวทิตาจิตต่อบรรพชน เป็นงานรวมญาติ รวมความรัก แสดงความสามัคคี และเป็นการปฏิบัติธรรมอันยิ่งใหญ่ ดังนั้น บรรดาญาติพี่น้องจากทั่วทุกสารทิศก็จะต้องเดินทางกลับภูมิลำเนาเดิมเพื่อร่วมทำบุญในประเพณีที่สำคัญนี้ โดยความมุ่งหมายของประเพณีสารทเดือนสิบนั้นอยู่ที่การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย และญาติพี่น้องผู้ล่วงลับไปแล้ว แต่ด้วยเหตุที่วิถีชีวิตของชาวใต้โดยเฉพาะชาวนครศรีธรรมราชเป็นวิถีชีวิตแห่งพระพุทธศาสนาในสังคมเกษตรกรรม จึงมีความมุ่งหมายอื่นร่วมอยู่ด้วย ได้แก่ 1) เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ญาติพี่น้องหรือบุคคลอื่นผู้ล่วงลับไปแล้ว 2) เป็นการทำบุญ ด้วยการเอาผลผลิตทางการเกษตรแปรรูปเป็นอาหารถวายพระสงฆ์ รวมถึงการจัดหมรับถวายพระในลักษณะของ“สลากภัต” นอกจากนี้ยังถวายพระในรูปของผลผลิตที่ยังไม่แปรรูป เพื่อเป็นเสบียงแก่พระสงฆ์ในช่วงเข้าพรรษาในฤดูฝน ทั้งนี้เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่กันเอง ครอบครัวและเพื่อผลในการประกอบอาชีพต่อไป และ 3) เป็นการแสดงออกถึงความสนุกสนานรื่นเริงประจำปี เป็นสิ่งที่มีอยู่ในทุกประเพณีของชาวนคร แต่ประเพณีนี้มีชื่อเสียงมากที่สุด ได้จัดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ทุก ๆ ปี เรียกว่า “งานเดือนสิบ” ซึ่งงานเดือนสิบนี้ได้จัดควบคู่กับประเพณีสารทเดือนสิบมาตั้งแต่ พ.ศ. 2466 จนถึงปัจจุบัน (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2552)

ในส่วนของวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมนั้น ในแต่ละท้องถิ่นที่อาจมีพิธีกรรมและการปฏิบัติที่แตกต่างกันไปบ้าง กล่าวคือ บางท้องถิ่นจะประกอบพิธีในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 10 ครั้งหนึ่ง และประกอบพิธีในวันแรม 13 ค่ำ 14 ค่ำ 15 ค่ำ เดือน 10 อีกครั้งหนึ่ง สำหรับชาวนครนั้น หากประกอบพิธีในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 10 จะเรียกว่า “วันหมรับเล็ก” ซึ่งไม่ค่อยเป็นที่นิยม ส่วนใหญ่จะนิยมประกอบพิธีในวันแรม 13 ค่ำ 14 ค่ำ 15 ค่ำ เดือน 10 ซึ่งเรียกว่า “วันหมรับใหญ่” ดังนั้น ประเพณีวันสารทเดือนสิบของนครศรีธรรมราช

จะมีวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของตนเองพอสรุปได้ (กรมการศาสนา, 2552) ดังนี้

1) การเตรียมการ ก่อนถึงวันสารทเดือนสิบ แต่ละครอบครัวจะเตรียมจัดหาข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ให้พร้อม ในอดีตจะมีธรรมเนียมการออกปากเคียนน้ำมันมะพร้าวเพื่อนำมาใช้ทำขนมประจำเทศกาลชนิดต่างๆ แต่วิถีปัจจุบันได้เปลี่ยนไป เพราะขนมประจำเทศกาลและข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ มีการวางขายโดยทั่วไป การรวมกลุ่มแสดงพลังสามัคคีจึงเลื่อนหายไปกับความเจริญทางเศรษฐกิจหรือทางวัตถุ การเตรียมการในปัจจุบันจึงเป็นเพียงการหาซื้อข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ให้พร้อมเพื่อการจัดหมรับ ซึ่งมักกระทำในวันแรม 13 ค่ำ เดือน 10 โดยเรียกวันนี้ว่า “วันจ่าย”

2) การจัดหมรับ เมื่อถึงวันแรม 14 ค่ำ เดือน 10 ซึ่งเรียกกันว่า “วันหลงหมรับ” แต่ละครอบครัวจะร่วมกันนำข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ มาจัดเป็นหมรับ (สำหรับที่ใช้ในการใส่ของทำบุญ) ในการจัดหมรับนั้นไม่มีรูปแบบที่แน่นอน จะจัดเป็นรูปแบบใดก็ได้ แต่ลำดับการจัดของลงหมรับจะเหมือนกัน คือ เริ่มต้นจะนำกระบุง กระจาด ถาด หรือกะละมังมาเป็นภาชนะ แล้วรองก้นด้วยข้าวสาร ตามด้วยหอม กระเทียม พริก เกลือ กะปิ น้ำตาล และเครื่องปรุงอาหารที่จำเป็นอื่นๆต่อไปก็ใส่ของจำพวกอาหารแห้ง เช่น ปลาเค็ม เนื้อเค็ม และผักผลไม้ที่เก็บไว้ได้นานๆ เช่น พักเขียว พักทอง มะพร้าว ขมิ้น ลางสาด เงาะ ลองกอง กล้วย อ้อย ข้าวโพด ข้าว ตะไคร้ ฯลฯ จากนั้นก็ใส่ของใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ไข่ น้ำมันมะพร้าว น้ำมันก๊าด ไม้ขีด หม้อ กระทะ ถ้วยชาม เข็ม ด้าย และเครื่องเขียนหมาก สุดท้ายก็ใส่สิ่งที่เป็นหัวใจสำคัญของ การจัดหมรับ คือ ขนม 5 อย่าง (บางท่านบอกว่า 6 อย่าง) ซึ่งขนมแต่ละอย่างล้วนมีความหมายในตัวเองคือ ขนมพอง เป็นสัญลักษณ์แทนแพสำหรับผู้ล่องลัดใช้ล่องข้ามห้วงมหรธณพ ขนมลา แทนเครื่องนุ่งห่ม แพรพรรณ ขนมกง หรือขนมไข่ปลา แทนเครื่องประดับ ขนมดีซ่า แทนเงินเบี้ยสำหรับใช้สอย ขนมบ้า แทนสะบ้าใช้เล่น ในกรณีที่มีขนม 6 อย่าง ก็จะมีขนมลาลอยมัน ซึ่งใช้แทนฟูกหมอนรวมอยู่ด้วย นอกจากนี้ ยังมีการจัดเครื่องเล่นและของใช้ต่างๆ ที่ผู้ตายเคยชอบจัดลงหมรับไปด้วย โดยเชื่อว่าผู้จัดจะได้รับอานิสงส์มากยิ่งขึ้น

3) การยกหมรับ ในวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 ซึ่งเป็นวันยกหมรับ ต่างก็จะนำหมรับ พร้อมภัตตาหารไปวัด โดยแต่ละคนจะแต่งตัวอย่างสะอาด และสวยงาม เพราะถือเป็นการทำบุญครั้งสำคัญ วัดที่ไปมักจะเป็นวัดใกล้บ้าน หรือวัดที่ตนศรัทธา การยกหมรับไปวัดอาจต่างครอบครัวต่างไปหรืออาจจัดเป็นขบวนแห่ ทั้งนี้ เพื่อต้องการความสนุกสนานรื่นเริงด้วย เมื่อขบวนแห่ หมรับมาถึงวัดแล้ว ก็จะร่วมกันถวายภัตตาหารแก่ภิกษุสงฆ์ เสร็จแล้วจะร่วมกัน “ตั้งเปรต” เพื่อแผ่ส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ในอดีตมัก ตั้งเปรตบริเวณโคนต้นไม้หรือบริเวณกำแพงวัด แต่ปัจจุบันนิยมตั้งบน “หลาเปรต” โดยอาหารที่จะตั้งนั้นจะเป็นขนมทั้ง 5 หรือ 6 อย่าง ดังกล่าวข้างต้น รวมถึงอาหารอื่นๆ ที่บรรพชนชอบ ตั้งเปรตเสร็จแล้วพระสงฆ์จะสวดบังสุกุล โดยจับสายสัญญาณที่ผูกไว้กับหลาเปรต เมื่อพิธีสงฆ์เสร็จสิ้น ผู้คนจะร่วมกัน “ชิงเปรต” โดยการแย่งชิงอาหารบนหลาเปรต ทั้งนี้ นอกจากเพื่อความสนุกสนานแล้วยังมีความเชื่อว่า หากใครได้กินอาหารบนหลาเปรตจะได้รับ กุศลแรง เป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว สิ่งนี้อาจเป็นอุปมาอุปไมยให้ เป็นราวกับว่ามีเปรตมากินอาหารจริงๆ เพื่อให้ลูกหลานได้เห็นว่าการเปรต มีลักษณะตัวตนเป็นอย่างไร จะได้ไม่ทำบาปกรรมใดๆ ตายไปจะได้ไม่ต้องลำบาก ให้ทำแต่กรรมดี ทำบุญกุศล เมื่อเสร็จสิ้นการชิงเปรตต่างก็แยกย้ายกลับบ้าน ด้วยใจอิ่มบุญ

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่าประเพณีสารทเดือนสิบหรือพิธีชิงเปรตของชาว ภาคใต้ นั้นมีพื้นฐานอยู่บนกิจกรรมที่มีวัฒนธรรมเป็นตัวตั้ง อันเป็นวิถีทาง เฉพาะแบบไทยในภูมิภาคใต้ ซึ่งได้รับการประยุกต์และได้รับอิทธิพลจาก ประเทศอินเดีย ในส่วนของวัตถุประสงค์ของพิธีหรือประเพณีนั้นนอกจากจะเป็น การทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับพ่อแม่ปู่ย่าตายายแล้วก็ยังเป็นการ ถวายพระสงฆ์และแสดงออกถึงวิถีไทยที่เน้นการรวมกลุ่ม สังสรรค์และความ สนุกสนานรื่นเริงระหว่างคนในชุมชนเดียวกัน ที่สำคัญ คือ ประเพณีชิงเปรตนี้ สะท้อนให้เห็นถึงวิถีประชาธิปไตยที่แฝงฝังอยู่ในวัฒนธรรมไทยในหลายด้าน ดังเช่น เมื่อวิเคราะห์ถึงรายละเอียดในวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมแล้ว จะเห็นได้ ว่าให้ความสำคัญกับขั้นตอนการเตรียมการก่อนที่จะถึงวันงานหรือวันสารท

เดือนสิบ โดยแต่ละครอบครัวจะร่วมกันเตรียมของใช้ต่างๆ โดยเฉพาะการ
ออกปากเคี้ยวน้ำมันมะพร้าว (กรมการศาสนา, 2552) เพื่อนำมาทำขนม ซึ่ง
ขั้นตอนนี้จะเป็นการสะท้อนถึงการแสดงพลังแห่งการรวมกลุ่มและสร้างความ
สามัคคีอันเป็นธรรมชาติของ วิถีดำเนินชีวิตแบบไทยๆ นอกจากนั้น พิธีนี้ยัง
เน้นถึงความสามัคคีและการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล โดยสะท้อนให้เห็นใน
ขั้นตอนการร่วมมือกันจัดภัตตาหารและของใช้สิ่งของถวายแก่ภิกษุสงฆ์ รวม
ทั้งการร่วมกันทำสิ่งที่เรียกว่า “ตั้งเปรต” เพื่อแผ่ส่วนบุญให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว
เมื่อพิธีสงฆ์เสร็จสิ้นก็จะร่วมกัน “ชิงเปรต” ซึ่งเป็นการแย่งชิงอาหารบนหลา
เปรต ซึ่งถึงแม้จะเป็นการแย่งชิงกันแต่เป็นการแย่งชิงที่แฝงนัยยะแห่งความ
สนุกสนานและเอื้อเพื่อแบ่งปัน โดยให้ทุกคนได้มีโอกาสได้รับอาหารบนหลา
เปรต อันเป็นอุบายให้ลูกหลานเห็นการแบ่งปันและเกิดสำนึกที่จะไม่ทำบาป
กรรมใดๆ แต่ให้ทำกรรมดี ทำบุญทำกุศลเพื่อให้ได้ขึ้นสวรรค์ไม่ต้องตกนรก
เหมือนเปรตที่เปรียบเสมือนสัญลักษณ์ในพิธี และภายหลังเสร็จสิ้นพิธีชาวบ้าน
ผู้ร่วมงานก็จะแยกย้ายกลับบ้านด้วยใจที่อิ่มบุญ มีความสุข สบายใจในการมี
ส่วนร่วมต่อกิจกรรมทางศาสนาอันเป็นวิถีชีวิตแบบไทย รวมทั้งเกิดความรัก
ความสามัคคีมากขึ้นในกลุ่มเครือญาติและมิตรสหายในชุมชนอันเป็นพื้นฐาน
สำคัญต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขสังคม

อาจกล่าวได้ว่า ระบบความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม ถือเป็น
รากเหง้าและพื้นฐานการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมไทยที่ได้ประพฤติปฏิบัติ
มาอย่างต่อเนื่อง และยังเป็นเครื่องฝึกจิตใจให้รู้จักเป็นผู้เสียสละ รับผิดชอบ
ต่อผู้อื่นและส่วนรวม เกื้อกูลแบ่งปัน ร่วมแรงร่วมใจ สมัคสมานสามัคคี
หรือแม้กระทั่งการประณีประนอมโดยใช้หลักความเมตตาและเหตุผล ซึ่ง
วิถีเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงลักษณะของการอยู่ร่วมกันตามวิถีประชาธิปไตยใน
บริบทของสังคมไทยที่มีมาช้านานแล้ว

ประชาธิปไตยกับวิถีไทยในทัศนะของคนหลายวัย

สำหรับทัศนะของผู้ใหญ่ (นักวิชาการด้านการศึกษา นักวิชาการด้าน
สื่อสารมวลชน นักวิชาชีพด้านเด็กและเยาวชน) เกี่ยวกับประชาธิปไตยและวิถี

ไทยล้วนสะท้อนให้เห็นถึงดำเนินชีวิตของคนไทยว่ามีลักษณะของการพึ่งพาอาศัยกัน การช่วยเหลือกัน การเคารพในบทบาทหน้าที่ของกันและกัน การเคารพในเชิงวัฒนธรรม และการให้ความสำคัญกับการประนีประนอม ที่ทำให้คนไทยสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขท่ามกลางความแตกต่างหลากหลาย โดยหลายลักษณะมีความเชื่อมโยงกับความเป็นประชาธิปไตย เช่น การใช้สิทธิเสรีภาพ หรือความเป็นประชาธิปไตยอย่างมีความรับผิดชอบและเคารพผู้อื่น ซึ่งส่วนหนึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของสังคมไทยว่ามีการยอมรับและต้องการเรียนรู้ที่จะอยู่กับความแตกต่างและหาทางออกร่วมกัน

เมื่อพูดถึงวิถีไทย เราจะนึกถึงคำแรกคือ การพึ่งพากัน ซึ่งคำนี้มีทั้งแนวราบและแนวตั้ง ถ้าเป็นแนวตั้งก็คือระบบอุปถัมภ์ แต่ภายใต้การพึ่งพิงกันของสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้เราเห็นการพึ่งพิงกันของคนกลุ่มต่างๆ อาชีพต่างๆ มันมีมิติของ concept ที่เอื้อให้มันอยู่ได้ เช่น เรื่องของการเคารพกันและกัน แม้จะมีอาชีพแตกต่างกัน แต่มีระบบในการแบ่งปันสินค้า แลกเปลี่ยนสินค้า มีกลไกในเชิงประเพณี มีการเปิดพื้นที่ทางสังคมทำให้คนมาร่วมกิจกรรมกัน ทำให้เกิดการพึ่งพากันขึ้น และเคารพบทบาทหน้าที่ของกันและกัน และคำที่สอง คือเรื่องการอยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลาย มันมีการเคารพกันในเชิงวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกัน และ อันที่สามคือสังคมวิถีไทยที่ยังยึดโยงอยู่กับศาสนา ... สังคมที่ให้ความสำคัญกับความประนีประนอมจะพยายามหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้า การโต้แย้งรุนแรง ซึ่งเป็นวิถีที่ soft ลงมาในการเรียนการสอนด้วยความเกรงใจ (พศ.อรรถพล อนันตวรสกุล, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2558)

นอกจากนี้ ประเพณีไทยหลายประเพณีก็สะท้อนถึงลักษณะประชาธิปไตยในสังคมไทยที่เป็นปฏิบัติกันอย่างเป็นธรรมชาติ อาทิ ประเพณีลงแขกแสดงให้เห็นถึงการใช้สิทธิในลักษณะของการยอมให้สิทธิส่วนตนแก่ผู้อื่น เป็นความเอื้ออาทรและการช่วยเหลือกันและกันในการทำการเกษตร โดยไม่ได้คำนึงถึงความเท่าเทียมกันในลักษณะของความ “เท่ากัน” การมี

สหกรณ์หมู่บ้าน หรือชุมชนพึ่งตนเอง ยังเป็นการใช้สิทธิและมอบสิทธิบางส่วน ของตนเพื่อส่วนรวม ความสามัคคี ความเป็นชุมชน ความปรองดอง และ ความสงบสุขของส่วนรวม นอกจากนี้ การใช้หลักความพอเพียงในการดำรง ชีวิต ซึ่งมีฐานคิดมาจากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่เป็นวิธีการสร้างภูมิคุ้มกัน ที่ทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข และการจัดสรรผลประโยชน์แบบพอ ประมาณ ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ยังเป็นอีกลักษณะที่สำคัญของความ เป็นประชาธิปไตยที่มีอยู่ในการดำรงชีวิตของคนไทย

ประชาธิปไตยตะวันตกให้ความสำคัญกับสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคล แต่ละคนมีสิทธิและใช้สิทธิอย่างเสรีตามความต้องการและเป้าหมาย ของตนเองตามที่กฎหมายกำหนด ... ถ้ามองประชาธิปไตยในมิติของ วัฒนธรรมไทย ... มันมีความหมายใหม่ที่แตกต่าง ไม่เหมือนความหมาย ที่ตะวันตกใช้ ... เราใช้สิทธิเช่นเดียวกัน แต่ ส่วนใหญ่แล้ว เราใช้สิทธิ ในลักษณะของการยอมให้สิทธิส่วนตน เรามอบยอมสิทธิส่วนตน เช่น ประเพณีลงแขก เราอาจมีพื้นที่ของเราเองสัก 5 ไร่ในขณะที่เพื่อนบ้าน อาจมีสิบ ยี่สิบไร่ แต่พอถึงเวลาเก็บเกี่ยว เราก็ลงไปช่วยกัน แล้วยังไม่ได้ คำนึงถึงความเท่าเทียมนะ เพราะมันไม่เท่า ของเราสิบ ของเค้า ยี่สิบ แต่มันมีลักษณะของเอื้ออาทร ... เป็นการให้สิทธิในอีก ความหมายหนึ่ง ... ไทยเราให้ความสำคัญกับการใช้สิทธิใน ลักษณะการให้สิทธิ หรือมอบสิทธิส่วนตนเพื่อส่วนรวม เพื่อ ความสามัคคี เพื่อความเป็นชุมชนมากกว่า เช่นประเพณี การลงแขก สหกรณ์หมู่บ้าน หรือชุมชนพึ่งตนเอง การมอบหรือยอมยกสิทธิของ ตนเองในลักษณะของ การ “ให้” สิทธิเพื่อความปรองดอง เพื่อ ความสงบสุข เพื่อความสามัคคีของส่วนรวมจึงมีสูง (ผศ.ดร.จุมพล พูลภัทรชีวิน, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2558)

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นประชาธิปไตย โดยสาระของความเป็นไทยคือ วิถีไทย เป็นการจัดสรรผลประโยชน์แบบพอประมาณ ไม่เบียดเบียน ตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ความมีเหตุมีผล พุดแล้วเป็นสิ่งที่สำคัญ ภูมิคุ้มกันก็มี คุ้มกันที่จะสามารถให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้ บนฐาน

ความรู้และคุณธรรม ฐานคุณธรรมพุทธศาสนาคေးสอนเรื่องธรรมิกกับ
สังคมนิยม (อ.ดร.ชิตชยวงศ์ ยมาภัย, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2558)

โดยภาพรวมลักษณะของประชาธิปไตยในบริบทของการอยู่ร่วมกัน
ในสังคมและโครงสร้างทางความคิด ทศนคติและพฤติกรรมที่ฝังแฝงอยู่ใน
วัฒนธรรมไทยจึงมีเอกลักษณ์เฉพาะ โดยเป็นการใช้ชีวิตตามวิถีประชาธิปไตย
คือ การใช้สิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน ภายใต้เงื่อนไข
การนำเอาหลักเหตุผลมาใช้ควบคู่กับวิถีความเชื่อและค่านิยมอื่นๆ ของ
คนไทย ได้แก่ ความสามัคคี ความกตัญญู ความเอื้ออาทร มีน้ำใจ ความ
เกรงใจ การประนีประนอม พึ่งพาอาศัย การแบ่งปัน ความรับผิดชอบ
จิตสาธารณะ ความพอเพียง ไม่เอาर्डเอาเปรียบ การเคารพและยอมรับใน
ความแตกต่าง การเคารพผู้อาวุโส ความสุภาพอ่อนน้อม เป็นต้น โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งการนำหลักการประนีประนอมมาใช้เพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง และ
การให้ความสำคัญของระบบอาวุโส ซึ่งหากพิจารณาในเชิงโครงสร้างทาง
สังคมแล้ว ระบบอาวุโสถือเป็นกลไกหนึ่งที่ทำให้สถาบันหลัก เช่น ครอบครัว
หรือศาสนายังมีบทบาทสำคัญในสังคมไทย อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงระบบ
ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ยังคงทำงานอยู่ในวัฒนธรรมการดำรงชีวิตของ
คนไทย นั่นหมายความว่า วิถีประชาธิปไตยและวิถีความเป็นไทยนั้นมีบทบาท
ในการดำเนินชีวิตของคนไทยอย่างชัดเจน โดยพื้นฐานสำคัญของการดำเนิน
ชีวิตตามวิถีประชาธิปไตยในบริบทของสังคมและวัฒนธรรมไทย คือ การ
เคารพซึ่งกันและกัน และการเคารพในความต่างของคนที่อยู่ร่วมกันในสังคม
ที่ต้องผนวกไปกับการใช้หลักประนีประนอม ความเกรงใจ หลักเหตุผล และ
ความพอเพียง ซึ่งวัฒนธรรมไทยในที่นี้ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะค่านิยม ความคิด
ความเชื่อ รูปแบบ การดำเนินชีวิตที่ได้รับจากการปลูกฝังถ่ายทอดมาเท่านั้น
แต่ยังครอบคลุมถึงค่านิยมร่วมสมัยและรูปแบบการดำเนินชีวิตในสังคม
ปัจจุบันอีกด้วย

ในความเข้าใจของคำว่าประชาธิปไตย ถ้าเราไม่ไปยึดติดกับคำว่า
สิทธิมันจะเป็นอะไรที่เป็นคุณภาพที่ตัวคน ... เราจะต้องสร้างคุณภาพ
นี้ให้ไปกันได้กับชีวิตประจำวันของเรา วัฒนธรรม ประเพณีต่างๆ เป็น

สิ่งที่สามารถทำไปได้ถ้าเราเข้าใจว่าประชาธิปไตยคือการตระหนักถึงสิทธิของตัวเอง ... รู้จักแสดงความคิดเห็นและมีเสรีภาพอย่างมีเหตุผล อย่างนอบน้อม อย่างเคารพผู้อื่นและเคารพในความเป็นปู้ยาตายาย แสดงออกได้อย่างสุภาพ เรียบร้อย เพราะสังคมไทยมีค่านิยมเรื่องอาวุโส ความเกรงใจ ความกตัญญู แล้วตอบแทนบุญคุณ เพราะฉะนั้นตรงนี้มีมันมีลักษณะของการผสมผสาน นั่นคือ วิถีประชาธิปไตย (รศ.มาลี บุญศิริพันธ์, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2558)

เรื่องประชาธิปไตยที่สำคัญแล้วเราไม่ค่อยหยิบยกกันมาพูดคือเรื่องความมีเหตุผล ผมว่าเป็นประชาธิปไตย เป็นหัวใจ เป็นสาระ เป็นกระบวนการ ... Freedom of speech ต้องเป็น Freedom ที่มีเหตุมีผล (อ.ดร.ชิตชยวงศ์ ยมาภัย, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2558)

อย่างไรก็ตาม เมื่อพูดถึงประชาธิปไตย เราปฏิเสธไม่ได้ว่าประชาธิปไตยมีมิติของความเป็นอุดมการณ์อยู่ด้วย ซึ่งเราต้องทำความเข้าใจ โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชนที่มักเข้าใจว่าเป็นแนวคิดของตะวันตก แต่แท้จริงแล้วสิทธิมนุษยชนหลักการขั้นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ เป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนพึงมี และเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับตัวเรา

แนวคิดแบบประชาธิปไตยเป็นหลักการที่เป็นอุดมการณ์ด้วย ... บางทีเราก็มักวาทกรรมว่าเราไปใช้ของฝรั่ง แต่จริงๆ แล้วมันมีค่าที่ปนกันแล้วเราใช้โดยขาดความเข้าใจว่ากำลังใช้ค่าไหน เพราะว่าหลักการสิทธิมนุษยชนมันเป็นหลักการพื้นฐาน ไม่ใช่ของฝรั่ง ไม่ใช่ของสากล แต่มนุษย์ทุกคนเกิดมามีพื้นฐานที่เราต้องการตรงนี้ แล้วสิทธิมันก็เกิดมาพร้อมตัวเราโดยไม่ต้องมีใครมาให้เรา หรือมาออกกฎเกณฑ์เพื่อให้เรามี (เชมพร วิรุณราพันธ์, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2558)

ส่วนมุมมองของเด็กและเยาวชน (นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น นักศึกษามหาวิทยาลัย) ที่ได้นำเสนอผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การวิเคราะห์พฤติกรรมประชาธิปไตยของตนเองในครอบครัว โรงเรียน ชุมชน และศาสนา ผ่านการแสดงบทบาทสมมติ และสโปดวีดิทัศน์ ชี้ให้เห็นถึง

พื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมไทย ได้แก่ คุณธรรม สามัคคี ประณีประนอม เอาใจเขามาใส่ใจเรา เกรงใจ เอื้ออาทร พึ่งพา ความรักในครอบครัว ให้อภัย ยอมรับความแตกต่าง เคารพผู้ใหญ่ ผู้อื่น เสียงต่างและกฎระเบียบ บทบาทหน้าที่ของตนเอง ความรับผิดชอบ หลักเหตุผล ให้เกียรติ นึกถึงส่วนรวม มีน้ำใจ แบ่งปัน เสียสละ เมตตา พอเพียง มีส่วนร่วม และความสมดุล ที่เป็นทั้งหลักคิดและหลักปฏิบัติที่มีอิทธิพลต่อการใช้ชีวิตของคนไทยในยุคปัจจุบัน ซึ่งอยู่แวดล้อมการดำเนินชีวิตตามวิถีทางแห่งประชาธิปไตย (สิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค) โดยมีเป้าหมายเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและมีความสุข

ประชาธิปไตยในวิถีไทย: ความหมายและลักษณะเฉพาะ

การประมวลและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งจากเอกสารและมุมมองต่อประชาธิปไตยและวิถีไทยที่น่าเสนอข้างต้นได้ต่อยอดให้เห็นถึงขอบเขตของแนวคิดและแนวทางประชาธิปไตยว่าไม่ใช่เป็นแค่เพียงระบอบการเมืองการปกครอง แต่ประชาธิปไตยยังเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนที่อยู่ที่ไม่สามารถจะแยกออกจากพื้นฐานทางวัฒนธรรมของสังคมไทยที่อุดมไปด้วยความเชื่อ ค่านิยม ความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชน การประกอบอาชีพ ประเพณี และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตตั้งแต่เกิดถึงตาย ประเพณีทางศาสนา และคำสอนของศาสนา นอกจากนี้ การถอดรหัสประชาธิปไตยในบริบทสังคมและวัฒนธรรมไทยยังได้สะท้อนลักษณะเฉพาะของความเป็นประชาธิปไตยในวิถีไทยที่แตกต่างจากความเป็นพลเมืองโลกและวัฒนธรรมประชาธิปไตยแบบตะวันตก กล่าวคือ

- **สิทธิ** การใช้สิทธิของไทยเป็นลักษณะการให้ ‘สิทธิ’ หรือมอบสิทธิส่วนตนเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าสิทธิและประโยชน์ส่วนตน เพื่อความสามัคคี ประองดอง ความสงบสุขในการอยู่ร่วมกันโดยไม่ได้คำนึงถึงความเท่าเทียมในความหมายของความ ‘เท่ากัน’ ซึ่งต่างจากประชาธิปไตยตะวันตกที่ให้ความสำคัญ

การใช้สิทธิอย่างเสรีตามความต้องการและเป้าหมายของตนเอง ตามที่กฎหมายกำหนด

- **หลักเหตุผล** ความมีเหตุผลเป็นหัวใจและกระบวนการของวิถีประชาธิปไตยในวิถีไทยที่ครอบคลุมถึงมิติของเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น (Freedom of Speech) และการเคารพสิทธิซึ่งกันและกันที่ต้องตั้งอยู่บนหลักของเหตุผลและสอดคล้องกับพื้นฐานค่านิยมของไทย
- **ความพอเพียง** การจัดสรรผลประโยชน์แบบพอประมาณ ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น และตั้งอยู่บนฐานความรู้และคุณธรรมที่จะทำให้ทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันได้ ซึ่งมาจากการดำเนินชีวิตภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- **การยอมรับความแตกต่างหลากหลาย** การยอมรับความแตกต่างหลากหลายหมายรวมถึง ความเท่าเทียม ไม่เลือกปฏิบัติ การยอมรับความคิดเห็นของคนอื่น การเคารพบทบาทหน้าที่ซึ่งกันและกัน การเคารพในเชิงวัฒนธรรม ทั้งในมิติของศาสนา ค่านิยม (ความเกรงใจ ความกตัญญู) และวิถีปฏิบัติของคนไทย (ความสุภาพอ่อนน้อม การเคารพผู้อาวุโส การประนีประนอม)
- **การพึ่งพาอาศัย** การช่วยเหลือและเอื้ออาทรกันเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข
- **การมีส่วนร่วมเพื่อส่วนรวม** การร่วมมือและการให้สิทธิบางอย่างของตนเพื่อประโยชน์ชุมชนหรือสาธารณะ

การวิเคราะห์คุณค่าและลักษณะเฉพาะของประชาธิปไตยที่มีอยู่ในบริบทของสังคมและวัฒนธรรมไทยได้นำไปสู่การนิยามคำว่า “ประชาธิปไตยในวิถีไทย” ว่าหมายถึง วิธีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมประชาธิปไตยในมิติของความเป็นปัจเจก ครอบคลุมและสังคม ซึ่งมาจากฐานคิดเรื่องการเคารพสิทธิ การรับฟังความคิดเห็น การประนีประนอม

การยอมรับความแตกต่างหลากหลาย ความสามัคคีภายใต้หลักเมตตาและเหตุผล และหลักปฏิบัติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ เช่น การให้ความสำคัญกับความเสมอภาคและความเท่าเทียมโดยไม่แบ่งคุณค่าของคนจากชาติกำเนิด สถานะทางสังคมและการศึกษา การเคารพระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคม กฎหมายและขนบธรรมเนียมประเพณี การให้เกียรติผู้อื่น การรู้จักคุณค่า การใช้ปัญญาและเหตุผลในการตัดสินใจหรือความขัดแย้ง ฯลฯ เหล่านี้ล้วนเป็นหลักการใช้ชีวิตของคนไทยที่สอดคล้องกับคุณค่าและลักษณะประชาติไทยที่เป็นสากล

ดังนั้น ในการสร้างสังคมประชาธิปไตย น่าจะต้องเริ่มจากการสร้างความเข้าใจกับคนในสังคมไทยในประเด็นเรื่องสิทธิและเสรีภาพว่าไม่ใช่แนวคิดของตะวันตกและไม่จำเป็นต้องมีวิธีการและการแสดงออกแบบตะวันตก แต่สิทธิ เสรีภาพเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนมีอยู่แล้วนับตั้งแต่เกิดมาบนโลกนี้ นั่นคือ สิทธิพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นหลักการสากล อีกทั้งการใช้สิทธิและการแสดงออกซึ่งเสรีภาพต้องอยู่บนหลักการของเหตุผล ความรับผิดชอบต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม การเคารพซึ่งกันและกัน และมีความสอดคล้องกับแบบแผน ค่านิยมและวิถีของสังคมไทย เพราะว่า “หัวใจของประชาธิปไตยในวิถีไทยก็คือ การอยู่ร่วมกันอย่างเคารพและยอมรับในความต่าง อันก่อให้เกิดความสงบสุขและความสุขในสังคมไทย”

ความท้าทายของประชาธิปไตยในวิถีไทย: ความจริงที่ไม่ควรมองข้าม

การเสริมสร้างสังคมประชาธิปไตยของไทยให้เข้มแข็งด้วยการสื่อสารแนวคิดและแนวทางประชาธิปไตยในวิถีไทย เพื่อกระตุ้นให้คนไทยเชื่อมโยงแนวคิดประชาธิปไตย (จากที่เคยมองว่าเป็นของสำเร็จรูปที่รับมาจากตะวันตก) กับคุณค่าและลักษณะประชาธิปไตยที่มีอยู่แล้วในวัฒนธรรมไทย (หลักคิดและวิถีการดำรงชีวิต) เป็นความท้าทายและไม่ใช่ง่ายง่าย เนื่องจากความเข้าใจประชาธิปไตยของคนไทยส่วนใหญ่ที่ยังจำกัดอยู่ในมิติทางการเมือง การปกครองหรือยึดโยงอยู่กับรูปแบบและกระบวนการบางอย่าง (การเลือกตั้ง)

ตลอดจนวาทกรรมมากมายที่ชี้ให้เห็นค่านิยมและธรรมเนียมปฏิบัติของไทยว่าเป็นสิ่งที่ขัดขวางต่อความเป็นประชาธิปไตย จนเกิดการล้อเลียนเชิงประชดประชันถึงการบิดเบี้ยวของหลักการประชาธิปไตยในสังคมไทยว่าเป็นประชาธิปไตยแบบไทยๆ อันมีความหมายที่มีนัยยะถึงการกระทำและวิธีคิดที่ไม่เป็นประชาธิปไตยแต่เป็นวิถีปฏิบัติของคนไทย เราคงปฏิเสธไม่ได้ว่าปรากฏการณ์นั้นมีลักษณะที่เป็นความจริงในสังคมไทยอยู่ด้วย เพราะวิถีไทยหลายอย่างก็เปรียบเสมือนเหรียญสองด้านของประชาธิปไตย คือ สามารถเป็นได้ทั้งปัจจัยสนับสนุนและอุปสรรคต่อการพัฒนาประชาธิปไตย ขึ้นอยู่กับ การตีความและเป้าหมายของการนำไปใช้ว่าเป็นไปเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวมเป็นหลักหรือไม่ ดังนั้น การสร้างความตระหนักหรือเปิดโลกทัศน์ของเด็กและเยาวชนไทยตามแนวทางของประชาธิปไตยในวิถีไทยจึงไม่ควรมองข้ามปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการเสริมสร้างพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย ดังเช่น

1. ระบบอุปถัมภ์ (Patron-client system) ซึ่งเกิดขึ้นและดำรงอยู่ในสังคมไทยมายาวนานและไม่น่าจะเสื่อมสลายไปในอนาคตอันใกล้ เพราะสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมไทยยังมีความเหลื่อมล้ำ ทำให้คนที่มีสถานภาพสูงกว่าอยู่ในฐานะที่เอื้อประโยชน์ให้กับผู้ที่มีสถานภาพต่ำกว่าและต้องการพึ่งพาอาศัยได้ โดยระบบนี้ถือเป็นระบบความสัมพันธ์ที่ทำให้บุคคลสองฝ่ายที่มีสถานภาพไม่เท่าเทียมกันสามารถอยู่ร่วมกันได้ เพราะมีลักษณะต่างตอบแทนกันและกัน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดจากความใกล้ชิดหรือความสัมพันธ์ในเชิงแลกเปลี่ยนผลประโยชน์กันก็ได้ โดยลักษณะของความสัมพันธ์จะเป็นแนวตั้งเสมอ นั่นคือ ผู้อุปถัมภ์จะมีสถานะสูงกว่าผู้ใต้อุปถัมภ์เสมอ ทั้งนี้การอุปถัมภ์มี 2 ด้านเสมอ นั่นคือ ด้านบวกที่หมายถึงการช่วยเหลือเกื้อกูลกันที่มาจากความเห็นอกเห็นใจเพื่อนมนุษย์ซึ่งเป็นลักษณะสากลที่เกิดขึ้นทั่วโลก และด้านลบก็คือความสัมพันธ์เชิงอำนาจในระบบต่างตอบแทนโดยหวังผลประโยชน์ที่จะตามมา (ระบบอุปถัมภ์, ม.ป.ป.) ซึ่งเมื่อพิจารณาความเป็นไปในสังคมไทย จะพบว่า ค่านิยมในเรื่องการอุปถัมภ์นั้นถูกนำมาใช้เป็นกลไกในการผูกขาดอำนาจของรัฐมาโดยตลอด ทำให้สังคมไทยมีลักษณะของรัฐอุปถัมภ์ที่คนไทยส่วนใหญ่ถูกครอบงำและถูกกำกับให้ปฏิบัติตามกฎหมาย

เสียภาษีและไปเลือกตั้ง ตลอดจนคอยรอรับความช่วยเหลือจากรัฐมากกว่าที่จะคิดพึ่งตนเองหรือเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ จึงปฏิเสธไม่ได้ว่าระบบอุปถัมภ์ได้แทรกซึมอยู่ในวิถีคิดและการดำรงชีวิตของคนไทยมาจนกระทั่งปัจจุบัน ดังจะเห็นได้จากวัฒนธรรมผู้น้อย-ผู้ใหญ่ และการแบ่งพรรคแบ่งพวก การยกย่องผู้มีอำนาจวาสนา คนไทยจึงมีทัศนคติที่เน้นการเอาตัวรอดไว้ก่อนและไม่กล้าแสดงความคิดเห็นที่แตกต่าง เพราะอาจจะมีผลกระทบต่อการทำงานและชีวิตส่วนตัวได้ถ้าไปทำให้ผู้ใหญ่ไม่พอใจ ทั้งนี้ เมื่อวัฒนธรรมบริโภคนิยมเฟื่องฟูในสังคมไทย ส่งผลให้อำนาจเงินถูกนำมาใช้เป็นกลไกในการอุปถัมภ์ในทุกระบบของประเทศ ไม่ว่าจะเป็นการเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา การพัฒนาสังคม จนนำไปสู่ระบบพวกพ้อง การคอร์รัปชัน และในที่สุดก็ทำให้การคอร์รัปชันกลายเป็นเรื่องธรรมดาที่เกิดขึ้นได้ ดังสะท้อนจากคำพูดที่ว่า “นักการเมืองโกงกินไม่เป็นไร ขอให้มียผลงานบ้าง” (ทิพย์พพร ต้นดีสุนทร อ่างถึงใน อุปสรรคต่อการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย, ม.ป.ป.)

2. ค่านิยมเรื่องการเคารพผู้อาวุโส ซึ่งสะท้อนจากวิถีการอบรมเลี้ยงดูและการสอนที่มุ่งเน้นให้เด็กและเยาวชนเชื่อฟังผู้ใหญ่ (ทั้งในครอบครัวและโรงเรียน) ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดเรื่องการเป็น “เด็กดี” ที่ต้องเคารพและเชื่อฟังผู้ใหญ่ อีกทั้งยังสร้างความคุ้นชินกับการยอมรับความไม่เท่าเทียมกันในการแสดงความคิดเห็น ทำให้เด็กเรียนรู้ที่จะไม่ได้แย้งหรือแสดงความคิดเห็นต่อผู้ใหญ่กว่า อาวุโสกว่า หรือมีอำนาจมากกว่า ซึ่งทัศนคตินี้ได้ถ่ายทอดเป็นบุคลิกของคนไทยที่ขาดพลังในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง หลีกเลี่ยงการแสดงความคิดเห็นที่แตกต่าง ไม่แสวงหาความถูกต้อง และหลีกเลี่ยงการรับผิดชอบ เพราะเกรงกลัวอำนาจของผู้ที่อยู่ในสถานะที่เหนือกว่า ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการสร้างวิถีคิดและพฤติกรรมประชาธิปไตยที่ต้องอยู่บนพื้นฐานของการคิดเชิงวิเคราะห์โดยใช้ข้อมูลและเหตุผล (ทิพย์พพร ต้นดีสุนทร อ่างถึงใน อุปสรรคต่อการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย, ม.ป.ป.)

3. วัฒนธรรมแบบปัจเจกนิยม (Individualistic) ซึ่งมาจากอิทธิพลของศาสนาพุทธที่สอนถึงการหลุดพ้นจากวัฏสงสารเป็นเรื่องที่เกิดจากการฝึกปฏิบัติของแต่ละบุคคลเช่นเดียวกันกับการทำกรรมดีหรือกรรมชั่วที่ก็

เป็นเรื่องของแต่ละบุคคล ประกอบกับค่านิยมความชอบอิสระของคนไทยที่แสดงออกด้วยการประกอบกิจกรรมต่างๆ ตามความคิดเห็นของตน (อานนท์ อารามิธรรม, 2517) โดยลักษณะปัจเจกนิยมที่ชอบอิสระของคนไทยส่งผลให้คนไทยมีความยึดหยุ่นสูง ไม่ชอบอยู่ใต้อำนาจของใคร ไม่สนใจ กฎกติกา และที่สำคัญคือให้ความสำคัญกับเป้าหมายของตนเองเป็นหลัก ทำให้ความรู้สึกรับผิดชอบต่อชุมชนหรือส่วนรวมและการคำนึงถึงประโยชน์สาธารณะไม่ได้ถูกจัดอันดับความสำคัญให้อยู่เหนือกว่าความต้องการของตนเอง ประกอบกับการที่คนไทยไม่ค่อยตระหนักในเรื่องความเสมอภาค ทำให้ความเป็นตัวของตัวเองของคนไทยมักสวนทางกับการมีส่วนร่วมเพื่อส่วนรวมซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวิถีประชาธิปไตย

4. การจัดการศึกษาแบบรวมศูนย์โดยรัฐ โดยที่ไม่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชน อีกทั้งยังละเลยความเป็นชุมชน ความเป็นพหุสังคม ที่มีศาสนา ภาษา เชื้อชาติ และวัฒนธรรมที่อยู่ร่วมกันในประเทศอยู่แล้ว ทำให้ชุมชนอ่อนแอและไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ อีกทั้งการกระจายโอกาสทางการศึกษาที่ขาดความเสมอภาคและวัฒนธรรมการบริโภคนิยม ทำให้ผู้คนละทิ้งท้องถิ่นเพื่อแสวงหาโอกาสทางการศึกษาในเมืองหลวงและเมืองใหญ่ เพื่อยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของตนเอง ส่งผลให้ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมยิ่งสูงยิ่งขึ้น ซึ่งเท่ากับช่วยเสริมความแข็งแกร่งให้กับระบบอุปถัมภ์ และที่สำคัญคือ วิธีการจัดการเรียนรู้ที่ยังคงเป็นแบบผู้สอนเป็นศูนย์กลาง แม้จะได้พยายามเปลี่ยนแนวคิดให้เน้นผู้เรียนเป็นหลัก แต่ในทางปฏิบัติก็ยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าใดนัก ส่วนหนึ่งน่าจะเกิดจากค่านิยมในเรื่องระบบอาวุโสที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิธีการสอนเป็นไปได้อย่างยาก โดยวิธีการสอนในเรื่องประชาธิปไตยยังขาดการบูรณาการและการวิเคราะห์ร่วมกับวิถีชีวิต ค่านิยมของไทย แต่ยังเน้นสอนให้ท่องจำและทำตามในเรื่องรูปแบบการปกครอง การศึกษาจึงทำให้คนไทยรู้จักประชาธิปไตยเฉพาะในมิติทางการเมืองที่บ่งชี้ด้วยการเลือกตั้ง แต่ขาดทักษะชีวิต การคิดวิเคราะห์ และการดำเนินชีวิตแบบประชาธิปไตยที่ต้องการการแสดงออกถึงวุฒิภาวะในการใช้ความคิด การมีเหตุมีผล และการมีความรับผิดชอบ (ทิพย์พาพร

ต้นตีสุนทร อ่างถึงใน อุปสรรคต่อการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย, ม.ป.ป.)

ดังนั้น การสื่อสารและถ่ายทอดแนวคิดและแนวปฏิบัติประชาธิปไตย ในวิถีไทยจึงต้องเริ่มต้นจากการพยายามชี้ให้เด็กและเยาวชนเห็นทั้งด้านบวก และด้านลบของวิถีไทยที่มีต่อประชาธิปไตย เพื่อนำไปสู่การสร้างดุลยภาพ ในพฤติกรรมประชาธิปไตยและวิถีการดำเนินชีวิตแบบไทย ซึ่งจะทำให้ไม่มี พฤติกรรมที่ไม่สุดโต่งไปในด้านใดด้านหนึ่ง ทั้งนี้ อาจอาศัยความคิดในแง่ ปรัชญาที่ว่า “ประชาธิปไตยก็คือ สัมพันธภาพระหว่างมนุษย์ชนิดหนึ่ง” นั่นคือ คนในสังคมประชาธิปไตยต้องติดต่อสัมพันธ์กันด้วย การเคารพซึ่งกันและกัน (คารวธรรม) การแบ่งปัน มีส่วนร่วมและประสานงานกัน (สามัคคีธรรม) และเชื่อมั่นในการใช้ปัญญา (ปัญญาธรรม) โดยการดำเนินชีวิตตามความคิดในแง่ปรัชญาประชาธิปไตยนี้จะทำได้ไม่ยากเลยถ้าเรายึดถือพระพุทธศาสนาเป็น แนวทางของชีวิตอยู่แล้ว (สาโรช บัวศรี, 2508 อ่างถึงใน สถาบันวัฒนธรรม และศิลปะ, 2553, น. 17-18)

บทสรุป

ความเป็นประชาธิปไตยที่อยู่ในวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยสามารถ ถอดรหัสได้จากความสัมพันธ์และกิจกรรมในครอบครัว การประกอบอาชีพ ประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตตั้งแต่เกิดถึงตาย ประเพณีทาง ศาสนา คำสอนของศาสนา โดยสะท้อนคุณลักษณะต่างๆ ที่สอดคล้องกับ ความเป็นสังคมประชาธิปไตย โดยครอบครัวและชุมชนไทยเป็นทุนทางสังคม สำคัญในการสร้างฐานคิดในเรื่องการเคารพสิทธิ การรับฟังความคิดเห็น การประนีประนอมกัน การยอมรับความแตกต่างหลากหลาย ส่วนการ เป็นเกษตรกรในสังคมเกษตรกรรมได้เสริมสร้างความสามัคคี การคำนึงถึง ประโยชน์ของผู้อื่นและความรู้สึกรับผิดชอบต่อผู้อื่น อีกทั้งคนไทยยังมี อิสระในการเลือกประกอบอาชีพและการนับถือศาสนา ซึ่งบ่งชี้ให้เห็นถึงสิทธิ เสรีภาพในการดำรงชีวิต หลักคำสอนของศาสนาพุทธซึ่งเป็นศาสนาที่คนไทย ส่วนใหญ่ไม่นับถือยิ่งให้ความสำคัญกับเรื่องของความเสมอภาคและความ เท่าเทียมกันโดยไม่แบ่งคุณค่าของคนจากชาติกำเนิด สถานะทางสังคม

เศรษฐกิจและการศึกษาที่แตกต่างกัน โดยเปิดโอกาสให้แต่ละคนมีเสรีภาพที่จะเลือกหรือกำหนดคุณค่าของตนเองได้อย่างอิสระภายใต้เงื่อนไขของความรับผิดชอบที่มีต่อการตัดสินใจนั้น ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการมีเสรีภาพต้องมาคู่กับความรับผิดชอบ นอกจากนี้ พุทธศาสนายังถ่ายทอดความคิดและวิถีปฏิบัติในเรื่องการรับฟังและเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น การเคารพระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคม กฎหมายและขนบธรรมเนียมประเพณี การให้เกียรติผู้อื่น การใช้ปัญญาและเหตุผลในการตัดสินใจปัญหาหรือความขัดแย้ง การยอมรับและปฏิบัติตามมติของเสียงส่วนมาก ส่วนระบบความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตของคนไทย ตั้งแต่เกิดถึงตาย ทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน และในมิติของการทำมาหากิน เลี้ยงชีพและศาสนา ส่วนใหญ่แสดงให้เห็นถึง ความเสียสละ การแบ่งปัน ช่วยเหลือเกื้อกูล ความรับผิดชอบต่อผู้อื่นและส่วนรวม ความสามัคคี การเคารพในบทบาทหน้าที่ของกันและกัน และการประนีประนอมโดยใช้หลักความเมตตาและเหตุผล

ทั้งนี้ ประเพณีสำคัญที่คนไทยได้สืบทอดและถือปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน และเป็นประเพณีที่เด็กและเยาวชนให้ความสนใจขบถมาเป็นตัวอย่างในการสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อของคนไทยในแต่ละภูมิภาคที่มีหลักการประชาธิปไตยสอดแทรก คือ ประเพณีदानก๋วยสลากในภาคเหนือ ซึ่งมีขั้นตอนในการเตรียมงานที่เน้นการมีส่วนร่วมและการแบ่งหน้าที่การทำงาน อันสะท้อนถึงพลังของการรวมกลุ่ม การเสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือเกื้อกูล และการเคารพในบทบาทหน้าที่ของกันและกัน ในขณะที่พิธีกรรมที่เน้นการให้แบบจตุสกลาโดยไม่เคยจะจงผู้รับนั้นก็สะท้อนถึงการให้โอกาสที่สอดคล้องกับหลักความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน ประเพณีบุญบั้งไฟหรือบุญเดือนหกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สะท้อนให้เห็นถึงวิถีประชาธิปไตยของการอยู่ร่วมกันในสังคมไทย เป็นประเพณีที่สร้างวิถีและวิธีการอยู่ร่วมเพื่อความสงบเรียบร้อย การแบ่งปัน และความร่มเย็นเป็นสุขของชุมชน และประเพณีสารทเดือนสิบ (ชิงเปรต) ในภาคใต้ สะท้อนให้เห็นถึงวิถีประชาธิปไตยที่แฝงฝังอยู่ในวัฒนธรรมไทยในหลายด้าน ดังเช่น ขั้นตอนการเตรียมการก่อนที่จะถึง

งานงานที่แต่ละครอบครัวจะร่วมกันเตรียมของใช้ต่างๆ เพื่อนำมาทำขนม การร่วมกัน “ตั้งเปรต” สะท้อนถึงการแสดงพลังแห่งการรวมกลุ่มและสร้างความสามัคคี และการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล ส่วนการ “ชิงเปรต” ซึ่งเป็นการแย่งชิงอาหารบนหลาเปรต เป็นการแย่งชิงที่แฝงนัยยะแห่งความสนุกสนานและเอื้อเพื่อแบ่งปัน โดยให้ทุกคนได้มีโอกาสได้รับอาหารบนหลาเปรต

นอกจากนี้ ทัศนคติของคนไทยทั้งผู้ใหญ่และเด็กและเยาวชนยังได้ช่วยเติมเต็มลักษณะประชาธิปไตยที่มีอยู่ในสังคมและวัฒนธรรมไทยที่มีความร่วมสมัย อีกทั้งสะท้อนให้ถึงการดำเนินชีวิตตามอุดมการณ์และวิถีประชาธิปไตยของคนไทยที่ไม่สามารถแยกออกจากบริบททางสังคมและวัฒนธรรมได้ แต่ได้มีการผสมผสาน “ประชาธิปไตย” ซึ่งเป็นแนวคิดที่ประเทศไทยรับมาจากตะวันตกในเชิงหลักการให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่โดยธรรมชาติของสังคมไทย ซึ่งประกอบไปด้วยหลักคิด ความเชื่อ ค่านิยมและวิถีปฏิบัติต่างๆ ที่ล้วนเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและการใช้ชีวิตของคนไทยในทุกบริบทไม่ว่าจะครอบครัว ชุมชน สังคมไทย และสังคมโลก อย่างไรก็ตาม การผสมผสานนี้ไม่ใช่หลอมรวมแนวคิดใหม่ (ประชาธิปไตย) ให้เข้ากับความเป็นไทย (ที่แตกต่างจากความเป็นประชาธิปไตยอย่างสิ้นเชิง) เพราะเมื่อพิจารณาถึงพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมไทย จะเห็นว่ามึลักษณะความเป็นประชาธิปไตยฝังแฝงและเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของคนไทยมาตั้งแต่ก่อนที่คนไทยจะรู้จักศัพท์คำว่า “ประชาธิปไตย” เสียอีก หากเรามองและเข้าใจประชาธิปไตยว่าเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมที่ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะเรื่องของการระบอบการเมืองการปกครองเท่านั้น ดังนั้น การดำเนินชีวิตตามครรลองและแนวทางแห่งประชาธิปไตยในสังคมไทยจึง ไม่จำเป็นต้องมีรูปแบบเดียวกันกับสังคมอื่น แต่จะมีลักษณะตามพื้นฐานทางวัฒนธรรมของสังคมไทย โดยมีเป้าหมายอยู่ที่ การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและมีความสุขนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม ในการเสริมสร้างสังคมประชาธิปไตยด้วยการสื่อสารแนวคิดและแนวทางประชาธิปไตยในวิถีไทยให้เด็กและเยาวชน ย่อมต้องไม่มองข้ามความจริงที่ว่าวิถีไทยหลายอย่างนั้นมิทั้งด้านที่สนับสนุนและด้านที่เป็นอุปสรรคต่อประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบอุปถัมภ์ ค่านิยม

การเคารพผู้อาวุโส วัฒนธรรมปัจเจกชนนิยม และการจัดการศึกษาแบบรวมศูนย์ ดังนั้น การสร้างความตระหนักหรือเปิดโลกทัศน์ของเด็กและเยาวชนไทยตามแนวทางของประชาธิปไตยในวิถีไทยจึงน่าจะเริ่มจากการชี้ให้เห็นความจริงทั้งสองด้านนี้ เพื่อนำไปสู่การสร้างสมดุลระหว่างพฤติกรรมประชาธิปไตยกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทยในปัจจุบัน

บทที่ | 4

การจัดการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตย



การจัดการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตย ควรมุ่งให้ความรู้และพัฒนาพลเมือง
ในระบอบประชาธิปไตยควบคู่ไปกับการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมโดยนำ
เอาลักษณะเด่นของสังคมและวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับประชาธิปไตย
มาเป็นแนวทางในการพัฒนาผู้เรียนให้เหมาะสม

หัวใจสำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการจัดการเรียนรู้ประชาธิปไตย
ในวิถีไทยก็คือ การใช้กระบวนการประชาธิปไตยด้วยการเปิดพื้นที่ให้
แลกเปลี่ยนเรียนรู้ การเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วม และการรับฟังเสียง
ของเด็กและเยาวชนด้วยความเคารพในความคิดเห็นอย่างเสมอภาคและ
เท่าเทียม

การจัดการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตย

การจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมเรื่องประชาธิปไตยในเด็กและเยาวชน ด้วยกิจกรรมหลากหลายรูปแบบ เกิดขึ้นในประเทศที่มีลักษณะสังคมแบบ ประชาธิปไตยทั่วโลก ความเคลื่อนไหวของการจัดการเรียนรู้ได้เน้นย้ำความ สำคัญของการสร้างความตระหนักในเรื่องการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ประชาธิปไตยว่าเป็นเรื่องสำคัญและต้องปรับให้สอดคล้องและเหมาะสมกับ บริบทของสังคมวัฒนธรรมของแต่ละประเทศ โดยกิจกรรมจะดำเนินไปใน ทิศทางของการให้ความรู้ การสร้างประสบการณ์ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แบบมีส่วนร่วมและเปิดพื้นที่ให้เด็กและเยาวชนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เกี่ยวกับเหตุการณ์ใกล้ตัวที่เกิดขึ้นในชีวิตและสังคม ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็น การทำงานร่วมกันขององค์กรทางสังคมต่างๆ เพื่อเป้าหมายในการสร้างและ เตรียมพร้อมพลเมืองในอนาคตให้มีความรู้ ความเข้าใจในวิถีทางของความ เป็นประชาธิปไตยและสามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

ในบทนี้ได้รวบรวมความเคลื่อนไหวของการจัดการเรียนรู้ประชาธิปไตย ในประเทศไทยและตัวอย่างโครงการส่งเสริมประชาธิปไตยในครอบครัวและ สถาบันการศึกษาที่ดำเนินการในอดีตและปัจจุบัน ตลอดจนแนวทางการ ดำเนินกิจกรรมเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยให้เด็กและเยาวชนในต่างประเทศ ที่สำคัญๆ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ให้กับเด็กและเยาวชนไทย ประเด็นหนึ่งที่เป็นข้อค้นพบจากการรวบรวมและศึกษาการดำเนินงานส่งเสริม ประชาธิปไตยทั้งในและต่างประเทศที่ผ่านมาคือ สิ่งสำคัญของการจัดการ เรียนรู้ที่นอกจากมุ่งให้ความรู้และพัฒนาพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ควบคู่ไปกับการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมแล้ว ยังจะต้องนำเอาลักษณะเด่นของ สังคมและวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับประชาธิปไตย รวมทั้งสถานการณ์ที่ เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน มาใช้ในการออกแบบกิจกรรมด้วย แนวคิดดังกล่าว จึงเป็นที่มาของการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ของโครงการสร้างความ ตระหนักในวิถีประชาธิปไตยให้เด็กและเยาวชนผ่านวัฒนธรรมไทย และ นำเสนอเป็น “การจัดการเรียนรู้ประชาธิปไตยในวิถีไทย” โดยมีเป้าหมาย

หลักในการเปิดพื้นที่ให้เด็กและเยาวชนได้สะท้อนความคิด แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเกิดความตระหนักในความเป็นประชาธิปไตยที่มีอยู่ในวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทย อันจะเป็นการสร้างฐานความคิดและขยายมุมมองเกี่ยวกับประชาธิปไตยให้ครอบคลุมมิติการดำเนินชีวิต (ที่มีการเมืองเป็นส่วนหนึ่ง) ในลักษณะที่บูรณาการกับชีวิต ความเป็นอยู่ในสังคมไทย

ความเคลื่อนไหวของการจัดการเรียนรู้ “ประชาธิปไตย” ในประเทศไทย

ความเคลื่อนไหวของการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมเรื่องประชาธิปไตยให้กับเด็กและเยาวชนในประเทศไทยในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา มีรูปแบบการจัดการและการดำเนินกิจกรรมที่หลากหลาย เน้นกิจกรรมการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชน เปิดโอกาสให้เรียนรู้ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และให้ความรู้เรื่องประชาธิปไตยในประเด็นสิทธิ เสรีภาพ การมีส่วนร่วม และการสร้างเครือข่ายเยาวชนเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยเป็นหลัก โดยใช้กิจกรรมการบรรยาย การสร้างเครือข่ายในรูปแบบค่าย กิจกรรมฐาน หรือกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม รวมทั้งการจัดการประกวดโครงงาน ประกวดภาพถ่าย แข่งขันตอบปัญหาและการจัดกิจกรรมพิเศษ (Special event) ในลักษณะงานมหกรรมและการรณรงค์ต่างๆ เป็นแนวทางการดำเนินงานโดยมีผู้เกี่ยวข้องที่รับผิดชอบที่ค่อนข้างแตกต่างกันมากมาย ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนแสวงหากำไร รวมถึงสถาบันการศึกษา กลุ่มกิจกรรมและกลุ่มสังคมต่างๆ และการทำงานจัดกิจกรรมร่วมกันเป็นภาคีเครือข่าย

กิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยที่เคยปฏิบัติกันมามากเป็นกิจกรรมตามวาระมากกว่าการบูรณาการสู่เรียนรู้ในห้องเรียนหรือโรงเรียนสู่การนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน แต่เป็นลักษณะการจัดกิจกรรมรูปแบบหนึ่งวัน สองวัน สามวัน แบบดำเนินการครั้งเดียว (One shot intervention) ที่มีวัตถุประสงค์ในการให้ความรู้ การรวมกลุ่มและสร้างความตระหนักเรื่อง

ประชาธิปไตยในมิติต่างๆ กันมากกว่าที่จะเป็นกิจกรรมต่อเนื่อง อันจะทำให้เกิดผลกระทบอย่างยั่งยืนและต่อเนื่อง ซึ่งมีตัวอย่างโครงการดังนี้

ชื่อโครงการ	วัตถุประสงค์
<p>โครงการเยาวชนรุ่นใหม่ร่วมใจพัฒนาประชาธิปไตย (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2555)</p>	<p>เพื่อให้เด็กและเยาวชนกลุ่มเป้าหมายมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ตระหนักถึงสิทธิ เสรีภาพของเด็ก และเยาวชนตามรัฐธรรมนูญและสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมในวิถีประชาธิปไตย ลักษณะกิจกรรมจะเป็นการเรียนรู้กิจกรรมตามฐาน โดยวิทยากรจากสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร</p>
<p>โครงการค่ายผู้นำเยาวชนสร้างชาติ (สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2557)</p>	<p>เพื่อปลูกฝังให้เยาวชนยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รวมทั้งเน้นการปลูกฝังให้เยาวชนมีอัตลักษณ์ความเป็นไทย รักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดั่งงาม และการเสริมสร้างศักยภาพเยาวชน ทักษะชีวิต และองค์ความรู้</p>
<p>โครงการพัฒนาเครือข่ายเยาวชนประชาธิปไตย (สำนักส่งเสริมและพิทักษ์เยาวชน, 2551)</p>	<p>เพื่อให้เยาวชนกลุ่มเป้าหมายเข้าใจสาระสำคัญของประชาธิปไตยและตระหนักถึงความสำคัญของสิทธิเสรีภาพของเยาวชน เป้าหมายของโครงการคือเยาวชนชายหญิงอายุ 18-25 ปี จากเครือข่ายสภาเด็กและเยาวชนระดับอำเภอและจังหวัด โครงการในลักษณะนี้จะมีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาแกนนำประชาธิปไตยในเด็กและเยาวชนเป็นเครือข่ายในการทำงานเรื่องประชาธิปไตยต่อไปในระดับชุมชนและสังคม</p>
<p>โครงการพัฒนาประชาธิปไตยชุมชน อำเภอเมืองจัตวีร์จังหวัดขอนแก่น (สภาองค์กรชุมชนตำบลจังหวัดขอนแก่น, 2555)</p>	<p>การพัฒนาประชาธิปไตยในระดับอำเภอ มีรูปแบบการทำงานที่เน้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในทุกระดับรวมทั้งเด็กและเยาวชนเป้าหมายของโครงการ คือเมื่อจบโครงการแล้วคาดหวังให้เกิดแผนพัฒนาชุมชนท้องถิ่นผ่านการพัฒนาผู้นำกลุ่มประชาธิปไตยในชุมชน เป็นต้น</p>

ลักษณะกิจกรรมการอบรมประชาธิปไตยเป็นอีกรูปแบบที่พบมากในการดำเนินงานส่งเสริมประชาธิปไตยให้เด็กและเยาวชนไทย โดยการอบรมนี้อาจเน้นไปที่การบรรยายประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับประชาธิปไตย ทั้งที่เป็นกิจกรรมที่เน้นการบรรยายเป็นหลักและกิจกรรมผสมที่ผนวกรวมการบรรยายเข้ากับกิจกรรมพิเศษที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กและเยาวชน เช่น กิจกรรมฐานความรู้ กิจกรรมสร้างสื่อ กิจกรรมจิตอาสา เป็นต้น มีตัวอย่างโครงการดังนี้

ชื่อโครงการ	วัตถุประสงค์
<p>โครงการอบรมการสื่อสารแก่เยาวชนเพื่อประชาธิปไตยและการเลือกตั้งที่โปร่งใส โดยสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา ร่วมกับภาคีเยาวชนและองค์กรด้านประชาธิปไตย ในปี พ.ศ. 2553 (สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2553)</p>	<p>เพื่อฝึกอบรมเยาวชนแกนนำจำนวน 2,000 คนในการใช้สื่อต่างๆ เพื่อการรณรงค์ประชาธิปไตยและส่งเสริมการเลือกตั้งที่โปร่งใส โดยการค้นหาแกนนำเยาวชนที่จะทำหน้าที่เป็นผู้นำ การเปลี่ยนแปลง (Change agent) ด้วยการสร้างเครือข่ายของตนเองผ่านการใช้สื่อ เช่น อีเมล เฟซบุ๊ก ยูทูป ทวิตเตอร์ ฯลฯ</p>
<p>โครงการกิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาเครือข่ายสภาเด็กและเยาวชนส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับจังหวัด โดยสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง จังหวัดสมุทรปราการ ในปี พ.ศ. 2556</p>	<p>เพื่อส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้เพิ่มพูนความรู้เกี่ยวกับวิถีประชาธิปไตย การเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เน้นบทบาทการมีส่วนร่วมทางการเมืองของเด็กและเยาวชนทั่วประเทศและรวมกลุ่มเพื่อให้เกิดเครือข่ายเด็กและเยาวชนเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยและการเลือกตั้ง มีกลุ่มเป้าหมายเป็นแกนนำเด็กและเยาวชนจากสภาเด็กและเยาวชนระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล อายุระหว่าง 15-25 ปี กิจกรรมโครงการเป็นการจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยและการเลือกตั้ง กิจกรรมการสร้างเครือข่ายส่งเสริมประชาธิปไตย และให้เด็กและเยาวชนมีส่วนร่วมในการเป็นอาสาสมัครสังเกตการณ์การเลือกตั้ง คณะกรรมการประจำหน่วยเลือกตั้ง และการรณรงค์เผยแพร่ประชาสัมพันธ์</p>

ชื่อโครงการ	วัตถุประสงค์
<p>โครงการสร้างวิถีชีวิตและนิสัยประชาธิปไตยของเยาวชนไทย ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชนและสถาบันพระปกเกล้า (สถาบันพระปกเกล้า, 2542)</p>	<p>เน้นการเผยแพร่ความรู้หลักการสำคัญของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยและปลูกฝังทัศนคติและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเยาวชนเป็นต้น</p>
<p>โครงการพลเมืองอาสาพัฒนาประชาธิปไตย โดยสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดสมุทรปราการร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดสมุทรปราการ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสมุทรปราการ และสำนักงานส่งเสริมการศึกษา นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดสมุทรปราการ</p>	<p>คัดเลือกพลเมืองอาสาที่มีคุณสมบัติมีจิตอาสา ใฝ่รู้จริงใจและสามารถปฏิบัติงานเพื่อประโยชน์ของบ้านเมือง มีกิจกรรมเป็นการให้ความรู้ลักษณะหลักสูตรสั้นๆ เช่น การเมืองเป็นเรื่องของใคร พลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตย การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน การสร้างเครือข่ายพลเมืองจิตอาสาพัฒนาประชาธิปไตย เป็นต้น</p>

นอกจากนี้ กิจกรรมพิเศษ (Special event) ก็เป็นอีกหนึ่งรูปแบบที่พบมากในการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยให้เด็กและเยาวชนในประเทศไทย เช่น โครงการพัฒนาเครือข่ายเยาวชนประชาธิปไตย โดยสำนักส่งเสริมและพิทักษ์เยาวชน ใช้รูปแบบการจัดงานมหกรรมเยาวชนเป็นกิจกรรมหลักในการดำเนินงาน โดยคาดหวังว่าเครือข่ายเยาวชนจะได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์และเกิดการทำงานร่วมกัน สามารถพัฒนาศักยภาพตนเองในด้านการจัดกิจกรรม

ในส่วนของหน่วยงานที่รับผิดชอบหรือเป็นเจ้าภาพในการจัดกิจกรรมพิเศษประเด็นเรื่องการส่งเสริมประชาธิปไตยในเด็กและเยาวชนไทยนั้น จะมีภาครัฐเป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบ เช่น กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร สำนักงานส่งเสริมและพิทักษ์เยาวชน รวมไปถึงหน่วยงานภาครัฐส่วนท้องถิ่น เช่น สภาองค์กรชุมชนตำบล สำนักปลัดเทศบาล

ตำบล อย่างไรก็ตาม หลายโครงการยังเป็นความร่วมมือกับองค์กรเอกชนไม่
แสวงหากำไรและกลุ่มสังคมต่างๆ เพื่อทำการรณรงค์ส่งเสริมประชาธิปไตย
ในรูปแบบต่างๆ ด้วย ดังเช่น โครงการศิลปะของความต่าง: ดอกไม้บาน
หลากสีที่กรุงเทพฯ (Art of Difference: Flowers with flying colors are
blossoming in Bangkok) ดำเนินการในปี พ.ศ. 2552 จากความร่วมมือ
ขององค์กรภาคีที่หลากหลาย เช่น เครือข่ายหยุดทำร้ายประเทศไทย หยุดใช้
ความรุนแรง สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย สมาคมนักข่าว
วิทยุและโทรทัศน์ไทย สถาบันพระปกเกล้า สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา
ขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) เครือข่ายนักวิชาการไม่เอาความรุนแรง สำนักงานศิลป-
วัฒนธรรมร่วมสมัย ชมรมตลาดนัดศิลปะและมหาวิทยาลัยศิลปากร โดยมี
รูปแบบการทำงานแบบประสานงานเครือข่ายภายใต้เครือข่าย “หยุดทำร้าย
ประเทศไทย หยุดใช้ความรุนแรง” เป็นการรวมกลุ่มเพื่อสร้างความสำนึก
ร่วมกันของสังคมไทยว่าในระบอบประชาธิปไตยมีความเห็นแตกต่างและ
มีความขัดแย้งทางการเมืองได้ แต่จะต้องไม่ใช้ความรุนแรง โดยเน้นการ
รณรงค์เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายเคารพเสรีภาพของผู้อื่น ซึ่งในกิจกรรมดังกล่าว
นั้นเป็นรูปแบบการรณรงค์ประชาธิปไตยผ่านงานศิลปะด้านต่างๆ โดยเยาวชน
นักเรียน นิสิต นักศึกษา เป็นที่น่าสังเกตว่าภายหลังจากที่ประเทศไทยมี
สถานการณ์ความไม่สงบทางการเมืองอย่างต่อเนื่องในช่วงหลายปีที่ผ่านมา
ทำให้มีการจัดกิจกรรมในลักษณะดังกล่าวมากขึ้น ตลอดจนภาคีที่เข้ามาเป็น
เจ้าภาพจัดกิจกรรมก็มีหลากหลายภาคส่วนมากขึ้น

จากตัวอย่างโครงการที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าหลายโครงการมี
เป้าหมายในการส่งเสริมประชาธิปไตย โดยเน้นไปที่สถาบันที่เล็กที่สุดของ
สังคมอันได้แก่ ครอบครัว โดยประชาธิปไตยได้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือหนึ่ง
จะทำให้สถาบันครอบครัวมีความเข้มแข็งจากหลักคิดที่ว่าครอบครัวมีบทบาท
สำคัญในการสร้างเสริมความเป็นมนุษย์ตลอดจนการสร้างค่านิยม เจตคติ
อุปนิสัยและบุคลิกภาพของบุคคล หากครอบครัวมีพลังในการสร้างเสริม
คุณภาพของคนอย่างเต็มที่แล้ว ชุมชนและสังคมโดยรวมก็จะเข้มแข็งและ
มีความสุข ไม่เพียงเท่านั้นนอกจากการส่งเสริมประชาธิปไตยในครอบครัว

แล้ว การส่งเสริมประชาธิปไตยในสถาบันการศึกษาก็เป็นเรื่องสำคัญที่มีการดำเนินการด้วยเช่นกัน เพราะสถาบันการศึกษาเป็นพื้นที่ทางสังคมที่จะทำให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้และเตรียมพร้อมในการฝึกทักษะชีวิตและทักษะทางสังคมในมิติต่างๆ ก่อนที่จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต

ตัวอย่างโครงการส่งเสริมประชาธิปไตยในครอบครัว

- โครงการพาลูกจูงหลานเข้าวัด/โบสถ์/มัสยิดประจำปี พ.ศ. 2556 โดยสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เน้นกลุ่มเป้าหมายเด็กและเยาวชนในระดับประถมศึกษาและครอบครัวที่เข้าร่วมกิจกรรมหรือปฏิบัติศาสนกิจหรือกิจกรรมอื่นๆ โดยใช้ศาสนาสถานเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมทุกสัปดาห์ รูปแบบของกิจกรรมจะเป็นกิจกรรมทางศาสนาและกิจกรรมปลูกฝังคุณธรรมรวมทั้งกิจกรรมเพิ่มพูนทักษะความรู้ของเด็กและเยาวชน และกิจกรรม สันทนาการสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัว (สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, 2556)
- โครงการรณรงค์ส่งเสริมครอบครัวประชาธิปไตยโดยคณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตยในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 มีวัตถุประสงค์เพื่อรณรงค์ให้ตระหนักถึงบทบาทอันเข้มแข็งของครอบครัว โดยเฉพาะบทบาทการปลูกฝังความมีระเบียบวินัย ความเป็นผู้นำและความเป็นประชาธิปไตย มีรูปแบบกิจกรรมคือ การเชิญชวนให้คนในจังหวัดต่างๆ ยกย่องครอบครัวประชาธิปไตยในหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด ซึ่งจะจัดกิจกรรมในวันสงกรานต์และวันผู้สูงอายุ (สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี, 2553)

ตัวอย่างโครงการส่งเสริมประชาธิปไตยในสถาบันการศึกษา

- โครงการโรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่าง โดยคณะอนุกรรมการส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตยในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี เป็นการคัดเลือกสถานศึกษาที่จัดการศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีหลักสูตรดำเนินการให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมและคุณลักษณะเป็นประชาธิปไตย ได้แก่ ปัญญาธรรม คารวธรรม สามัคคีธรรม รวมทั้งมีการจัดกิจกรรมในการปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริม สิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ การเคารพ กฎหมาย ความเสมอภาคและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ฯลฯ (สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี, 2558)
- โรงเรียนต้นแบบประชาธิปไตย เช่น โรงเรียนลาซาลและโรงเรียนวัดกำแพง เป็นสองโรงเรียนที่มีการดำเนินงานส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม และได้รับรางวัลโรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่างในปี 2557 จากคณะอนุกรรมการส่งเสริมการศึกษาพัฒนาประชาธิปไตย ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ ตัวอย่างการดำเนินงาน เช่น การจัดให้มีการเลือกตั้งสภานักเรียนอย่างต่อเนื่อง การเปิดโอกาสให้นักเรียนในทุกระดับชั้นได้ร่วมคิดร่วมทำในกิจกรรมของโรงเรียน และเปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในประเด็นต่างๆ รวมทั้งมีกิจกรรมจิตอาสา และกิจกรรมที่ช่วยน้อมในลักษณะต่างๆ กัน (สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี, 2557) นอกจากนี้โรงเรียนได้นำแนวคิดของการใช้หลักเหตุผล ความพอประมาณ คุณธรรม มาเป็นแนวทางในการส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยให้กับนักเรียนอีกด้วย

- โครงการค่ายนิสิตนักศึกษามหาวิทยาลัยที่จัดในลักษณะโครงการค่ายเยาวชนรัฐศาสตร์สู่เส้นทางประชาธิปไตยที่จัดขึ้นโดยสโมสรนักศึกษาคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ในปี พ.ศ. 2556 ลักษณะกิจกรรมนั้นเป็นการเผยแพร่ความรู้ และความเข้าใจเกี่ยวกับองค์ความรู้ทางด้านรัฐศาสตร์และประชาธิปไตย มีกลุ่มเป้าหมายเป็นเยาวชนที่กำลังศึกษาในระดับอุดมศึกษา ตอนปลาย โดยมีกิจกรรมการบรรยายเรื่องบทบาทการมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองของเยาวชนคู่กับการบรรยายเรื่องธรรมะกับการสร้างพลังผู้นำและการพัฒนาเยาวชนกับประชาธิปไตย เป็นต้น ในส่วนของภาคปฏิบัติเรียกว่าเป็นภาคประสบการณ์จะประกอบด้วยกิจกรรมศึกษาดูงานและการแบ่งกลุ่มระดมสมอง (มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 2556)

นอกจากนี้ ยังมีแนวทางการส่งเสริมประชาธิปไตยสำหรับนักศึกษา โดยผนวกแนวคิดเรื่องประชาธิปไตยเข้าไปอยู่ในหลักสูตรการเรียนการสอน ดังเช่นวิชาหน้าที่พลเมือง (TU100, Civic Education) สำหรับนักศึกษาชั้นปีที่ 1 ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ถูกบรรจุเข้าเป็นวิชาบังคับของหลักสูตรปริญญาตรีในทุกสาขา มีเนื้อหาเป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับสิทธิ หน้าที่พลเมือง ในระบอบประชาธิปไตย ในลักษณะการจัดการเรียนการสอนแบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Student centered) โดยใช้กิจกรรมการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่เน้นการเคารพสิทธิในการแสดงความคิดเห็นและสร้างโอกาสการมีส่วนร่วมในการอภิปรายมากกว่าที่จะใช้การบรรยาย (Activity based learning) ไม่เพียงเท่านั้น หลักสูตรยังออกแบบให้ผู้เรียนคิดกิจกรรมจิตอาสาหรือโครงการต่างๆ เพื่อชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้ให้นักศึกษาได้นำความรู้ความสามารถออกไปทำประโยชน์ และเพื่อเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมของนักศึกษาอีกทางหนึ่ง พร้อมกับการจัดให้มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายหลังเสร็จสิ้นกิจกรรมในแต่ละภาคการศึกษา (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556)

ประเด็นเรื่องความเป็นพลเมืองในฐานะเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีคุณภาพตามแนวทางประชาธิปไตยนั้นนับเป็นประเด็น

ร่วมที่หลายหน่วยงานให้ความสนใจ ทั้งในส่วนของโรงเรียน มหาวิทยาลัย และกลุ่มองค์กรเอกชนไม่แสวงหากำไร ดังเช่นกลุ่ม Thai Civic Education เป็นกลุ่มที่เกิดจากการรวมตัวอย่างไม่เป็นทางการของบุคลากรจากหน่วยงาน องค์กรที่ทำงานด้านการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง ได้ร่วมกันกำหนด แนวทางการพัฒนาให้เป็นเข็มทิศในการปฏิรูปการจัดการศึกษา ตลอดจน แสวงหาแนวทางในการดำเนินการให้การศึกษาและพัฒนาพลเมืองให้เป็น พลเมืองที่ตื่นรู้หรือ Active citizen ซึ่งจะมีคุณสมบัติคือเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง เป็นผู้ที่มีความรู้และมีข้อมูลเกี่ยวกับประชาธิปไตยที่เพียงพอ เป็นผู้ที่มึทักษะ พื้นฐานประชาธิปไตยและเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย เชื่อมั่นใน พหุนิยมความเป็นหนึ่งท่ามกลางความหลากหลาย โดยหลักสูตรดังกล่าวจะมี ลักษณะสำคัญ (รายงานการประชุมปฏิบัติการพัฒนาการเรียนรู้อิสระศึกษาศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย, 2557) ดังนี้

1. เน้นให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจพื้นฐานทางการเมืองที่ถูกต้อง เพื่อแก้ไขมิโนทัศน์ที่คลาดเคลื่อนเกี่ยวกับการเมือง

2. เน้นให้ผู้เรียนคิดอย่างมีวิจารณญาณเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมายยั่งยืน และปราศจากการครอบงำทางความคิดด้วยการจัดการ เรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนา ความคิดอย่างมีวิจารณญาณ ทั้งการ คิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ คิดสืบสอบหาเหตุปัจจัย คิดแก้ปัญหา คิดริเริ่ม สร้างสรรค์ คิดเปรียบเทียบ คิดประเมินค่า

3. เน้นการออกแบบหลักสูตรที่ตรงกับสภาพปัญหาที่แท้จริงและ จิตวิทยาการเรียนรู้ของผู้เรียน

4. เน้นให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะ พฤติกรรมและการนำไปใช้ สำหรับ ผู้เรียนทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาให้ปฏิบัติจริง ไม่ใช่เน้นแต่ ความรู้ความเข้าใจ แต่การเรียนรู้ด้วยการลงมือทำนั้นมึจุดมุ่งหมายสำคัญ อยู่ที่การพัฒนาการเรียนรู้อิสระของผู้เรียนมากกว่าการเน้นให้ผู้เรียนออกไปรับ ใช้ ชุมชนและสังคม

5. เน้นการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ควบคู่ไปกับการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมโดยนำเอาลักษณะเด่นของสังคมและวัฒนธรรมไทยที่สอดคล้องกับประชาธิปไตยมาเป็นแนวทางในการพัฒนาผู้เรียนให้เหมาะสม

6. เน้นการวัดและประเมินผลอย่างจริงจังและครบถ้วนทุกมิติ

เมื่อพิจารณาในภาพรวมเกี่ยวกับกิจกรรมการส่งเสริมประชาธิปไตย จะเห็นได้ค่อนข้างชัดเจนว่า แนวทางการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย ในกลุ่มเด็กและเยาวชนมีค่อนข้างหลากหลาย ทั้งในส่วนของผู้รับผิดชอบที่มี ทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคองค์กรเอกชนไม่แสวงหากำไร และภาคีเครือข่าย โดยมีโครงการจำนวนมากที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือของหน่วยงานหลายส่วน อีกทั้งยังพบว่าสถาบันศาสนาหรือมิติทางศาสนาได้เข้ามามีบทบาทต่อการพัฒนาโครงการส่งเสริมประชาธิปไตย ดังเช่นการนำเรื่องศีลธรรมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมพัฒนา ตัวอย่างเช่น โครงการพัฒนาผู้นำเยาวชน ด้านศีลธรรมอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นโครงการที่จัดขึ้นโดยความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ เช่น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานเขตพื้นที่ประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ผู้นำบุญ/ ศูนย์สาขาเครือข่าย/ ศูนย์กัลยาณมิตร/ ศูนย์ปฏิบัติธรรม ฯลฯ โดยให้นักเรียนที่เข้าร่วมโครงการทดสอบวัดความรู้พื้นฐานด้านศีลธรรมในการสอบตอบปัญหาธรรมร่วมกับกิจกรรมสร้างผู้นำเยาวชนต้นแบบด้านศีลธรรม ทำให้ผู้นำที่เป็นเยาวชนรวมกลุ่มกันเกิดเครือข่ายผู้นำเยาวชนต้นแบบด้านศีลธรรม เกิดจิตอาสาและสำนึกในการสร้างสรรค์ชุมชนและสังคมต่อไป

โครงการจัดอบรมรมคุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนมุสลิม องค์การบริหารส่วนจังหวัดสตูลหรือค่ายคุณธรรมเด็กและเยาวชนมุสลิม ภาค ฤๅร้อน (องค์การบริหารส่วนจังหวัดสตูล, 2556) ก็เป็นอีกหนึ่งตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นว่ากิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยได้ถูกสอดแทรกเข้าไปในวิถีชีวิตประจำวันของสังคมไทย โดยโครงการนี้ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากกองการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม องค์การบริหารส่วนจังหวัดสตูลร่วมกับ

สมาคมอิสลามศึกษาได้จัดกิจกรรมค่ายเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้ตระหนักถึงความสำคัญและบทบาทของการเป็นคนดี ทั้งการเป็นลูกที่ดี ลูกศิษย์ที่ดี เพื่อนที่ดีและพลเมืองที่ดี

แนวคิดค่านิยมหลัก 12 ประการ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2557) เป็นหลักคิดที่เกิดขึ้นตามนโยบายของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรีและหัวหน้ารักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ที่ได้มอบหมายให้หน่วยงานต่างๆ รณรงค์และส่งเสริมค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการ เน้นให้สามารถนำไปใช้ประพฤติปฏิบัติให้เข้าถึงชุมชน สถานศึกษาและครอบครัวได้ง่าย รวมทั้งปลูกฝังให้กลุ่มเด็กและเยาวชนสามารถนำหลักไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตให้ได้มากที่สุด ซึ่งประเด็นประชาธิปไตยนั้นได้ถูกบรรจุอยู่ในค่านิยมหลักนี้ด้วย ได้แก่ข้อ 7 เข้าใจเรียนรู้การเป็นประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขที่ถูกต้อง และข้อ 8 มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย ผู้น้อยรู้จักการเคารพผู้ใหญ่ และเพื่อเป็นการดำเนินงานตามนโยบายดังกล่าว ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องได้มีการจัดทำโครงการในรูปแบบหลากหลายเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยในเด็กและเยาวชน

โครงการประกวดภาพถ่ายค่านิยม 12 ประการสร้างชาติและประชาชนให้เข้มแข็ง โดยสำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย (สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย กระทรวงวัฒนธรรม, 2557) ที่ได้จัดให้มีการประกวดภาพถ่ายที่เน้นให้ภาพสร้างสรรค์บอกเล่าเรื่องราว แก่นแท้ของค่านิยมแต่ละข้อที่ถูกต้องเหมาะสม ทั้งนี้เพื่อเป็นการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจในค่านิยม 12 ประการ โดยเปิดโอกาสให้เยาวชนที่สนใจในการถ่ายภาพร่วมประกวด อีกทั้งยังมีการจัดโครงการลักษณะการอบรมหลักสูตรพื้นฐานยุวกาชาดมุ่งสู่ค่านิยมหลัก 12 ประการ ซึ่งเป็นโครงการของฝ่ายส่งเสริมอาสาชวูกาชาด สำนักงานยุวกาชาด สภากาชาดไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้อาสาชวูกาชาดสามารถเป็นจิตอาสาช่วยเหลือผู้คนในสังคมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน เด็กและเยาวชนที่ด้อยโอกาสให้มีคุณภาพที่ดีขึ้นตามต้นแบบของสภากาชาดไทยพร้อมทั้งนำหลักค่านิยม 12 ประการไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ การดำเนินงานมีการเปิด

รับสมัครอาสาสมัครจากชาตจำนวน 2 รุ่น ในปี พ.ศ.2557 เข้าร่วมกิจกรรม เช่น การปฐมพยาบาล กิจกรรมการดูแลผู้สูงอายุ กิจกรรมรอบกองไฟและ กิจกรรมบทบาทการทำหน้าที่เป็นอาสาสมัครและบริการชุมชน (สำนักงาน ยุวกาชาด, 2556)

จะเห็นว่าการทำงานกิจกรรมเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยสำหรับ เยาวชนในประเทศไทยเน้นรูปแบบกิจกรรมที่หลากหลายทั้งการบรรยายให้ ความรู้ การรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรม เช่น ฐานกิจกรรม กิจกรรมจิตอาสา รวมทั้งกิจกรรมพิเศษ เช่น การประกวด งานมหกรรม เป็นต้น โดยมีผู้รับผิดชอบ หรือเจ้าภาพดำเนินการที่หลากหลายแต่เน้นไปที่หน่วยงานภาครัฐที่เป็น **เจ้าของโครงการ** และปรากฏพบความร่วมมือในลักษณะการทำงานแบบภาคี เครือข่ายที่เข้ามามีส่วนร่วมกับโครงการจากองค์กรภาคเอกชนที่ไม่แสวงหา กำไรและกลุ่มสังคมต่างๆ ด้วยเช่นเดียวกัน โดยผลลัพธ์ที่ต้องการจากการจัด กิจกรรมมักมีแนวทางไปในทิศทางเดียวกันคือ **มุ่งให้ความรู้และสร้างแกนนำ เยาวชนหรือผู้นำประชาธิปไตย** และคาดหวังให้เกิดการขยายผลการรวมกลุ่ม ในลักษณะเครือข่ายในโรงเรียนและชุมชนต่อไป

ตัวอย่างรายชื่อโครงการส่งเสริมประชาธิปไตยสำหรับเด็กและเยาวชนในประเทศไทย
<ul style="list-style-type: none">• โครงการค่ายผู้นำเยาวชนสร้างชาติ โดยสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย ใน พระบรมราชูปถัมภ์• โครงการค่ายฝึกอบรบรณรงค์เชิงปฏิบัติการเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตย โดยเครือข่าย เยาวชนอ่าวพังงา• โครงการพัฒนาผู้นำเยาวชนด้านศิลปกรรมอย่างยั่งยืน (ไม่ปรากฏชื่อหน่วยงาน รับผิดชอบ)• โครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต (ไม่ปรากฏชื่อ หน่วยงานรับผิดชอบ)• โครงการส่งเสริมความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ ทรงเป็นประมุข ภายใต้แนวคิดเยาวชนสงขลาหัวใจพลเมือง (ไม่ปรากฏชื่อหน่วยงาน รับผิดชอบ)• โครงการสร้างวิถีชีวิตและนิสัยประชาธิปไตยของเยาวชนไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชนและสถาบันพระปกเกล้า

ตัวอย่างรายชื่อโครงการส่งเสริมประชาธิปไตยสำหรับเด็กและเยาวชนในประเทศไทย

- โครงการค่ายเยาวชนรัฐศาสตร์สู่เส้นทางประชาธิปไตย โดยสโมสรนักศึกษา คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
- กิจกรรมสร้างเครือข่ายเยาวชนประชาธิปไตยประจำปี 2557 โดยสำนักงานส่งเสริมและพิทักษ์เยาวชน
- โครงการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนของโรงเรียน อพป. คลองน้ำใส
- โครงการเยาวชนจิตอาสาทำความดีถวายในหลวง โรงพยาบาลท่าวังผา จังหวัดน่าน
- โครงการสร้างวิทยากรแกนนำประชาธิปไตยในสถานศึกษา โดยศูนย์การเรียนรู้การเมืองในระบอบประชาธิปไตย
- โครงการอบรมการสื่อสารแก่เยาวชนเพื่อประชาธิปไตยและการเลือกตั้งที่โปร่งใส โดยสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา
- โครงการสร้างวิถีชีวิตและนิสัยประชาธิปไตยของเยาวชนไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยสถาบันพระปกเกล้า
- โครงการเยาวชนคนรุ่นใหม่ร่วมใจพัฒนาประชาธิปไตย โดยสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร
- โครงการเยาวชนคนรุ่นใหม่กับประชาธิปไตยกินได้ โดยสภาองค์กรชุมชนตำบล เกาะขวาง
- โครงการอบรมหลักสูตรพื้นฐานยุวกาชาดมุ่งสู่ค่านิยมหลัก 12 ประการ โดยสภากาชาดไทย
- โครงการประกวดภาพถ่ายค่านิยม 12 ประการ สร้างชาติและประชาชนให้เข้มแข็ง โดยกระทรวงวัฒนธรรม
- โครงการพัฒนาเครือข่ายเยาวชนประชาธิปไตย โดยสำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาสและผู้สูงอายุ
- โครงการส่งเสริมและพัฒนาเครือข่ายสภาเด็กและเยาวชนส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับจังหวัด โดยสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง จังหวัดสมุทรปราการ
- โครงการส่งเสริมความเข้มแข็งและพัฒนาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน โดยสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง จังหวัดสมุทรปราการ
- โครงการครอบครัวสัมพันธ์ โดยสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
- โครงการส่งเสริมศักยภาพครอบครัวระดับตำบล (พาลูกจูงหลานเข้าวัด โบสถ์ มัสยิด) โดยสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

ตัวอย่างรายชื่อโครงการส่งเสริมประชาธิปไตยสำหรับเด็กและเยาวชนในประเทศไทย

- โครงการศิลปะของความต่าง ดอกไม้บานหลากสีที่กรุงเทพฯ โดยภาคีเครือข่ายหยุดทำร้ายประเทศไทย หยุดใช้ความรุนแรง
- โครงการครอบครัวคุณธรรมนำสังคมไทยเข้มแข็ง โดยสำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
- โครงการจัดอบรมคุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนมุสลิม โดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดสตูล
- โครงการพัฒนาประชาธิปไตยชุมชนอำเภอแม่จวนคีรี จังหวัดขอนแก่น โดยสภาองค์กรชุมชนตำบลจังหวัดขอนแก่น

กิจกรรมเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยให้เด็กและเยาวชนในต่างประเทศ

การศึกษากิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยสำหรับเด็กและเยาวชนในต่างประเทศพบว่า ส่วนใหญ่มักเป็นการจัดกิจกรรมภายใต้โครงการใหญ่ขององค์กรระหว่างประเทศ เช่น UN, UNICEF, UNDEF, USAID, Policy for Results.org ฯลฯ ดังเช่นโครงการของ UNICEF EAPRO โดย ICP (Innovations in Civic Participation) (UNICEF EAPRO, 2008) ที่ดำเนินการเชิงรุกเรื่องเยาวชนกับประชาธิปไตยไปยังหลายประเทศในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก เช่น วานูอาตู ฟิลิปปินส์ จีน มองโกเลีย หมู่เกาะโซโลมอน ลาว เวียดนาม อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ ไทย ซึ่งเป็นโครงการใหญ่ภายใต้ชื่อ “Young People’s Civic Engagement in East Asia and the Pacific” ในปี ค.ศ. 2008 โดยมุ่งให้ความรู้และพยายามที่จะเปลี่ยนทัศนคติเยาวชนเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในสังคมในฐานะพลเมือง กิจกรรมที่เกี่ยวข้องมีหลากหลายทั้งที่เป็นส่วนระบบสนับสนุนการเรียนรู้ในโรงเรียน (Service-learning in schools) กิจกรรมการรวมกลุ่มเพื่อเสริมสร้างศักยภาพให้กับเยาวชน รวมทั้งกิจกรรมสนับสนุนเงินทุนสำหรับการจัดกิจกรรมส่งเสริมความเป็นพลเมืองที่ริเริ่มโดยเด็กและเยาวชน เป็นต้น โดยโครงการนี้เป็นความพยายามในการค้นหาการรับรู้และความเข้าใจของเยาวชนเกี่ยวกับ

การเป็นพลเมืองที่ดี มีการดำเนินงานทั้งในส่วนของกรวิจัยเยาวชนด้วยวิธีใช้แบบสอบถามและสนทนากลุ่ม มีกลุ่มเป้าหมายเป็นเยาวชนในแต่ละประเทศ ในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงและมหาสมุทรแปซิฟิก นอกจากนี้ ยังใช้กิจกรรมเป็นตัวขับเคลื่อนความเข้มแข็งภาคเยาวชนผ่านโครงการรณรงค์สร้างความตระหนัก และการเปิดโอกาสให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตรายการวิทยุเช่นในประเทศฟิลิปปินส์ หรือโครงการปลูกจิตสำนึกเรื่องการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมของประเทศกัมพูชา เป็นต้น

ในบางโครงการได้ทำการสำรวจการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชนกับกิจกรรมประชาธิปไตยและพบว่า เด็กและเยาวชนมีส่วนร่วมทางการเมืองในสัดส่วนที่น้อยลง พบว่าในปี ค.ศ. 2010 กลุ่มเยาวชนอายุ 18-24 ปี ไปใช้สิทธิเลือกตั้งในประเทศสหรัฐอเมริกาเพียงร้อยละ 19.6 เมื่อเทียบกับปี ค.ศ. 2000 ที่มีผู้ไปใช้สิทธิร้อยละ 32.3 ซึ่งนับว่ามีจำนวนลดลงค่อนข้างมาก (Policy for Results.org, 2011) จึงนำไปสู่การจัดทำโครงการส่งเสริมประชาธิปไตยที่กำหนดเรื่องของการมีส่วนร่วมของเด็ก ในฐานะพลเมืองให้เป็นยุทธศาสตร์หลักในการดำเนินงาน เน้นระบบจัดการสนับสนุนให้เยาวชนไปใช้สิทธิเลือกตั้ง ซึ่งในการดำเนินงานจะเป็นการฝึกอบรมต่อเนื่องที่เป็นกิจกรรมเปิดโอกาสให้เยาวชนได้มีปฏิสัมพันธ์กับผู้สมัครรับเลือกตั้งและเจ้าหน้าที่ปกครอง เจ้าหน้าที่ระดับนโยบาย ซึ่งเป็นกลุ่มที่สามารถนำความคิดเห็นของเยาวชนไปต่อยอดในเชิงนโยบายต่อไปได้ ในอนาคต โครงการนี้นอกจากจะเป็นประโยชน์ต่อตัวเยาวชนแล้ว ยังเป็นประโยชน์ต่อฝ่ายนโยบายในการได้ข้อมูลจริงจากกลุ่มเยาวชนไปใช้ในการวางแผนนโยบายด้านเด็กและเยาวชน นอกจากการฝึกอบรมแล้ว ยังสนับสนุนให้เกิดสภาที่ปรึกษาเยาวชนเพื่อทำหน้าที่ส่งต่อความคิดเห็นของเด็กและเยาวชนและให้มั่นใจว่าเสียงเด็กและเยาวชนจะไปถึงผู้เกี่ยวข้องด้านนโยบายได้จริง โดยสภาที่ปรึกษาเยาวชนนี้มีองค์ประกอบเป็นนักกฎหมาย ผู้บริหาร และตัวแทนจากสภาเยาวชนของรัฐ เช่น ในรัฐเมน สหรัฐอเมริกา ได้เปิดโอกาสให้สภาที่ปรึกษาเยาวชนทำหน้าที่ฟังความคิดเห็นสาธารณะ (Public hearing) ในประเด็นข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน เป็นต้น

โครงการ Child Trend ได้ทำสรุปในประเด็นปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมของพลเมือง โดยการถอดบทเรียนจากกิจกรรมโครงการและการประเมินผลต่างๆ ได้กล่าวว่าประเด็นการมีส่วนร่วมนั้นเป็นปัจจัยสำคัญต่อสังคมประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกันทั่วโลกคือกลุ่มเยาวชนไม่ค่อยได้มีกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมกับสังคมมากนัก ในสังคมอเมริกันมีตัวเลขระบุชัดเจนว่าอัตราการมีส่วนร่วมของเยาวชนอเมริกันกำลังลดลงอย่างต่อเนื่อง ซึ่งโครงการ Child Trend ได้รวบรวมตัวอย่างปัจจัยที่จะทำให้กิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในเยาวชนประสบความสำเร็จ โดยนำข้อมูล มาจากฐานสถิติของโครงการประเมินผล LINKS (Life course Interventions to Nurture Kids Successfully) (Child Trend Organization, 2008) ได้แก่

1. การเชื่อมกับเยาวชนด้วยกิจกรรมในชุมชน เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมเบื้องต้นให้กับเยาวชนในชุมชนที่อาศัยอยู่
2. กิจกรรมเกี่ยวกับการให้คำปรึกษาและการอบรมทักษะชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในฐานะพลเมืองในระบบประชาธิปไตย
3. การประเมินผลกิจกรรมต่างๆ อย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้มีเอกสารอ้างอิงที่เหมาะสมในการวัดประสิทธิภาพและประสิทธิผลของโครงการ
4. กิจกรรมที่ประสบความสำเร็จมักเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เยาวชนได้เข้ามามีส่วนร่วมโดยตรงกับชุมชน โดยเฉพาะการเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมเพื่อชุมชน

โครงการ “Youth, Political Participation and Decision-Making” ขององค์การสหประชาชาติ เป็นอีกโครงการที่มีกลุ่มเป้าหมายเป็นเยาวชนในประเทศที่กำลังพัฒนาหลายประเทศ เช่น ไนจีเรีย บังคลาเทศ จอร์แดน เลบานอน ลิเบีย กัมพูชา ฯลฯ โดยทางองค์การสหประชาชาติมีความเชื่อว่าเยาวชนในประเทศเหล่านี้มีศักยภาพในการคิดสร้างสรรค์และมีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบการเมือง อันจะก่อให้เกิดโอกาสใหม่ๆ ใน

ด้านเศรษฐกิจด้วย ถึงแม้ว่าในภาพรวม เยาวชนในประเทศเหล่านี้ยังประสบปัญหาความยากจน การถูกกีดกันในเรื่องเชื้อชาติ การขาดโอกาสทางการศึกษาและการจ้างงานก็ตาม ทั้งนี้ สิ่งที่ทางองค์การสหประชาชาติดำเนินการคือการสนับสนุนทุนค่าใช้จ่ายเพื่อใช้ในการจัดกิจกรรมต่างๆ โดยให้แต่ละประเทศที่สนใจเขียนโครงการเสนอในส่วนที่จะเป็นการส่งเสริมสนับสนุนให้เยาวชนในประเทศมีทักษะการเป็นผู้นำ มีความยุติธรรมและการสร้างพื้นที่เพื่อเปิดโอกาสให้เยาวชนได้แสดงตัวตนและความคิดเห็น ซึ่งข้อเสนอส่วนใหญ่มักเป็นประเด็นที่เยาวชนถูกกีดกันออกไปจากการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง กิจกรรมที่ทำจึงมักเป็นกิจกรรมสร้างเครือข่าย สร้างกลุ่มผู้นำเยาวชน ตลอดจนการศึกษาวิจัยในเชิงนโยบายเพื่อสนับสนุนเสียงของเยาวชน โดยในหลายโครงการเป็นกิจกรรมที่มีการนำสื่อใหม่มาใช้เป็นสื่อกลาง เช่น การใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการติดต่อสื่อสารกับเยาวชนในโครงการ สำหรับตัวอย่างกิจกรรมที่ได้ดำเนินการในประเทศที่ได้สนับสนุนงบประมาณจากองค์การสหประชาชาติ เช่น ในประเทศบังคลาเทศได้มีการจัดตั้งสภาเยาวชนแห่งชาติ (National Youth Parliament) เพื่อดำเนินกิจกรรมสนับสนุนกิจกรรมเยาวชนทั่วประเทศ และกระตุ้นให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการวางกรอบนโยบายด้านต่างๆ ของชาติผ่านการนำเสนอและผ่านตัวแทนสภาเยาวชน ในประเทศมองโกเลียมีโครงการให้ความสำคัญกับเยาวชนผ่านการศึกษาวิชาหน้าที่พลเมือง (Civic education) โดยทำการปรับปรุงหลักสูตรหน้าที่พลเมืองให้ตรงกับธรรมชาติของผู้รับสารที่เป็นเยาวชน รวมทั้งสื่อมวลชนรุ่นเยาว์ มีการจัดตั้งสื่อสังคมออนไลน์เฟซบุ๊ก “Democracy” เพื่อรวบรวมเครือข่ายการทำงาน ซึ่งการดำเนินงานดังกล่าวได้สร้างความตระหนักให้กับเยาวชน และต่อมาได้ส่งผลต่อการปรับปรุงนโยบายด้านเยาวชนของกระทรวงสวัสดิการสังคมของมองโกเลีย (UN, 2012)

นอกจากนี้ องค์การสหประชาชาติยังได้มีการสนับสนุนการดำเนินงานสร้างเครือข่ายผู้นำเยาวชนในภูมิภาคเอเชียด้วย (Asia Young Leaders for Governance - AYLG) เพื่อสร้างภาวะผู้นำให้กับเยาวชนหลายๆ ประเทศในช่วงปี ค.ศ. 2005-2009 โดยเชื่อว่าเยาวชนจะเป็นตัวการเปลี่ยนแปลง

ที่สำคัญที่จะมีผลต่อการตัดสินใจระดับนโยบายของภาครัฐต่อไป การดำเนินกิจกรรมเป็นไปในลักษณะการฝึกอบรม กำหนดอายุเยาวชนผู้ร่วมอบรมไว้ที่ 25-35 ปี โดยโครงการเป็นความร่วมมือระหว่างองค์กรระหว่างประเทศ องค์กรเอกชนไม่แสวงหากำไรระหว่างประเทศ ในการจัดทำเอกสารและกำหนดตัวชี้วัดเพื่อการเป็นผู้นำ โครงการดังกล่าวประสบความสำเร็จและมีความต่อเนื่อง โดยในอนาคตจะขยายผลหลักสูตรสู่ภูมิภาคอื่นๆ ต่อไป เพื่อมุ่งเน้นการสร้างทักษะการเป็นผู้นำและการสะท้อนความคิดเห็น (United Nations Development Programme, 2006)

สำหรับในอนาคตนั้น องค์กรสหประชาชาติได้กำหนดภารกิจที่ชัดเจนในการสนับสนุนเยาวชนให้เกิดการมีส่วนร่วมในระบบการเมือง ซึ่งสอดคล้องกับในหลายประเทศที่ได้มีนโยบายด้านนี้ออกมาอย่างชัดเจน ตลอดจนนโยบายระดับโลกที่ออกมาเฉพาะสำหรับเยาวชน เช่น Convention of the Rights of the Child และ World Program of Action for Youth โดยได้กำหนดกรอบการสนับสนุนไปยังประเทศต่างๆ ที่ต้องการจัดโครงการไว้ได้แก่ กิจกรรมให้คำปรึกษา กิจกรรมที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของเยาวชน อันจะก่อให้เกิดผลโดยตรงต่อกระบวนการตัดสินใจของกลุ่มเป้าหมายต่อชุมชน กิจกรรมที่สนับสนุนการร่วมมือและมีส่วนร่วมของเยาวชน โดยที่เยาวชนจะต้องมีส่วนร่วมต่อการตัดสินใจในทุกระดับ (UN, 2012)

องค์กรเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศของสหรัฐอเมริกา (United States Agency International Development - USAID) เป็นอีกองค์กรหนึ่งที่มีนโยบายชัดเจนเกี่ยวกับการพัฒนาเด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสวงหาโอกาสเพื่อให้เกิดความเท่าเทียมระหว่างเด็กที่มีภูมิหลังหลากหลาย นโยบายหนึ่งในการพัฒนาเด็กขององค์กรนี้คือ การเน้นประเด็นสันติภาพ ความมั่นคงและประชาธิปไตย ซึ่งถือเป็นแนวทางการดำเนินงานที่สำคัญขององค์กร เรียกได้ว่าหากเด็กมีการพัฒนาไปสู่ความรู้ความเข้าใจในสามประเด็นนี้จะทำให้เกิดความมั่นคงในภาพรวมของประเทศ เนื่องจากสถิติพบว่าเด็กอเมริกันเองนั้นประสบกับปัญหาหลายด้านทั้งทางร่างกายและจิตใจ อาทิ ความรุนแรงในครอบครัว ความรุนแรงบนท้องถนน ในโรงเรียน ฯลฯ ซึ่งเป็นปัจจัยเสี่ยงต่อ

การเกิดปัญหาด้านสุขภาพในภาพรวมของประเทศ ไม่ว่าจะเป็นความกังวลใจ เกิดโรค และไม่เกิดการพัฒนาตามวัยที่ควรจะเป็น ดังนั้น USAID จึงได้พยายามเข้าไปช่วยเหลือผ่านโครงการต่างๆ เพื่อลดปัญหาดังกล่าว ทั้งนี้ ในส่วนของเด็กและเยาวชนนั้นได้มีความพยายามในการทำให้เกิดการมีส่วนร่วมเช่นกัน โดยเริ่มจากการสร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เช่น การสนับสนุนให้เยาวชนเข้าใจหลักการเลือกตั้งหรือสนับสนุนให้มีการศึกษาที่ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหนทางประชาธิปไตย เป็นต้น (USAID, 2012)

สำหรับประเด็นโครงการระดับนานาชาติที่เน้นการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชนในระดับการตัดสินใจเพื่อความเป็นประชาธิปไตยนั้น โครงการขององค์การทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (United Nations Children's Fund - UNICEF) ก็เป็นอีกโครงการหนึ่งที่ดำเนินโครงการอย่างต่อเนื่อง โดยได้จัดตั้งศูนย์วิจัยที่เมืองฟลอเรนซ์ ประเทศอิตาลีในชื่อศูนย์ UNICEF Innocenti Research Centre เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนทั่วโลก ซึ่งต่อมาศูนย์นี้ได้เปลี่ยนชื่อเป็น International Child Development Centre ซึ่งเป็นศูนย์กลางของ UNICEF ในการกำหนดขอบเขตการทำงานด้านการวิจัยให้กับองค์กรฯ โดยศูนย์นี้ได้กำหนดบทบาทในการทำงานตามหลักการสิทธิเด็กทั้งในส่วนของ การติดตามดูแลเรื่องสุขภาพของเด็ก การให้ความร่วมมือกับสถานศึกษา การประเมินผลการบริการสำหรับเด็ก การนำสื่อไปใช้ การจัดทำโครงการ และการจัดการประชุมเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมสำหรับการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมทางประชาธิปไตยนั้น ทางศูนย์ฯ ได้กำหนดหลักเกณฑ์ไว้ว่าต้องเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เด็กเข้ามีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้น มีการกำหนดบทบาทเชิงอำนาจที่ชัดเจนระหว่างผู้ใหญ่กับเด็ก เด็กทุกคนที่ร่วมโครงการต้องได้รับการปฏิบัติอย่างเสมอภาค เท่าเทียม และการร่วมกิจกรรมจะต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจและยินยอมให้ถอนตัวออกจากกิจกรรมได้ในทุกระยะหากต้องการ ทั้งนี้ การจัดกิจกรรมเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของเด็ก ได้มีรูปแบบที่เป็นตัวอย่างทั้งสิ้น 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) การให้คำปรึกษาเพื่อให้เกิดความเข้าใจในกระบวนการทาง

กฎหมาย นโยบายและบริการต่างๆ 2) กิจกรรมริเริ่มเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม โดยมีประเด็นเรื่องประชาธิปไตยเป็นหลัก เพื่อให้เด็กสามารถนำแนวคิด หลักการประชาธิปไตยที่เกี่ยวข้องกับเด็กไปใช้ในชีวิต และ 3) กิจกรรมสนับสนุนอื่นๆ เพื่อสนับสนุน การพัฒนาศักยภาพของเด็กไปสู่เป้าหมายในอนาคต ที่แต่ละคนต้องการ (Lansdown, 2001)

ตัวอย่างของกิจกรรมให้คำปรึกษา เช่น ในประเทศเบลเยียม (ค.ศ. 2000) ได้มีการจัดตั้งเครือข่ายยูโรเน็ต (Euronet, a European Children's Rights Network) เพื่อให้คำปรึกษาเกี่ยวกับสภาวะการณ์ของเด็กที่ถูกกีดกันและการทอดทิ้งจากสังคม (Discrimination and social exclusion of children) ขณะที่ในประเทศสโลวาเนีย ได้มีกิจกรรมคัดเลือกตัวแทนเยาวชนทั่วประเทศกว่า 100 คนผ่านกระบวนการเลือกตั้งเพื่อก้าวเข้ามาเป็นผู้นำเยาวชน ซึ่งผู้นำเยาวชนจะเข้ามาเป็นสมาชิกสภาเยาวชนสโลวาเนียในการร่วมกิจกรรมอภิปรายต่างๆ เป็นระยะๆ โดยโครงการนี้มีลักษณะการดำเนินงานคล้ายกับการดำเนินงานสภาเด็กของประเทศซิมบับเว นอกจากนี้ประเทศอังกฤษ ได้มีการจัดทำโครงการให้คำปรึกษาด้านสื่อผสมให้กับเด็กพิการในปีค.ศ. 2000 โดยมีการนำสื่อต่างๆ มาใช้สนับสนุนทั้งละคร เพลง ศิลปะ อนิเมชั่น วิดีโอไดอารี่ ฯลฯ เพื่อให้เด็กได้แสดงความเป็นตัวตนและเกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกันได้ดียิ่งขึ้น (Lansdown, 2001)

ในส่วนของกิจกรรมเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม นั้น มีตัวอย่างค่อนข้างหลากหลายที่ริเริ่มโดยผู้ใหญ่แต่มีกลุ่มเป้าหมายเป็นเด็กและเยาวชน ลักษณะของการดำเนินการมีหลายรูปแบบ เช่น การจัดตั้งโรงเรียนต้นแบบประชาธิปไตย การริเริ่มโครงการโดยผู้ใหญ่แต่ชักชวนให้เด็กมีส่วนร่วมในฐานะผู้ร่วมคิดร่วมทำ (Partner) รวมทั้งการศึกษาวิจัยที่มินักวิจัยเป็นเด็กและเยาวชน เช่น โครงการ Child to Child ของประเทศนิการากัว เป็นกิจกรรมเชิงปฏิบัติการที่ชักชวนให้เด็กแต่ละภูมิภาคมาเจอกันและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ โดยเด็กๆ ได้อภิปรายถึงปัญหาที่ชุมชนของตัวเองเจอ เช่น ปัญหาการว่างงาน ปัญหาโรงเรียนไม่พอ ปัญหาขาดแคลนศูนย์สุขภาพ ปัญหาความสกปรก น้ำสะอาดไม่เพียงพอ ปัญหาความยากจน ฯลฯ หลังจากนั้นโครงการจะสอนให้เด็กได้คิดและรู้จัก

การจัดอันดับความสำคัญของปัญหาต่างๆ และลงมือแก้ปัญหาด้วยตัวเอง ดังเช่น เด็กกลุ่มหนึ่งได้ระบุว่าปัญหาในชุมชนของตัวเองคือ ถนนที่สกปรก หลังจากนั้นเด็กจึงวางแผนร่วมมือกันในการทำความสะอาดถนนในชุมชนร่วมกัน เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีตัวอย่างกิจกรรมของประเทศฟิลิปปินส์ เป็นโครงการที่ชื่อว่าเสียงเด็กฟิลิปปินส์ (Voices of Filipino Children) ซึ่งได้ออกแบบให้เกิดความตระหนักรู้เรื่องสิทธิและความรับผิดชอบในเด็กฟิลิปปินส์ที่มีอายุระหว่าง 7-17 ปี โดยมีการนำสื่อต่างๆ มาใช้ เช่น ภาพถ่าย บทความ และสื่อมวลชน เพื่อให้เกิดบรรยากาศในการพูดคุยและแลกเปลี่ยนอย่างกว้างขวาง ลักษณะของโครงการเป็นการอบรมเชิงปฏิบัติการ รวมทั้งมีการสอนให้เด็กสามารถผลิตสื่อแบบง่ายๆ ได้ เช่น ในปี ค.ศ. 2000 ได้มีโครงการสอนให้เด็กเขียนบท การประกาศทางวิทยุและโทรทัศน์ พร้อมทั้งสอนให้จัดรายการวิทยุชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีโครงการสอนการถ่ายภาพให้เด็กข้างถนน 72 คน เพื่อให้เขาเหล่านั้นสามารถถ่ายทอดความรู้สึกผ่านภาพถ่ายได้ (Lansdown, 2001)

การศึกษาวิจัยร่วมกับเยาวชนในฐานะนักวิจัย มีโครงการที่น่าสนใจที่จัดทำในหลายประเทศ เช่น โครงการ 'Brothers join Meena' ในประเทศปากีสถาน เป็นโครงการเพื่อสนับสนุนเยาวชนที่เป็นลูกเสือให้มืบทบาทต่อการปกป้องสิทธิเด็ก โดยการสร้างการมีส่วนร่วมประกอบกับการใช้สื่อ มีการเล่นละคร รวมทั้งการศึกษาวิจัยเป็นแบบฝึกหัดให้กับผู้เข้าร่วมอบรม เช่น การให้ผู้เข้าอบรมเก็บข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสุขภาพอนามัย และการศึกษาของเพื่อนบ้าน 10 ครอบครัว อีกทั้ง ผู้เข้าอบรมจะต้องให้ความรู้เพื่อนบ้านเกี่ยวกับการดูแลความสะอาดในครัวเรือนและติดตามผลอีกด้วย นอกจากนี้ ยังมีโครงการที่น่าสนใจในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวชื่อว่า 'Listening to the voice of young people' โดยจังหวัดเวียงจันทน์ได้ร่วมมือกับโครงการ Save the Children ทำการศึกษาวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อศึกษามุมมองของเยาวชนเกี่ยวกับความต้องการด้านต่างๆ รวมถึงประเด็นเรื่องทักษะชีวิตและความรู้เกี่ยวกับการป้องกันปัญหาโรคเอดส์ มีการฝึกอบรมกลุ่มเยาวชนให้มีการพัฒนาศักยภาพด้านการเป็นผู้นำ จัดทำแบบจำลองเพื่อการมีส่วนร่วมของ

เยาวชนและเตรียมระบบสนับสนุน โดยมีระบบคัดเลือกผู้เข้าร่วมโครงการที่ชัดเจน ไม่แบ่งแยกฐานะ และกำหนดอายุระหว่าง 16-18 ปี จำนวน 384 คน ลักษณะของการดำเนินการศึกษาวิจัยคือ เยาวชนแต่ละกลุ่มจะมีการพบปะและประชุมหารือกันจำนวน 6 ครั้ง และมีการบันทึกเหตุการณ์ประชุมทุกครั้ง ซึ่งต้องได้รับอนุญาตจากเยาวชนด้วย หลังจากนั้นคณะวิจัยจะนำข้อมูลมาวิเคราะห์และรายงานผล (Lansdown, 2001)

สำหรับโครงการสนับสนุนเยาวชนอื่นๆ นั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างศักยภาพ (Empower) เด็กและเยาวชนให้กล้าแสดงออกในสิ่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและในประเด็นที่คิดว่ามีความสำคัญ โดยประเด็นดังกล่าวจะถูกกำหนดผ่านขั้นตอน คือ จะต้องเป็นประเด็น ปัญหา หรือข้อกังวลที่ถูกระบุโดยเด็กและเยาวชนเอง บทบาทของผู้ใหญ่ในโครงการนี้จะเป็นอย่างอำนวยความสะดวก (Facilitator) ไม่ใช่ผู้นำ และกระบวนการทั้งหมดจะต้องเกิดขึ้นและควบคุมโดยเด็กและเยาวชน มีโครงการที่น่าสนใจ ได้แก่ โครงการ Butterflies ในเมืองนิวเดลี ประเทศอินเดีย ซึ่งมีกลุ่มเป้าหมายเป็นเยาวชนจำนวน 800 คนที่อาศัยอยู่ตามถนน โดยโครงการนี้จัดทำเพื่อสร้างทักษะและให้ความรู้ในการปกป้องตัวเองเพื่อให้พ้นจากอันตราย รวมทั้งเสริมแนวคิดเรื่องการเคารพตัวเองและวิธีการเป็นพลเมืองที่ดี ผู้ที่ทำหน้าที่ประสานงานและอำนวยความสะดวกจะเป็นนักการศึกษาที่ทำงานกับเด็กกลุ่มนี้มาโดยตลอดและได้สร้างความเชื่อใจกับกลุ่มเด็กมาแล้วก่อนหน้านี้ การดำเนินโครงการจะใช้กิจกรรมที่หลากหลายที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย เช่น การศึกษาแบบไม่เป็นทางการผ่านการพูดคุย โดยผู้เข้าร่วมโครงการจะต้องมาอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ เช่น ยาเสพติด ภาวะคุกคามจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ ความต้องการงานที่ดี รวมถึงปัญหาการลักเล็ก ขโมยน้อย เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมสันตนาการ และกิจกรรมผ่านโปรแกรมสุขภาพต่างๆ อีกด้วย (Lansdown, 2001)

ในประเทศเนปาลมีโครงการที่ชื่อว่า Children's Clubs ซึ่งริเริ่มโดยเด็กและเยาวชน เป็นกิจกรรมที่ทำมาแล้วเป็นสิบปี มีจุดเริ่มต้นจากกลุ่มองค์กรไม่แสวงหากำไรที่ต้องการจัดทำโครงการที่เอื้อให้เกิดการพัฒนาและต่อยอด

ประเด็นสิทธิเด็กและการมีส่วนร่วม ปัจจุบันมีจำนวนชมรมดังกล่าวหลายร้อยชมรม โดยหลายโครงการเป็นกิจกรรมที่เด็กทำกับตัวเอง ในลักษณะที่สอนน้องผ่านการอบรม บางโครงการเกิดขึ้นจากความต้องการของเด็กเอง เช่น การเกิดขึ้นของรายการวิทยุสำหรับเด็ก ผู้ร่วมโครงการอายุค่อนข้างหลากหลาย ตั้งแต่ 8-18 ปี นอกจากนี้ สมาชิกของชมรมจะพบเจอกันอย่างน้อยเดือนละ 1-2 ครั้งและทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น ร้องเพลง เต้นรำ ดูภาพยนตร์ ทำกิจกรรมอาสาเพื่อสังคม การอ่านการเขียนหนังสือ การอภิปราย ได้วาที เล่นละครและกิจกรรมสันตนาการต่างๆ (Lansdown, 2001)

นอกเหนือจากโครงการหลากหลายที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเด็กในรูปแบบของการจัดทำและสนับสนุนจากองค์กรระหว่างประเทศดังที่กล่าวมาแล้ว ยังมีโครงการในยุโรปที่มีลักษณะของการรวมกลุ่มเพื่อสนับสนุนการมีส่วนร่วมในวิถีประชาธิปไตยของเด็กที่น่าสนใจคือ โครงการ Salto-Youth สนับสนุนโดย Erasmus+ โครงการนี้อาจเรียกได้ว่าจัดตั้งขึ้นมาเพื่อเป็นศูนย์ข้อมูลและฝึกอบรมในชื่อ Salto-Youth Resource Centres มีภารกิจหลักชัดเจนคือ เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและสร้างโอกาสให้กับเด็กและเยาวชนในภูมิภาคยุโรปในด้านต่างๆ ทั้งการศึกษา การประกอบอาชีพ การสร้างสรรค์ ฯลฯ ซึ่งศูนย์นี้จะจัดการฝึกอบรม การสัมมนา ประชุมวิชาการ รวมทั้งมีเอกสารเผยแพร่เกี่ยวกับเรื่องนี้อย่างต่อเนื่อง และเปิดโอกาสให้ผู้สนใจ เข้าไปศึกษาหาข้อมูลได้ผ่านเว็บไซต์ (www.salto-youth.net/rc/participation) โดยโครงการที่น่าสนใจที่มีการระบุนเว็บไซต์และผู้สนใจในภูมิภาคสามารถสมัครเข้าร่วมได้ เช่น โครงการสอนการเป็นผู้ประกอบการ (Entrepreneurial learning and entrepreneurship in the Erasmus+: Youth in Action) โครงการสร้างการมีส่วนร่วมผ่านระบบออนไลน์ (E-Participation) เป็นต้น (Salto-Youth Resource Centres, n.d.)

นอกจากกิจกรรมการสร้างการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชนแล้ว Salto-Youth ยังให้ความสำคัญต่อการสนับสนุนความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมด้วย เนื่องจากภูมิภาคยุโรปเป็นที่รวมของบุคคลหลายสัญชาติ ดังนั้น การทำความเข้าใจที่จะอยู่ร่วมกันและเคารพกันและกันบนความ

แตกต่างหลากหลายทั้งในเรื่องของเชื้อชาติ ศาสนา อุดมการณ์ ฯลฯ จึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งต่อการเป็นพลเมืองของภูมิภาคนี้ ตัวอย่างของโครงการฝึกอบรมที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2558 (ระหว่างวันที่ 8-14 มีนาคม 2558) คือ โครงการสร้างความตระหนักในการเป็นพลเมืองยุโรป ซึ่งเป็นแนวคิดหลักของโครงการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนในกลุ่มประเทศยุโรป มีเป้าหมายให้ผู้ร่วมอบรมมีความคิดเชิงวิพากษ์เกี่ยวกับการเป็นพลเมืองยุโรป และเข้าใจถึงที่มาของการรวมกลุ่มของภูมิภาคนี้ รวมทั้งให้ความรู้เกี่ยวกับความเป็นพลเมืองเพื่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมที่อยู่ภายใต้ระบอบประชาธิปไตย (Salto-Youth Resource Centres, n.d.)

สำหรับการดำเนินงานเพื่อก่อให้เกิดบรรยากาศการเป็นประชาธิปไตยในเยาวชน องค์กร UNDEF (The United Nations Democracy Fund) ได้มีการจัดทำบทสรุปการเรียนรู้ในการให้การศึกษาเกี่ยวกับประชาธิปไตยในลักษณะคู่มือ (Best Practices Manual on Democracy Education) เพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ในการดำเนินงานให้การศึกษาเกี่ยวกับประชาธิปไตยในประเทศที่ร่วมโครงการ อาทิ บอสเนีย โคโลมเบีย กรีซ กานา ฮังการี เคนยา เลบานอน ฟิลิปปินส์ รัสเซีย ชูแดนใต้ ไทย อังกฤษ และสหรัฐอเมริกา โดยในภาพรวมนั้นได้มีการถอดบทเรียนที่เป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จในการให้การศึกษาในลักษณะหลักสูตรประชาธิปไตยว่ามี 3 ส่วนที่สำคัญ ได้แก่ 1) ต้องมีบทเรียนที่มากพอและต่อเนื่องเพื่อให้วัดผลได้อย่างเป็นรูปธรรม 2) ต้องเน้นกระบวนการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วม เช่น การแบ่งกลุ่มย่อยอภิปราย เล่นบทบาทสมมุติ กิจกรรมแก้ไขปัญหา กิจกรรมจำลองสถานการณ์ รวมทั้งกิจกรรมสมมุติบรรยากาศทางการเมือง เพราะจะได้ผลดีกว่าการนั่งเรียนในลักษณะบรรยายและแจกเอกสารประกอบ และ 3) กระบวนการหรือผู้สอนจะต้องเป็นผู้มีความรู้ และมีบุคลิกที่สามารถสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้เรียนได้ สำหรับองค์ประกอบแห่งความสำเร็จในเรื่องหลักสูตรพลเมืองนั้นได้มีข้อสรุปว่า ผู้ออกแบบหลักสูตรควรทำความเข้าใจกับปัญหาหรืออุปสรรคที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมเสียก่อน เมื่อถึงขั้นตอนการดำเนินกิจกรรมก็ควรนำวิธีการที่หลากหลายมาใช้ เช่น บทบาทสมมุติ การอภิปรายกลุ่มย่อย เป็นต้น

ซึ่งกิจกรรมลักษณะดังกล่าวได้รับการยืนยันจากหลายโครงการว่าเป็นแนวทางที่จะก่อให้เกิดความสำเร็จมากกว่าการบรรยาย นอกจากนี้ หลักสูตรควรเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการเมืองในชีวิตจริง โดยให้ผู้เข้าร่วมอบรมมีส่วนร่วมกับการประชุมขององค์กรภาคเอกชน ไม่แสวงหากำไรหรือกับรัฐบาลท้องถิ่น เป็นต้น การกำหนดกลุ่มเป้าหมายก็เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่สำคัญที่ผู้วางหลักสูตรต้องคำนึงถึง ซึ่งจากประสบการณ์ในหลายๆ ประเทศระบุว่า เด็กและเยาวชนที่มีเครือข่าย มีกลุ่มที่หลากหลายจะประสบความสำเร็จจากหลักสูตรพลเมืองมากกว่าเด็กที่ไม่อยู่ในกลุ่มหรือสังคมใดๆ นอกจากนี้ ปัจจัยแห่งความสำเร็จอีกประการหนึ่งคือ การขยายงานและแนวคิดไปสู่ภาคส่วนต่างๆ ทั้งผู้ปกครอง ครูและผู้บริหารโรงเรียนเพื่อให้เกิดภาพของความต่อเนื่อง (Council for a Community of Democracies, The United Nations Democracy Fund [CCD], 2012)

ในส่วนของข้อแนะนำจากการถอดบทเรียนในคู่มือได้ระบุไว้ถึงกรอบแนวคิดกว้างๆ ว่า หลักสูตรพลเมืองควรมีการให้ความรู้เกี่ยวกับระบบการเมือง การปกครองและการทำงานของรัฐบาล เชื่อมโยงสู่มิติสังคมและวัฒนธรรม ในหัวข้อสิทธิและความรับผิดชอบ เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และประเด็นที่น่าสนใจระดับโลก รวมทั้งสถานการณ์ปัจจุบัน สำหรับทักษะที่ควรพัฒนาและบรรจุอยู่ในหลักสูตรควรเกี่ยวข้องกับทักษะการคิดวิพากษ์และคิดเชิงระบบ หมายถึง การพยายามทำความเข้าใจข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความเป็นประชาธิปไตยที่อาจซับซ้อนและสับสนได้ นอกจากนี้ ควรมีทักษะการรู้เท่าทันสื่อเพื่อให้เท่าทันต่อบทบาทสื่อที่อาจไม่เป็นกลาง (Bias) และทำให้ข้อมูลที่น่าเสนอมองผิดไปจากความเป็นจริง (Distortion) รวมทั้งการเพิ่มทักษะในการจัดการความคลุมเครือและความขัดแย้ง ส่วนคุณค่าหรือค่านิยมที่น่าจะสอดแทรกในหลักสูตร ควรพูดถึงการวิเคราะห์ตัวเองในมุมมองเรื่องความยุติธรรม การสร้างสมดุลชีวิต รวมทั้งบทบาทการเป็นพลเมืองของประเทศและของโลกที่ควรเป็นผู้ที่มีเหตุผล เคารพความแตกต่างระหว่างกัน และการมีส่วนร่วมกับสังคม (CCD, 2012)

หลักสูตรประชาธิปไตยของ UNDEF โดย Council for a Community of Democracies ได้มีการกล่าวถึงหัวเรื่องสำคัญ เกี่ยวกับ ประชาธิปไตยไว้ (CCD, 2012) ดังนี้

1. ประชาธิปไตยคืออะไร
2. ประชาธิปไตยทำงานอย่างไร
3. แนวคิดที่สนับสนุนและต่อต้านระบบประชาธิปไตยมีอะไรบ้าง
4. จะทำให้ประชาธิปไตยขององงามได้อย่างไร
5. บทบาทของประชาธิปไตยในบริบทโลก

สำหรับบทสรุปของหลักสูตรดังกล่าว ได้มีการนำไปใช้ในหลาย ประเทศในลักษณะโครงการย่อย โดยส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นที่เด็กและเยาวชน อายุระหว่าง 14-35 ปี ให้มีความเข้าใจและความสามารถในการ ประชาธิปไตยและการเป็นพลเมือง ซึ่งหลังจากที่แต่ละประเทศได้มีการดำเนิน กิจกรรมแล้ว ทาง UNDEF ได้มีการติดตามประเมินผล พบว่า สามารถเพิ่มความมั่นใจให้กับเยาวชน ความรู้เกี่ยวกับวิถีประชาธิปไตยเพิ่มมากขึ้น พัฒน ทักษะการเป็นผู้นำและการแก้ไขปัญหาในระดับต่างๆ ได้ รวมทั้งสามารถ ขยายเครือข่ายผู้สนใจเข้าสู่การฝึกอบรมในลำดับถัดมาอีกเป็นจำนวนมาก ในส่วนของทักษะนั้น ช่วยให้เกิดภาวะผู้นำ มีความเข้าใจ ใส่ใจและเคารพผู้อื่น ได้อย่างเสมอภาค รวมถึงสร้างความเข้มแข็งให้กับเยาวชนในฐานะที่เป็น พลเมืองของประเทศและของโลกได้

จากตัวอย่างโครงการส่งเสริมประชาธิปไตยที่ผ่านมาในต่างประเทศ จะเห็นได้ชัดเจนว่า ให้ความสำคัญกับการฝึกอบรม การจัดกิจกรรมที่ริเริ่ม โดยเด็กและเยาวชน รวมทั้งการให้ความสำคัญกับเสียงของเด็ก (Voice) และการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชนเป็นหลัก เน้นประเด็นให้การศึกษาใน หลักสูตรหน้าที่พลเมือง ทั้งที่เข้าไปอยู่ในระบบการศึกษาและที่ให้ความรู้แยก ออกมาเป็นรายโครงการ และให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพเยาวชน ในด้านอื่นๆ ควบคู่ไปกับเรื่องภาวะผู้นำ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องไปสู่ทักษะการเป็น พลเมืองที่สมบูรณ์ เช่น เรื่องอัตลักษณ์ ความรับผิดชอบ ความเห็นอกเห็นใจ

การเคารพซึ่งกันและกัน สิทธิมนุษยชน รวมทั้งเน้นการทำงานกับเด็กและเยาวชนในลักษณะเครือข่ายทั้งในระดับชุมชน ประเทศและภูมิภาค ทั้งในรูปแบบของอาสาสมัคร สภาคเด็ก กลุ่มผู้นำเด็ก ฯลฯ ส่วนหนึ่งที่หลายประเทศให้ความสำคัญกับประเด็นการมีส่วนร่วมของเยาวชน เนื่องจากมีจำนวนเยาวชนที่มีสิทธิ์ออกเสียงเลือกตั้งออกไปใช้สิทธิ์ในแต่ละประเทศลดน้อยลงทั้งในประเทศสหรัฐอเมริกา สวีเดน ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ เยอรมัน อังกฤษ และแคนาดา (Catt, 2005) ดังนั้น การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในวิถีประชาธิปไตยจึงกลายเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในเชิงนโยบายของหลายๆ ประเทศ รวมทั้งเป็นนโยบายในการให้การสนับสนุนองค์กรหรือหน่วยงานที่ต้องการเคลื่อนไหวในประเด็นดังกล่าวขององค์กรระหว่างประเทศดังเช่น องค์กรการสหประชาชาติ ดังที่ได้กล่าวมา

จะเห็นได้ว่า นอกเหนือจากการเน้นย้ำในเรื่องความรู้ ความเข้าใจในหลักการของประชาธิปไตยแล้ว ตัวอย่าง การดำเนินงานส่งเสริมความเข้าใจเรื่องประชาธิปไตยในต่างประเทศยังได้ให้ความสำคัญกับประเด็นที่ควรคำนึงถึง ได้แก่

- การจัดการเรียนรู้ที่มุ่งให้ความรู้และพัฒนาพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยควบคู่ไปกับการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมโดยนำเอาลักษณะเด่นของสังคมและวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับประชาธิปไตยมาเป็นแนวทางในการพัฒนาผู้เรียนให้เหมาะสม
- การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ควรทำความเข้าใจกับปัญหาหรืออุปสรรคที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมเสียก่อน เพื่อนำไปสู่การสร้าง ความเข้าใจการอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตยและนำหลักคิดประชาธิปไตยมาใช้ โดยเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์ในชีวิตจริง หรือแม้กระทั่งร่วมกันคิดเพื่อแก้ปัญหาในหลากหลายสถานการณ์และหลากหลายวิธีการเรียนรู้ เช่น บทบาทสมมุติ การอภิปรายกลุ่มย่อย เป็นต้น

- การจัดการเรียนรู้เพื่อเน้นย้ำให้เกิดภาวะผู้นำ มีความเข้าใจ ใส่ใจ และเคารพผู้อื่นอย่างเสมอภาค ตลอดจนสร้างความเข้มแข็งให้กับเยาวชนในฐานะที่เป็นพลเมืองของประเทศและของโลก ภายใต้บริบทเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน
- การสร้างและรักษาไว้ซึ่งเครือข่าย ทั้งเครือข่ายเด็กและเยาวชน เครือข่ายครอบครัว เครือข่ายครู ผู้บริหารสถานศึกษา เครือข่ายโรงเรียน รวมไปถึงชุมชนท้องถิ่นและเครือข่ายภาคีที่ทำงานด้านการพัฒนาเด็กและเยาวชน การส่งเสริมประชาธิปไตย รวมทั้งเครือข่ายทางสังคมต่างๆ เพราะเครือข่ายคือปัจจัยแห่งความสำเร็จประการหนึ่งที่จะช่วยขับเคลื่อนสร้างความตระหนักในเรื่องประชาธิปไตยภายใต้เงื่อนไขของแต่ละสังคม และจะช่วยทำให้เกิดการทำงานต่อเนื่องอย่างเป็นรูปธรรม

การออกแบบกิจกรรมเพื่อเปิดพื้นที่การเรียนรู้ “ประชาธิปไตยในวิถีไทย”

การจัดกิจกรรมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ “ประชาธิปไตยในวิถีไทย” เป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชน ตลอดจนเสริมสร้างทักษะการคิดวิเคราะห์โดยใช้วิธีการเปิดพื้นที่ให้เด็กและเยาวชนได้สะท้อนความคิด แลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีประชาธิปไตยที่อยู่ใกล้ตัว กระตุ้นให้เด็กและเยาวชนไทยเปิดมุมมองเกี่ยวกับความหมายของประชาธิปไตยที่ครอบคลุมวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยที่แวดล้อมไปด้วยความเชื่อ ค่านิยม ศาสนา อาชีพ สถาบันทางสังคมต่างๆ รวมถึงเรื่องของการเมืองการปกครอง

การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ได้ใช้รูปแบบกิจกรรมเชิงกระบวนการ โดยมีกำหนดเป้าหมายของแต่ละกิจกรรมไว้อย่างชัดเจน เริ่มจาก ขั้นที่ 1 การให้ข้อมูล (Input) และตั้งประเด็นชวนคิดชวนคุย เพื่อนำไปสู่ ขั้นที่ 2

กระบวนการ (Process) ในการคิดวิเคราะห์ข้อมูลที่มาจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในหลากหลายรูปแบบ เช่น กิจกรรมกลุ่ม การเล่นเกม การอภิปราย วิดีทัศน์ และขั้นที่ 3 การนำเสนอข้อมูลโดยการสะท้อนคิด (Reflection) เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกิดความรู้ ความเข้าใจ หรือสะกดหุดคิด ตลอดจนมองเห็นแนวทางการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ (Expected output) ทั้งนี้ การดำเนินกิจกรรมทั้ง 3 ขั้นตอนจะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายหลักของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ คือ เด็กและเยาวชนเกิดความตระหนักถึงการใช้ชีวิตตามแนวทางแห่งประชาธิปไตยที่สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทย โดยที่ไม่จำเป็นต้องมีรูปแบบประชาธิปไตยที่เหมือนกับประเทศอื่นๆ ในโลก โดยการดำเนินกิจกรรมดังกล่าวผู้จัดกิจกรรมใช้ข้อมูลทางสังคม วัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่เป็นประเด็นในการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยน และการสะท้อนความคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยที่เชื่อมโยงกับการดำรงชีวิตของเด็กในแต่ละท้องถิ่นมีความชัดเจนยิ่งขึ้น เนื่องจากในแต่ละภูมิภาค แต่ละท้องถิ่น มีความเชื่อ ค่านิยม ที่เป็นลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันออกไป

รูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้ “ประชาธิปไตยในวิถีไทย”

<p>ขั้นที่ 1 การให้ข้อมูล (Input) พร้อมตั้งประเด็นชวนคิดชวนคุย</p>	<p>ขั้นที่ 2 กระบวนการ (Process) แลกเปลี่ยนเรียนรู้</p>	<p>ขั้นที่ 3 การนำเสนอข้อมูล โดยการสะท้อนคิด (Expected output)</p>
<ul style="list-style-type: none"> - ชวนคิดชวนคุยเพื่อศึกษามุมมองและการรับรู้เรื่องประชาธิปไตยของเด็กและเยาวชนไทย โดยใช้คำถามหลัก “ทำไมต้องประชาธิปไตย” แบ่งเป็น <ul style="list-style-type: none"> • ความหมายของประชาธิปไตยที่ในความเข้าใจของเด็กและเยาวชน • ประโยชน์และความจำเป็นของประชาธิปไตยในมุมมองของเด็ก - ให้ข้อมูล “ประชาธิปไตยในวิถีไทย” โดยสอดแทรกไปในแต่ละกิจกรรม 	<p>การให้สถานการณ์ที่หลากหลายเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในหลากหลายรูปแบบ เช่น</p> <ul style="list-style-type: none"> • การเขียน Technic Card เพื่อนำเสนอความคิดเห็นที่มีต่อประชาธิปไตย • การอภิปรายแลกเปลี่ยนมุมมอง “ประชาธิปไตยในวิถีไทย” • การเล่นเกม “ยิงเรือ” เพื่อชวนคิดชวนมอง “ประชาธิปไตยใกล้ตัว” • การแสดงบทบาทสมมติเพื่อสื่อสารความคิดในประเด็น “ประชาธิปไตยใกล้ตัว” • การผลิตภาพยนตร์สั้นเพื่อสื่อสารลักษณะประชาธิปไตยในชีวิตประจำวัน • ชมตัวอย่างภาพยนตร์และสารคดี เพื่อนำไปสู่การอภิปรายประเด็นบทบาทของเด็กและเยาวชนต่อการสร้าง 	<p>เด็กและเยาวชนร่วมกันสะท้อนคิด (Reflection) ประชาธิปไตยในวิถีไทย (ที่นำเสนอผ่านบทบาทสมมติ ภาพยนตร์สั้นเวทีกิปราย) ในประเด็น</p> <ul style="list-style-type: none"> • ประชาธิปไตยในครอบครัว • ประชาธิปไตยในโรงเรียน • ประชาธิปไตยในชุมชน • ประชาธิปไตยกับศาสนาและพิธีกรรม • ประชาธิปไตยในบริบทสังคมและวัฒนธรรมไทย

รูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้ “ประชาธิปไตยในวิถีไทย”

<p>ขั้นที่ 1 การให้ข้อมูล (Input) พร้อมตั้งประเด็น ชวนคิดชวนคุย</p>	<p>ขั้นที่ 2 กระบวนการ (Process) แลกเปลี่ยนเรียนรู้</p>	<p>ขั้นที่ 3 การนำเสนอข้อมูล โดยการสะท้อนคิด (Expected output)</p>
	<p>สังคมประชาธิปไตยบน พื้นฐานของวัฒนธรรม การใช้ชีวิตของคนไทย</p> <ul style="list-style-type: none"> • การเล่นเกม “สหกรณ์” เพื่อสร้างการเรียนรู้ถึง ผลกระทบจากการ กระทำของบุคคลที่มีต่อ ส่วนรวม หากทุกคนมุ่ง แต่ใช้สิทธิ เสรีภาพของ ตนโดยไม่ได้คำนึงถึง สังคมโดยรวม 	

เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ “ประชาธิปไตยในวิถีไทย” (ภาคเหนือ)

8 - 10 พฤษภาคม 2558

ณ โรงแรมกรีนเลค จังหวัดเชียงใหม่



เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ “ประชาธิปไตยในวิถีไทย” (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)

15 - 17 พฤษภาคม 2558

ณ โรงแรมพิมานการ์เด็นบูติคโฮเต็ล จังหวัดขอนแก่น



เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ “ประชาธิปไตยในวิถีไทย” (ภาคใต้)

22 - 24 พฤษภาคม 2558

ณ โรงแรมบีพีสมิทธาปีชโฮเต็ลแอนด์รีสอร์ทท จังหวัดสงขลา



เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ “ประชาธิปไตยในวิถีไทย” (ภาคกลาง)

29 - 31 พฤษภาคม 2558

ณ สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล



ทั้งนี้ ข้อควรคำนึงถึงในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ คือ ผู้จัดกิจกรรม ต้องมีความไวต่อธรรมชาติของเด็กและเยาวชนแต่ละกลุ่มแต่ละพื้นที่และต้องพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนวิธีการดำเนินกิจกรรมให้มีความเหมาะสมกับลักษณะของเด็กและเยาวชนกลุ่มนั้นได้อย่างทันทั่วทั้ง โดยทุกขั้นตอนของการดำเนินกิจกรรมต้องมีเป้าหมายที่ชัดเจน อย่างไรก็ตาม การออกแบบกิจกรรมที่นำเสนอเป็นเพียงแนวทางที่ผู้ใช้ต้องนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับเป้าหมายการเรียนรู้ กลุ่มเป้าหมาย และสภาพแวดล้อม แต่หัวใจสำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการจัดการเรียนรู้ประชาธิปไตยในวิถีไทยก็คือ การใช้กระบวนการประชาธิปไตยด้วยการเปิดพื้นที่ให้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ การเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วม และการรับฟังเสียงของเด็กและเยาวชนด้วยความเคารพในความคิดเห็นอย่างเสมอภาคและเท่าเทียม ดังที่ประจักษ์ ก้องกีรติ (2557) ได้กล่าวไว้ว่า “สร้างประชาธิปไตยด้วยวิธีการที่ไม่เป็นประชาธิปไตยไม่ได้”

ศักยภาพของเด็กและเยาวชนในการสร้างสังคมประชาธิปไตย

การเปิดพื้นที่เพื่อสร้างผู้เรียนรู้เชิงรุก (Active learner)

การจัดพื้นที่เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนและสะท้อนความคิดเป็นวิธีการที่ช่วยเสริมศักยภาพในการเรียนรู้และการสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงได้ชัดเจนจากข้อค้นพบในการทำกิจกรรมและตัวอย่างการดำเนินงานในต่างประเทศพบว่า เด็กและเยาวชนสามารถเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็วและมีศักยภาพในการเป็นผู้นำความคิดและผู้นำการเปลี่ยนแปลงในเครือข่ายของเด็กและเยาวชนเองไม่ว่าจะเป็นครอบครัว กลุ่มเพื่อนในโรงเรียน เพื่อนบ้าน หรือแม้แต่กลุ่มเครือข่ายสังคมออนไลน์ การที่เด็กเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมทำให้เด็กมีความกระตือรือร้น มีความรับผิดชอบ และมีจิตสำนึกสาธารณะในกิจกรรมของสังคมตามหลักการประชาธิปไตย

เด็กและเยาวชนจะสามารถเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็วและในเชิงรุก (Active learner) หากมีระบบการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับความสนใจตามช่วงวัย โดยผู้จัดกระบวนการมีการออกแบบการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนได้เข้ามามีส่วนร่วม ได้ลงมือปฏิบัติจริง รวมทั้งมีพื้นที่ให้ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่อง การจัดกระบวนการด้วย การใช้กิจกรรมการเรียนรู้ (Activity-based learning) ที่เปิดพื้นที่แลกเปลี่ยนความคิด ทักษะคิดและประสบการณ์ประชาชนไทย โดยให้ความสำคัญกับการคิดและลงมือทำทั้งในระดับบุคคลและระดับกลุ่มมากกว่าการบรรยายหรือสอน นอกจากนี้ กิจกรรมต่างๆ ในกระบวนการ อาทิ เกม บทบาทสมมุติ การผลิตภาพยนตร์สั้น ฯลฯ ได้ถูกออกแบบให้เด็กและเยาวชนสามารถเชื่อมโยงกับสถานการณ์และประสบการณ์จริงในการดำเนินชีวิต และเน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการแสดงความคิดเห็น วิเคราะห์โจทย์หรือปัญหา สังเคราะห์วิธีการและเรียนรู้ร่วมกันในทุกขั้นตอนของกิจกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมบทบาทสมมุติเพื่อสะท้อนประสบการณ์ประชาชนไทยใกล้ตัวในบริบทบ้าน โรงเรียน ชุมชน และศาสนา ซึ่งเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนได้แลกเปลี่ยนความคิด ประสบการณ์และมุมมองทั้งที่เหมือนและแตกต่างกับเพื่อนในวัยเดียวกันอันจะนำไปสู่ข้อตกลงและข้อสรุปของกลุ่มก่อนที่จะนำเสนอและแลกเปลี่ยนกับกลุ่มอื่นๆ ต่อไป

นอกเหนือจากกิจกรรมบทบาทสมมุติแล้ว ผู้ออกแบบกระบวนการยังเน้นให้เด็กและเยาวชนร่วมกันคิดและสามารถสื่อสารความคิดของกลุ่มผ่านสื่อเคลื่อนไหว ได้แก่ ภาพยนตร์สั้นเพื่อสื่อสารแนวคิดประชาชนไทยในวิถีไทยตามความเข้าใจของเด็กและเยาวชน ในกิจกรรมนี้เด็กและเยาวชนจะได้ฝึกทักษะในการถ่ายทอดความคิดให้กับผู้อื่นได้เข้าใจภายในระยะเวลาที่จำกัด โดยใช้อุปกรณ์การสื่อสารที่มีอยู่และคุ้นเคยในชีวิตประจำวัน ซึ่งกิจกรรมผลิตภาพยนตร์สั้นดังกล่าวยังทำให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้ถึงการใช้อุปกรณ์การสื่อสารเพื่อประโยชน์ในการถ่ายทอดความคิดไปยังผู้อื่นได้ด้วยตัวเองอีกด้วย

การเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change agent)

กิจกรรมการสะท้อนความคิดเห็นหลายๆ กิจกรรมชี้ให้เห็นว่า เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่เกิดความเข้าใจและตระหนักถึงความเชื่อมโยงระหว่างการใช้หลักประชาธิปไตยกับวิถีการดำรงชีวิตแบบไทยและแสดงความพร้อมที่จะถ่ายทอดและส่งต่อความเข้าใจนี้ไปยังคนรอบข้างและเครือข่ายทางสังคมไม่ว่าจะเป็นครอบครัว เพื่อนในโรงเรียน เพื่อนในชุมชนและเพื่อนในสังคมออนไลน์ โดยเด็กและเยาวชนได้ยกตัวอย่างรูปแบบของการส่งต่อความเข้าใจดังกล่าวในหลายวิธี เช่น การกลับไปเล่าให้คนใกล้ตัว กิจกรรมการสะท้อนความคิดเห็นหลายๆ กิจกรรมพบว่า เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่เกิดความเข้าใจและตระหนักถึงความเชื่อมโยงระหว่างการใช้หลักประชาธิปไตยกับวิถีการดำรงชีวิตแบบไทยและแสดงความพร้อมที่จะถ่ายทอดและส่งต่อความเข้าใจนี้ไปยังคนรอบข้างและเครือข่ายทางสังคมไม่ว่าจะเป็นครอบครัว เพื่อนในโรงเรียน เพื่อนในชุมชนและเพื่อนในสังคมออนไลน์ โดยเด็กและเยาวชนได้ยกตัวอย่างรูปแบบของการส่งต่อความเข้าใจดังกล่าวในหลายวิธี เช่น การกลับไปเล่าให้คนใกล้ตัว (พ่อแม่ เพื่อน) ฟังถึงความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับ การกลับไปจัดทำสื่อ เช่น โปสเตอร์ ใบปลิว นิทรรศการ จัดบอร์ดประชาสัมพันธ์ จัดทำโครงการ จัดตั้งชมรมประชาธิปไตยในวิถีไทย การสร้างเครือข่ายเด็กและเยาวชนในประชาธิปไตย การอภิปรายหน้าห้อง กิจกรรมแสดงละคร การพูดหน้าเสาธง หอกระจายข่าวและเสียงตามสายเกี่ยวกับประชาธิปไตยในวิถีไทย การจัดกิจกรรมรณรงค์ในโรงเรียนและชุมชน จัดกิจกรรมอาสา ค่ายคลินิกชุมชนเพื่อบอกเล่าแนวคิด การใช้สื่อสังคมออนไลน์บอกเล่าเรื่องราว (เช่น เฟซบุ๊ก ทวิตเตอร์ อินสตาแกรม แชนแนล ฯลฯ) และการใช้ตัวเองเป็นสื่อในการสื่อสารเพื่อสร้างแรงบันดาลใจและสร้างความตระหนักให้กับคนในครอบครัวและคนรอบข้าง

คิดว่าประชาธิปไตยต้องเริ่มต้นเปลี่ยนแปลงที่ตนเองก่อน และต่อยอดไปสู่คนในครอบครัว โรงเรียนและชุมชน (ผู้ร่วมกิจกรรมภาคเหนือ)

พวกเราเปรียบเสมือนหนอนผีเสื้อที่จะกลายเป็นผีเสื้อในอนาคตที่จะเติบโตขึ้นและต้องการเผยแพร่ให้คนอื่น ๆ รู้ว่าประชาธิปไตยเป็นอย่างไร (ผู้ร่วมกิจกรรมภาคเหนือ)

การเป็นพลเมืองตื่นรู้ (Active citizen)

การจัดกิจกรรมยังช่วยเสริมสร้างลักษณะของการเป็นพลเมืองตื่นรู้ให้เด็กและเยาวชน ได้แก่ ความพร้อมที่จะมีส่วนร่วมเพื่อกิจกรรมสาธารณะ การใช้หลักเหตุผลแก้ปัญหา ทักษะในการคิดวิเคราะห์และเท่าทันความเปลี่ยนแปลง ฯลฯ อันเป็นองค์ประกอบสำคัญของการสร้างสังคมไทยให้มีความเข้มแข็งได้อย่างยั่งยืน ซึ่งหากพิจารณาในเชิงกลไกในระดับประเทศแล้ว จะเห็นว่ากลุ่มเครือข่ายเด็กและเยาวชนสามารถเป็นอีกหนึ่งหน่วยพลังในการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะได้เช่นเดียวกับกลุ่มเครือข่ายอื่นๆ เช่น กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข กลุ่มแกนนำครู กลุ่มเครือข่ายเกษตรกร ฯลฯ ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าเด็กและเยาวชนไทยมีลักษณะของพลเมืองตื่นรู้ (Active citizen) ที่สามารถสร้างสังคมประชาธิปไตยในวิถีไทยในระดับมหภาคได้

การบูรณาการแนวคิดประชาธิปไตยในวิถีไทยกับการเรียนการสอน

หลักสูตรและการจัดการเรียนสอนเรื่องประชาธิปไตยกับวิถีไทยในปัจจุบันยังมีลักษณะแยกส่วน โดยวิชาหน้าที่พลเมืองได้บรรจุเนื้อหาเกี่ยวกับระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่เน้นความเป็นไทย รักชาติ ศาสนา กษัตริย์และความเป็นพลเมืองดี แต่ในทางปฏิบัติเมื่อกล่าวถึงประชาธิปไตยก็จะเน้นไปที่การมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองผ่านรูปแบบเป็นหลัก เช่น การเลือกตั้งสถานักเรียน การปฏิบัติตนตามบทบาทหน้าที่ของสมาชิก เป็นต้น โดยไม่ได้เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรม นั่นคือ ประเด็นเรื่องประชาธิปไตยถูกมองเฉพาะในมิติของการเมืองการปกครองที่แยกส่วน ออกจากวิถีปฏิบัติในการดำเนินชีวิตปกติ นอกจากนี้ การประเมินผลสัมฤทธิ์ในการเรียนเรื่องประชาธิปไตยยังให้

ความสำคัญกับรูปแบบและวิธีการที่สะท้อนความเป็นประชาธิปไตยตามหลักสากล เช่น มีการจัดตั้งสถานักเรียน การใช้เสียงส่วนใหญ่เป็นมติ การปฏิบัติตนตามกฎหมายระเบียบของสังคม เช่น การแต่งกาย การเข้าแถว ฯลฯ แต่ไม่ได้ประเมินในระดับความเข้าใจ ความตระหนักรู้และการนำแนวคิดประชาธิปไตยไปใช้ในกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวัน

ดังนั้น ในการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในแนวคิดประชาธิปไตยที่เป็นการดำรงชีวิตประจำวันที่เชื่อมโยงกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทยให้กับเด็กและเยาวชนจึงควรทำคู่ขนานไปกับการสร้างเสริมความรู้ความเข้าใจและเสริมศักยภาพกลุ่มครูผู้รับผิดชอบในการจัดการเรียนการสอนวิชาหน้าที่พลเมือง โดยการจัดกิจกรรมที่เปิดพื้นที่และโอกาสให้กลุ่มครูผู้สอนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ แบ่งปันประสบการณ์ และเทคนิคการบูรณาการแนวคิดประชาธิปไตยกับวิถีไทยร่วมกัน อีกทั้งสามารถประยุกต์ใช้ชุดความรู้และรูปแบบการจัดการเรียนรู้เรื่องประชาธิปไตยในวิถีไทยในกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีอยู่ได้

ทั้งนี้ แนวทางในการจัดการเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดแนวคิดเรื่องประชาธิปไตยในวิถีไทยนั้น ควรใช้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตที่เป็นเรื่องใกล้ตัวเด็กและเยาวชนนำมาเป็นตัวอย่างเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น อันจะนำไปสู่การสร้าง ความเข้าใจได้มากขึ้น รวมทั้งการเน้นประเด็นการใช้หลักเหตุผลเพื่อหาข้อสรุปอันเป็นทางออกที่ทุกคนยอมรับร่วมกัน นอกจากนี้ ยังต้องให้ความสำคัญกับปัจจัยสนับสนุนการเรียนรู้เรื่องประชาธิปไตยของเด็กและเยาวชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดสภาพแวดล้อมและการสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการส่งเสริมประชาธิปไตยในวิถีไทย ตัวอย่างเช่น โรงเรียนควรมีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมประชาธิปไตยทั้งในและนอกห้องเรียนที่ต่อเนื่อง รวมทั้งมีการจัดพื้นที่และกลไกสนับสนุนกิจกรรมที่เด็กและเยาวชนเป็นผู้ริเริ่ม

นอกเหนือจากการเพิ่มมิติการเรียนรู้เรื่องประชาธิปไตยในวิถีไทยในโรงเรียนแล้ว ครอบครัวก็เป็นพื้นที่การเรียนรู้ที่สำคัญของเด็กและเยาวชนด้วยเช่นกัน เนื่องจากพ่อแม่มีบทบาทสำคัญในการเป็นต้นแบบของการดำรง

ชีวิตตามวิถีประชาธิปไตย (เช่น การเคารพกฎ กติกาของบ้านหรือโรงเรียน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของครอบครัว การรู้จักสิทธิ หน้าที่และความรับผิดชอบ เป็นต้น) และการสร้างพื้นฐาน ปลุกฝังและส่งเสริมแนวคิดและการปฏิบัติตามวิถีประชาธิปไตยภายใต้เงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมไทย

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ต้องตระหนักในการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยในเด็กและเยาวชนที่นอกเหนือจากการจัดการเรียนการสอน และการจัดกิจกรรมต่างๆ ก็คือ การสร้างบรรยากาศในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในสังคมไทย เปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนได้สื่อสารสะท้อนความคิดเห็นของตนเองโดยที่ผู้ใหญ่ต้องแสดงบทบาทในการเป็นผู้ฟังให้มากขึ้นและต้องไม่วางตนอยู่ในสถานะที่สูงกว่าเด็กและเยาวชน พร้อมไปกับการเสริมพลังหรือศักยภาพให้เด็กและเยาวชนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสามารถใช้สื่อใหม่เป็นพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่จะช่วยเสริมสร้างบรรยากาศแห่งประชาธิปไตยได้อีกทางด้วย

อยากให้บรรยากาศการแลกเปลี่ยนให้เกิดขึ้นในสังคมไทยให้เยอะ โดยเฉพาะการเปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่ได้พูดมากที่สุด หากเราอยากเปลี่ยนแปลงสังคมไปสู่สังคมใหม่ มันจะต้องอาศัยพลังความคิดของคนรุ่นใหม่และการลงมือทำของคนรุ่นใหม่ (พงษ์เทพ บุญกล้า, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2558)

กระบวนการ คือ ต้องชวนให้ผู้ใหญ่เห็นว่าการยอมลดอำนาจในตนเอง มันมีผลอย่างมีนัยสำคัญ และเป็นประโยชน์ต่อมวลรวมทั้งหมด (วรวิศ สบายใจ, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2558)

เราสามารถส่งสารผ่านอินเทอร์เน็ตหรือผ่านเฟซบุ๊กได้เลย คำบางคำที่โยนลงไปมันมีคนพร้อมจะตั้งคำถามต่อหรือถกเถียงอยู่แล้ว...ไม่รู้จะเรียกประชาธิปไตยหรือเปล่าแต่คิดว่าเวลาถกเถียงมันเกิดความคิดที่มันบรรเจิดแบบสร้างสรรค์ (จุฬารัตน์ มาเสถียรวงศ์, สัมภาษณ์, 13 มีนาคม 2558)

บทสรุป

แนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมเรื่องประชาธิปไตยในเด็กและเยาวชนในประเทศไทยและในต่างประเทศนั้น มีรูปแบบการจัดการและการดำเนินกิจกรรมที่หลากหลาย เป็นกิจกรรมการให้ความรู้ความเข้าใจเรื่องประชาธิปไตย โดยเป็นลักษณะการสร้างเครือข่ายในรูปแบบค่าย กิจกรรมฐาน หรือกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม ซึ่งดำเนินการโดยหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนแสวงหากำไรและไม่แสวงหากำไร สถาบันการศึกษา กลุ่มกิจกรรมและกลุ่มสังคมต่างๆ อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานในประเทศไทยมีจุดเน้นที่แตกต่างจากการดำเนินงานในต่างประเทศที่ให้ความสำคัญในเรื่องของการนำเอาลักษณะเด่นของสังคมและวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับประชาธิปไตยมาเป็นแนวทางในการออกแบบกิจกรรมพัฒนาเด็กและเยาวชน นอกเหนือจากการทำความเข้าใจเรื่องประชาธิปไตยตามแนวทางสากลเพียงอย่างเดียว

สำหรับการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ซึ่งมีอยู่หลากหลายรูปแบบนั้น สิ่งสำคัญคือ กิจกรรมที่สร้างขึ้นต้องให้ความสำคัญกับการสร้างการมีส่วนร่วม และการรับฟังเสียงของเด็กและเยาวชนอย่างเคารพในสิทธิ เสรีภาพ และความเท่าเทียม โดยเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์ในชีวิตจริง หรือแม้กระทั่งร่วมกันคิดเพื่อแก้ปัญหาในหลากหลายสถานการณ์และหลากหลายวิธีการเรียนรู้

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ประชาธิปไตยในวิถีไทยเป็นตัวอย่างหนึ่งในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ใช้วิธีการเปิดพื้นที่ให้เด็กและเยาวชนได้สะท้อนความคิด แลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีประชาธิปไตยที่อยู่ใกล้ตัว กระตุ้นให้เด็กและเยาวชนไทยเปิดมุมมองเกี่ยวกับความหมายของประชาธิปไตยที่ไม่ใช่แค่ระบอบการเมืองการปกครอง แต่ประชาธิปไตยยังเป็นวิถี การดำเนินชีวิตของผู้คนที่ไม่สามารถจะแยกออกจากพื้นฐานทางวัฒนธรรมซึ่งมีอิทธิพลต่อวิถีคิดและการดำเนินชีวิตของคนในสังคมนั้นๆ โดยสรุปเป็น 3 ขั้นตอนสำคัญ ได้แก่ ขั้นที่ 1 การให้ข้อมูล (input) และตั้งประเด็นชวนคิดชวนคุย

เพื่อนำไปสู่ ชั้นที่ 2 กระบวนการ (Process) แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในหลากหลายรูปแบบ เช่น บทบาทสมมุติ การอภิปรายกลุ่มย่อย การเล่นเกม การผลิตภาพยนตร์สั้น เป็นต้น และชั้นที่ 3 การนำเสนอข้อมูลโดยการสะท้อนคิด (Reflection) เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกิดความรู้ ความเข้าใจ และสามารถเห็นแนวทางการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ (Expected output) โดยการจัดกิจกรรมดังกล่าวไม่ใช่แค่เพียงสร้างความรู้ ความเข้าใจ และความตระหนักในเรื่องประชาธิปไตยเท่านั้น แต่กิจกรรมยังได้ช่วยพัฒนาศักยภาพการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change agent) และการเป็นพลเมืองตื่นรู้ (Active citizen) ของเด็กและเยาวชนได้อีกทางหนึ่งด้วย

นอกจากนี้ การจัดการเรียนรู้ในแนวคิดประชาธิปไตยที่เชื่อมโยงกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทยให้กับเด็กและเยาวชนยังควรทำคู่ขนานไปกับการสร้างเสริมความรู้ความเข้าใจและเสริมศักยภาพกลุ่มครูผู้รับผิดชอบในการจัดการเรียนการสอนวิชาหน้าที่พลเมืองให้สามารถบูรณาการชุดความรู้และรูปแบบการจัดการเรียนรู้เรื่องประชาธิปไตยในวิถีไทยในกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีอยู่ด้วย และการนำเอาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตที่เป็นเรื่องใกล้ตัวเด็กและเยาวชนมาเป็นตัวอย่างเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการใช้หลักเหตุผลเพื่อหาข้อสรุปอันเป็นทางออกที่ทุกคนยอมรับร่วมกัน ตลอดจนจัดสภาพแวดล้อมและการสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการส่งเสริมประชาธิปไตยในวิถีไทยในโรงเรียน ในขณะที่ครอบครัวก็เป็นพื้นที่การเรียนรู้ที่สำคัญของเด็กและเยาวชนด้วยเช่นกัน โดยพ่อแม่มีบทบาทสำคัญในการเป็นต้นแบบของการดำรงชีวิตตามวิถีประชาธิปไตยที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมไทย และการสร้างบรรยากาศการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในสังคมไทยโดยรวม เปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนได้สื่อสารสะท้อนความคิดเห็น โดยที่ผู้ใหญ่ต้องเป็นผู้ฟังให้มากขึ้นและต้องไม่วางตนอยู่ในสถานะที่สูงกว่าเด็กและเยาวชน ก็เป็นอีกปัจจัยที่สำคัญต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ประชาธิปไตยให้เด็กและเยาวชนด้วยเช่นกัน

บทที่ | 5

เสียงสะท้อนจากเด็ก และเยาวชนไทย



การนำหลักการประชาธิปไตยไปใช้ในสังคมและการดำรงชีวิตนั้น ต้องเป็น
กลไกที่สามารถทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข มีความสุขและ
ความสบายใจ ตลอดจนก่อให้เกิดประโยชน์กับสังคมโดยรวม

เสียงสะท้อนจากเด็กและเยาวชนไทย

การรับฟังเสียงสะท้อนของเด็กและเยาวชนไทยในประเด็นประชาธิปไตย นอกจากจะทำให้เข้าใจความคิดและมุมมองของเด็กและเยาวชนที่มีต่อ ความหมายและความสำคัญของแนวคิดประชาธิปไตยแล้ว ยังทำให้เห็นถึงการ ตีความและการเชื่อมโยงวิถีประชาธิปไตยกับการดำเนินชีวิตในบริบทของสังคม และวัฒนธรรมไทยในปัจจุบัน และที่สำคัญ คือ การเปิดพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยเน้นการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ก็เท่ากับเป็นการสร้างการเรียนรู้ ประชาธิปไตยผ่านกระบวนการประชาธิปไตยนั่นเอง ซึ่งถือเป็นกลไกสำคัญ ในการสร้างสังคมสุขภาวะในมิติทางสังคม

การวิเคราะห์เสียงสะท้อนของเด็กและเยาวชนของโครงการสร้าง ความตระหนักในวิถีประชาธิปไตยให้เด็กและเยาวชนผ่านวัฒนธรรมไทย ส่วนหนึ่งได้มาจากการใช้แบบสอบถามนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นจำนวน 526 คนจากทุกภูมิภาคทั่วประเทศ เพื่อสำรวจการรับรู้ถึงความหมายและ ลักษณะของประชาธิปไตยที่มีอยู่ในวิถีการดำรงชีวิตในบริบทของครอบครัว โรงเรียน และชุมชนในปัจจุบัน โดยคำถามที่สร้างขึ้นมาจากข้อค้นพบเกี่ยวกับ ประชาธิปไตยในสังคมและวัฒนธรรมไทยที่ได้จากการวิเคราะห์เอกสารที่ได้ นำเสนอไว้แล้วในบทที่สอง ส่วนข้อมูลอีกส่วนหนึ่งซึ่งให้ภาพความคิดและ มุมมองของเด็กและเยาวชนในเชิงลึกมากขึ้นได้มาจากการวิเคราะห์และ สังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากกิจกรรมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ “ประชาธิปไตยใน วิถีไทย” ที่จัดขึ้นในภาคเหนือที่จังหวัดเชียงใหม่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่จังหวัดขอนแก่น ภาคใต้ที่จังหวัดสงขลา และภาคกลางที่จังหวัดนครปฐม ซึ่งมีเด็กและเยาวชนที่กำลังศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียน มัธยมศึกษาประจำจังหวัดทั้ง 77 จังหวัด ที่เข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 419 คน แต่ละเวทีใช้ระยะเวลา 3 วันและใช้วิธีการออกแบบภายใต้กรอบคิดของแนวทาง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research approach) เน้นการเปิดพื้นที่ให้เด็กและเยาวชนได้สะท้อนความคิด แลกเปลี่ยน เรียนรู้เกี่ยวกับวิถีประชาธิปไตยที่อยู่ใกล้ตัว ตลอดจนแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

ถึงประชาธิปไตยที่อยากได้หรือต้องการ โดยใช้วิธีการทำกิจกรรมเชิงกระบวนการหลากหลายรูปแบบที่ผสมสอดแทรกประเด็นเนื้อหาที่เป็นข้อค้นพบในเรื่องความหมายและลักษณะประชาธิปไตยในสังคมและวัฒนธรรมไทย และเสียงสะท้อนจากเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมเวทีอย่างทันที นอกจากนี้การวิเคราะห์เนื้อหาของสปอตวิดีโอที่ค้นภายใต้หัวข้อ “ประชาธิปไตยในวิถีไทย” ที่เป็นผลผลิตทางความคิดของเด็กและเยาวชนระดับมัธยมศึกษาและนักศึกษา ระดับอุดมศึกษาจำนวน 234 คน (32 กลุ่ม) ยังได้สะท้อนให้เห็นถึงการรับรู้และความคิดของเด็กและเยาวชนต่อประชาธิปไตยที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมในการดำเนินชีวิตประจำวันที่ยังมีกลิ่นอายของค่านิยมทางสังคมและวัฒนธรรมไทยอย่างชัดเจน

การรับรู้วิถีประชาธิปไตยในสังคมไทยของเด็กและเยาวชน

ลักษณะความเป็นประชาธิปไตยในสังคมไทยในทัศนะของเด็กและเยาวชนไทยส่วนหนึ่งสะท้อนจากผลการสำรวจ การรับรู้วิถีประชาธิปไตยที่มีอยู่ในการดำรงชีวิตในบริบทของครอบครัว โรงเรียน และชุมชนของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเด็กและเยาวชนจากทั่วประเทศที่กำลังศึกษาอยู่ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนประจำจังหวัดจำนวน 526 คน แบ่งเป็นภาคเหนือ 123 คน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 116 คน ภาคใต้ 119 คน และภาคกลาง (รวมกรุงเทพมหานคร) 168 คน จากทั้งหมด 26 โรงเรียนใน 25 จังหวัด (ภาคละ 6 จังหวัด ยกเว้น ภาคกลางมี 7 จังหวัด ซึ่งรวมกรุงเทพมหานครที่เก็บข้อมูลจาก 2 โรงเรียน) โดยมุ่งสำรวจการรับรู้ในลักษณะพื้นฐานที่สะท้อนถึงวิถีแห่งประชาธิปไตยในสังคมไทย ได้แก่ สิทธิ เสรีภาพ ความเท่าเทียมและความเสมอภาค การยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง ความรับผิดชอบต่อสาธารณะ จิตอาสาเพื่อส่วนรวม ความสมานฉันท์ การประนีประนอม และการมีส่วนร่วม

ผลการสำรวจชี้ให้เห็นว่าวิถีประชาธิปไตยที่มีอยู่ในการดำรงชีวิตของคนไทยที่กลุ่มตัวอย่างรับรู้มากเป็นอันดับแรก คือ ความเท่าเทียมและความเสมอภาค รองลงมาอันดับที่สอง คือ สิทธิ และอันดับที่สาม คือ เสรีภาพ

ส่วนการประเมินประนอมเป็นลักษณะที่รับรู้เป็นอันดับสุดท้าย ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การจัดอันดับการรับรู้เกี่ยวกับวิถีประชาธิปไตยที่มีอยู่ในการดำรงชีวิตของคนไทย

ลักษณะประชาธิปไตยที่นึกถึง	จำนวน	ร้อยละ	อันดับ
ความเท่าเทียมและความเสมอภาค	180	34.2	1
สิทธิ	133	25.3	2
เสรีภาพ	81	15.4	3
การมีส่วนร่วม	31	5.9	4
การยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง	30	5.7	5
ความสมานฉันท์	24	4.6	6
ความรับผิดชอบต่อสาธารณะ	17	3.2	7
จิตอาสาเพื่อส่วนรวม	14	2.7	8
การประนีประนอม	4	0.8	9
รวม	514	100.0	

เมื่อพิจารณาเฉพาะการรับรู้วิถีประชาธิปไตยที่มีอยู่ในการดำรงชีวิตในบริบทของครอบครัวพบว่า การรับรู้ของกลุ่มตัวอย่างโดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง (2.22) โดยมีการรับรู้ด้านความสมานฉันท์ (2.47) ความรับผิดชอบต่อสาธารณะ (2.46) และเสรีภาพในระดับสูง (2.38) ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 การรับรู้วิถีประชาธิปไตยที่มีอยู่ในการดำรงชีวิตในครอบครัว

การรับรู้วิถีประชาธิปไตยในครอบครัว	ค่าเฉลี่ย	ระดับการรับรู้
สิทธิ	2.15	ปานกลาง
• สิทธิแสดงความคิดเห็นร่วมกับสมาชิกในครอบครัว	2.15	ปานกลาง
ความเท่าเทียมและความเสมอภาค	2.36	สูง
• ทุกคนในครอบครัวมีโอกาสเสนอความคิดเห็นและเข้าร่วมกิจกรรมของครอบครัวได้อย่างเท่าเทียมกัน	2.36	สูง
เสรีภาพ	2.38	สูง
• ทุกคนในครอบครัวรับฟังความคิดเห็นของกันและกัน ไม่ตัดสินปัญหาโดยใช้กำลังหรือความรุนแรง	2.38	สูง
การมีส่วนร่วม	2.06	ปานกลาง
• พ่อแม่เปิดโอกาสและสนับสนุนให้แสดงความคิดเห็นต่อเรื่องต่างๆ ได้อย่างอิสระ	2.16	ปานกลาง
• พ่อแม่ให้ร่วมปรึกษาหารือในเรื่องที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับตนเอง	2.24	ปานกลาง
• มีส่วนร่วมคิด ร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ของครอบครัว	2.23	ปานกลาง
• มีส่วนร่วมในการสร้างกฎกติกาในบ้าน	1.63	ต่ำ
การยอมรับในความคิดเห็นที่แตกต่าง	2.11	ปานกลาง
• พ่อแม่ยอมรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง	2.11	ปานกลาง
ความรับผิดชอบต่อสาธารณะ	2.46	สูง
• พ่อแม่สอนให้นึกถึงผลของการกระทำต่างๆ ที่จะเกิดต่อส่วนรวม	2.46	สูง
จิตอาสาเพื่อส่วนรวม	2.35	สูง
• สมาชิกในครอบครัวฝึกให้เสียสละผลประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม	2.35	สูง
สมานฉันท์	2.47	สูง
• สมาชิกในครอบครัวมีความรักใคร่ปรองดองกัน	2.47	สูง
ประนีประนอม	2.12	ปานกลาง

• เมื่อมีปัญหาไม่เข้าใจกันหรือขัดแย้งกันในครอบครัว สมาชิกของครอบครัวใช้วิธีพูดคุยหาทางออกร่วมกัน	2.12	ปานกลาง
รวม	2.22	ปานกลาง

ค่าเฉลี่ยระหว่าง 2.34-3.00 หมายถึง ระดับการรับรู้สูง
 ค่าเฉลี่ยระหว่าง 1.67-2.33 หมายถึง ระดับการรับรู้ปานกลาง
 ค่าเฉลี่ยระหว่าง 1-66-1.00 หมายถึง ระดับการรับรู้ต่ำ

ส่วนการรับรู้วิถีประชาธิปไตยที่มีอยู่ในการดำรงชีวิตในบริบทของโรงเรียนโดยรวมนั้นอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 2.00) โดยมีการรับรู้ทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ความเท่าเทียมและความเสมอภาค (ค่าเฉลี่ย 2.17) การยอมรับในความคิดเห็นที่แตกต่าง (ค่าเฉลี่ย 2.15) และ เสรีภาพ (ค่าเฉลี่ย 2.03) ส่วนสิทธิ มีการรับรู้ในระดับต่ำสุด (ค่าเฉลี่ย 1.85) ดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 การรับรู้วิถีประชาธิปไตยที่มีอยู่ในการดำรงชีวิตในโรงเรียน

การรับรู้วิถีประชาธิปไตยในโรงเรียน	ค่าเฉลี่ย	ระดับการรับรู้
สิทธิ	1.85	ปานกลาง
• โรงเรียนให้สิทธิในการติดตามตรวจสอบการทำงานของคณะกรรมการนักเรียนหรือสภานักเรียนผ่านผู้แทนของชั้นเรียน	1.73	ปานกลาง
• โรงเรียนจัดบริการและความช่วยเหลือต่างๆ ควบคู่กับการจัดการศึกษาตามสิทธิที่นักเรียนควรได้รับ	1.98	ปานกลาง
ความเท่าเทียมและความเสมอภาค	2.17	ปานกลาง
• ครูปฏิบัติต่อฉันและเพื่อนๆ ทุกคนอย่างเสมอภาคและเท่าเทียม	2.14	ปานกลาง
• โรงเรียนให้ฉันและเพื่อนๆ ทุกคนปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียนอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน	2.20	ปานกลาง
เสรีภาพ	2.03	ปานกลาง
• ครูเปิดโอกาสให้ฉันและเพื่อนๆ แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ	2.07	ปานกลาง

<ul style="list-style-type: none"> โรงเรียนเปิดโอกาสให้ฉันและเพื่อนๆ ตัดสินใจเลือกทำกิจกรรมตามความสนใจ 	2.00	ปานกลาง
การมีส่วนร่วม	2.00	ปานกลาง
<ul style="list-style-type: none"> ฉันและเพื่อนๆ มีส่วนร่วมคิดร่วมจัดกิจกรรมในโรงเรียน หรือกิจกรรมอื่นๆ สม่าเสมอ 	2.19	ปานกลาง
<ul style="list-style-type: none"> ฉันและเพื่อนๆ มีส่วนร่วมในการกำหนดกฎกติกาในห้องเรียน 	1.81	ปานกลาง
การยอมรับในความคิดเห็นที่แตกต่าง	2.15	ปานกลาง
<ul style="list-style-type: none"> ฉันและเพื่อนๆ เรียนรู้ที่จะรับฟังและยอมรับในความแตกต่าง 	2.15	ปานกลาง
<ul style="list-style-type: none"> ฉันและเพื่อนๆ ต่างร่วมแสดงความคิดเห็นและรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกันอยู่เสมอ 	2.14	ปานกลาง
ความรับผิดชอบต่อสาธารณะ	1.98	ปานกลาง
<ul style="list-style-type: none"> ครูส่งเสริมให้ฉันและเพื่อนๆ เป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อการทำกิจกรรมต่างๆ ที่จะส่งผลกระทบต่อส่วนรวม 	1.98	ปานกลาง
จิตอาสาเพื่อส่วนรวม	1.95	ปานกลาง
<ul style="list-style-type: none"> โรงเรียนจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียนร่วมเป็นจิตอาสาเพื่อส่วนรวมอย่างสม่ำเสมอ 	1.99	ปานกลาง
<ul style="list-style-type: none"> ครูสนับสนุนให้ฉันและเพื่อนๆ ร่วมกันเสนอโครงการหรือจัดทำกิจกรรมจิตอาสาโดยคำนึงประโยชน์ที่จะเกิดแก่ผู้อื่น 	1.98	ปานกลาง
<ul style="list-style-type: none"> ฉันและเพื่อนๆ เคยเข้าร่วมทำกิจกรรมจิตอาสาที่โรงเรียนจัดขึ้น 	1.87	ปานกลาง
สมานฉันท์	1.92	ปานกลาง
<ul style="list-style-type: none"> โรงเรียนจัดกิจกรรมเพื่อสร้างความรู้รักสามัคคีระหว่างผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน 	1.81	ปานกลาง
<ul style="list-style-type: none"> ผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครอง ต่างร่วมมือร่วมใจกันในการทำกิจกรรมต่างๆ ที่โรงเรียนจัดขึ้น 	2.02	ปานกลาง
ประนีประนอม	1.95	ปานกลาง

<ul style="list-style-type: none"> เมื่อมีปัญหาความไม่เข้าใจในเรื่องต่างๆ เกิดขึ้นในโรงเรียน ผู้บริหาร ครู นักเรียน จะใช้วิธีการพูดคุยอธิบาย เพื่อให้เกิดความเข้าใจกัน 	1.91	ปานกลาง
<ul style="list-style-type: none"> เมื่อฉันมีปัญหาทะเลาะกับเพื่อนในโรงเรียน ครูจะใช้การพูดคุยเพื่อปรับความเข้าใจกัน 	2.00	ปานกลาง
รวม	2.00	ปานกลาง

ค่าเฉลี่ยระหว่าง 2.34-3.00 หมายถึง ระดับการรับรู้สูง
 ค่าเฉลี่ยระหว่าง 1.67-2.33 หมายถึง ระดับการรับรู้ปานกลาง
 ค่าเฉลี่ยระหว่าง 1-66-1.00 หมายถึง ระดับการรับรู้ต่ำ

สำหรับวิถีประชาธิปไตยที่มีอยู่ในการดำรงชีวิตในบริบทของชุมชนนั้น กลุ่มตัวอย่างรับรู้โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 1.95) โดยมีการรับรู้ทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง และด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ สิทธิและความรับผิดชอบต่อสาธารณะ (ค่าเฉลี่ย 2.18 เท่ากัน) และความเท่าเทียมและความเสมอภาค (ค่าเฉลี่ย 2.06) ส่วนการมีส่วนร่วม มีระดับการรับรู้ต่ำสุด (ค่าเฉลี่ย 1.78) ดังแสดงในตารางที่ 4

ตารางที่ 4 การรับรู้วิถีประชาธิปไตยที่มีอยู่ในการดำรงชีวิตในชุมชน

การรับรู้วิถีประชาธิปไตยในครอบครัว	ค่าเฉลี่ย	ระดับการรับรู้
สิทธิ	2.18	ปานกลาง
<ul style="list-style-type: none"> สามารถเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่ชุมชนจัดขึ้นโดยไม่ถูกกีดกัน 	2.11	ปานกลาง
<ul style="list-style-type: none"> มีสิทธิเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา/ประเพณีของชุมชน 	2.26	ปานกลาง
ความเท่าเทียมและความเสมอภาค	2.06	ปานกลาง
<ul style="list-style-type: none"> ครอบครัวของฉันได้รับการดูแลด้านสวัสดิการอย่างเท่าเทียมจากผู้นำชุมชนและจากสมาชิกในชุมชนเดียวกัน 	2.06	ปานกลาง
เสรีภาพ	2.05	ปานกลาง
<ul style="list-style-type: none"> มีอิสระในการตัดสินใจเลือกทำกิจกรรมของชุมชนที่ฉันสนใจ 	2.05	ปานกลาง

การมีส่วนร่วม	1.78	ปานกลาง
<ul style="list-style-type: none"> เข้าร่วมและมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน เพื่อช่วยรักษาและเผยแพร่วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนไว้ 	2.01	ปานกลาง
<ul style="list-style-type: none"> มีโอกาสร่วมคิด ร่วมรับผิดชอบในการจัดกิจกรรมของชุมชน 	1.55	ต่ำ
การยอมรับในความคิดเห็นที่แตกต่าง	1.88	ปานกลาง
<ul style="list-style-type: none"> คนในชุมชนต่างรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกันอยู่เสมอ 	1.90	ปานกลาง
<ul style="list-style-type: none"> คนในชุมชนไม่ถือโทษโกรธเคืองกันแม้จะมีความเห็นขัดแย้งกัน 	1.85	ปานกลาง
ความรับผิดชอบต่อสาธารณะ	2.18	ปานกลาง
<ul style="list-style-type: none"> ปฏิบัติตามกฎระเบียบของชุมชน 	2.18	ปานกลาง
จิตอาสาเพื่อส่วนรวม	1.83	ปานกลาง
<ul style="list-style-type: none"> บำเพ็ญประโยชน์ต่อชุมชน 	1.83	ปานกลาง
สมานฉันท์	1.86	ปานกลาง
<ul style="list-style-type: none"> คนในชุมชนร่วมมือร่วมใจกันอย่างพร้อมเพรียงในการทำงานหรือกิจกรรมของชุมชน 	1.90	ปานกลาง
<ul style="list-style-type: none"> ชุมชนจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างคนชุมชนอย่างสม่ำเสมอ 	1.84	ปานกลาง
<ul style="list-style-type: none"> ชุมชนจัดกิจกรรมเพื่อสร้างความสามัคคีระหว่างคนในชุมชน 	1.82	ปานกลาง
ประนีประนอม	1.93	ปานกลาง
<ul style="list-style-type: none"> คนในชุมชนใช้วิธีการพูดคุย ปรับความเข้าใจกัน เมื่อมีปัญหาความไม่เข้าใจหรือความขัดแย้งเกิดขึ้น 	1.93	ปานกลาง
รวม	1.95	ปานกลาง

ค่าเฉลี่ยระหว่าง 2.34-3.00 หมายถึง ระดับการรับรู้สูง

ค่าเฉลี่ยระหว่าง 1.67-2.33 หมายถึง ระดับการรับรู้ปานกลาง

ค่าเฉลี่ยระหว่าง 1-66-1.00 หมายถึง ระดับการรับรู้ต่ำ

การสำรวจการรับรู้ของเด็กและเยาวชนที่มีต่อประชาธิปไตยในบริบทของสังคมไทยในภาพรวมนี้สะท้อนให้เห็นถึงความเข้าใจ ในลักษณะพื้นฐานของประชาธิปไตย คือ สิทธิ เสรีภาพ และความเท่าเทียม ที่ยอมรับว่าเป็นแก่นของความเป็นประชาธิปไตยในทุกสังคม อย่างไรก็ตาม ระดับของการรับรู้ลักษณะดังกล่าวในบริบทของการดำรงชีวิตในครอบครัว โรงเรียน และชุมชนนั้นล้วนมีความแตกต่างกัน ซึ่งส่วนหนึ่งน่าจะมาจากแนวคิดในการอบรมเลี้ยงดู สั่งสอนของครอบครัวและครู และการเรียนรู้ถึงลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างเด็กและผู้ใหญ่ที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขของค่านิยมและวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะการเคารพและเชื่อฟังผู้ใหญ่

ความเข้าใจใน “ความหมายของประชาธิปไตย” ของเด็กและเยาวชน

ผลการสำรวจและการสะท้อนความคิดเห็นของเด็กและเยาวชนไทยผ่านกิจกรรมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ “ประชาธิปไตยในวิถีไทย” ซึ่งใช้ระยะเวลาเวทีละ 3 วัน แบ่งออกเป็น 4 เวที คือ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ และภาคกลาง โดยมีนักเรียนที่ศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนมัธยมศึกษาประจำจังหวัดทั้ง 77 จังหวัด เข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 419 คน พบว่า เด็กและเยาวชนมีการรับรู้ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยไม่แตกต่างกันมากนัก โดยเด็กและเยาวชนจะรับรู้ความหมายของประชาธิปไตยในมิติการเมืองการปกครองเป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือ เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่ได้แสดงความคิดเห็นว่าประชาธิปไตยเป็นเรื่องของการลงคะแนนเสียง การยอมรับเสียงข้างมาก และอธิบายหลักการของประชาธิปไตยในภาพใหญ่ของประเทศว่า คือ ความเท่าเทียม ความยุติธรรม สิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น

การที่คนในสังคมมาอยู่ร่วมกัน โดยมีเสียงข้างมากเป็นหลัก เช่น การเลือกตั้ง การเลือกหัวหน้าห้อง (น้องเรย์, ภาคกลาง)

การปกครองโดยประชาชนออกความคิดเห็น คล้ายๆ กับการเลือกตั้ง ใครจะเป็นผู้นำ เช่น การเลือกตัวแทนนักเรียน ก็ต้องรับฟังความคิดเห็นส่วนมาก รับฟังนโยบายของพรรค (น้องบีม, ภาคเหนือ)

ประชาธิปไตยคือ การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างเท่าเทียมกัน เพราะว่สังคมสมัยแบ่งแยกชนชั้น คนนี้รวยคนนี้จน บางคนก็รวยก็บอกว่าตนเองเป็นคนดี และประชาธิปไตยก็เหมือนกับการแสดงความคิดเห็น ต้องยอมรับความคิดเห็นส่วนร่วม ไม่เอาความคิดเห็นส่วนตัวเป็นใหญ่ (น้องกันย์, ภาคใต้)

ทุกคนสามารถแสดงความคิดเห็นได้ มีสิทธิ หน้าที่ แต่ต้องอยู่ภายใต้ขอบเขต ไม่เดือดร้อนผู้อื่น เช่น ช่วยเหลืองานโรงเรียน (น้องปุน, ภาคอีสาน)

ในประเด็นของการแสดงความคิดเห็นนั้น เด็กและเยาวชนได้กล่าวถึงความสำคัญของเสียงข้างน้อยและเสียงข้างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทต่างๆ ใกล้ตัวทั้งในบ้านและโรงเรียนว่า การเป็นประชาธิปไตยนั้น จะต้องเคารพความคิดเห็นของเสียงข้างน้อยในขณะที่ต้องยอมรับเสียงของคนส่วนมาก และถือเอาประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก

เคารพความคิดเห็นของเสียงข้างน้อยเพราะทุกคนก็มีสิทธิเหมือนกัน ควรให้สิทธิเท่ากัน ควรเห็นสิทธิและเคารพเสียงคนส่วนน้อยด้วยเสียงส่วนน้อยในบ้าน เช่นเวลาไปกินข้าว การเลือกกินอาหาร ก็ต้องตามเสียงส่วนมาก ถึงแม้ว่าอยากกินอย่างอื่นก็ตาม (น้องอู๋ข้าว, ภาคเหนือ)

ประชาธิปไตยคือเสียงของคนส่วนมากเพราะทุกคนสามารถออกเสียงและให้ข้อคิดเห็น เมื่อนำมาปฏิบัติ ทุกคนก็ต้องฟังเสียงส่วนมากมากกว่า เช่นการเลือกหัวหน้าห้องในโรงเรียน ก็ต้องเลือกเสียงส่วนมาก ก็ต้องยอมรับ ถึงแม้เสียงส่วนน้อยไม่เห็นด้วย (น้องเบส, ภาคเหนือ)

เพื่อให้เกิดความพึงพอใจของเสียงส่วนมากเพราะเสียงส่วนมากมีสิทธิมากกว่า ต้องคำนึงถึงเสียงส่วนรวมก่อน แต่ต้องไม่ทอดทิ้งเสียงคนส่วนน้อยด้วย (น้องฟาง, ภาคอีสาน)

ประชาธิปไตยคือการฟังความคิดเห็นของทุกฝ่าย ไม่ควรเลือกฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เราต้องรับฟังความคิดเห็นของ คนอื่น แม้แต่เป็นความคิดเห็นของคนๆเดียว แต่อาจเป็นความคิดเห็นที่เป็นจุดใหม่ เราก็ควรให้โอกาสในการรับฟังด้วย (น้องโดม, ภาคใต้)

การทำอะไรเพื่อส่วนร่วม ตัดสินโดยส่วนรวม ยอมรับเสียงข้างมาก และเคารพเสียงส่วนน้อย (น้องกล้า, ภาคกลาง)

นอกจากนี้ เด็กและเยาวชนยังได้ให้ความหมายของประชาธิปไตยด้วยว่า หมายถึง การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นที่ต้องเคารพสิทธิของผู้อื่น การเคารพในกฎหมายและเคารพซึ่งกันและกัน ความรักในชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ความสามัคคี ความซื่อสัตย์ การไม่ทุจริต

ประชาธิปไตยคือความสามัคคีของคนในชาติ รวมถึงการยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น เหมือนการเลือกตั้ง การหาเสียง การไม่แบ่งแยกสีกัน (น้องกาย, ภาคใต้)

ประชาธิปไตย คือ ความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เพราะสามสิ่งที่ทำให้เรารักกัน ไม่เกิดการแบ่งแยก ชนชั้น เราก็จะมีแต่ความสามัคคี มีความเสรี (น้องอาปู, ภาคใต้)

ประชาธิปไตยคือการไม่คอร์รัปชัน เช่น การเอาเปรียบกัน (น้องนิล, ภาคใต้)

เป็นที่น่าสนใจว่า ความหมายของประชาธิปไตยสำหรับบางคน คือ ความขัดแย้ง ความไม่เสมอภาคในการได้รับสิทธิต่างๆ เช่น สิทธิในการศึกษาที่แตกต่างกันระหว่างคนจนกับคนรวย

ประชาธิปไตยคือความขัดแย้ง เพราะมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา แบบนั้นดีกว่า แบบนี้ดีกว่า (น้องนนท์, ภาคเหนือ)

สิทธิในการศึกษา เช่นบางคนไม่มีฐานะก็ไม่ได้เรียน (น้องบอม, ภาคเหนือ)

ในขณะที่เด็กและเยาวชนบางส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กและเยาวชนจากภาคใต้ ได้เชื่อมโยงประชาธิปไตยกับการดำรงชีวิตประจำวันอย่างเห็นได้ค่อนข้างชัดเจน โดยได้กล่าวถึงประชาธิปไตยในมิติของวิถีการดำเนินชีวิต หรือการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมเพื่อให้เกิดความสุขและความสงบ ตลอดจนมีการกล่าวถึงวิถีเฉพาะของการอยู่ร่วมกันในสังคมไทย เช่น การปรองดอง การประนีประนอม ความสามัคคี มิตรภาพ ความมีน้ำใจ การมีเหตุและผล การไม่เอาเปรียบซึ่งกันและกัน ตัวอย่างเช่น

ประชาธิปไตยคือ การใช้ชีวิตประจำอย่างมีเหตุผลและมีความสุข เพราะประชาธิปไตยไม่ใช่แค่การปกครอง แต่หมายถึงการดำรงชีวิตในทุกวันๆ ด้วย ต้องมีหลักการใช้เหตุผลต่างๆ ประกอบเพื่อความสุขของทุกคน (น้องหนึ่ง, ภาคใต้)

การอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เพราะเป็นทุกอย่างที่ประกอบให้เกิดประชาธิปไตย ต้องสมานฉันท์ ไม่เอารัดเอาเปรียบ (น้องน้อง, ภาคใต้)

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาความคิดเห็นของเด็กและเยาวชนส่วนใหญ่จะเห็นว่า มีความเข้าใจในความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยในมิติการเมืองการปกครองเป็นหลัก โดยได้อธิบายหลักการของประชาธิปไตยว่า คือ ความเท่าเทียม ความยุติธรรม สิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น

มุมมองต่อความสำคัญของประชาธิปไตยของเด็กและเยาวชน

นอกจากการสะท้อนถึงความหมายของประชาธิปไตยแล้ว เด็กและเยาวชนยังได้แสดงความคิดเห็นถึงประโยชน์และความจำเป็นในการนำหลักประชาธิปไตยไปใช้ โดยในภาพรวมนั้นเด็กและเยาวชนทั้ง 4 ภาค มีความ

เห็นค่อนข้างสอดคล้องกันว่า ประชาธิปไตยเป็นหลักสากลที่ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข อีกทั้งยังเป็นกลไกที่ทำให้ทุกคนในสังคมสามารถแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมได้อย่างเท่าเทียมกัน เกิดการยอมรับความหลากหลายทางความคิดโดยไม่แบ่งแยกฐานะ ชนชั้น สีผิว เป็นต้น ภายใต้การเคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น และการไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพซึ่งกันและกัน

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ต้องอยู่ร่วมกัน เพราะอยู่คนเดียวไม่รอด จึงจำเป็นต้องอยู่ร่วมกัน (น้องน้ำอุ่น, ภาคเหนือ)

เพื่อความสุข มีประชาธิปไตยเราก็ไม่เดือดร้อน เป็นระเบียบ มีกฎหมาย มีสิทธิหน้าที่ที่คุ้มครองที่ให้เราอยู่ร่วมกัน มีการรับฟังความคิดเห็นกันและกัน ไม่ทะเลาะกัน (น้องเนเน่, ภาคอีสาน)

ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม ไม่เอาัดเอาเปรียบซึ่งกัน เป็นมิตรต่อกัน ไม่แบ่งพรรคแบ่งพวก (ประชุมกลุ่มย่อย, ภาคกลาง)

เพื่อให้ทุกคนมีความสุข เพื่อให้ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมตามหลักประชาธิปไตย ไม่แบ่งแยกชนชั้น สีผิว คนรวย คนจน (น้องไอซ์แลนด์, ภาคใต้)

เพื่อให้ได้รู้ถึงความหลากหลายทางความคิด เพราะประเทศไทยมีความหลากหลายทางความคิด ไม่ว่าจะจน รวย ทุกคนก็มีสิทธิในการแสดงความคิดเห็น (น้องซันไซน์, ภาคใต้)

นอกจากนี้ เด็กและเยาวชนยังสะท้อนถึงประโยชน์ของประชาธิปไตยในมิติของสังคมโลกที่น่าสนใจ โดยกล่าวว่าประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงระดับการพัฒนาประเทศที่จะทำให้เกิดการยอมรับในสังคมโลก

สังคมโลกจะมองว่าประเทศไทยล้ำหลัง ไม่ก้าวหน้าถ้าไม่มีประชาธิปไตย (ประชุมกลุ่มย่อย, ภาคใต้)

การพัฒนาประเทศจะล้ำหลัง วัฒนธรรมเสื่อมโทรม เศรษฐกิจตกต่ำ ถูกตัดสิทธิทางการค้า การท่องเที่ยวชบเซา ถูกกดดันจากนานา

ประเทศ เกิดคอร์รัปชัน (ประชุมกลุ่มย่อย, ภาคกลาง)

เมื่อกล่าวโดยภาพรวมเด็กและเยาวชนมีความเห็นว่า ประชาธิปไตยเป็นหลักสากลที่ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข อีกทั้งยังเป็นกลไกที่ทำให้ทุกคนในสังคมสามารถแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมได้อย่างเท่าเทียมกัน เกิดการยอมรับความหลากหลายทางความคิด ภายใต้การเคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น และการไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพซึ่งกันและกัน

สะท้อนคิด “ประชาธิปไตยในวิถีไทย” ของเด็กและเยาวชน

เด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมเวทีฯ ยังได้สะท้อนความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยใกล้ตัวผ่านการแสดงบทบาทสมมุติและการผลิตภาพยนตร์สั้นอีกด้วย โดยพบว่า เด็กและเยาวชนได้นำเสนอการรับรู้เรื่องประชาธิปไตยตามความเข้าใจผ่านมิติที่หลากหลายที่เชื่อมโยงกับพฤติกรรมและชีวิตประจำวัน ภายใต้บริบทครอบครัว โรงเรียน ชุมชนและศาสนา ซึ่งในภาพรวมรายภาคนั้นไม่ได้มีความแตกต่างกันมากนักในเชิงกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประชาธิปไตยในทัศนะของเด็กและเยาวชน เช่น การแสดงบทบาทสมมุติและภาพยนตร์สั้นเกี่ยวกับบรรยากาศการเลือกตั้งสภานักเรียนในโรงเรียน การจัดการความขัดแย้งในครอบครัวและการประนีประนอมผ่านพิธีกรรม

การสะท้อนประชาธิปไตยผ่านกิจกรรมในครอบครัว

บทบาทสมมุติ

เด็กและเยาวชนได้นำเสนอสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับประชาธิปไตยในบ้านและครอบครัวโดยได้ยกตัวอย่างกิจกรรมในครอบครัวที่มีประเด็นความเห็นที่ไม่ตรงกันหรือความขัดแย้งระหว่างสมาชิกในครอบครัว เช่น สถานการณ์เมื่อสมาชิกมีความต้องการเลือกไปสถานที่ท่องเที่ยวที่ต่างกัน การแย่งกันรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ในครอบครัว พี่น้องแย่งกันดูรายการโทรทัศน์ การทะเลาะกันของสมาชิกในครอบครัว เช่น ลูกกับแม่ พี่กับน้อง

การนำเสนอวิธีแก้ไขปัญหาทั้งในบทบาทสมมติและจากการแลกเปลี่ยนภายหลัง ได้แก่ การเคารพและเชื่อฟังผู้ใหญ่ การควบคุมอารมณ์ การใช้สติ การใช้เหตุผลและความประนีประนอม ความเกรงใจ ความเสียสละ การให้อภัย การรู้จักหน้าที่และความรับผิดชอบของตัวเอง การเคารพการตัดสินใจและฟังความเห็นผู้อื่น การกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ การให้เกียรติซึ่งกันและกัน การเอาใจเขามาใส่ใจเรา และการคำนึงถึงหลักเศรษฐกิจพอเพียง

ภาพยนตร์สั้น

เด็กและเยาวชนได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประชาธิปไตยในบ้าน ผ่านตัวอย่างสถานการณ์ความขัดแย้งในกรณีที่พักผ่อนทะเลาะกันเนื่องจากแย่งกันดูรายการโทรทัศน์ที่ชอบหรือเลือกสถานที่ท่องเที่ยวที่จะไป กรณีความขัดแย้งระหว่างแม่กับลูกเมื่อแม่ไม่อนุญาตให้ลูกออกไปดูคอนเสิร์ต ความขัดแย้งจากความเห็นต่างระหว่างลูกกับแม่ในการเลือกประกอบอาชีพของลูก สถานการณ์การทะเลาะของพ่อแม่

ทั้งนี้ ภาพยนตร์ได้นำเสนอวิธีแก้ไข คือ ทุกคนต้องตระหนักในหน้าที่ของตัวเองและการใช้สิทธิที่ต้องมาพร้อมกับความรับผิดชอบ มีการใช้หลักเหตุผลและการรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างกันในครอบครัว ตลอดจนการเคารพสิทธิของลูก การเสียสละระหว่างพี่น้อง การใช้คนกลาง (เช่น แม่ ลุง ป้า) มาช่วยไกล่เกลี่ย การมีน้ำใจ เคารพผู้ใหญ่ ความเป็นมิตร เป็นต้น

การสะท้อนประชาธิปไตยผ่านกิจกรรมในโรงเรียน

บทบาทสมมติ

เด็กและเยาวชนได้นำเสนอสถานการณ์เกี่ยวข้องกับประชาธิปไตยในบริบทโรงเรียนโดยได้ยกตัวอย่างกิจกรรมในโรงเรียนที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง เช่น การทุจริตการเลือกตั้งประธานนักเรียน ความขัดแย้งในการเลือกหัวหน้าห้อง การเลือกดาวเดือนโรงเรียนที่ผลออกมาไม่เป็นเอกฉันท์ การสร้างข่าวลือในสื่อสังคมออนไลน์เกี่ยวกับการทุจริตของผู้บริหารโรงเรียน

การทะเลาะกันของนักเรียนที่มีความแตกต่างทางเชื้อชาติ การละเมิดสิทธิในการใช้พื้นที่สาธารณะร่วมกัน เช่น โรงอาหาร เป็นต้น

สำหรับการนำเสนอวิธีแก้ไขปัญหาสถานการณ์ที่เป็นความขัดแย้ง ได้แก่ การปลูกจิตสำนึกให้มีคุณธรรม จริยธรรม การช่วยกันสอดส่องดูแล การหันหน้ามาปรึกษาหารือกัน การตั้งกรรมการสอบสวนใกล้เคียงข้อพิพาท โดยอาศัยหลักเหตุผล การใช้คนกลางมาไกล่เกลี่ย (เช่น ครู) การกำหนดวิธีการและกติกาการออกเสียงเลือกตั้งที่ชัดเจน การยอมรับฟังเสียงข้างมาก การเคารพและยอมรับความแตกต่างในการนับถือศาสนา การเคารพคำตัดสินของกรรมการ การเคารพซึ่งกันและกันโดยไม่มีข้อจำกัดในเรื่องความอาวุโส การยอมรับในกฎเกณฑ์ที่กำหนด การใช้สันติวิธีในการแก้ปัญหา การใช้สิทธิของตนเองในการออกเสียงเพื่อส่วนรวม การไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น การตระหนักถึงหน้าที่และความรับผิดชอบที่มาพร้อมสิทธิ

ภาพยนตร์สั้น

เด็กและเยาวชนได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยผ่านบริบทของโรงเรียน เช่น การกำหนดกติกาการอยู่ร่วมกันภายในโรงเรียน การแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบในการทำความสะอาดห้องเรียน พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมในขณะเรียนหนังสือ เช่น ใช้โทรศัพท์มือถือ การรับประทานขนม การพูดคุยกันเสียงดังอันเป็นการละเมิดสิทธิของผู้อื่น รวมทั้งเหตุการณ์การลอกการบ้านเพื่อน การทะเลาะกันในโรงเรียนและมีการถ่ายและเผยแพร่คลิปอันเป็นเหตุให้เสื่อมเสียชื่อเสียงทั้งต่อตัวบุคคลและภาพลักษณ์ของโรงเรียน การลัดคิวในการซื้ออาหารในโรงอาหาร

ภาพยนตร์ได้นำเสนอวิธีการแก้ไข คือ การเคารพกติกาในการอยู่ร่วมกัน การคำนึงถึงความเสมอภาค การพูดคุยด้วยหลักเหตุผล

การสะท้อนประชาธิปไตยผ่านกิจกรรมในชุมชน

บทบาทสมมติ

เด็กและเยาวชนได้นำเสนอสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับประชาธิปไตยในบริบทชุมชน โดยมีตัวอย่างที่เกี่ยวกับ ความขัดแย้ง การทะเลาะวิวาทในการสร้างอาคาร ห้างสรรพสินค้าในชุมชน ความขัดแย้งในการสร้างเขื่อนที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่ต่างกัน ความขัดแย้งในกิจกรรมการแข่งขันชนไก่ของภาคใต้ ความขัดแย้งอันเนื่องมาจากสิทธิและการเรียกร้องสิทธิของสมาชิกภายในองค์กรของสหกรณ์ชุมชนและสหกรณ์ครู ชื่อร้องเรียนเกี่ยวกับถนนในหมู่บ้านที่ชำรุด

เด็กและเยาวชนได้นำเสนอวิธีในการแก้ปัญหาโดยใช้หลักการให้โอกาส การพูดคุยเจรจา การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม การใช้สติและเหตุผล การใช้หลักคำสอนของพระพุทธศาสนา (เช่น อริยสัจสี่ ศิลป์ทำ เวย์อมระงับด้วยการไม่จองเวร) การใช้หลักเหตุผลอ้างอิงเพื่อรักษาสิทธิและเสรีภาพของคนจำนวนน้อย การประนีประนอม การกำหนดกติกาและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ตลอดจนการปฏิบัติตามกฎระเบียบและกติกาอย่างเสมอภาค การใช้หลักการความซื่อสัตย์และความยุติธรรม การรู้ เข้าใจและใช้สิทธิบนหลักการแห่งความเท่าเทียมกัน

ภาพยนตร์สั้น

เด็กและเยาวชนจากทั้ง 4 ภาคได้มีการสะท้อนความคิดเห็นเกี่ยวกับประชาธิปไตยผ่านภาพยนตร์สั้นในบริบทของชุมชนในหลายเรื่อง เช่น กรณีการใช้สระว่ายน้ำที่ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างเพศชายและเพศหญิง สิทธิและความเสมอภาคของเพศที่สามในการใช้ชีวิตในสังคม (การสมัครงาน การเกณฑ์ทหาร) กรณีความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในบ้านเด็กกำพร้า การทิ้งขยะในที่สาธารณะ กรณีข้อทะเลาะวิวาทจากการแข่งขันชกเย่อในกีฬาชุมชน การไม่เคารพกฎจราจรในการขับจักรยานยนต์ การส่งเสียงดังในงานเลี้ยงสังสรรค์ อันเป็นการรบกวนผู้อื่นในชุมชน การทุจริตในการเลือกตั้งผู้นำชุมชน

โดยภาพยนตร์ได้นำเสนอวิธีการแก้ปัญหา คือ การคำนึงถึงส่วนรวมและใช้หลักความเกรงใจในการอยู่ร่วมกัน การเจรจาเพื่อหาทางออกร่วมกันโดยใช้หลักประนีประนอม การใช้หลักการยอมรับความแตกต่างในการอยู่ร่วมกัน ความเอื้ออาทรในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การเอาใจเขามาใส่ใจเรา การคำนึงถึงบทบาทหน้าที่และกาลเทศะ การใช้เหตุผลไกล่เกลี่ย การใช้หลักของความเกรงใจ การคำนึงถึงความรับผิดชอบในพฤติกรรมของตัวเอง และมารยาทที่มีต่อส่วนรวม การคำนึงถึงความรู้สึกของผู้อื่นตลอดจนหลักความพอเพียง คือ มีความพอใจในสิ่งที่ตัวเองมีอยู่ นอกจากนี้ยังต้องมีความเข้าใจในข้อจำกัดของเพศและเพศสภาพที่แตกต่าง ใช้หลักเมตตาการุณา การแบ่งปันซึ่งกันและกัน ไม่แบ่งชนชั้นวรรณะ การมีจิตสาธารณะ การเคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย

การสะท้อนประชาธิปไตยผ่านกิจกรรมทางศาสนาและพิธีกรรม บทบาทสมมุติ

เด็กและเยาวชนได้นำเสนอสถานการณ์เกี่ยวข้องกับประชาธิปไตยในบริบทศาสนา และพิธีกรรม โดยมีตัวอย่างที่เกี่ยวกับความขัดแย้ง การทะเลาะวิวาทเนื่องจากเมาสุรา การดูถูก ดูหมิ่น ตัวอย่างที่เกี่ยวกับพิธีกรรม เช่น อุบัติเหตุจากประเพณีบุญบั้งไฟของภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนต่อผู้พักอาศัยและทรัพย์สินในบริเวณที่มีการจัดพิธีกรรม ความขัดแย้งจากการทำกิจกรรมก่อกองทราย การทำกิจกรรมทางศาสนาพุทธที่ก่อให้เกิดเสียงดัง ส่งผลกระทบต่อการทำกิจกรรมของศาสนาอิสลาม การทะเลาะวิวาทแย่งของจากประเพณีชิงเปรตของภาคใต้ ความเสมอภาคเท่าเทียมของพระสงฆ์ในการรับนิมนต์ สิทธิในการบวชของพุทธศาสนิกชนโดยไม่แบ่งแยกฐานะ

โดยเด็กและเยาวชนได้นำเสนอวิธีแก้ไขปัญหาด้วยการใช้หลักธรรมในการยุติการทะเลาะวิวาทและการตัดสินความขัดแย้ง การใช้หลักสติและเหตุผลในการเจรจาร่างปัญหา การปรับทัศนคติของตนเอง การเอาใจเขามาใส่ใจเรา การมีเมตตา การไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น การมีน้ำใจ การรู้จัก

ประมาณตน ความพอเพียง การใช้คนกลางมาไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง (ได้แก่ พระสงฆ์) การยอมรับความคิดเห็นและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ความเกรงใจ และการประนีประนอม

ประชาธิปไตยในบริบทสังคมและวัฒนธรรมไทยภายหลังกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

จากการรับฟังความคิดเห็นของเด็กและเยาวชนภายหลังจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้น ได้สะท้อนให้เห็นถึงความตระหนักเกี่ยวกับประชาธิปไตยในมิติที่เป็นการดำเนินชีวิตที่ไม่สามารถแยกออกจากบริบทและเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมไทยได้มากขึ้น อย่างชัดเจน โดยพบว่าเด็กและเยาวชนตระหนักว่าประชาธิปไตยเป็นเรื่องใกล้ตัวและอยู่ในทุกกิจกรรมในการดำเนินชีวิต ทั้งในบริบทครอบครัว (การเลือกทำกิจกรรมในวันหยุดร่วมกัน การเลือกอาชีพ การจัดการความต้องการในการดูรายการโทรทัศน์ที่ต่างกัน ฯลฯ) โรงเรียน (การเลือกตั้งประธานนักเรียน การจัดหน้าที่ทำความสะอาดห้อง การเข้าคิวซื้ออาหารในโรงอาหาร) ชุมชน (การเลือกผู้นำชุมชน การใช้พื้นที่สาธารณะร่วมกัน การจัดการความขัดแย้ง การร่วมกันแก้ปัญหาของชุมชน ฯลฯ) และศาสนา (การเคารพสิทธิและยอมรับความแตกต่างในการนับถือศาสนา ฯลฯ)

นอกจากนี้ เด็กและเยาวชนได้ขยายความถึงลักษณะของประชาธิปไตยที่อยู่ในบริบทของการอยู่ร่วมกันในสังคมและโครงสร้างทางความคิด ทศนคติ และพฤติกรรมที่ฝังแฝงอยู่ในวัฒนธรรมไทยที่ค่อนข้างเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ โดยเป็นการใช้สิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน ภายใต้เงื่อนไขทางสังคมวัฒนธรรมแบบไทยที่นำหลักเหตุผลมาใช้ควบคู่กับวิถี ความเชื่อและค่านิยมอื่นๆ ของคนไทย ได้แก่ ความสามัคคี ความกตัญญูความเอื้ออาทร มีน้ำใจ ความเกรงใจ การประนีประนอม พึ่งพาอาศัย การแบ่งปัน มีความรับผิดชอบ มีจิตสาธารณะ มีความพอเพียง ไม่เอาर्डเอาเปรียบ การเคารพและยอมรับในความแตกต่าง ฯลฯ

ประเด็นที่เป็นข้อสังเกตที่น่าสนใจจากเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน 4 ภาค ซึ่งเป็นบริบทเฉพาะของการนำหลักประชาธิปไตยไปใช้ในชีวิตประจำวันในบริบทของสังคมไทย คือพบว่า เมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้งทั้งในระดับครอบครัว โรงเรียนและชุมชน เด็กและเยาวชนได้สะท้อนให้เห็นถึงวิธีการจัดการปัญหาในรูปแบบเดียวกัน นั่นคือ การนำคนกลางซึ่งเป็นผู้อาวุโสที่คู่ขัดแย้งเคารพและเกรงใจมาช่วยในการเจรจาหาข้อยุติ เช่น พ่อแม่ ครู กำนัน พระ หรือญาติที่มีอาวุโส โดยในการเจรจาเพื่อหาข้อยุติที่มีผู้อาวุโสเป็นคนกลางนั้น จะนำหลักการประนีประนอมมาใช้เพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง ทั้งนี้ ทางเลือกดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงความสำคัญและอิทธิพลของระบบอาวุโสในสังคมไทย ซึ่งหากพิจารณาในเชิงโครงสร้างทางสังคมแล้วระบบอาวุโสเป็นกลไกหนึ่งที่ทำให้สถาบันหลัก เช่น ครอบครัวหรือศาสนา ยังมีบทบาทสำคัญในสังคมไทย อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ยังคงทำงานอยู่ในวัฒนธรรมการดำรงชีวิตของคนไทย

นอกจากนั้นยังพบว่า แนวคิดและหลักการของความพอเพียงได้ถูกนำมาใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาหรือใช้ตัดสินใจในการกระทำหรือไม่กระทำกิจกรรมบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับวิถีประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติที่มีเศรษฐกิจเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น ในกรณีการเลือกซื้อของที่มีราคาค่อนข้างสูง เด็กและเยาวชนได้นำเสนอว่าสามารถนำหลักการพอเพียงมาใช้ได้ ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เป็นการของครอบครัว เป็นต้น

ท้ายที่สุดเด็กและเยาวชนได้สะท้อนความคิดเห็นเห็นภายหลังกระบวนการไปในทิศทางเดียวกันว่าการนำหลักการประชาธิปไตยไปใช้ในสังคมและการดำรงชีวิตนั้น ต้องเป็นกลไกที่สามารถทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข มีความสุขและความสบายใจ ตลอดจนก่อให้เกิดประโยชน์กับสังคมโดยรวม

ประชาธิปไตยกับวิถีชีวิตเด็กและเยาวชนไทยในปัจจุบัน

นอกเหนือจากการรับฟังเสียงสะท้อนของเด็กและเยาวชนไทยผ่านการสำรวจและการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประชาธิปไตยในวิถีไทยแล้ว การวิเคราะห์เนื้อหาของสปอตวีดิทัศน์ที่ส่งเข้าประกวดในกิจกรรมการประกวดสปอตวีดิทัศน์ “ประชาธิปไตยในวิถีไทย” ที่จัดขึ้น ซึ่งมีนักเรียนระดับมัธยมศึกษาและนักศึกษาระดับอุดมศึกษาส่งผลงานเข้าประกวดทั้งหมด 32 กลุ่ม มีจำนวนสมาชิก 234 คน ยังได้สะท้อนให้เห็นถึงการรับรู้และความคิดเห็นของเด็กและเยาวชนต่อประชาธิปไตยในสังคมไทยอีกด้วย โดยจากการวิเคราะห์เนื้อหาของสปอตวีดิทัศน์ทั้งหมด พบว่า เด็กและเยาวชนมีความตระหนักรู้ถึงวิถีทางแห่งประชาธิปไตยที่มีอยู่ในการดำเนินชีวิตประจำวันและการทำกิจกรรมต่างๆ ในครอบครัว โรงเรียนและสังคม โดยได้มีการนำเอาหลักการประชาธิปไตย คือ สิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค และกระบวนการในการแสดงออกซึ่งสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค มาเป็นฐานคิดและวิธีการในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง ความไม่เข้าใจกัน หรือการหาข้อสรุปที่เป็นทางออกร่วมกัน แต่ทว่าประเด็นที่น่าสนใจ คือ เด็กและเยาวชนได้นำเสนอการนำหลักการและวิธีการประชาธิปไตยเหล่านี้มาใช้บนพื้นฐานของการเคารพซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะเป็นการเคารพสิทธิส่วนบุคคล การไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น การเคารพในความต่างของคนที่อยู่ร่วมกันในสังคม ไม่ว่าจะเป็นความต่างทางความคิด ความเป็นอยู่ ฐานะ อายุ และระเบียบกฎเกณฑ์ที่ต้องยึดถือและปฏิบัติ (ของโรงเรียนและสังคม) การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน และการรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น โดยที่ไม่ได้แยกออกจากบริบทของสังคมและวัฒนธรรมไทยแต่ทว่าได้สื่อสารให้เห็นถึงการดำเนินชีวิตตามวิถีประชาธิปไตยที่สอดคล้องกับค่านิยม ความเชื่อ และวิถีคิดแบบไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การใช้หลักประนีประนอม ความเกรงใจ การรู้จักพอ และคำสอนของศาสนาพุทธ (ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค) ทั้งนี้ สถานการณ์ที่หยิบยกมานำเสนอจะมีลักษณะของความร่วมสมัยหรือเป็นวิถีชีวิตปัจจุบัน เช่น ปรากฏการณ์คลั่งไคล้ดาราของแฟนคลับวัยรุ่น ที่ได้นำไปเชื่อมโยงกับการใช้สื่อออนไลน์ในการ

แสดงความรู้สึกและความคิดเห็นที่ปราศจากความยั้งคิดจนก่อให้เกิดผลกระทบต่อชื่อเสียงและการละเมิดสิทธิผู้อื่น สถานการณ์การคอร์รัปชันที่สามารถพบเห็นได้ในทุกกิจกรรมใกล้ตัว ซึ่งสามารถแก้ไขได้ด้วยการรู้จักพอ การคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน ในขณะที่สื่อออนไลน์ถูกนำมาใช้เปิดเผยการทุจริตฉ้อโกง (Corruption) เพื่อสะท้อนความเป็นไปของสังคมที่ต้องได้รับการแก้ไข นอกจากนี้ เนื้อหาสปอตวิดีโอที่คนหลายสปีดยังมุ่งสะท้อนปัญหาเล็กๆ ที่อาจจะกลายเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบในวงกว้างได้ ถ้าคนไทยไม่เคารพสิทธิและความแตกต่างของกันและกัน ไม่มีความเกรงใจ ไม่รู้จักให้อภัย ไม่รับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง และไม่นึกถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำของตนเอง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ไม่เพียงแต่เป็นหลักการพื้นฐานของประชาธิปไตย แต่ยังเป็นหนทางของการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขอีกด้วย

นอกจากนี้ เด็กและเยาวชนยังตระหนักด้วยว่าตนเองเป็นกลไกสำคัญในการสร้างสังคมประชาธิปไตยที่มีคุณภาพ โดยได้สะท้อนความคิดว่าเยาวชนต้องพัฒนาเปลี่ยนแปลงตนเองให้เป็นผู้ที่มีคุณภาพ เพราะคุณภาพของเยาวชนจะนำมาซึ่งคุณภาพของประชาธิปไตยในสังคมไทย

บทสรุป

มุมมองและความคิดเห็นของเด็กและเยาวชนไทยก่อนผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้สะท้อนให้เห็นถึงการรับรู้ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยในมิติการเมืองการปกครองเป็นหลัก โดยได้อธิบายหลักการของประชาธิปไตยว่า คือ ความเท่าเทียม ความยุติธรรม สิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ส่วนในประเด็นความสำคัญของประชาธิปไตยนั้น เด็กและเยาวชนมีความเห็นว่าประชาธิปไตยเป็นหลักสากลที่ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข อีกทั้งยังเป็นกลไกที่ทำให้ทุกคนในสังคมสามารถแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมได้อย่างเท่าเทียมกัน เกิดการยอมรับความหลากหลายทางความคิด ภายใต้การเคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น และการไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพซึ่งกันและกัน

นอกจากนี้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยของเด็กและเยาวชน ยังถูกสะท้อนผ่านการนำเสนอกิจกรรมในชีวิตประจำวันในบริบทครอบครัว โรงเรียน ชุมชน ศาสนาและพิธีกรรม ซึ่งจากการวิเคราะห์ประเด็นเนื้อหาที่ เด็กและเยาวชนนำเสนอด้วยการแสดงบทบาทสมมติและภาพยนตร์สั้นจะเห็น ถึงการรับรู้และการเชื่อมโยงเรื่องประชาธิปไตยที่ไม่แตกต่างกันมากนัก ดังนี้

ประชาธิปไตยในครอบครัว เด็กและเยาวชนได้ยกตัวอย่างการทำ กิจกรรมในครอบครัวที่เกิดความขัดแย้งทางความคิดระหว่างสมาชิกใน ครอบครัวย โดยใช้วิธีแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง ได้แก่ การเคารพและเชื่อฟัง ผู้ใหญ่ การควบคุมอารมณ์ การใช้สติ การใช้เหตุผลและความประนีประนอม ความเกรงใจ ความเสียสละ การให้อภัย การรู้จักหน้าที่และความรับผิดชอบ ของตัวเอง การเคารพการตัดสินใจและฟังความเห็นผู้อื่น การกตัญญูต่อผู้มี พระคุณ การให้เกียรติซึ่งกันและกัน การเอาใจเขามาใส่ใจเรา และการคำนึง ถึงหลักเศรษฐกิจพอเพียง

ประชาธิปไตยในโรงเรียน เด็กและเยาวชนได้ยกตัวอย่างกิจกรรม ในโรงเรียนที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง การสร้างข่าวลือในสื่อสังคมออนไลน์ การทะเลาะกัน และการละเมิดสิทธิ โดยใช้วิธีแก้ไขปัญหาคหรือสถานการณ์ที่ เป็นความขัดแย้ง ได้แก่ การปลูกจิตสำนึกให้มีคุณธรรม จริยธรรม การช่วย กันสอดส่องดูแล การหันหน้ามาปรึกษาหารือกัน การตั้งกรรมการสอบสวน ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยอาศัยหลักเหตุผล การใช้คนกลางมาไกล่เกลี่ย (เช่น ครู) การกำหนดวิธีการและกติกาการออกเสียงเลือกตั้งที่ชัดเจน การยอมรับ ฟังเสียงข้างมาก การเคารพและยอมรับความแตกต่างในการนับถือศาสนา การเคารพคำตัดสินของกรรมการ การเคารพซึ่งกันและกัน การยอมรับใน กฎเกณฑ์ที่กำหนด การใช้สันติวิธีในการแก้ปัญหา การใช้สิทธิ์ของตนเองเพื่อ ส่วนรวม การไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น การตระหนักถึงหน้าที่และความรับผิดชอบ ที่มาพร้อมสิทธิ

ประชาธิปไตยในชุมชน เด็กและเยาวชนได้ยกตัวอย่างที่เกี่ยวกับ ความขัดแย้ง การทะเลาะวิวาท และการเรียกร้องสิทธิ์ โดยนำเสนอวิธีแก้ไข ปัญหาโดยใช้หลักการให้อภัย การพูดคุยเจรจา การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม

การใช้สติและเหตุผล การใช้หลักคำสอนของพระพุทธศาสนา (เช่น อริยสัจสี่ ศีลห้า เวรย้อมระงับด้วยการไม่จองเวร) การใช้หลักเหตุผลอ้างอิง การประนีประนอม การกำหนดกติกาและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ตลอดจนการปฏิบัติตามกฎระเบียบและกติกาอย่างเสมอภาค การใช้หลักการความซื่อสัตย์

ประชาธิปไตยกับศาสนาและพิธีกรรม เด็กและเยาวชนได้นำเสนอสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับประชาธิปไตยในบริบทศาสนาและพิธีกรรม โดยมีตัวอย่างที่เกี่ยวกับความขัดแย้ง การทะเลาะวิวาทเนื่องจากเมาสุรา การดูถูกดูหมิ่น ความเสมอภาคเท่าเทียมและสิทธิ โดยได้นำเสนอวิธีแก้ไขปัญหาคือ การใช้หลักธรรมในการยุติการทะเลาะวิวาทและการตัดสินความขัดแย้ง การใช้หลักสติและเหตุผลในการเจรจากรณีปัญหา การปรับทัศนคติของตนเอง การเอาใจเขามาใส่ใจเรา การมีเมตตา การไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น การมีน้ำใจ การรู้จักประมาณตน ความพอเพียง การใช้คนกลางมาไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง (ได้แก่ พระสงฆ์) การยอมรับความคิดเห็นและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ความเกรงใจและการประนีประนอม)

อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แล้วพบว่า เด็กและเยาวชนเริ่มเกิดความตระหนักเกี่ยวกับประชาธิปไตยในมิติที่เป็นการดำเนินชีวิตที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมไทยได้มากขึ้น และมีความตระหนักว่าประชาธิปไตยเป็นเรื่องใกล้ตัวและอยู่ในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยมีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของประชาธิปไตยในสังคมและโครงสร้างทางความคิดและพฤติกรรมของคนไทย อาทิ การนำหลักเหตุผล ความเชื่อและค่านิยมต่างๆ ของไทยมาใช้ควบคู่กับเรื่องของการใช้สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค ในขณะที่เนื้อหาของสปอตวิดีโอทัศน์ได้ตอกย้ำให้เห็นถึงการดำเนินชีวิตตามครรลองประชาธิปไตยที่ไม่สามารถแยกออกจากบริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทยได้ แต่ต้องสอดคล้องประสานกับค่านิยม ความเชื่อ และวิถีคิดแบบไทย และที่สำคัญคือ ประชาธิปไตยเป็นกลไกที่สามารถทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข มีความสุขและความสบายใจ ซึ่งก็คือการสร้างสังคมสุขภาวะนั่นเอง

บทที่ | 6

การสร้างสังคมสุภาพะ ผ่านประชาธิปไตยในวิถีไทย



การเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในวิถีประชาธิปไตยบนพื้นฐานของการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงทางสังคมและวัฒนธรรมไทย จะช่วยให้เด็กและเยาวชนสามารถคิดวิเคราะห์และบูรณาการหลักการประชาธิปไตยกับวิถีความเป็นไทยได้อย่างสมดุล และนำไปปรับใช้ในการอยู่ร่วมกันในสังคมในชีวิตประจำวันได้อย่างสงบสุข

การสร้างสังคมสุขภาวะผ่านประชาธิปไตยในวิถีไทย

สาระในหนังสือเล่มนี้เป็นเนื้อหาอันเป็นผลผลิตปลายทางที่คณะผู้เขียนพยายามส่งต่อชุดข้อมูลความรู้ที่เกี่ยวข้องกับประชาธิปไตยในวิถีไทย เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องได้ใช้เป็นเครื่องมือหรือกลไกหนึ่งในการสร้างสังคมสุขภาวะดังที่กล่าวไปก่อนหน้านี้ว่าสุขภาวะโดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของสังคมเป็นภาพสะท้อนถึงคุณภาพของคน ครอบครัว ชุมชนและประเทศชาติ ปลายทางของสุขภาวะคือความสมบูรณ์ทั้งกาย ใจ สังคมและจิตวิญญาณ ซึ่งเป็นภาพของความสงบสุขสมานฉันท์ที่สมาชิกในสังคมจะอยู่ร่วมกันได้ด้วยความสบายใจ กล่าวคือต่างคนต่างรู้จักตนเอง รู้จักสิทธิ หน้าที่ กติการ่วมของสังคม ยอมรับซึ่งกันและกันและเคารพในความเป็นตัวตนของกันและกัน หลักการของประชาธิปไตยทั้งในส่วนของสิทธิ เสรีภาพและความเสมอภาคเป็นฐานคิดสำคัญที่ต้องติดตั้งและปลูกฝังให้สมาชิกในสังคมโดยเฉพาะเด็กและเยาวชน ไม่เพียงแต่มีความเข้าใจแต่การจะทำให้เกิดผลลัพธ์ในทางปฏิบัติจะต้องไปให้ถึงขั้นการนำไปใช้ได้ด้วย อย่่างไรก็ตาม ประชาธิปไตยนั้นเป็นหลักการสากลที่เกิดขึ้นภายใต้แนวคิดและการนำไปใช้ในสังคมตะวันตกเป็นหลัก ดังนั้น การนำมาใช้ในสังคมไทยจึงไม่สามารถที่จะใช้แบบสำเร็จรูปได้ แต่ต้องมีการปรับให้มีความสอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทของสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นรากฐานของความเป็นชุมชนและสังคมตลอดจนเป็นอัตลักษณ์ของความเป็นไทยมาช้านาน

ก่อนจะไปถึงการอภิปรายแนวทางการสร้างสังคมสุขภาวะผ่านประชาธิปไตยในวิถีไทยนั้น คณะผู้เขียนขอประมวลภาพข้อมูลความรู้ที่จะทำหน้าที่เป็นกรอบแนวคิดสำหรับกระบวนวิเคราะห้ต่อไป โดยบทนี้ได้รับรวบรวมชุดความรู้สำคัญที่ได้จากการศึกษาวิจัยจากกลุ่มเป้าหมายเด็กและเยาวชนทั่วประเทศในปี พ.ศ. 2558 สามารถแบ่งชุดความรู้ได้ตามรายละเอียดต่อไปนี้

1. ชุดความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยในบริบทโลกและสังคมไทย

1.1 ประชาธิปไตยมีความหมายที่สั่นไหวไปตามบริบทของสังคมและวัฒนธรรมของแต่ละประเทศ

จากการศึกษาพบว่า คำว่า “ประชาธิปไตย” ได้ถูกหยิบยกขึ้นมาถกเถียง อภิปรายและวิพากษ์กันในบริบทที่หลากหลายทั้งในประเทศที่มีเสถียรภาพที่มั่นคงทางการเมืองและประเทศที่ยังอยู่ในขั้นการพัฒนาเพื่อนำไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ รวมทั้งถูกนำมาใช้เพื่อการตีความหมายที่แตกต่างกัน ถึงแม้ว่าจะมีความสอดคล้องกันในหลักการพื้นฐาน แต่อาจมีความแตกต่างกันในมิติของการนำหลักการไปใช้ ซึ่งก่อให้เกิดความหลากหลายและสั่นไหวในนิยามความหมายของความเป็นประชาธิปไตยทั้งในระดับสากลและภูมิภาค ซึ่งในส่วนของแนวคิดประชาธิปไตยในโลกตะวันตกที่มีจุดเริ่มต้นมาจากสมัยกรีกโบราณและมีพัฒนาการที่เด่นชัดในทวีปยุโรปและอเมริกาใต้บัญญัติคำว่า ประชาธิปไตย หมายถึง การปกครองโดยประชาชนที่มีการดำเนินการผ่านการเลือกตั้ง (Williams, 1983) ที่อาจมุ่งเน้นไปที่การดำเนินกิจกรรมทางการเมืองของประชาชน ในขณะที่ประธานาธิบดี अबراهيم ลินคอล์น ได้กล่าวไว้ในปี ค.ศ. 1863 ว่าประชาธิปไตยเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชน จึงเห็นได้ว่าหัวใจของประชาธิปไตยนั้นมีจุดเริ่มต้นที่ประชาชนที่สะท้อนให้เห็นภาพของการมีส่วนร่วมหรือการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามาแสดงสิทธิ ซึ่งนักวิชาการต่างประเทศได้อธิบายไว้ว่าเป็นสิทธิของประชาชนในการตัดสินใจเลือกผู้ปกครอง โดยมีหลักการสำคัญของประชาธิปไตยที่ระบุไว้ชัดเจนคือ 1) อำนาจอสูงสุดมาจากประชาชน 2) ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพพื้นฐานตามที่กฎหมายกำหนด 3) ค่านิยมประชาธิปไตย ได้แก่ ความอดทน ความยุติธรรม และ 4) ความยุติธรรมหรือความเสมอภาคทางสังคมเศรษฐกิจ หมายถึง การออกกฎเกณฑ์ที่สร้างความเสมอภาค (Sodaro, 2004) ซึ่งหากพิจารณาประชาธิปไตยใน ความหมายนี้จะเห็นได้ว่าเงื่อนไขสำคัญของประชาธิปไตยไม่ได้มีเพียงเรื่อง การเลือกตั้งเท่านั้น แต่ยังหมายถึงความเสมอภาค การรับฟังเสียงประชาชนและกลไกการสร้างระเบียบหรือกฎหมายที่เอื้อต่อความเท่าเทียมกันด้วย

เมื่อพิจารณาความหมายของประชาธิปไตยในบริบทอาเซียน สิ่งที่วรรณกรรมได้กล่าวไว้อย่างสอดคล้องกันคือ มีความคล้ายคลึงกันในเชิงหลักการนำไปใช้ กล่าวคือมีการรับหลักการตามรูปแบบของประชาธิปไตยในตะวันตกที่ให้ความสำคัญกับสิทธิ เสรีภาพ แต่สิ่งที่เป็นเจตนารมณ์เดียวกันคือการให้ความสำคัญกับหลักสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานตามรายละเอียดที่ระบุในกฎบัตรอาเซียนหรือ ASEAN Charter โดยภูมิภาคอาเซียนได้มียุทธศาสตร์ส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยโดยมุ่งหวังให้เยาวชนในโรงเรียนเข้าใจในหลักการประชาธิปไตย สนับสนุนการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยให้กับข้าราชการและเจ้าหน้าที่รัฐ รวมทั้งสนับสนุนให้เกิดการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประสบการณ์และบทเรียนเรื่องประชาธิปไตยของภูมิภาคอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ ถึงแม้ว่าประเทศในภูมิภาคอาเซียนได้มีการนำหลักการประชาธิปไตยเดียวกันมาใช้ แต่จุดเน้นของแต่ละประเทศมีความแตกต่างกัน เนื่องจากความแตกต่างหลากหลายจากภูมิหลังด้านสังคม วัฒนธรรม ตลอดจนความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของแต่ละประเทศที่มีช่วงเวลาการรับแนวคิดประชาธิปไตยมาใช้ที่แตกต่างกัน

1.2 สังคมไทยได้นำหลักการแนวคิดของประชาธิปไตยตามแบบแผนของตะวันตกมาใช้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของการเลือกตั้ง การเมือง และการปกครอง แต่ยังคงขาดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในปรัชญาและการนำไปใช้ในขอบเขตชีวิตประจำวัน

ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 นับเป็นระยะเวลากว่า 80 ปีแล้ว โดยหากศึกษาประวัติศาสตร์ประชาธิปไตยในประเทศไทยจะพบว่า แนวคิดเรื่องประชาธิปไตยนั้นได้ถูกนำเข้ามาในสังคมไทยจากคณะราษฎรซึ่งเป็นกลุ่มชนชั้นนำหัวก้าวหน้าหรือผู้มีการศึกษาจากประเทศตะวันตก เป็นการนำเข้ามาเพื่อหวังผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทันที โดยเปลี่ยนจากระบอบการปกครองที่มีกษัตริย์เป็นผู้ปกครอง มีสิทธิ์ขาดในการบริหารประเทศโดยไม่มีองค์กรหรือกฎหมายใดๆ จะอยู่เหนือคำชี้ขาดของสถาบันกษัตริย์ไปได้ มาเป็นระบอบ

การปกครองแบบประชาธิปไตยดังเช่นประเทศในโลกตะวันตก ในขณะที่ประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศยังขาดความรู้และความเข้าใจในปรัชญา ที่มาที่ไป และแนวทางการเป็นส่วนหนึ่งของระบอบประชาธิปไตย

สำหรับคำว่า การตีความประชาธิปไตยนั้นเน้นไปที่ความเป็นใหญ่ของปวงชน ซึ่งการที่ปวงชนจะเป็นใหญ่ได้นั้นทุกคนจำเป็นต้องมีสิทธิและหน้าที่ของมนุษย์ชน เป็นสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคซึ่งมนุษย์จะต้องใช้พร้อมกันกับหน้าที่และความรับผิดชอบ เพื่อมิให้เกิดความเสียหายแก่เพื่อนมนุษย์อื่นและหมู่คนอื่นหรือปวงชนเป็นส่วนรวมตามคำนิยามของอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ซึ่งต่อมาราชบัณฑิตยสถานได้นิยามประชาธิปไตยในปี พ.ศ. 2552 ว่าหมายถึงระบอบการปกครองโดยตัวแทนของประชาชน เป็นระบอบที่พลเมืองใช้สิทธิเลือกผู้แทนไปบริหารประเทศแทนตน ผู้แทนเหล่านั้นต้องบริหารประเทศเพื่อประชาชนส่วนใหญ่และประชาชนมีสิทธิ์ตรวจสอบการทำงานของผู้แทนเหล่านั้นด้วย โดยไม่ได้เน้นการถือนิติของเสียงข้างมากเป็นใหญ่แต่เพียงอย่างเดียว จะเห็นได้ว่าความหมายและการนำไปใช้สำหรับประเทศไทยสำหรับประชาธิปไตยนั้นอิงกับหลักการที่เป็นสากลและปฏิเสธได้ยากว่าความเข้าใจเรื่องประชาธิปไตยในสังคมไทยจะถูกจำกัดอยู่ที่มิติของการเมืองการปกครองเป็นหลัก สะท้อนให้เห็นจากเนื้อหาในตำราเรียน หรือกิจกรรมในกลุ่มการส่งเสริมประชาธิปไตยที่มีตัวชี้วัดเป็นการเลือกตั้งประธานนักเรียน การจัดตั้งสถานักเรียน เป็นต้น

นอกจากนี้ ประชาธิปไตยในมิติของการเมืองการปกครองยังส่งผลต่อเนื่องมาสู่แนวคิดประชาธิปไตยในค่านิยม 12 ประการด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะในข้อ 7 และ 8 ที่กล่าวถึงประชาธิปไตยที่เน้นการสร้างพลเมืองของรัฐ สร้างความเข้าใจเรื่องระเบียบวินัยและการเคารพกฎหมาย แต่ยังไม่สามารถก้าวข้ามนิยามประชาธิปไตยในประเด็นการปกครองเพื่อไปสู่ประชาธิปไตยในวิถีชีวิตผ่านกรอบความเข้าใจทางสังคมและวัฒนธรรมที่มุ่งสร้างพลเมืองเพื่อประชาสังคมอย่างแท้จริง เมื่อความเข้าใจของคนส่วนใหญ่เกี่ยวกับประชาธิปไตยถูกจำกัดอยู่ในวิถีของการเมือง การเลือกตั้งและการปกครองแล้ว นิยามความหมายของประชาธิปไตยที่ถูกส่งต่อผ่านสื่อและระบบ

การศึกษาในสังคมไทยจึงถูกจำกัดไว้เพียงหลักการประชาธิปไตยและกิจกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงการมีประชาธิปไตยในมิติดังกล่าวเป็นหลัก ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้เรื่องประชาธิปไตยแบบแยกส่วน และขาดการส่งต่อความเข้าใจแนวคิดประชาธิปไตยและการนำไปใช้แบบบูรณาการในมิติของวิถีชีวิตภายใต้กรอบสังคมและวัฒนธรรม ดังนั้น หากต้องการขยายความเข้าใจในแนวคิดประชาธิปไตยให้ครอบคลุมถึงวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคม จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมก่อน แล้วปรับวิถีการดำเนินชีวิตตามหลักการประชาธิปไตยให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพสังคมที่มีความหลากหลายแตกต่างกัน

2. ชุดความรู้ประชาธิปไตยในวิถีไทย

2.1 ธรรมชาติของวิถีไทยในบางเรื่อง เช่น ความเชื่อ ประเพณี ฯลฯ ขัดกับหลักประชาธิปไตยในความหมายทางการเมืองการปกครอง ส่งผลให้การรับรู้เรื่องประชาธิปไตยถูกแยกส่วนออกจากวิถีชีวิต

ในวิถีชีวิตแบบไทยนั้นจะพบว่า มีแนวคิดสำคัญที่สะท้อนถึงความ เป็นไทยและวัฒนธรรมไทยอยู่ เช่น สังคมที่นอင့် การพึ่งพาอาศัยกัน ระบบอุปถัมภ์ การประนีประนอม ความเกรงใจ ความกตัญญู และการเคารพผู้อาวุโส เป็นต้น ดังเช่นที่ รองศาสตราจารย์มาลี บุญศิริพันธ์ ได้กล่าวไว้ใน การเสวนาประชาธิปไตยในวิถีไทย (13 มีนาคม 2558) ว่า “สังคมไทยมี ค่านิยมเรื่องอาวุโส ยังมีค่านิยมเรื่องความเกรงใจ ยังมีค่านิยมเรื่องความ กตัญญูแล้วต้องตอบแทนบุญคุณ เพราะฉะนั้นลักษณะตรงนี้ มันคือการ ผสมผสาน ซึ่งในลักษณะของอาวุโสตอบแทนคุณ เราทำได้ แต่เราจะทำอย่างไร ที่จะให้คนที่เราเกรงใจเข้าใจว่าอันนี้เป็นสิทธิของเรา เราสามารถทำอย่าง อ่อนน้อม สุภาพในเชิงภาษาและวัฒนธรรมได้” เป็นที่น่าสนใจว่าเมื่อนำแนวคิด เหล่านี้มาพิจารณาโดดๆ ร่วมกับหลักการประชาธิปไตยย่อมจะขัดแย้งกัน อยู่ในที และเมื่อนำมาใช้ในความหมายทั่วไปจึงเกิดคำใหม่ที่เราเรียกกันว่าเป็น ระบบอบประชาธิปไตยแบบไทยๆ ที่มีความหมายเชิงลบอยู่ไม่น้อย เมื่อหลักการ ในการใช้ชีวิตในพื้นฐานเชิงสังคมวัฒนธรรมขัดต่อหลักปฏิบัติในประชาธิปไตย

แบบสากล จึงมีความเป็นไปได้ว่าการพิจารณาประชาธิปไตยจึงถูกมองอย่าง แยกส่วนจากวิถีชีวิตและถูกกันออกไปจากการพิจารณาร่วมกับมิติการใช้ ประชาธิปไตยในชีวิตประจำวัน ซึ่งในข้อเท็จจริงนั้นแต่ละประเทศย่อมมี แนวทางของประชาธิปไตยที่แตกต่างกันตามที่ได้อภิปรายไปก่อนหน้านี้ การเป็นประชาธิปไตยของประเทศใดประเทศหนึ่งจึงไม่ควรยึดโยงอยู่กับ รูปแบบหรือวิธีการบางอย่าง เช่น การเลือกตั้ง หรือคำบางคำ เช่น สิทธิ เสรีภาพ ความเท่าเทียม แต่ควรทำความเข้าใจถึงความหมายและแนวคิดอย่าง ลึกซึ้งเพื่อนำมาถอดประสานและปรับใช้กับบริบทของสังคมไทยที่มองเห็น เป้าหมายและวิธีการที่จะนำไปสู่ประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ได้ร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากทุกคนมีฐานความคิดเดียวกันว่าประโยชน์ของการนำประชาธิปไตย มาใช้ก็เพื่อให้สังคมเกิดความสุข มีสุขภาวะในทุกมิติแล้ว ประชาธิปไตยก็ควร ถูกลำมาตีความและใช้เป็นเครื่องมือหรือกลไกเพื่อความสงบสุขนั้นมากกว่า การมุ่งเน้นไปที่หลักปฏิบัติแบบสากลโดยไม่ได้ยึดหยุ่นกับสภาพบริบทของ สังคมวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างกัน

2.2 วิถีชีวิตไทยมีคุณลักษณะหลายประการที่บ่งชี้ความเป็นประชาธิปไตย ซึ่งเยาวชนควรทำความเข้าใจและได้รับการส่งเสริมสนับสนุนให้นำ คุณลักษณะต่างๆ เหล่านั้นมาปรับใช้ควบคู่กับหลักการประชาธิปไตย เพื่อการสร้างสังคมที่สงบสุขและมีความสุข

จากการศึกษาทั้งจากการทบทวนวรรณกรรมและการจัดกระบวนการ ร่วมกับเด็กและเยาวชนทั่วประเทศพบว่า ความเป็นสังคมไทยในบริบทของบ้าน วัด โรงเรียนและชุมชนนั้น ไม่ว่าจะเป็นด้านวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม หรือประเพณี รวมทั้งคติความเชื่อต่างๆ มีความสอดคล้องกับหลักการ ประชาธิปไตยอยู่หลายเรื่อง เช่น ในภาพรวมของคำว่าวัฒนธรรมประเพณี เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงหลักเรื่องสิทธิที่ทุกคนสามารถแสดงออกตาม ความเชื่อและความพอใจ แต่ต้องไม่ไปละเมิดสิทธิหรือแม้กระทั่งรบกวนผู้อื่น ตามที่ผู้เชี่ยวชาญศาสตราจารย์อรุณรณ พล อนันตวรสกุล (13 มีนาคม 2558) ได้ สะท้อนว่าเมื่อพูดถึงวิถีไทยนั้น เราจะนึกถึงคำแรกคือการพึ่งพากัน ซึ่งมีทั้ง

แนวราบและแนวตั้ง แนวตั้งคือระบบอุปถัมภ์ เราจะเห็นการพึ่งพิงกันของ คนกลุ่มต่างๆ มีมิติของแนวคิดที่เอื้อให้มันอยู่ได้ เช่นเรื่องการเคารพกัน และมีเรื่องการอยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลาย มีการเคารพกันเชิง วัฒนธรรมการอยู่ร่วมกัน และอันที่สามคือ สังคมวิถีไทยที่ยังยึดโยงอยู่กับ ศาสนา สังคมที่ให้ความสำคัญกับความประณีประนอมจะพยายามหลีกเลี่ยง การเผชิญหน้า การโต้แย้งรุนแรง เป็นวิธีที่ soft ลงมาในการเรียนการสอน ด้วยความเกรงใจ” รวมทั้งหลักการใช้ชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงก็สามารถ มองให้เป็นประชาธิปไตยได้เช่นกัน โดย ดร.ชิตชยางค์ ยมาภัย (13 มีนาคม 2558) ได้ให้ความเห็นว่าหลักความพอเพียงในการดำรงชีวิตมีฐานคิดมาจาก ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่เป็นวิธีการสร้างภูมิคุ้มกันชีวิต เป็นหลักของวิถีไทย เป็นการจัดสรรผลประโยชน์แบบพอประมาณ ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น อยู่บนพื้นฐานการใช้ชีวิตอย่างมีเหตุผล มีคุณธรรม

เมื่อพิจารณาประชาธิปไตยลงไปในระดับประเพณีก็จะเห็นตัวอย่าง ของประเพณีจากหลายภูมิภาคที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีประชาธิปไตยที่ฝังแน่น อยู่ในความเป็นธรรมชาติของการใช้ชีวิตประจำวันอยู่ ไม่ว่าจะเป็นพิธีลงแขก เกี่ยวข้าว ที่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จุมพล พูลภัทรชีวิต (13 มีนาคม 2558) ได้ยกตัวอย่างว่าเป็นการสะท้อนการใช้สิทธิที่มีลักษณะของการเอื้ออาทรอยู่ ซึ่งแท้จริงแล้วการเอื้ออาทรหรือการพึ่งพาซึ่งกันและกันก็ล้วนแล้วแต่เป็นบริบท ทางสังคมวัฒนธรรมไทยที่น่าพาสังคมไปสู่สุขภาวะ รวมทั้งตัวอย่างของการ จัดตั้งสหกรณ์หมู่บ้านหรือการพึ่งตนเอง ก็เป็นไปเพื่อให้เกิดความปรองดอง สงบสุขและสามัคคี ซึ่งกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมเหล่านี้ได้กลายเป็นวิถีปฏิบัติและ วิถีชีวิตของคนไทยในที่สุด นอกจากนี้ ยังมีประเพณีदानก๋วยสลาก บุญบั้งไฟ สารทเดือนสิบ ฯลฯ ที่สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อของคนไทยในแต่ละภูมิภาคที่มี หลักการประชาธิปไตยสอดแทรกอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดประชาธิปไตย ในวิถีไทยเพื่อสังคมสุขภาวะในท้ายที่สุด

3. การรับรู้ และความเข้าใจเรื่องประชาธิปไตยของเด็กและเยาวชนไทย

3.1 ความรู้ ความเข้าใจ ทักษะต่อประชาธิปไตยของเด็กและเยาวชนไทย

จากการศึกษาทั้งจากการสำรวจการรับรู้ความหมายและลักษณะของประชาธิปไตยของเด็กและเยาวชนไทยในชีวิตประจำวัน การจัดกระบวนการร่วมกับเด็กและเยาวชนทั่วประเทศ และการแสดงความคิดเห็นของตัวแทนเยาวชนในเวทีเสวนา พบว่า เด็กและเยาวชนไทยมีความเข้าใจหลักการประชาธิปไตยในเรื่อง สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค และมีทักษะต่อประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นหลักการสากลและเป็นกลไกที่ให้นุชนอยู่ร่วมกันในสังคมได้ โดยการรับรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยยังจำกัดอยู่ในมิติของการเมืองการปกครองเท่านั้น ในขณะที่การรับรู้ถึงประชาธิปไตยในลักษณะของวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันไม่ปรากฏชัดเจนนัก อีกทั้งการรับรู้ประชาธิปไตยในบริบทของครอบครัว โรงเรียน และชุมชนก็ยังคงเน้นไปในเรื่องของการใช้สิทธิความต้องการเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และความเท่าเทียมเสมอภาคเป็นหลัก ถึงแม้ว่าจะมีประเด็นในเรื่องของความรับผิดชอบต่อสาธารณะ การมีส่วนร่วม และความสมานฉันท์มาเสริมในบางบริบทก็ตาม ซึ่งความรู้ความเข้าใจและทักษะของเด็กและเยาวชนดังกล่าวไม่ใช่เรื่องที่น่าแปลกใจเนื่องจากเด็กและเยาวชนส่วนใหญ่เรียนรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยจากการเรียนการสอนในโรงเรียนที่มีมักจะอยู่เฉพาะในกรอบมุมมองของการเมืองการปกครองเท่านั้น ดังที่นายเชษฐา เจือไทสง ตัวแทนเยาวชน (13 มีนาคม 2558) ได้สะท้อนให้เห็นว่า “เราจะเรียนรู้ในหลักการที่อยู่ในบทเรียน คุณครูเข้ามาก็สอนว่าประชาธิปไตย คือ สิทธิ เสรีภาพ มีบทบาทเป็นอย่างไรๆ พอถึงเวลาสอบ นักเรียนก็ต้องว่าสิทธิคืออะไร เสรีภาพคืออะไร” เช่นเดียวกับกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนก็มักจะเน้นไปที่การจำลองกระบวนการทางการเมืองการปกครอง เช่น การเลือกตั้งหัวหน้าห้อง การเลือกตั้งกรรมการนักเรียน การจัดตั้งสภานักเรียน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม เมื่อกระตุ้นให้เด็กและเยาวชนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและสื่อสารความคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมประชาธิปไตยที่เป็นเรื่องใกล้ตัว ในบริบทของครอบครัว โรงเรียน ชุมชน และศาสนา จะเห็นได้ว่าเด็กและเยาวชนเริ่มมองเห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างประชาธิปไตยที่มีอยู่ในวิถีชีวิต โดยแนวคิดประชาธิปไตยในเรื่องสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคได้ถูกนำมาหลอมรวมอยู่ในชีวิตประจำวันที่ดำเนินภายใต้วัฒนธรรมไทย เช่น ความกตัญญู ความเอื้ออาทร ความเกรงใจ ความพอเพียง การประนีประนอม การเคารพผู้ใหญ่ พี่พาทอาศัย การแบ่งปัน การเคารพและยอมรับในความแตกต่าง ฯลฯ อาจกล่าวได้ว่า เด็กและเยาวชนเริ่มตระหนักรู้และเห็นภาพปลายทางร่วมกันว่าประชาธิปไตยที่อยู่ในวิถีไทยนั้น เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้คนในสังคมไทยสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กและเยาวชนเริ่มรับรู้ว่าคุณค่าประชาธิปไตยไม่ใช่เรื่องของการเมืองการปกครองเพียงอย่างเดียว แต่เป็นวิถีการดำเนินชีวิตที่ไม่สามารถแยกออกจากบริบทและเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรมไทยได้ ดังแผนภาพด้านล่าง



ประเด็นที่น่าสนใจ คือ การนำหลักประชาธิปไตยไปใช้ในชีวิตประจำวันในบริบทเฉพาะของสังคมไทยของเด็กและเยาวชนได้สะท้อนให้เห็นถึงการใช่วิธีการจัดการปัญหาความขัดแย้งที่ยังคงใช้คนกลางซึ่งเป็นผู้อาวุโสที่คู่ขัดแย้งเคารพและเกรงใจมาช่วยในการเจรจาข้อยุติโดยยึดหลักการประนีประนอม ถึงแม้ว่าจะเป็นทางออกที่นำไปสู่การคลี่คลายปัญหาและทำให้สังคมเกิดความสงบสุข แต่ลักษณะการแก้ปัญหาดังกล่าวก็ชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลของระบบอาวุโสในฐานะที่เป็นกลไกสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคมไทย อีกทั้งยังแสดงถึงระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ยังคงทำงานอยู่ในวัฒนธรรมการดำรงชีวิตของคนไทย ดังนั้น การเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในวิถีประชาธิปไตยบนพื้นฐานของการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงทางสังคมและวัฒนธรรมไทยจะช่วยให้เด็กและเยาวชนสามารถคิดวิเคราะห์และบูรณาการหลักการประชาธิปไตยกับวิถีความเป็นไทยได้อย่างสมดุลมากขึ้น แทนที่จะรับรู้เพียงว่าระบบอาวุโสเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประชาธิปไตย ดังที่นายวรวิศ สบายใจ ตัวแทนเยาวชน (13 มีนาคม 2558) ได้กล่าวว่า “ในการทำความเข้าใจเรื่องประชาธิปไตยในวิถีไทยนั้น มีการพูดถึงประเด็นอำนาจร่วมอยู่ด้วย โดยเฉพาะเมื่ออำนาจถูกผูกโยงเข้ากับบริบททางการเมืองในชีวิตประจำวัน อำนาจจะอยู่ในมือของผู้ใหญ่ อำนาจอยู่ในมือชนชั้นปกครอง อำนาจอยู่ในมือพ่อแม่ อยู่ในมือครู โครงสร้างมันถูก set แบบนั้น แต่ประชาธิปไตยมันเป็นพื้นฐานที่ทุกคนมี เป็นความต้องการที่จะมีชีวิตที่มีความสุขของตนเองโดยไม่เดือดร้อนส่วนรวม ... มันคือกระบวนการที่ทำให้เด็กคนหนึ่งโตขึ้นมาเป็นผู้ใหญ่”

3.2 กระบวนการเรียนรู้ทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียนขาดการบูรณาการให้เกิดความเข้าใจจนสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

จากการศึกษาได้ชี้ให้เห็นว่าสภาพการณ์การเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีประชาธิปไตยของเด็กและเยาวชนไทยในปัจจุบันทั้งจากระบบการศึกษาที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการดำเนินกิจกรรมของหน่วยงานภาครัฐและการสื่อสารมวลชน ยังขาดการเชื่อมโยงบูรณาการระหว่างหลักการประชาธิปไตยกับมิติการดำเนินชีวิตประจำวันอย่างเป็น

รูปธรรมที่ชัดเจน ซึ่งประเด็นนี้สะท้อนจากหลักสูตรและการจัดการเรียน การสอนประเด็นเรื่องประชาธิปไตยในโรงเรียนโดยทั่วไปที่จะมุ่งเฉพาะในมิติ ของการเมืองที่แยกส่วนออกจากวิถีปฏิบัติในการดำเนินชีวิตปกติ นอกจากนี้ กิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยยังเน้นเฉพาะกระบวนการหรือรูปแบบที่เป็นที่ ยอมรับว่าเป็นประชาธิปไตย โดยที่ไม่ได้สื่อสารให้เห็นถึงแนวคิดที่อยู่ภายใต้ กระบวนการและเงื่อนไขทางวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการปฏิบัติตามกระบวนการ ดังกล่าว ดังที่ผู้ช่วยศาสตราจารย์อรรถพล อนันตวรสกุล (13 มีนาคม 2558) ได้แสดงทัศนะว่า “เราติดอยู่ที่รูปแบบกันหมดเลย ... แม้แต่การทำ สถานักเรียน มีการเลือกตั้งในโรงเรียน อันนี้เราไปด้านเดียวเลย คือไปที่ รูปแบบ การได้มาซึ่งตัวแทน แต่ไม่ได้เห็นวิถีของการอยู่ร่วมกันในโรงเรียน วิถีที่ครูกับเด็กมองความเป็นมนุษย์ของกันและกัน ... แล้วจริงๆ ประชาธิปไตย ก็เป็นเรื่องวัฒนธรรมด้วย การเคารพในความเป็นคนร่วมสังคมเดียวกัน”

อาจกล่าวได้ว่า การจัดการเรียนรู้และลักษณะการสื่อสารเกี่ยวกับ ประชาธิปไตยในปัจจุบันยังไม่เอื้อให้เด็กและเยาวชนไทยเกิดความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับประชาธิปไตยในฐานะแนวคิดและวิถีปฏิบัติที่อยู่ในทุกกิจกรรมของการ ดำเนินชีวิตที่แวดล้อมไปด้วยเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรม (Knowledge) ส่งผลให้เด็กและเยาวชนมีมุมมองต่อประชาธิปไตยที่ค่อนข้างจำกัดและเป็น นามธรรม (Attitude) จึงไม่สามารถนำไปสู่การมีพฤติกรรมประชาธิปไตย ที่สอดคล้องกับวิถีไทยได้ (Practice)

4. การสื่อสารแนวคิดประชาธิปไตยในวิถีไทยให้กับเด็กและ เยาวชน

การสื่อสารแนวคิดประชาธิปไตยในวิถีไทยด้วยกระบวนการ ประชาธิปไตย ได้แก่ การมีส่วนร่วม การเปิดพื้นที่รับฟังความคิดเห็น ให้ ความสำคัญกับเสียง “เสียงเล็กๆ” ซึ่งจากการดำเนินกิจกรรมของโครงการ ผ่านการจัดกิจกรรม “เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประชาธิปไตยในวิถีไทย” โดยเน้น การสื่อสารลักษณะหรือสาระหลักของประชาธิปไตยในวิถีไทยที่ได้สกัดองค์ ความรู้ออกมาจากข้อมูลเอกสารและงานวิจัย รวมทั้งทัศนะต่างๆ จากผู้ทรง

คุณวุฒิที่เกี่ยวข้อง อันนำมาสู่การส่งต่อข้อมูลให้กับเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมที่เน้นกระบวนการประชาธิปไตย ได้แก่ “การมีส่วนร่วม” และ “การเปิดพื้นที่” ให้เด็กได้สะท้อนความคิด แลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยที่อยู่ใกล้ตัว ตลอดจนแลกเปลี่ยนความคิดเห็นถึงประชาธิปไตยที่อยากได้หรือต้องการ โดยใช้วิธีการทำกิจกรรมเชิงกระบวนการหลายรูปแบบ ผ่านฐานคิด การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research approach) โดยได้นำเอาสาระสำคัญขององค์ความรู้ “ประชาธิปไตยในวิถีไทย” (Input) มาเป็นพื้นฐานการดำเนินกิจกรรมต่างๆ (Process) ได้แก่ กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เปิดมุมมองสะท้อนความคิด/ เกม/ เรียนรู้จากตัวอย่างหนังสือ/ การนำเสนอความรู้และความคิดด้วยการผลิตสารคดีหรือภาพยนตร์สั้น และการแสดงบทบาทสมมุติ (Role Playing) ซึ่งในกระบวนการขั้นสุดท้ายนี้ ทำให้เด็กที่เข้าร่วมกิจกรรมได้เกิดกระบวนการคิด เกิดความเข้าใจ ในเรื่องประชาธิปไตยในวิถีไทยได้ระดับหนึ่ง (Expected output)

จากกระบวนการให้สาระสำคัญของเนื้อหาองค์ความรู้ “ประชาธิปไตยในวิถีไทย” (Input) นั้น ได้ดำเนินการในลักษณะชวนคิดชวนคุยและตั้งคำถามมากกว่าการบรรยาย จะเห็นได้ว่า ผลที่ได้จากการดำเนินกิจกรรมในขั้นตอนนี้ คือ เด็กเกิดความตระหนักถึงการใช้ชีวิตตามแนวทางแห่งประชาธิปไตยที่สอดคล้องกับวิถีไทยมากขึ้น โดยเข้าใจคำว่า “ประชาธิปไตย” ที่ไม่จำเป็นต้องเป็นประชาธิปไตยที่เหมือนกับประเทศอื่นในโลก แต่อย่างไรก็ตาม ผลจากกระบวนการดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าเด็กและเยาวชนไทยที่เป็นตัวแทนจากสภากาที่เข้าร่วมกิจกรรมส่วนใหญ่ยังรับรู้ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยไม่แตกต่างกันมากนักในช่วงแรกของการทำกิจกรรม คือ ยังมองว่าประชาธิปไตยเป็นเพียงเรื่องของการเมืองการปกครอง การเลือกตั้ง และเสียงข้างมากเป็นสำคัญ แต่เมื่อมีการให้ข้อมูลความรู้ชุดใหม่ (ประชาธิปไตยในวิถีไทย) และต่อยอดด้วยการชวนคิดชวนคุย ซึ่งเน้นประเด็นการตั้งคำถาม ทำให้เด็กได้ขยายขอบเขตความคิด การรับรู้ ความหมายของคำว่า “ประชาธิปไตย” มากขึ้นกว่าในความหมายสากล (ตะวันตก) หรือความหมายจากหนังสือเรียนที่เคยเรียนรู้มาเท่านั้น

กระบวนการดังกล่าวทำให้เด็กและเยาวชนเกิดความคิดเชื่อมโยงเรื่องประชาธิปไตยกับการดำรงชีวิตประจำวันอย่างเห็นได้ค่อนข้างชัดเจน โดยได้กล่าวถึงประชาธิปไตยในมิติของวิถีการดำเนินชีวิตหรือการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมเพื่อให้เกิดความสุขและความสงบ ตลอดจนมีการกล่าวถึงวิถีเฉพาะของการอยู่ร่วมกันในสังคมไทย เช่น การปรองดอง การประนีประนอม ความสามัคคี มิตรภาพ ความมีน้ำใจ การมีเหตุและผล การไม่เอาเปรียบซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ เด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมยังได้สะท้อนความคิดจากสถานการณ์ในชีวิตประจำวันที่ได้พบเจอหรือสภาพสังคมในปัจจุบันที่เกี่ยวกับแนวทางประชาธิปไตยอีกด้วย จึงกล่าวได้ว่าผลจากการดำเนินกิจกรรมเชิงกระบวนการนี้ เด็กและเยาวชนได้นำเสนอการรับรู้เรื่องประชาธิปไตยตามความเข้าใจผ่านมิติที่หลากหลายที่เชื่อมโยงกับพฤติกรรมและชีวิตประจำวันภายใต้บริบทครอบครัว โรงเรียน ชุมชนและศาสนา ได้อย่างชัดเจน เช่น การแสดงบทบาทสมมติและภาพยนตร์สั้นเกี่ยวกับบรรยากาศการเลือกตั้งสถานักเรียนในโรงเรียน การจัดการความขัดแย้งในครอบครัวและการประนีประนอมผ่านพิธีกรรม เป็นต้น

นอกจากนี้ ความสามารถในการเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็ว (Active learner) ของเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมชี้ให้เห็นว่า กระบวนการสื่อสารแนวคิดประชาธิปไตยในวิถีไทยให้กับเด็กและเยาวชนต้องใช้วิถีทางแห่งประชาธิปไตยในการออกแบบ การเรียนรู้ โดยการใช้กิจกรรมการเรียนรู้ (Activity-based learning) ที่เปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนได้เข้ามามีส่วนร่วมได้ลงมือปฏิบัติจริง และเปิดพื้นที่ให้ได้แสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันและกัน

5. ชุดความคิดวิถีประชาธิปไตยในวัฒนธรรมไทยของเด็กและเยาวชน

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยในวิถีไทยของเด็กและเยาวชนทั้งสี่ภาคที่ เข้าร่วมกิจกรรม “เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประชาธิปไตยในวิถีไทย” ทำให้เห็นถึงการรับรู้และมุมมอง

ของเด็กและเยาวชนที่มีต่อวิถีประชาธิปไตยและวิถีความเป็นไทยที่มีบทบาทในการดำเนินชีวิตอย่างชัดเจน โดยหลังจากผ่านกระบวนการเด็กและเยาวชนสามารถเชื่อมโยงและตระหนักถึงอิทธิพลของวัฒนธรรมไทยที่มีต่อการใช้สิทธิเสรีภาพและความเสมอภาค ทั้งนี้ สามารถสรุปเป็นชุดความคิดวิถีประชาธิปไตยในวัฒนธรรมไทยที่แสดงถึงการผสมผสานหลักประชาธิปไตยสากล กับความคิด ความเชื่อ และค่านิยมของคนไทย เพื่อเป้าหมายของการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและมีความสุข อันเป็นเป้าหมายหลักของสังคมสุขภาวะ ได้ดังนี้



ทั้งนี้ มีข้อสังเกตว่าเด็กและเยาวชนได้สะท้อนถึงการนำแนวคิดประชาธิปไตยมาใช้ในกิจกรรมการดำเนินชีวิตที่หลากหลายภายใต้อิทธิพลของวิถีคิด ความเชื่อ และค่านิยมหลักของไทย โดยไม่ปรากฏลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นอย่างเด่นชัด ซึ่งอาจจะเนื่องมาจากเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ

ส่วนใหญ่ใช้ชีวิตอยู่ในบริบทของความเป็นเมืองของแต่ละจังหวัด สามารถเข้าถึงสื่อและข้อมูลข่าวสารจากช่องทางต่างๆ ที่หลากหลาย จึงทำให้ลักษณะเฉพาะของความเป็นท้องถิ่นถูกลดบทบาทลงไป

นอกจากนี้ เด็กและเยาวชนยังได้สะท้อนให้เห็นถึงพื้นฐานสำคัญของการดำเนินชีวิตตามวิถีประชาธิปไตยในบริบทของสังคมและวัฒนธรรมไทย คือ การเคารพซึ่งกันและกัน และการเคารพในความต่างของคนที่อยู่ร่วมกันในสังคมที่ต้องผนวกไปกับการใช้หลักประนีประนอม ความเกรงใจ หลักเหตุผล และความพอเพียง โดยวัฒนธรรมไทยในขณะนี้ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะค่านิยม ความคิด ความเชื่อ รูปแบบการดำเนินชีวิตที่ได้รับการปลูกฝังถ่ายทอดมาเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงค่านิยมร่วมสมัยและรูปแบบการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบันอีกด้วย

จากชุดข้อมูลดังกล่าวข้างต้นสามารถนำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดเพื่อวิเคราะห์ถึงแนวทางการสร้างสังคมสุขภาวะผ่านประชาธิปไตยในวิถีไทย โดยเฉพาะในส่วนที่ทำให้มองเห็นความเป็นไปได้ในเชิงการจัดการทั้งในขั้นตอนของการให้ความรู้ การปลูกฝังแนวคิด ตลอดจนการนำไปใช้และส่งต่อความคิดประชาธิปไตยในวิถีไทยสู่สาธารณะ รวมถึงการเสริมแรงให้เกิดการต่อยอดสู่การพัฒนาทักษะชีวิตให้กับเด็กและเยาวชนไทย ได้แก่

1. การเสริมสร้างทักษะการผลิตสื่อให้กับเด็กและเยาวชน

เด็กและเยาวชนที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมของโครงการฯ (เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการประกวดสโปตวิดีโอทัศน์) ได้มีโอกาสเรียนรู้และฝึกทักษะในการสร้างสรรค์และออกแบบสารและสื่อสารประเด็นเนื้อหาที่ต้องการไปยังกลุ่มผู้รับสารเป้าหมายในสังคม ด้วยการใช้เทคนิคด้านภาพและเสียง โดยใช้อุปกรณ์ที่มีอยู่หรือสามารถหาได้ง่าย

2. การสร้างการเรียนรู้เชิงรุก (Active learning) ของเด็กและเยาวชน

กิจกรรมของโครงการฯ ได้กระตุ้นให้เด็กและเยาวชนเรียนรู้ในเชิงรุก

(Active learner) และเสริมสร้างศักยภาพในการเป็นผู้นำความคิดและผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change agent) ในเครือข่ายของเด็กและเยาวชนที่อยู่รอบตัวและเครือข่ายสังคมออนไลน์ รวมทั้งลักษณะของการพลเมืองตื่นรู้ (Active citizen) ที่มีความกระตือรือร้นและพร้อมจะเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ซึ่งเด็กและเยาวชนเหล่านี้จะเป็นกลไกสำคัญในการสร้างสังคมประชาธิปไตยที่เข้มแข็งและมีคุณภาพ

3. สภาพการณ์การจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับประชาธิปไตย

กลุ่มครูที่ได้เข้าร่วมสังเกตการณ์ในเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ฯ ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนเรื่องประชาธิปไตยในปัจจุบันว่า ยังคงมุ่งเน้นเฉพาะมิติของการเมืองการปกครองที่แยกส่วนออกจากวิถีการดำเนินชีวิตและลักษณะความเป็นไทย โดยการเข้าร่วมกระบวนการอันเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ได้ทำให้มองเห็นทางเลือกอื่นๆ ในส่วนของวิธีการสอนและการแลกเปลี่ยนเพื่อสร้างเสริมบรรยากาศประชาธิปไตยทั้งในและนอกห้องเรียนได้ต่อไป

4. แนวทางการจัดการเรียนรู้เรื่องประชาธิปไตยในวิถีไทย

ความรู้และรูปแบบการจัดการเรียนรู้เรื่องประชาธิปไตยในวิถีไทยของโครงการฯ ที่เน้นการสร้างการมีส่วนร่วมและเปิดพื้นที่ให้เด็กและเยาวชนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับเหตุการณ์ใกล้ตัวที่เกิดขึ้นในชีวิตนั้น ถือเป็นแนวทางที่ครูสามารถนำไปปรับใช้กับกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีอยู่ได้โดยไม่ยากจนเกินไป

ข้อเสนอแนะในการสร้างสังคมสุขภาวะด้วยแนวคิดประชาธิปไตยในวิถีไทย

คณะผู้เขียนมีข้อเสนอแนะต่อผู้เกี่ยวข้องในการนำแนวคิดประชาธิปไตยในวิถีไทยไปใช้เพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างสังคมสุขภาวะ ดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะในการขับเคลื่อนประชาธิปไตยในวิถีไทย

1.1 การสร้างความเข้าใจประชาธิปไตยในวิถีไทยผ่านมิติทางสังคมต่างๆ ที่สะท้อนเอกลักษณ์ตามยุคสมัย และสะท้อนมิติทางการเมืองในฐานะที่เป็นวิถีชีวิตให้กับเด็กและเยาวชน (Localism) เพื่อให้เด็กและเยาวชนเข้าใจบริบทของสังคมไทยและการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน ตลอดจนตระหนักถึงประชาธิปไตยในมิติของวิถีชีวิตประจำวันที่ต้องเหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคมไทย

1.2 การสร้างรากฐานประชาธิปไตยในวิถีไทยโดยใช้กระบวนการเรียนรู้ทางสังคม (Socialization) ในเรื่อง “การเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” “การเคารพซึ่งกันและกัน” และ “การเคารพในความต่าง” ผ่านการเป็นต้นแบบ (Role Model) ของครอบครัว และสร้างโอกาสในการเรียนรู้และพัฒนาความเข้าใจและพฤติกรรมประชาธิปไตยที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนไทยจากการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนและการจัดกิจกรรมของชุมชน ในขณะที่สื่อมวลชนทำหน้าที่เป็นกลไกในการเผยแพร่ความรู้และต่อยุ่ระบบคุณค่าในเรื่องประชาธิปไตยวิถีไทยอีกทางหนึ่ง

1.3 การจัดกิจกรรมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในระบบความคิดและพฤติกรรมของเด็กและเยาวชน จำเป็นต้องเปิด “พื้นที่” ในหลายลักษณะ เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้มีโอกาสเรียนรู้และมีทางเลือกรูปแบบกิจกรรมที่ต้องการและเหมาะสม

1.4 การให้ความสำคัญกับการใช้สื่อออนไลน์ในการสร้าง “พื้นที่” ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสื่อสาร ความคิดเห็นของเด็กและเยาวชน เนื่องจากเป็นสื่อที่ศักยภาพและสอดคล้องกับพฤติกรรมการใช้สื่อของเด็กและเยาวชนในปัจจุบัน

1.5 กลุ่มครูที่รับผิดชอบการเรียนการสอนเพื่อการส่งเสริมประชาธิปไตยต้องเน้นการบูรณาการแนวคิดเรื่องประชาธิปไตยกับความเป็นจริงในสังคมรวมทั้งบริบทใกล้ตัวของผู้เรียน โดยใช้กรณีศึกษาจากชีวิตจริง

1.6 การขยายผลการเรียนรู้สู่กลุ่มครูด้วยการสร้างเครือข่าย การเรียนรู้ร่วมกันโดยใช้ประโยชน์จากสื่อออนไลน์ ทั้งนี้เพื่อแบ่งปันข้อมูล ประสบการณ์ รวมทั้งตัวอย่างสื่อต่างๆ ผ่านเทคโนโลยี ในขณะที่ขยายแนวคิด การส่งเสริมประชาธิปไตยในชีวิตประจำวันสู่กลุ่มครูในลักษณะของการฝึกอบรม โดยออกแบบเนื้อหาการฝึกอบรมให้ครอบคลุมแนวคิดประชาธิปไตย การสร้างสื่อการสอนเพื่อการเรียนรู้และการจัดการการเรียนรู้ โดยมีกลุ่ม เป้าหมายเป็นครูที่รับผิดชอบรายวิชาหน้าที่พลเมืองและวิชาสังคม

1.7 การต่อยอดการสื่อสารและส่งเสริมแนวคิดประชาธิปไตย ในชีวิตประจำวันผ่านสื่อสารมวลชนให้กับคนในครอบครัวและชุมชน โดยเน้น ประเด็นการสื่อสารไปที่การเคารพซึ่งกันและกัน การเปิดใจรับฟังความคิดเห็น ที่แตกต่าง การประนีประนอมเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เป็นต้น

1.8 การเสริมสร้างความตระหนักและส่งเสริมบทบาทของ พ่อแม่ในการเป็นต้นแบบของการดำรงชีวิตตามวิถีประชาธิปไตยภายใต้เงื่อนไข ทางสังคมและวัฒนธรรมไทย

1.9 การพัฒนาเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมให้เป็น “ผู้นำ การเปลี่ยนแปลง” ในการสร้างสังคมประชาธิปไตยในวิถีไทย

2. ข้อเสนอแนะในเชิงวิชาการ

2.1 การพัฒนาต่อยอดชุดความรู้ประชาธิปไตยในวิถีไทยใน ลักษณะของสื่อการสอนที่ครูสามารถนำไปใช้ในการเรียนการสอนได้ โดยเน้น นำเสนอตัวอย่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตที่เป็นเรื่องใกล้ตัวเด็กและเยาวชน และการบูรณาการกับการจัดการเรียนการสอนรายวิชาต่างๆ และกิจกรรม การเรียนการสอนที่มีอยู่

2.2 การศึกษาเกี่ยวกับการจัดสภาพแวดล้อมและการสร้าง บรรยากาศที่เอื้อต่อการส่งเสริมประชาธิปไตยในวิถีไทย

3. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อกระทรวงศึกษาธิการ

3.1 กระทรวงศึกษาธิการโดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ควรกำหนดแนวทางส่งเสริมการสร้างสื่อการเรียนรู้ประกอบการเรียนการสอนด้านประชาธิปไตยที่เหมาะสมกับผู้เรียนและบริบทของสังคมไทย

3.2 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานควรมีการประสานงานและทำงานในระบบเครือข่ายร่วมกับภาคีที่มีโครงการส่งเสริมประชาธิปไตย เช่น สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน (สสค.) โดยเน้นเป้าหมายไปที่การรณรงค์ส่งเสริมการสร้างประชาธิปไตยนอกห้องเรียนให้กับเด็กและเยาวชนไทย

3.3 สถาบันการศึกษาที่ทำหน้าที่ผลิตครูควรผลิตครูที่มีความสามารถในการบูรณาการการเรียนการสอนในวิชาต่างๆ โดยนำบริบทใกล้ตัวของนักเรียนร่วมด้วย

ប្រណិបតន៍

- กนก วงษ์ตระหง่าน. (2532). *วัฒนธรรมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย*. เอกสารการสอนวิวัฒนาการการเมืองไทย หน่วยที่ 8-15 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2552). *พิธีกรรมและประเพณี*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กฤษฎา ศุภวรรธนะกุล. (2556). ย้อนอดีตรอยร้าว‘มหานิกาย-ธรรมยุติก’ กรณีตั้งสังฆราช-แนะเลิกกฎหมายสงฆ์, ค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2558, จาก <http://tcijthai.com/tcijthainews/view.php?ids=3463>.
- กชิต ภิรมย์. (2557). ประชาธิปไตยในบริบทอาเซียน. *วารสารเอเชียพิจา*, 1 (1), 13-22.
- กองกิจการนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2556). *โครงการพลเมืองกับความรับผิดชอบต่อสังคม*, ค้นเมื่อ 23 กุมภาพันธ์ 2557, จาก <http://sa.tu.ac.th/index.php/th/tu100.html>
- เกรียงศักดิ์ เชษฐพัฒน์วนิช. (2550). *ความคิดประชาธิปไตยแบบไทยจากยุคชอຍราชครูถึงยุคจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์*. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- คณะกรรมการปุมประวัติศาสตร์มหิดลเพื่อประชาธิปไตย. (2556). *ปุมประวัติศาสตร์มหิดลเพื่อประชาธิปไตย* ภาคที่ 1 (พ.ศ. 2510-2516) ชุดโครงการวิจัยสังคมและสุขภาพ (รายงานผลการศึกษา). นนทบุรี: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.
- ครีค บี. (2545). *ประชาธิปไตย: ความรู้ฉบับพกพา* [Democracy: A very short introduction] (อริป จิตตฤกษ์. ผู้แปล). กรุงเทพมหานคร: โอเพ่นเวิลด์ส พับลิชชิง เฮาส์.
- งานบริหารทั่วไป คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (2559). *ประเพณีदानกัวยสลาก*, ค้นเมื่อ 27 กรกฎาคม 2559, จาก http://www.med.cmu.ac.th/secret/admin/web/custom5_8.html.

- จักร์ พันธุ์เพชร. (2549). *การเมืองการปกครองไทย: จากยุคสุโขทัยสู่สมัยทักษิณ*. ปทุมธานี: มายด์พับลิชชิง.
- จิรัช (บรรพต) วีระสัย. (2540). *รัฐศาสตร์ทั่วไป*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2553). *การเป็นสมัยใหม่กับแนวคิดชุมชน*. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์
- ชัยมงคล สุพรหมินทร์. (2554). *ความรู้เบื้องต้นทางรัฐศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, อารังศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ และ วิกัลย์ พงศ์พินิตานนท์ (บ.ก.). (2544). *จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับการเมืองไทยสมัยใหม่*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ชาดา นนทวัฒน์. (2553). *ประวัติศาสตร์และการเมืองไทยสมัยรัชกาลที่ 4-7 ก่อนประชาธิปไตยจะมาถึง ที่มาที่ไปของประชาธิปไตยก่อนปิดฉากสมบูรณาญาสิทธิราชย์*. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์.
- ฐิติกร พูลภัทรชีวิน. (2553). *แนวทางพัฒนาประชาธิปไตยในประเทศไทย... ในทัศนะของผม*, ค้นเมื่อ 11 พฤศจิกายน 2557, จาก <https://www.gotoknow.org/posts/322379>.
- ณัฐฤทธิ์ แก้ววิบูลย์, อีรวัดน์ ปุณณะวัฒนาพร, นภาพรรณ อนันตเจริญ, ปันณวิษ หงษา และบุญญูดิศ ดวงบาล. (2547). *การศึกษาชุมชน*. โครงการส่งเสริมการผลิตเอกสารชุดการเรียนรู้ที่เป็นการสรุปเนื้อหาในรูปแบบสื่ออิเล็กทรอนิกส์. สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา.
- ดวงเดือน ศาสตราภักดิ์, มานิตย์ ไชยกิจ และวิลาสลักษณ์ ชั่ววัลลี. (2547). *การพัฒนาจิตสำนึกประชาธิปไตยในเยาวชนไทย*. โครงการการวิจัยและพัฒนาจิตสำนึกทางปัญญาเพื่อฟื้นฟูสังคมไทยในภาวะวิกฤติ, กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- เทพินทร์ พัชรานูรักษ์. (2546). *สังคมวิทยาการแพทย์*, กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. (2553). *การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: ฟาเดียวกัน.
- ประจักษ์ ก้องกีรติ. (23 มิถุนายน 2557). ความหมาย คุณค่า และความสวยงามของประชาธิปไตย [Video file]. จาก <https://www.youtube.com/watch?v=z4C7KZh9zF4>.
- ประเพณีไทย, (2556), ค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2558, จาก <http://ich.culture.go.th/index.php/th/ich/social-practices-rituals-and-festive-events/265-practices-rituals-festivals/463--m-s>.
- ประเพณีไทยดอทคอม. (ม.ป.ป.). ประเพณีตานก๋วยสลาก, ค้นเมื่อ 27 กรกฎาคม 2559, จาก <http://www.prapayneethai.com>.
- ประเวศ วะสี. (2543). *สุขภาพในฐานะอุดมการณ์ของมนุษย์* (พิมพ์ครั้งที่ 3). นนทบุรี: สำนักงาน ปฏิรูปสุขภาพ สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.
- ประเวศ วะสี. (2551). *สุขภาพที่สมบูรณ์*. หมอชาวบ้าน, (สิงหาคม 2551).
- ปราณี วงษ์เทศ. (2548). *ประเพณี 12 เดือน : ในประวัติศาสตร์สังคมวัฒนธรรม เพื่อความอยู่รอดของคน*. กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- ปรีดี พนมยงค์. (2558). ประชาธิปไตยเบื้องต้นสำหรับสามัญชน, ค้นเมื่อ 15 กุมภาพันธ์ 2558, จาก http://www.pridiinstitute.com/autopage/show_page.php?h=11&s_id=5&d_id=4.
- ปารีชาติ สถาปัตตานนท์. (2549). *การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและพัฒนาชุมชน: จากแนวคิดสู่ปฏิบัติการวิจัยในสังคมไทย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เป็นเอก รัตนเรือง และภาสกร ประมูลวงศ์. (2557). *ประชาธิปไตย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.
- ผู้จัดการออนไลน์. (2557). ศธ.รับลูกคสช.บรรจุ 12 ค่านิยมคนไทยลงแผนปฏิรูปการศึกษา, ค้นเมื่อ 8 มีนาคม 2558, จาก <http://www>.

- manager.co.th/Home/ViewNews.aspx?NewsID=9570000078827.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2539). *นิติศาสตร์แนวพุทธ*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2543). *กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนไปสู่ประชาธิปไตย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระไพศาล วิสาโล. (2552). *พุทธธรรม ศีลธรรม กับประชาธิปไตย*. วิชาษา, 3 (6: 22).
- พระราชมุนี (ปรยุทธ์ ปยุตโต). (2526). *การสร้างสรรค์ประชาธิปไตย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พจนนตรี พึ่งหลวง. (2544). *ความขัดแย้งในแนวอุดมการณ์ทางการเมือง “เผด็จการรัฐนิยม” กับ “สังคมนิยมประชาธิปไตย” ในช่วง พ.ศ. 2475-2490*. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตร์มหาบัณฑิต, คณะรัฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิสมัย จันทวิมล (ผู้แปล). (2541). *นิยามศัพท์ส่งเสริมสุขภาพ (พิมพ์ครั้งที่ 3)*. กรุงเทพมหานคร: โครงการสำนักพิมพ์สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.
- มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม. (2556), ค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2558, จาก <http://ich.culture.go.th>.
- มหาวิทยาลัยรามคำแหง. (ม.ป.ป.). *จังหวัดสุโขทัย*, ค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2558, จาก <http://www.info.ru.ac.th/province/Sukhotai/history.htm>.
- มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. (2556). *โครงการค่ายยุวชนรัฐศาสตร์สู่เส้นทางประชาธิปไตยรุ่นที่ 3*, ค้นเมื่อ 28 ธันวาคม 2557, จาก http://www.ubu.ac.th/web/files/29n20130901_00191895.pdf.
- ยุทธการ หัวหาญ. (2552). *การเมืองภาคประชาชนกับการพัฒนาประชาธิปไตยไทย: กรณีศึกษาสมัชชาคนจน*. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ระบบอุปถัมภ์. (ม.ป.ป.). ค้นเมื่อ 4 เมษายน 2556, จาก <http://dc401.4shared.com/doc/Hq15aRHM/preview.html>.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2552). *ประชาธิปไตย*, ค้นเมื่อ 15 กุมภาพันธ์ 2558,

- จาก <http://www.royin.go.th/th/knowledge/detail.php?ID=3104>.
- รายงานการประชุมปฏิบัติการพัฒนาการเรียนรู้สังคมศึกษา : การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย วันที่ 6-9 พฤษภาคม 2557 ณ โรงแรม Novotel Bangkok Platinum ประตูน้ำ. (2557). กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ส.
- รายงานและบทวิเคราะห์สถานการณ์เด็กไทยในรอบปี 2553-2554. (2556). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิทยากร เชียงกุล. (2551). แนวทางสร้างประชาธิปไตยทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม, ค้นเมื่อ 23 ตุลาคม 2557, จาก <https://www.kpi.ac.th/kpith/pdf>.
- ศรีศักร วัลลิโภดม.(2558). ประเพณี 12 เดือน: ความหมายและการเปลี่ยนแปลง, ค้นเมื่อ 23 ตุลาคม 2557, จาก <http://www.lek-prapai.org/watch.php?id=871>.
- ศุภชัย ปิติกุลตั้ง. (ม.ป.ป.). สถานการณ์และแนวโน้มของครอบครัวไทย, การประชุมวิชาการอนามัยครั้งที่ 6, ค้นเมื่อ 7 มกราคม 2559, จาก http://ns2.ph.mahidol.ac.th/phk/b/knowledgefiles/_21.pdf.
- ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม. (2555). ประเพณีลงแขกดำนา บ้านหนองเชียงซุย, ค้นเมื่อ 9 มีนาคม 2558, จาก <http://www.m-culture.in.th/album/156970> ประเพณีลงแขกดำนา%3Aบ้านหนองเชียงซุย.
- ศูนย์สารสนเทศ กรมส่งเสริมการเกษตร. (2557). จำนวนประชากรภาคเกษตร ปี 2551-55, ค้นเมื่อ 30 เมษายน 2558, จาก <http://www.agriinfo.doae.go.th/5year/general/51-55/farmer51-55.pdf>.
- สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา. (2553). โครงการอบรมการสื่อสารแก่เยาวชนเพื่อประชาธิปไตยและการเลือกตั้งที่โปร่งใส, ค้นเมื่อ 28 ธันวาคม 2557, จาก <http://www.ldinet.Org/2008/index.php?option=>

com_content&task=view&id=664&Itemid=32.

สถาบันพระปกเกล้า. (2542). โครงการการสร้างวิถีชีวิตและนิสัยประชาธิปไตยของเยาวชนไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ค้นเมื่อ 24 ธันวาคม 2557, จาก <http://kpi.ac.th/คู่มือการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการสำหรับเยาวชน.html>.

สถาบันรามจิตติ. (2554). *เด็กไทยในมิติวัฒนธรรม 2*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์. (2557). โครงการ “ค่ายผู้นำเยาวชนสร้างชาติ” ประจำปี 2557, ค้นเมื่อ 24 ธันวาคม 2557, จาก <http://www.ncswt.or.th/news57/news50.pdf>.

สมบัติ จันทร์วงศ์. (2557). คนอริปไตยหรือประชาธิปไตยในอาเซียน. *วารสารเอเชียพิจาร*. 1 (มกราคม-มิถุนายน), 23-62.

สมสุข หินวิมาน. (2546). แนวทางการศึกษาและการเข้าสู่ปัญหาเรื่องการสื่อสารกับสุขภาพ. *วารสารวิจัยสังคม*. 26 (1), 99-137.

สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2553). การศึกษาและพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างหลักประกันและความมั่นคงของครอบครัว (รายงานการวิจัย), ค้นเมื่อ 9 มีนาคม 2558, จาก <http://www.owf.go.th/wofa/modules/website/upload/article/defb474ea7416e37c0b18f8fdcbabff2.pdf>.

สาโรช บัวศรี. (2553). ความคิดบางประการในวิชาการศึกษา ใน สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ, *รำลึกคุณูปการศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี*. (น. 17-18). กรุงเทพมหานคร: สันติศิริการพิมพ์.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. (2557). ครอบครัวอบอุ่น... พลังการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย, ค้นเมื่อ 24 ธันวาคม 2557, จาก <http://www.thaihealth.or.th/Content/24866-ครอบครัว>

อบอุ่น...พลังการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย.html.

สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.(2556). โครงการส่งเสริมศักยภาพครอบครัวระดับตำบล (พาลูกจูงหลานเข้าวัด/โบสถ์/มัสยิด), ค้นเมื่อ 29 ธันวาคม 2557, จาก <http://www.owf.go.th/wofa/modules/website/upload/article/243665d4360263ff29a9f16caa5dda35.pdf>.

สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง. (2554). พลเมืองดีตามวิถีประชาธิปไตยในสังคมไทย, ค้นเมื่อ 15 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://nucha.chs.ac.th/1.1.htm>.

สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี. (2553). โครงการรณรงค์และส่งเสริมครอบครัวประชาธิปไตย, ค้นเมื่อ 19 สิงหาคม 2559, จาก <http://www.identity.opm.go.th/identity/doc/nis02891.PDF>.

สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี. (2557). โรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่างต้นแบบประจำปี 2557, ค้นเมื่อ 19 สิงหาคม 2559, จาก <http://www.identity.opm.go.th/identity/doc/nis07819.PDF>.

สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี. (2558). โครงการโรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่าง, ค้นเมื่อ 19 สิงหาคม 2559, จาก http://www.identity.opm.go.th/identity/content/news_detail.asp?lang=thai&strNewsId=00000371.

สำนักงานยุวกาชาด. (2556). โครงการอบรมหลักสูตรพื้นฐานยุวกาชาดมุ่งสู่ค่านิยมหลัก 12 ประการ, ค้นเมื่อ 24 ธันวาคม 2557, จาก <http://www.thaircy.redcross.or.th/content/การอบรมหลักสูตรพื้นฐานยุวกาชาด-มุ่งสู่ค่านิยมหลัก-12-ประการ-รุ่นที่-1>.

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2555). โครงการส่งเสริมการเรียนรู้ประชาธิปไตยแก่เยาวชนเพื่อเสริมสร้างบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่น, ค้นเมื่อ 23 ธันวาคม 2557, จาก http://www.d-youth.com/networking/report_print/5.

- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2555). โครงการส่งเสริมการเรียนรู้ ประชาธิปไตยแก่เยาวชนเพื่อเสริมสร้างบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่น, ค้นเมื่อ 23 ธันวาคม 2557, จาก http://www.d-youth.com/networking/report_print/5.
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตาก. (2556). ประเพณีตานก๋วยสลาก, ค้นเมื่อ 27 กรกฎาคม 2559, จาก <http://www.m-culture.go.th/tak/index.php/2013-06-07-07-41-19>.
- สำนักงานศิลปวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม. (2557). โครงการประกวด ภาพถ่ายค่านิยม 12 ประการ : สร้างชาติและประชาชนให้เข้มแข็ง, ค้นเมื่อ 18 ธันวาคม 2557, จาก http://www.Ocac.go.th/document/news/news_4596.pdf.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2554). สรุปผลที่สำคัญการสำรวจสภาวะทางสังคม และวัฒนธรรม พ.ศ. 2554. สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, ค้นเมื่อ 18 ธันวาคม 2557, จาก <http://service.nso.go.th/nso/nsopublish/themes/files/soc-culPocket.pdf>.
- สุรพศ ทวีศักดิ์. (2553). กษัตริย์ตามทัศนะของพุทธศาสนา, ค้นเมื่อ 2 มีนาคม 2558, จาก <http://prachatai.com/journal/2010/10/31666>.
- สุรพศ ทวีศักดิ์. (2555). บทขยายปัญหาและความเป็นเหตุผล “อเนกนิกร สโมสรรสมมติ” ของรฐาปนนท์ นิพิฏกุล, ค้นเมื่อ 2 มีนาคม 2558, จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1349652533&grpid=no&catid=00&subcatid=0000.
- สุรพศ ทวีศักดิ์. (2557). ความเป็นสมัยใหม่ในความคิดทางสังคมของพุทธศาสนา, ค้นเมื่อ 2 มีนาคม 2558, จาก <http://prachatai.com/journal/2014/07/54523>.
- สุรินทร์ พงศ์ศุภสมิทธิ. (ม.ป.ป.). ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง, ค้นเมื่อ 30 เมษายน 2558, จาก http://www.csr.chula.ac.th/sufficiency_

economy/images/stories/file/article_surin.pdf.

- สุริยเดว ทรีปาตี. (2551). สุขภาวะของเด็กและเยาวชน. แผนงานสุขภาวะเด็กและเยาวชน สถาบันสุขภาพเด็กแห่งชาติมหาราชินี. *กุมารเวชสาร*, 15 (2) พ.ค.-ส.ค., 141-144.
- เสฐียรโกเศศ. (2500). *ประเพณีเก่าของไทย ว่าด้วยการเกิด การปลูกบ้าน สร้างเรือน ว่าด้วยการตาย*. กรุงเทพมหานคร: แพร์พิทยา.
- องค์การบริหารส่วนจังหวัดสตูล. (2556). *โครงการจัดอบรมคุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนมุสลิม* องค์การบริหารส่วนจังหวัดสตูล, ค้นเมื่อ 20 ธันวาคม 2557, จาก http://informationcenter.satunpao.go.th/statute/1367898055_85_30.pdf.
- อมรวิรัช นาคทรพรพ. (2556). *อุดมศึกษาไทยในรอบศตวรรษ: จากโอกาสและความหวังในอดีตสู่วิกฤตคุณค่าปรัชญาในยุคอุดมศึกษาประชานิยม*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา.
- อานนท์ อาภาภิรม. (2517). *ลักษณะสังคมและปัญหาของสังคมไทย*. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์ และพรพิมล ตริโซติ (บ.ก.). (2542). *เอเชียตะวันออกเฉียงใต้: กระบวนการเป็นประชาธิปไตยและการเมืองสมัยใหม่*. สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุปสรรคต่อการพัฒนาประชาธิปไตยของไทย. (ม.ป.ป.). ค้นเมื่อ 4 เมษายน 2556, จาก <https://sites.google.com/site/lawslearninginschool/12/raththrrmnuy-chbab-paccuban-ni-matra-tang/xupsrrkhtx-kar-phathna-prachathiptiy-khxng-thiy>.
- เอกรินทร์ สีมหาศาล และคณะ. (ม.ป.ป.). *ประวัติศาสตร์ ป.5 (พิมพ์ครั้งที่ 3)*. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ค้นเมื่อ 30 เมษายน 2558, จาก <http://www.trueplookpanya.com/learning/detail/1748>
- Aseansummit, (2015). *ประเทศสาธารณรัฐอินโดนีเซีย*, ค้นเมื่อ 15 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://aseansummit.police7.go.th/index>.

- php?option=com_content&task=view&id=31&Itemid=52.
- Association of Southeast Asian Nations. (2008). ญัตติบัตรสมาคมแห่งประชาชาติเอเชียตะวันออกเฉียงใต้, คั่นเมื่อ 15 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.asean.org/archive/AC-Thai.pdf>
- Bühlmann, M., Merkel, W. and Wessels, B. (2008). The Quality of Democracy: Democracy Barometer for Established Democracies, Retrieved February 15, 2015, from <http://edoc.vifapop.de/opus/volltexte/2013/4240/pdf/22.pdf>. <http://www.nccr-democracy.uzh.ch/nccr/publications/workingpaper/10>.
- Campbell, D. F.J. (2008). The Basic Concept for the Democracy Ranking of the Quality of Democracy, Retrieved February 11, 2015, from http://www.democracyranking.org/downloads/basic_concept_democracy_ranking_2008_A4.pdf.
- Catt, H. (2005, July). *Children and young people as citizens: participation, provision and protection*. Paper delivered in the symposium Citizenship: Learning by doing. 6th Child and family policy conference. University of Otago.
- Child Trend Organization. (2008). What works for Civic Engagement: Lessons from Experimental Evaluations of Programs and Interventions, Retrieved February 23, 2015, from <http://www.childtrends.org>.
- Diamond, L. (2004). What is Democracy?, Retrieved February 15, 2015, from <https://web.stanford.edu/~ldiamond/iraq/WhalsDemocracy012004.htm>.
- Heywood, A. (2002). *Politics*. Palgrave Foundations.
- Joseph S. Nye. (1990). The Changing Nature of World Power.

- Political Science Quarterly*, 105 (2), pp. 177-192.
- Krieger, Joel (Eds.). (1993). *The Oxford Companion to Politics of the World*. Oxford: Oxford University Press.
- Lansdown, G. (2001). Promoting children's participation in democratic decision-making. UNICEF Innocenti Insight, Retrieved March 4, 2015, from <http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/insight6.pdf>.
- Policy for Result.org. (2011). Results-Based Public Policy Strategies for Promoting Youth Civic Engagement. Center for the Study of Social Policy, Retrieved March 6, 2015, from <http://www.cssp.org/policy/papers/Promoting-Youth-Civic-Engagement.pdf>.
- Salto-Youth Resource Centres. (n.d.), European Erasmus + Youth in Action Programme, Retrieved March 4, 2015, from <http://www.salto-youth.net/rc/participation>.
- Sodaro, M. J. (2004). *Comparative Politics. A Global Introduction*. New York: Mc Graw Hill.
- The Economist Intelligence Unit Limited. (2013). Democracy Index, Retrieved February 15, 2015, from http://www.academia.edu/3312471/The_Economist_Democracy_Index_2012.
- U.S. Department of State's Bureau of International Information Programs. (2015). Defining Democracy, Retrieved February 15, 2015, from <http://www.ait.org.tw/infousa/zhtw/docs/whatsdem/whatdm2.htm>
- UNICEF EAPRO (2008). Young People's Civic Engagement in East Asia and the Pacific, Retrieved February 23, 2015, from http://www.unicef.org/adolescence/cyppguide/files/EAPRO_study_by_Innovations_in_Civic_Participation.pdf.

- United Nations Development Programme. (2006). UNDP Enhancing the Capacities of Asian Young Leaders. Retrieved August 19, 2016, from <http://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/capacity-building/leadership/undp-enhancing-the-capacities-of-asian-young-leaders.html>.
- USAID. (2012). Youth in Development Realizing the Demographic Opportunity. Executive summary USAID Policy Youth, Retrieved March 3, 2015, from http://www.usaid.gov/sites/default/files/documents/1870/Youth_in_Development_Policy_0.pdf.
- Wilcox, D. (1999). *A to Z of Participation*, Joseph Rowntree Foundation.
- Williams, R. (1983). *Keywords*. London: Fontana Books.

ภาคผนวก

เวทีเสวนาประชาธิปไตยในวิถีไทย

วันที่ 13 มีนาคม 2558 ณ โรงแรมวิททรี บางกอก กรุงเทพมหานคร

การเสวนาประเด็นประชาธิปไตยในวิถีไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อแลกเปลี่ยนมุมมองและทัศนะของนักวิชาการ นักวิชาชีพ สื่อมวลชน เยาวชน ที่มีต่อความหมายและความเป็นประชาธิปไตยที่มีอยู่ในการดำรงชีวิตของคนไทย เพื่อให้การนิยามความหมายของประชาธิปไตยในบริบทของสังคมไทยและการวิเคราะห์ความเป็นประชาธิปไตยที่ฝังแฝงอยู่ในวิถีไทยมีความคมชัดยิ่งขึ้น

แนวทางการจัดเสวนา

การจัดเสวนาครั้งนี้ใช้วิธีการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้เข้าร่วมสนทนา คือ นักวิชาการด้านการศึกษาและด้านสื่อสารมวลชนที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญและประสบการณ์ในประเด็นประชาธิปไตยในมิติต่างๆ นักวิชาชีพที่ทำงานเกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน และเยาวชนที่เป็นนักกิจกรรม รวม 17 คน ดังนี้

1. รศ.มาลี บุญศิริพันธ์ อดีตประธานกรรมการนโยบาย Thai PBS และคณบดีคณะวารสารศาสตร์ และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
2. ผศ.ดร.จุมพล พูลภัทรชีวิน นักวิชาการอิสระ อดีตกรรมการนโยบาย Thai PBS และอาจารย์ประจำ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
3. อ.ดร.ชิตชยางค์ ยมาภัย อาจารย์ประจำสถาบันวิจัยภาษาและ วัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล
4. อ.ศรันยู หมั่นทรัพย์ นักวิชาการสำนักวิจัยและพัฒนา สถาบันพระปกเกล้า

- | | |
|-----------------------------|---|
| 5. ผศ.อรรถพล อนันตวรสกุล | อาจารย์ประจำคณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย |
| 6. อ.พาที นาคทาคา | อาจารย์โรงเรียนลาซาล
โรงเรียนประชาธิบดียตัวอย่างต้นแบบ |
| 7. ดร.จุฬากรณ์ มาเสถียรวงศ์ | ผู้อำนวยการ สถาบันรามจิตติ |
| 8. คุณสรราชัย หนองตรุด | วิทยากรกระบวนการ สถาบันรามจิตติ |
| 9. คุณเข็มพร วิรุณราพันธ์ | ผู้จัดการสถาบันสื่อเด็กและเยาวชน
(สสย.) |
| 10. คุณสรวงมณฑ์ สิทธิสมาน | บรรณาธิการนิตยสาร mother and
care และอนุกรรมการปฏิรูประบบ
ส่งเสริมความเข้มแข็งแก่เด็ก เยาวชน
สตรี ผู้สูงอายุ และครอบครัว สภาปฏิรูป
แห่งชาติ |
| 11. คุณศศิธร วัฒนกุล | ผู้ผลิตรายการเด็ก |
| 12. คุณวรากร มลทาพิพย์ | ตัวแทนเยาวชน กลุ่มเด็กพิเศษชัยชาญ |
| 13. คุณวรวัส สบายใจ | ตัวแทนเยาวชน (Home school) |
| 14. คุณชูเรีนี ทะวอ | ตัวแทนเยาวชน มุสลิมยะลา |
| 15. คุณแจษฎา เจือไทสง | ตัวแทนเยาวชนจากโรงเรียนลาซาล |
| 16. คุณณัฐนันท์ วรินทร์เวช | ตัวแทนเยาวชนจากโรงเรียนเตรียมอุดม |
| 17. คุณพงษ์เทพ บุญกล้า | ตัวแทนเยาวชนจากอุบลราชธานี |

ดัชนีคำ

การขับเคลื่อน 140 189
การจัดการเรียนรู้ 94 101 110 128 129 138 141-142 183 189
การจัดการเรียนรู้ประชาธิปไตย 101 137 143 144 188
การบูรณาการ 94 102 140 141 189
การปกครอง 28 33-41 44-47 49 50 54 56-58 63 71 72 79
89 91 94 97 103-105 108 109 126 129 140 143 155 156
158 168 174-177 180 181 184 188
การประกอบอาชีพ 51 63 68 70 75 81 89 95 124
การประนีประนอม 38 40 45 51 55 59 68 76 84 85 87 90 95
96 148 149 158 160 163 165 166 170 177 181 182 185
190
การผลิตสื่อ 24 187
การมีส่วนร่วม 15 17 18 22 23-25 27 38 43 44 47 51 52
56 59 74 79 84 90 94 96 102-105 109 114-117 119-122
124-129 138 140 142 143 147-153 157 163 165 170 174
180 183 184 188
การเมืองการปกครอง 28 34 41 71 89 91 97 103 104 108
109 126 129 140 143 155 158 168 176 177 180 181
184 188
การรับรู้ 18 47 49 115 131 147 148-160 167-169 177 180
184 185
การเรียนรู้เชิงรุก 187
การเลือกตั้ง 34 37 43-45 50 51 57 59 91 94 104-105 108
114 120 121 141 155 156 160 161 163 165 174-176
178 180 183-185
การส่งเสริมประชาธิปไตย 101 105-109 111 113-116 127 129
141 144 176 189 190 191
การสื่อสาร 24-27 48 67 68 91 95 97 138 139 182

การสื่อสารแนวคิดประชาธิปไตยในวิถีไทย 183 185
การเสริมสร้างทักษะ 187
ชนบธรรมเนียม 28 63 73 91 96 103 178
ครอบครัว 17 18 21 23 24 27 28 63-70 74 75 81-84 87-90
93 95-97 101 106 107 112 114 115 119 122 129 131
137 139 141 142 144 147-150 153 155 160 161 165-167
169 173 180 181 185 189 190
ความขัดแย้ง 34 39 40 46 49 51 55 58 70 73 87 91 96 106
126 154 157 160-167 169 170 182 185
ความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย 110 113
ความยุติธรรม 21 27 38 42-44 55 73 118 126 155 158 163
168 174
ความรับผิดชอบต่อสาธารณะ 55 59 148-150 152-154 180
ความสบายใจ 166 170 173
ความสมานฉันท์ 27 51 55 59 74 148 149 180
ความสุข 15 16 19 21 22 24 27 30 79 84 89 90 91 97
158-160 166 168 170 178 182 185 186
ความเสมอภาค 15 19 28 38 39 44-46 49 51 54-57 59 63
70-72 79 87 89 91 94-96 108 148-151 153 162-167 170
173 174 176 180 181 186
ความหลากหลาย 26 28 39 45 57 66 85 110 159 160 168
174 177 179
ค่านิยมประชาธิปไตย 28 38 40 57 174
จารีต 28 63
จิตอาสาเพื่อส่วนรวม 55 59 148-150 152 154
ชุดความรู้เกี่ยวกับประชาธิปไตยในบริบทโลกและสังคมไทย 174
ชุดความรู้ประชาธิปไตยในวิถีไทย 177 190

ชุมชน 17-19 21-28 39 55 56 63 64 67 68 70 74-76 79 80
83 86 88 90 94-97 102-106 109-115 117 119 121 122
128 129 131 138 139 143 147 148 152-155 160 163 165
166 169 170 173 178 180 181 185 189 190
ทักษะชีวิต 23 24 28 94 103 107 117 122 187
เท่าเทียมกัน 25 26 28 37 38 39 46 51 54-56 68 71-73 79
85 87 92 93 95 96 150 151 156 159 160 163 165 168
174
บทบาทสมมติ 88
ประชาธิปไตยในโลกตะวันตก 34 37 56 174
ประชาธิปไตยในวิถีไทย 29 64 76 89-92 95 97 98 101 129 131
132-144 147 148 155 160 167 173 177 179 182-185
187-190
ประชาธิปไตยในอาเซียน 41 57 39
ประชาสังคม 28 42 44 56 176
ประเพณีและพิธีกรรม 63 69 74 75 84 89 95 96
ปรัชญาของประชาธิปไตย 15
พลเมืองตื่นรู้ 140 144 188
ภาพยนตร์สั้น 131 138 144 160-163 169 184 185
ภูมิหลังทางสังคมวัฒนธรรม 44 57
ระบบอุปถัมภ์ 28 85 92-94 97 177 179
โรงเรียน 27 42 64 88 93 102 108 110 113-115 119 121
126 129 131 137 138 139 141 142 144 147 148 151-152
155 156 160-162 165-167 169 175 178 180-183 185 189
แลกเปลี่ยนเรียนรู้ 64 76 88 101 102 109 129 130-138
141-144 147 155 165 167 168 170 183-185 187-189
วิชาหน้าที่พลเมือง 28 109 140 141 144 190
วิถีปฏิบัติของประชาธิปไตย 34

วิถีประชาธิปไตย 28 29 63 73 74 76 79 83 84 87 88 90 94
96 97 101 103 104 124 127-129 142-144 147 148-151
153 166 167 179 182 185-187 190
ศักยภาพของเด็กและเยาวชน 137
สงบสุข 15 16 28 51 79 80 84-86 89 91 97 106 166 170
173 178 179 181 182 186
สถาบันการศึกษา 28 101 102 107 108 143 191
สมบูรณาญาสิทธิราชย์ 41 44-46
สมาชิกที่ดีของสังคม 101 111 128
मानฉันท 19 27 51 55 59 73-74 148-150 152 154 158
173 180
สังคมสุขภาวะ 15 22 27 147 170 172-173 179 186-187 188
สันติ 16 21 27 41 119 162 169
สิทธิ 15 25-26 28 34-47 49-59 63 65 67-68 70 73 79
85-91 95 102-103 108-109 116 117 120 122 124 126
128 132 142-143 148 149-151 153 155-165 167-170
173-181 186
สุขภาวะทางกาย 21
สุขภาวะทางใจ 21-22
สุขภาวะทางปัญญา 21
สุขภาวะทางสังคม 21 27
เสรีภาพ 15 28 34 36 -39 41-47 49-59 63 70 72 -73 85-91
95-96 102-103 106 108 132 143 148-151 153 155
158-160 163 165 167 168 170 173-176 178 180-181
186
เสียงสะท้อน 147-148 167



“Working with children is the easiest part of educating for democracy, because children are still undefeated and have no stake in being prejudiced.”

(Margaret Halsey)

“เวลาพูดถึงประชาธิปไตย เราจะมองในมิติของการเมืองนำ... เราไม่ได้มองประชาธิปไตยในแง่ของวิถีชีวิต ในแง่ของการใช้ชีวิตปกติ... เรายังไม่ไปถึงจุดนั้น ฉะนั้นเวลามองไปในเรื่องวิถีการเมืองคู่กับวิถีประชาธิปไตยมันเลยมองไม่ชัดเจนในสังคมก็มองว่าประชาธิปไตยในวิถีไทยก็ยังเป็นวิถีทางการเมือง แต่จริงๆ น่าจะหมายถึงประชาธิปไตยในชีวิตปกติ”

(สรวงมณฑ์ สิทธิสมาน, 2558)

“กระบวนการประชาธิปไตยในโรงเรียน มีเด็กที่หลากหลายมาจากครอบครัวที่แตกต่างกัน ฐานะทางเศรษฐกิจแตกต่างกัน มีพฤติกรรมแตกต่างกัน โรงเรียนต้องหล่อหลอมให้เด็กเป็นคนดีของสังคม บนวิถีประชาธิปไตยแบบมีเหตุผล มีความพอประมาณ มีความพอเพียง และมีคุณธรรม”

(พาทิ นาคทากา, 2558)

“เศรษฐกิจพอเพียงเป็นประชาธิปไตย โดยสาระของความเป็นไทยคือวิถีไทย เป็นการจัดสรรผลประโยชน์แบบพอประมาณ ไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญ เป็นภูมิคุ้มกัน... คุ้มกันที่จะสามารถให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้ บนฐานความรู้และคุณธรรม”

(ชิตชยางค์ ยมาภักย์, 2558)



ISBN 978-616-279-923-5



9 786162 799235

